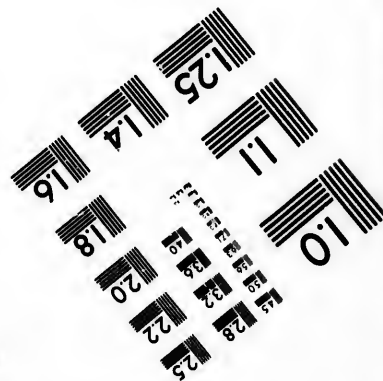
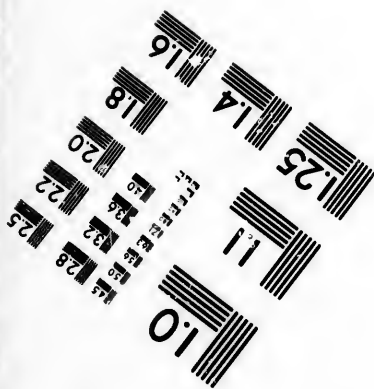
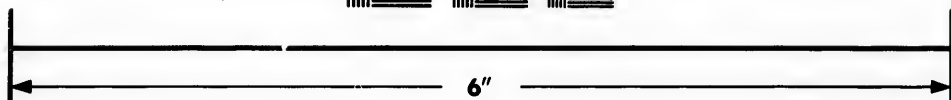
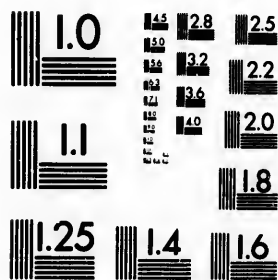
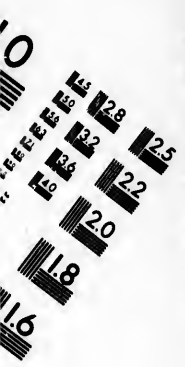

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

**CIHM/ICMH
Microfiche
Series.**

**CIHM/ICMH
Collection de
microfiches.**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1985

Technical and Bibliographic Notes/Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming, are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured covers/
Couverture de couleur
- Covers damaged/
Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated/
Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing/
Le titre de couverture manque
- Coloured maps/
Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black)/
Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations/
Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material/
Relié avec d'autres documents
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin/
Le reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure
- Blank leaves added during restoration may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming/
Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments: /
Commentaires supplémentaires:

- Coloured pages/
Pages de couleur
- Pages damaged/
Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated/
Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed/
Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached/
Pages détachées
- Showthrough/
Transparence
- Quality of print varies/
Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material/
Comprend du matériel supplémentaire
- Only edition available/
Seule édition disponible
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image/
Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.

Pagination continued from Vol. I. Irregular pagination : 301-402, 405-556, 553, 545, 551, 555 p.

This item is filmed at the reduction ratio checked below/
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10X	14X	18X	22X	26X	30X
☐	☐	☐	☐	☐	☒
12X	16X	20X	24X	28X	32X

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

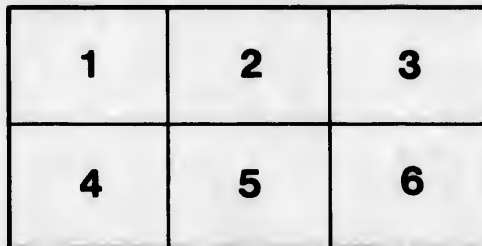
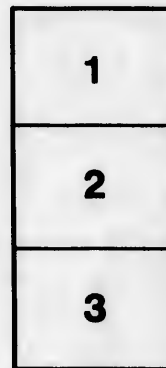
La Bibliothèque de la Ville de Montréal

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol $\rightarrow$ (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

La Bibliothèque de la Ville de Montréal

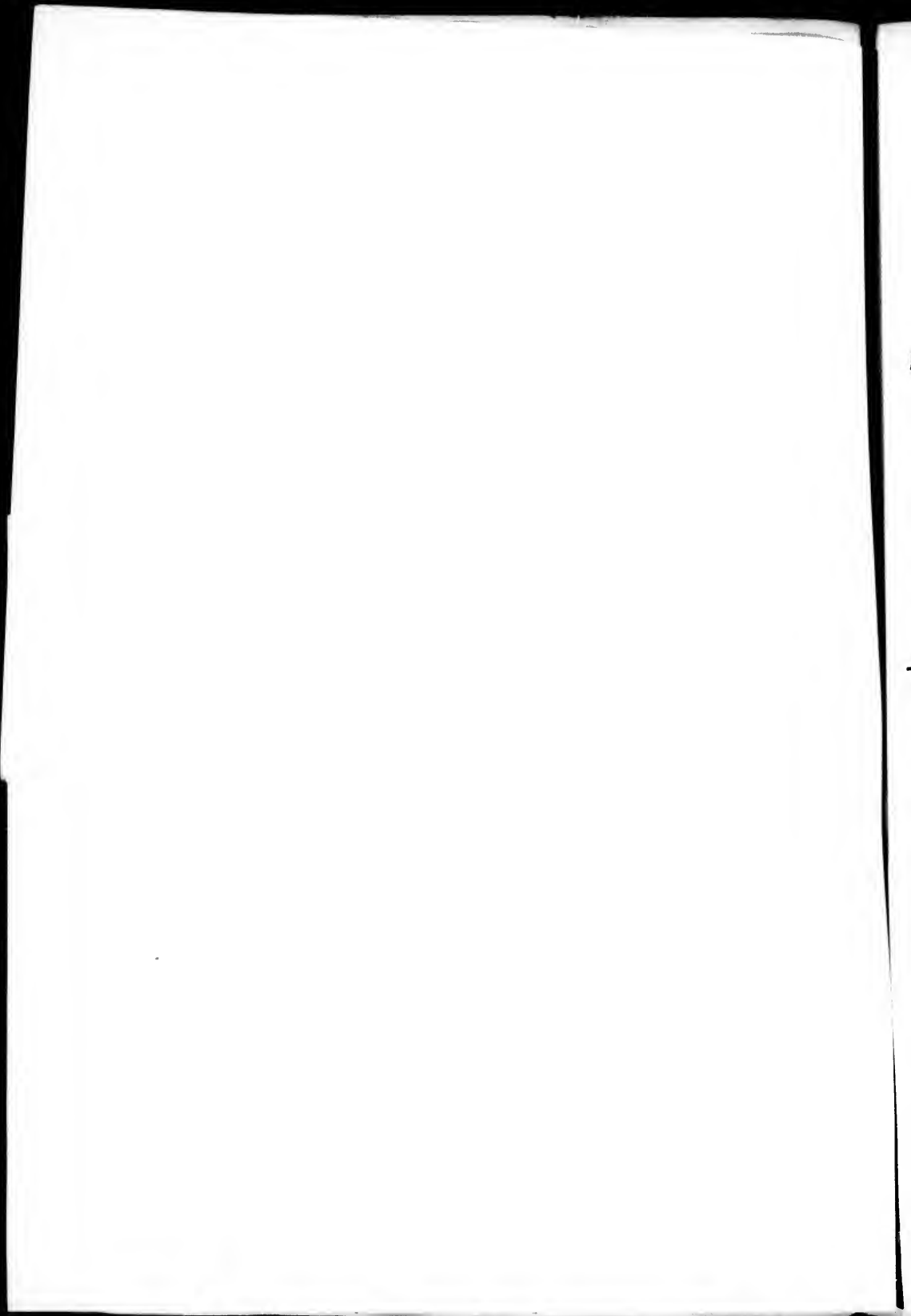
Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole $\rightarrow$ signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

Z E D E N.

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

I I D E E L.

A

Een n
fp

De Z

J

By G

D E
Z E D E N
D E R
W I L D E N
V A N
A M E R I K A .

Z Y N D E

Een nieuwe uitvoerige en zeer kurieuse Beschryving van derzelver Oorsprong, Godsdienst, manier van Oorlogen, Huwelyken, Opvoeding, Oeffeningen, Feesten, Danzeryen, Begravenissen, en andere zeldzame gewoonten;

T E G E N

De Zeden der oudste Volkeren vergeleken, en met getuigenissen uit de oudste Grieksche en andere Schryveren getoetst en bevestigd.

DOOR DEN ZEER GELEERDEN

J. F. L A F I T E A U ,

Jesuis en Zending in Amerika; in 's Franssch beschreven;

T W E E D E D E E L .

IN 's GRAVENHAGE,
By GERARD VANDER POEL; Bockverkoper.
MDCCLXXXI.

Laurentius e oregan

Z

A

es

EE

Bez

ropa ge
rige bev
Amerik
zo dat z
boven o
bezig ko
gers van
zondert
moeite e
malkand
eten, sp
Hoe
en wat
kan mer
en alle l
eigently

II

Z E D E N D E R W I L D E N V A N A M E R I K A.

EERSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden van het Manvolk in het Dorp.

E mensch tot den arbeid geboren zynde, quynt en krygt verdriet in een stil leven, hy moet bezigheid hebben, heeft hy die niet zo zoekt hy 'er na en neemt iets by de hand, en by gebrek van beter maakt hy zyn werk van zich zelve of anderen t'ontruften.

Deze Stelling, die by de meeste volkeren van Europa genoegzaam waar is, waar in men veel levendigheid en gedurige beweging ontdekt, gaat zo algemeen ontrent de Wilden van Amerika niet door. Deze rekenen het ledig gaan tot een eer, zo dat zy noch wetenschappen noch kunsten hebbende, en daarenboven de gereguleerde oefeningen van den voorleden tyd, die hen bezig konden houden, ontberende, zyn zy de grootste lediggangers van de wereld, en zo men 'er eenige kleinigheden van uitzondert, die hun niet veel tyd komen te staan, en noch minder moeite en oplettenheid, zitten zy byna altyd met de handen over malkander; doende anders niet als byeenkomsten houden, zingen, eten, spelen, slapen en ledig gaan.

De Wilden van Amerika zyn grote lediggangers.

Hoe streng het leven der Lacedemoniers en Kretensers ook was, en wat zorgen de Wetgevers van deze Staten ook aanwendden, kan men evenwel zeggen dat zy niets als den oorlog behartigende, en alle Kunsten en Wetenschappen verbannen hebbende, hun leven eigentlyk een vadzig lui leven was, 't welk aan de laatstgenoemden

den door een Dichter, waar van Paulus in zyn brief aan Titus schryft, den schimpnaam van *Ventres Pigri*, of luibuiken, deed geven; 't welk in twee woorden een volmaakt denkbeeld van deze Ledigheid geeft waar in zy vervallen waren, vooral na dat zy, de strengheid van hun eerste tucht hebbende laten varen, zich 't ene maal door de verwyftheid lieten ontzenuwen.

Hun grootste bezigheden bestaan in de palissaden van hun Vestingen op te rechten, hutten te maken of te vermaken, de huiden waar van zy hun kleederen maken, te bereyden, aan enig klein huisraad te arbeiden, hun krygs-jacht of visch-gereedschappen in staat te stellen, eindelyk in zich op te schikken en net voor den dag te komen.

T W E E D E H O O F T S T U K.

Van hun
Dorpen.

ZY maken een redelyke goede verkiezing van den stand van hunne dorpen. Zy plaatzen die zo veel als 't mooglyk is in 't midden van de beste landen op een kleinen heuvel die hun een vrye uitzicht over 't vlakke veld geeft, uit vrees van verrast te worden, en aan de kant van een beekje, dat 'er, zo 't mooglyk is, rondom heen slingert, en als een natuurlyke gracht maakt voor de vestingwerken die de kunst by een terrein kan voegen, dat uit den aart sterk is. In 't midden van hun dorpen laten zy een grote ruimte open, om 'er hunne vergaderingen te houden: De hutten staan dicht tegen den ander aan, 't geen hen in een gefadig gevaar van brand stelt, nademaal de stof waar van zy gemaakt zyn zo licht vuur vat. Hunne straten zyn niet linierecht, nademaal ieder timmert daar de gront hem het beste en 't minst steenachtig schynt.

Versterking
hunner
dorpen.

De Dorpen die 't meest voor den vyand bloot gestelt zyn, worden met een palissade, die 15 of 20 voeten hoog is, versterkt, en die uit een drie dubbele rang van staken bestaat, waar van de middelste recht overend en perpendicularaar staan, de andere leggen kruiswyze over malkander als Spaansche ruiters, en zyn tot de hoogte van tien of twaalf voeten toe met grote en sterke schorssen gevoert. Van binnen langs deze palissade maken zy een soort van bank of ronden omloop, bestaande uit bomen die over dwars leggen en vlak tegen de palissade aan, steunende op grote houten palen die in de aarde steken; hier en daar maken zy 'er wykschanffen of schilderhuisjes in, die zy in tyd van oorlog met stenen vullen, om zich in tyd van nood tegen de ladderstorming te verweren, en met water om den brand te bluffchen. Men klimt 'er langs stammen van bomen na toe, die trapsgewyze uitgehouwen zyn en hun voor ladders dienen; de palissade heeft ook eenige openingen, die als schiëgaten gemaakt zyn.

De aard van den grond maakt de figuur van derzelver omtrek uit. Daar zyn 'er die veelhoekig zyn, maar de meeste part hebben een ronde figuur, gelyk de meeste steden van ouds waren. De palissade heeft maar een uitgang door een enge deur die over dwars staat en met dwarsbouten sluit, en daar men op zy moet ingaan. Zy dragen ook zorg van ruimte genoeg tusschen de palissade en de hutten over te laten.

Deze

Deze dorpen zyn slecht voorzien, en de grootſte hebben zelden over de hondert hutten, van een, drie, vyf of zelfs zeven haardſteden, waar in zomtyds verſcheyde huishoudens zyn.

De Wilden in beyde de Amerika's verſterken zich byna op de zelve wyze: maar het is zo zeer niet in gebruik by die van het Zuiderdeel en in 't algemeen by de volkeren die geen blyvende plaats houden, deze ſoorten van veſtingwerken te maken, ten zy dan dat ze werkelyk in oorlog zyn, en zeer voor de woede hunner vyanden blootgeſtelt.

D E R D E H O O F T S T U K .

DE Hutten dezer volkeren vertonen noch hedendaags de armoede en zuinigheid der eerſte menſchen; en zo men 'er de inwoonders van Peru en Mexiko van uitzondert, die kleyne huizen van ſteen bouwden, daar noch pracht, noch gemak in ſtak, en enige andere volkeren in hun nabuurfchap, die hun woningen redelyk wel met kalk of ciment beſtryken, hebben de overige Wilde Natien niet als ellendige ſtrooie of houte hutjes, by de Ouden onder den naam van *Mapalia* of *Tuguria* bekend, die alle zeer bequaam zyn om een volmaakt denkbeeld van de elende te geven.

De Schryvers ſchilderen ons de eerſte menſchen af, als geen andere verblyf plaats dan de holle rotzen of bomen hebbende.

Wat hebben de volkeren van het Noorderdeel van Amerika en die van het Zuiden, wier landen voor gedurige overſtromingen van 't water bloot ſtaan, by deze woetheid gevoegt? De Eskimenzers, de Wilden van de Straat Davids, van Nova Zembla, en de Kaliforniers nemen hun ſchuilplaats in ſpelonken die de natuur hun verſchaft om de moeite te ſparen, of zy maken 'er door kunſt, waar in zy een langen winter, byna zonder daar uit te komen, doorbrengen, weinig van de beſten verſchillende, die zich holen graven: in plaats dat zy gedurende den zomer onder den bloten hemel onder de bomen ſlapen, of op zyn beſt onder enige Hutten van vellen van zee-wolven gemaakt. Zy moeten wel hart zyn en tegen de ongemakken van de lucht kunnen, om in zulke onzachte gewelten dusdanig te kunnen leven. Aan den oever van de Orinoko, de rivier der Amazonen, en eenige andere plaatzen ziet men dorpen in de lucht in 't midden der poelen en moeraſſen. Daar groeien in deze verdronke landen Palmbomen van een afgryffelyk hoogte, die dicht by elkander ſtaan: in deze Palmboomen maken de inwoonders hunne huizen. Zy binden deze bomen door dwarsbalken aan elkander, en timmeren op dezen grond, twintig of dertig voet boven aarde, woonplaatzen, die eer voor Gieren als voor menſchen ſchynen gemaakt te zyn. 't Is vermaaklyk om te zien, zegt men, met wat behendigheit de vrouwen met haar kinderen op de rug en met pak en zak beladen, langs de plomp uitgehakte ſtammen na dit ſoort van neſten klimmen. Deze volkeren zoeken zich niet alleen door zulke ongewone ſchuilplaatzen tegen de overſtromingen van 't water te bevryden, zy dekken zich hier

Van de
Hutten.

door tegen de schielijke aanvallen hunner vyanden, tegen de overvallen der Krokodillen en Tygers, en tegen het ongemak der Maringuoynen of Muggen, die zich zo hoog niet kunnen opgeven, en zonder deze voorzorg hun onverdraaglyk zouden vallen.

De Overwinnaars van Nicuw-Spanje vonden talryke Natien die op deze wyze huis hielden, die hun veel moeite en volk om ze te overwinnen koften. Daar is in Afrika na de kusten van Guinea noch een van de oude Atlantische volkeren, *Veteres* genoemd, wiens dorpen dus in de lucht op staken, die midden in 't water staan, gebouwt zyn.

*Loyer's
Relation
du Voyage
d'Issy-
ni. p.
158.*

De zwervende Natien, gelyk de Algonkynen die geen lang overblyvende plaats hebben, vernoegen zich met zeer lage hutten te maken, alwaar zy in 't hondert met het groot getal van honden die zy de kost geven, midden in de vuiligheid en ongemak leggen. De volkeren die een vaste plaats houden hebben wat ruimer en duurzamer woonplaatzen.

De huizen der eerste Egyptenaren waren van riet en biezen gebout, na het getuigenis van Diodorus van Sicilien. Plinius zegt het zelve van de Hyperborische volkeren. Biezen, riet, hout, bladen van palmbomen en de Latanus, de schorsfen van Olm en berkebomen maken hedendaags de stof van die der Wilden uit.

*Diodor.
Sic. lib. 1.
cap. 7.
Plinius
lib. 16.
cap. 36.*

Wat haar gedaante aangaat, zommige zyn rond gelyk de Tabernakels of Tenten der Ouden, gelyk de torens der Mosynæciërs, Tyreniers, en Parysche Gaulen. Dusdanig zyn de Hutten der volkeren van Florida, der Natchez te Louifiana, en verscheyde andere volkeren.

De Karbetten en Hutten der Karaiben zyn eyrond. De Karbet of gemene Hut heeft ontrent 60 of 80 voeten in de lengte, en is van grote kruisflaken die 18 of 20 voet hoog zyn gemaakt. Op deze staken zetten zy een Latanus * of andere gants rechte boom, die den top van het huis uitmaakt, hier slaanze ribben of sperran aan; die aan weerskanten tot op den grond reiken. Zy dekken het met bladen van de Latanus, met riet, biezen of andere gewasfen, die zy zo netjes weten door elkander te vlechten, dat zy wel voor den regen en andere ongemakken van de lucht bewaart zyn.

Maar

*Du Ter-
tr. Trait.
7. c. 1.
810.*

*Rochef.
Hist.
Mor. des
Antill.
ib. 15.*

* De Latanus is een soort van een Palmboom; hy spruit uit een groote klomp wortels, en is byna nooit dikker als een been; hy is byna van alle kanten even dik, en schiet recht op als een pyl, zomtyds ter hoogte van veertig of vyftig voeten. Hy heeft rontom ter dikte van een vinger hout dat zo hard is als een yzer, al het overige is dradig gelyk het hartje van de Palmbomen. In plaats van takken heeft hy niet als lange bladeren, die open gegaan zynde van boven rond, en van onderen gevouwen zyn gelyk een wajer. Zy zyn aan grote stelen vast, die uit zekere dradenspruiten die den stam van den boom omringen gelyk een grof ros en zeer doorschynent linnen; deze bladeren tot kleine bunueltsjes gebonden zynde dienen om de hutten te dekken, en het vlies dat men van de steel haalt, is goed om zeven, korfjes, en andere kleine snuisteryen te maken, die de Wilden onder hun kostelykft huisraad houden. Zy maken ook van het hout van dezen boom bogen, knodzen, waar van zy zich in plaats van degens bedienen: Zagayen, dat kleine spitze lanssen zyn, die zy met de hand tegen hun vyanden werpen, en zy wapenen 'er de punten hunner pylen mee, die hier door zo doordringent zyn als of zy van staal waaren.

Maar n
deur, o
is het d
lyden v
steekt.

De p
De vro
ze dikw
den die

Vade
Karbet
Wilden
de geest
in hun t

De I
dezelfde
Hutten
tot zesti
deelt.

Niet
Hothmo
gemakly
deze na
enige ar
wyze va

D Eze
de
zy zyn v
menigte
of 25 v
een heb
ieder va
als de s
plant in
den en
Olmbou
fen van

Het vie
die als
die een
schorfl
leyen o

Men
als die
sterkt z
fpleten
der lop

Maar nademaal de Karbetten geen daglicht ontfangen als door de deur, die zo laag is dat men 'er qualyk zonder bukken ingaan kan, is het daar gemeenlyk zeer duister, en men moet 'er veel ongemak lyden van den rook van 't vuur dat ieder onder zyn Hamak aansteekt.

De partikuliere Hutten hebben dezelfde gedaante als de Karbet. De vrouwen die dezelve bewonen onderhoudenze zynlyk, en vegen zedikwils; de jonge luyden doen het zelfde aan de Karbet, en houden die net.

Vader d^r Tertre zegt, dat 'er behalven de gemene deur in de Karbet een andere is, die wat kleinder is, waar door geen van de Wilden gaat en zelfs gaan zou durven. Zy beweren dat die voor de geesten geschikt is, wanneer zy door hun Boyez of Waarzeggers in hun bezweringen geroepen worden.

De Hutten der Brazilianen zyn als een wieg gemaakt, en van dezelfde stof als die der Karaïben; zy zyn zeer lang, vyf of zes Hutten maken een groot dorp uit. 't Is waar dat 'er in ieder Huc tot zestig of tachtig personen zyn, in verscheyde huishoudens verdeelt.

Niet zonder reden heeft men aan de Irokoizen den naam van *Hothmonsonni* of *Huttemakers* gegeven: inder daad zy wonen het gemaklykste van alle de Amerikanen. Ondertusschen komt hun deze naam zo zeer niet toe, of die kan ook aan de Huronnen of enige andere hunner burén gegeven worden, die van hen dezelfde wyze van bouwen geleert hebben.

V I E R D E H O O F T S T U K .

DEze hutten hebben ook de gedaante van een ton, of die overdekte gangen in de tuinen die men *berceaux* of *wiegen* noemt, zy zyn vyf of zes vamen wyd, hoog na proportie, en lang na de menigte van haartsteden die 'er in zyn. Ieder haartstede neemt zo of 25 voeten meer plaats weg, de langte van die gene die 'er maar een hebben, dewelke niet boven dertig of veertig voeten lang zyn; ieder van deze hutten rust op vier pylaren voor ieder haartstee, die als de steun en de grondslag van het gantsche gebouw zyn. Men plant in den gantschen omtrek, dat is te zeggen langs de twee zyden en aan de twee hoekbinten, staken, om de schorslèn van de Olmbomen vast te houden, en die daar aangebonden zyn met lifsen van het binnenste vlies of de tweede schors van het witte hout. Het vierkant opgerecht zynde, maakt men het verwulf van staken die als een boog gekromt zyn, die men ook met schorslèn bedekt, die een vaam lang en een voet of vyftien duim breed zyn. Deze schorslèn leggen een entweegs over elkander, gelyk de pannen en leyen op een huis.

Men houd ze van buiten weer met andere staken vast, eveneens als die gene die het verwulf van binnen uitmaken, en men versterkt ze nog met lange stukken van jonge bomen, die in tweeën gespleten zyn, en die langs de gantsche hnt van 't ene ent tot het ander lopen, wordende aan het einde van het dak aan de zyden of vleu-

*De Tert.
hc. cit.*

*Irokoï-
sche hut-
ten.*

vleugels door houten ondersteunt, die haaksgewyze gemaakt, en tot dien einde hier en daar geplaatst zyn.

De schorsfen worden van langer hand hier toebereyd, men schiltze van de bomen af wanneer die het sappigst zyn, om datze 'er dan beter af willen, en na ze van hun bovenste korst, die te knobbelig is, ðerooft te hebben, drukt men ze vast op den ander, op datze een goede vouw zouden houden, en men laatze zo' drogen. Op dezelfde wyze bereyd men de staken en het hout dat tot optimmering van het gebouw nodig is, en als de tyd gekomen is om hand aan 't werk te slaan, nodigt men de dorpieugt, die men ter maalyd onthaalt omze aan te moedigen, en in minder als een of twe dagen staat het werk op zyn voeten, eer om dat veel handen licht werk maken, dan door de vlyt der arbeeyders.

Na dat het gebouw voltooit is arbeeyden die gene die het aangaat op hun gemak om het van binnen op te schikken en in kamers te verdelen na het gebruik dat zy 'er van maken willen. De middelste plaats is altyd voor den haart, wiens opgaande rook door een gat vliegt, dat 'er regt boven in de hut gemaakt is, waar door licht ook komen moet.

Deze gebouwen geen vensters hebbende, ontfangen geen licht als van boven, op de zelfde wyze als de beroemde Tempel de Rotonda genoemt, die van Agrippa gebout is, en noch in zyn geheel te Rome gezien word. Deze opening word door een of twee beweeglyke schorsfen gesloten, die men voor of rugwaarts trekt na dat men het raadzaam oordeelt wanneer het sterk regent of wanneer 'er enige winden wajen die den rook weer in de hutten zouden jagen, en dezelve groot ongemak verwekken. Ik spreek hier enkel van de hutten die op de Irokoische wyze gemaakt zyn, want de gene die in het rond of op de wyze van een yskelder gebout zyn hebben zelfs om hoog geen opening, zo dat zy veel duisterder zyn, en dat men 'er veel meer ongemak van den rook te verwachten heeft.

Langs de haartfeden is 'er van ieder kant twaalf of dertien voet in de lengte en vyf of zes in de diepte, en ontrent ook zo hoog een verheven plaats gemaakt, welke plaatzen van alle kanten toezynde, uitgenomen na 't vuur toe, hun voor bed en stoelen dienen om op te zitten, zy leggen op de schorsfen die daar aan tot een vloer verstrekken, bieze matten en bonte pelfsen. Op dit bed dat weinig dienen kan om zagt en lekker te rusten, strekken zy zich zonder andere ceremonien uit, in de zelfde kleren die zy 's daags dragen. Zy weten voor 't meeste gedeelte niet wat een oorkussen is, zommige evenwel zedert dat zy gezien hebben hoe de Franschen doen, maken 'er van een stuk hout of van een mat die zy in elkander rollen. Die 't gemaklykft op hun lyf zyn, gebruiken 'er van leer die met harten-hair of iets anders opgavult zyn; maar het duurt niet lang of zy zyn zo vet, zo vuil, en zo onaanzienlyk, dat men zo morsfig als die Wilden moet zyn om 'er zich van te kunnen bedienen.

De grond van deze rustplaatzen slaat op zyn hoogft een voet van de aarde af, zy geven 'er deze verhevenheid aan, om geen overlast

last van de hutten een we

De f verher schapra en klei se kaffe waar in

In pl kanen

toen o heid z

Karbet 'er zee

dag du Karaib

van der hebben,

noemt; dwars d

ren legt touwen

gehoud De k

gang. buiten e

In de men om

netjes, matten

bediener kruipen.

af, om sic van k

Het p en dient

zetten z leggen g

portalen ze in de

men Schoo

den gaar zitten of

zy dan d zo zeer

voetflapp ren, daa

I

last van de vochtigheid te hebben, en zy maken ze niet hoger, om van de andere kant het ongemak van den rook te ontgaan, die in de hutten onverdraaglyk is, wanneer men 'er over end staat of een weinig verheven.

De schorffen die de rustplaatzen van boven bedekken, en die het verhemelte van het bed uitmaken, verftrekken hun voor kassen en fchaprainen, waar in zy voor 't oog van al de wereld hun fchotels en klein huisraad zetten. Tuffchen de bedden staan grote fchorffe kassen, die tonggewyze gemaakt en vyf of zes voet hoog zyn, waar in zy hun koren doen als het gedorft is.

In plaats van deze rustplaatzen, bedienen zich de Zuider-Amerikanen van hangmatten, die men Hamakken noemt, en die van katoen of draden uit de boomfchorffen zaamengeweven en net geartheid zyn. Zy maken die aan de voornaamfte pylaren van hun Karbetten vast, of aan de bomen als zy op reys zyn. Men legt 'er zeer gemaklyk in, en 't is een vermaak op 't heetste van den dag dus in de open lucht in 't lommer der bomen te hangen. De Karaiben komen 'er zelden uit, en brengen 'er een groot gedeelte van den tyd in door met nergens op te denken. Die geen Hamak hebben, maken zich een ander foort van een bed, dat men Kabanis noemt; dit zyn verfcheyde vierkante stokken in 't lang ten overdwars door elkander gevlochten, waar op men een menigte bladeren legt; zy worden ook aan de vier hoeken opgehangen, en met touwen die van de wortels of fchors van bomen gemaakt zyn, opgehouden.

De Kabaniffen der Irokoizen hebben van twee kanten een uitgang. Aan ieder end is een klein afgezonderd vertrek, en van buiten een ingang.

In deze vertrekjes, gelyk ook als tuffchen de rustbedden in, daar men om heen kan gaan, maken zy van beyde kanten kleine kabinetjes, daar zy, wanneer zy een grote huishouding hebben, hun matten voor de jonge luiden spreyen, of om 'er zich zelve van te bedienen, wanneer zy zo dicht niet meer by 't vuur hoeven te kruipen. Deze kabinetjes zyn drie of vier voeten van den grond af, om ze van de vlooiën te bevryden, waar onder zy hun provisie van klein brandhout leggen.

Het portaal van buiten word 's winters met fchorfen gefloten, en dient hun voor een fchuur voor 't grote hout, maar des zomers zetten zy het van alle kanten open, om lucht te fcheppen, veele leggen gedurende de grote hitte hun spreyen op het dak van deze portalen, dat plat is en zo hoog niet als hun hutten. Dus slapen ze in de open lucht, zonder voor derzelve ongemakken te fchromen.

Schoon men van beyde de zyden tuffchen den haart en de bedden gaan kan, is dit evenwel geen gemaklyke wandelplaats: ook zitten of leggen de Wilden altyd, waar zy ook zyn mogen, (ten zy dan dat ze op reis zyn) en wandelen nooit. Zy staan zelfs al zo zeer verliet dat zy de Europeërs zien gaan en langs de zelfde voetftappen weer omkeren, als certyds de volkeren van Spanje waren, daar Strabo van spreekt, die enige Officieren van het Room-

Strabo l.
3. p. 12.

sche leger op deze wyze ziende wandelen, meenden dat zy gek geworden waren, en boden zich aan om hen na huis te geleyden. Want zy geloofden dat men zich stil in zyn tent moet houden, of lust hebben om te vechten.

De deuren van de Hutten zyn losse schorssen, die 'er van buiten voor hangen en boven vastgemaakt zyn. Zy weten van geen sleutels of slot daar aan te doen.

In voorlede tyden wierd 'er niets by de Wilden gesloten. Wanneer zy voor een geruimen tyd te veld trokken, vergenoegden zy zich hun deuren met houtte bouten voor de honden van 't dorp te sluiten. Zy leefden voor onzen tyd in een grote gerufftheid en zonder elkander veel te wantrouwen, die het quaadst van vertrouwen waren, bragten hun beste huisraad by hun vrinden, of begroeven ze in gaten die zy onder hun bedden maakten, of in enige verhole plaatzen van de Hut: zommige hebben tegenwoordig koffers of kistjes, andere versterken hun hutten aan de kap met grof gewerkte planken, en doen 'er houtte deuren met sloten aan, die zy van de Europeanen kopen; wier nabuurschap hen dikwils met schade geleert heeft, dat het geen zy hadden niet altyd veilig was.

Zy verdubbelen hun deuren om zich van de koude en rook te bevryden, en zy maken een soort van een tweede van vellen of wolle dekens. In gewone koude zyn hun hutten warm genoeg, maar als de Noordweste wind blaast, en het te Kanada zo een guur en bar weer is, dat de stenen byna splyten, 't geen dikwils zeven of acht dagen na malkander duurt, weet ik niet hoe dat zy 'er van koude harden kunnen, zynde zy slecht daar tegen gewapent, voornamentlyk die ver van het vuur af slapen. Des zomers zyn zy koel genoeg maar vol vlooiën en weegluizen, zy stinken ook zeer, wanneer zy 'er hun visch in den rook te drogen hangen.

*Plutarc.
in Ly-
curgo.*

De huizen der Lacedemoniers waren na allen schyn niet prachtiger noch gemaklyker, nademaal hun Wetgever hen bevolen had die allenig van hout te maken, en niet als de byl tot dit werk te gebruiken, of ten hoogsten de zaag voor de deuren. Hy wilde niet toestaan, dat zy zich van enig ander instrument, noch van enig andere stof bedienen mochten, die in 't vervolg den burger lust mochten doen krygen om zich door hechter en netter gewrochten arbeyd van 't gemeen te onderscheyden. Hy vreesde dat hier uit een naar-yver mocht ontslaan, die de pracht en weelde doende insluipen, hen uit dezen middelmatigen en gelyken staat mocht trekken, dien hy alleen bequaam geoordeelt had om het gemenebest in dezen bloeienden staat te houden, waar uit de Ryken onwrikbaar schynen te zyn vervallen, wanneer de burgers de palen van zedigheid overschreyden.

V Y F D E H O O F T S T U K .

*Gen. 3:
v. 7.
ibid. v.
21.*

Onze eerste Voorouders wierden niet gewaar dat zy naakt waren als na den val. Zy waren 'er zelve over geergert, maar zy deden toen anders niet als voor de betaamlykheid zorgen, denkende

at zy gek
geleyden.
ouden, of

van buiten
geen fleu-

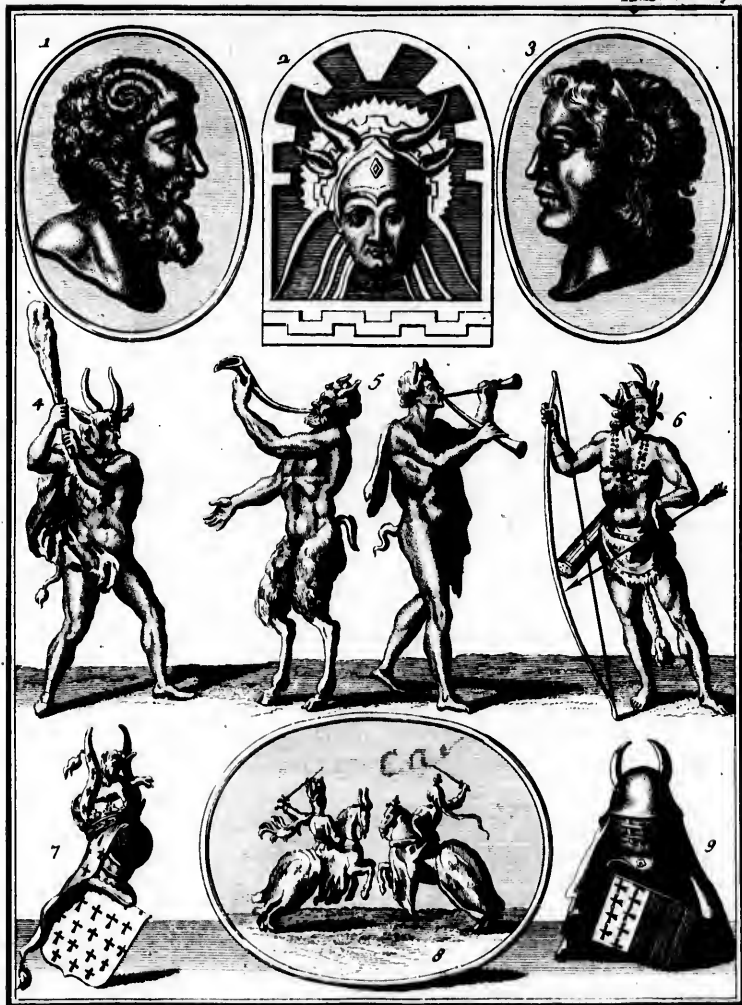
en. Wan-
genoegden
an 't dorp
ustheid en
n vertrou-
en, of be-
of in eni-
enwoordig
e kap met
loten aan,
en dikwils
tyd veilig

en rook te
a vellen of
n genoeg,
o een guur
wils zeven
zy 'er van
gewapent,
ers zyn zy
ook zeer,

niet prach-
evolen had
it werk te
Hy wilde
noch van
len burger
netter ge-
ly vreesde
en weelde
yken staat
ad om het
uit de Ry-
ourgers de

naakt wa-
gert, maar
gen, dek-
kende

Correctie

kende
makke
God h
zemde
te dek
voor d
hun og
hun la
tien,
bleven
nige a
eerite
blader
lapjes.
De
quetze
schrane
dat zy
zynde
men zi
der tw
nocht
naakt
geen t
hun vo
Die
gene d
kudder
de kor
Herkul
schen l
aan der
met ee
Acestes
met ee
boog i
schik a
Luipaa
dewell
Men
gedaar
gewon
van ad
verfiet
tyden
ware
beeste
ben.
De
mens

kende allenig hun schamelheid met bladen, die hen van de ongemakken van de lucht niet konden bevryden. Naderhand merkte God hun rokken van vellen, zegt de Schrift. Adam en Eva boezemden zonder twyffel hunne kinderen in zich op de zelfde wyze te dekken, en deze eerbied voor elkander te hebben die hen niet voor de zelfde schaamte bloot stelde, die zy gehad hadden, toen hun ogen na den Val geopent wierden. Maar het blykt niet dat hun last of raad in 't algemeen gevolgt is. Enige van de ruwste Nationen, voornamentlyk die gene die in de heetste gewesten woonden, bleven in een volkome of byna volkome naaktheid volharden. Enige andere dekten zich niet beter als de eerste menschen op het eerste ogenblik dat zy schaamte gevoelden, gebruikende niet als bladeren, porcelein, schorslen van bomen, en enige lichte dunne lapjes.

De meeste dachten dat het genoeg was 't geen de zedigheit kon quetzen te verbergen, 't zy dat zy uit luiheid of gebrek van schranderheit verzuimden hun nooddrift te hulp te komen, 't zy dat zy van kintsbeem af de ongemakken van weer en wind gewoon zynde; die hulpmiddelen niet dachten van noden te hebben, die men zich naderhand tegen het weer verschaft heeft. Dit zal zonder twyffel vreemd en byna ongelooftlyk voorkomen, zo wy niet noch ten huidigen dage volkeren hadden, die heel of by na heel naakt zyn; in ruwe gewesten, die ons noodzaken om te geloven 't geen tegen de waarichynelykheit aan zou lopen, zo het niet door hun voorbeeld getyft en bewaarheit wierd.

Die zich derhalven in den beginne het best kleedden waren die gene die zich van de vellen der dieren bedienden, die zy uit hun kudden namen of op de jacht gevangen hadden. Dit was langentyd de koninglyke mantel der Vorsten, en de opschik der Helden. Herkules had geen ander optooiffel als de huid van den Nemeeschen Leeuw: een van de Argonauten die Jazon volgde om deel aan den tocht van Kolchos te hebben, loopt na het strand, komt met een schone stierhuid aanlopen, die hem tot op de hielen hong: Aestes in Sicilien treed Eneas, die op zyn oever land, te gemoet, met een schoon Lybiaans berevel bekleed, en hebbende pyl en boog in de hand. Bacchus en zyn gevolg hadden geen ander opschik als vellen van Wilde Geiten, of van Tygers, Panthers en Luipaarden; die men naderhand voor zyn wagen gespannen heeft, dewelke zonder twyffel eerst lang na zyn tyd uitgevonden is.

Men kan byna niet twyffelen of de Faunen en Saters zyn hun gedaante aan dit slag van kleding verschuldigt. Dit soort van ongewone schepzels met hoornen op 't hooft, boksvooten en staarten van achteren heeft niets wezentlyks, en is zyn aart niet als aan de versiering der Dichters, de Zinnebeeldige uitdrukkingen der eerste tyden, en de onwetenheit der latere Eeuwen verschuldigt, die dus ware menschen vermomt hebben, welke zonder twyffel minder beestelykheit aan zich hadden als die gene die hen zo versiert hebben.

De Volkeren van 't gevolg van Bacchus, dat is te zeggen de menschen van de eerste tyden, kleedden zich met diere en voor-

namentlyk met bokke-vellen. De hoornen daar van maakten zy op het hooft vast als een cieraad, 't geen ik zelfs onze Wilden heb zien dragen. Zy knoopten deze vellen op de borst aan de voorste poten vast, en lieten de achterste met de staart hangen.

Deze manier van kleding zal den Dichteren aanleiding gegeven hebben om 'er ons een zinnebeeldige schildery van te geven, gelyk zy ogeneschylyk met de Centauren gedaan hebben, om ons volkeren uit te beelden, die het eerst een middel vonden om de paarden te temmen, en ze na den toom te doen luisteren. Deze Dichters hebben nooit geloofd dat 'er een slag van schepzels was half mensch en half paard, of wel half mensch en half bok. Maar de schryfaart en de smaak zelfs der eerste eeuwen was voor de zinspelingen en zinnebeeldige figuren, zy schepten vermaak om al het geen zy te zeggen hadden onder fabelachtige denkbeelden te verbergen, als zo veele raadzels die maklyk van die gene waar voor zy schreven begrepen wierden, maar die de gene die te laat na hen gekomen zyn niet welgenoeg begrepen hebben.

Diod.
Sic. l. 1.
p. 11.
Id. l. 4.
p. 189.

Diodorus van Sicilien van den God Anubis sprekende, die in Egypte onder de gedaante van een hond aanbeden wierd, en van Macede, die ook onder de gedaante van een Wolf geëert wierd, zegt dat de eerste een krygsheld was, wiens kleding in een hondevel bestond, en de andere ook een beroemt krygsmann, die met een Wolvevel omhangen was. De zelfde Schryver verzekert het zelfde 't geen ik ten opzicht van de Centauren gezegt heb. Men vind op de oude gedenktekens gedaantens van Anubis met een hondekop, of wel met een menschen hooft, daar een hondevel over heen hangt: Jupiter Hammon onder de gedaante van een Ram, of wel met een Ramskop op een mensche lichaam, of enkel met Ramshorens, en met de huid van een Ramskop. 't Zelfde vind men omtrent Isis en andere Egyptische Godheden.

De Horens waren oudtyds een teken van macht, sterkte, en het opperste gezag. Verscheyde getuigenissen van de H. Schrift en van de Heidensche Godgeleertheit bewyzen ons onwedspreeklyk dat dit het algemeen denkbelyc van de Oudheid was. De Horens van de Godheden, van de Oostersehe Koningen en van de Keyzers, die dus verbeelt hebben willen zyn, hebben geen andere betekenis, en zonder zo ver te gaan, de horens van de helmten der Hertogen van Bretagne en van verscheyde familien van Duitsland geven te kennen dat het noch niet lang geleden is dat men in Europa dacht gelyk de Ouden gedacht hebben, en gelyk men noch hedendaags in Amerika denkt, en in 't byzonder by de Irokoizen, daar het woord *Gannagaronni* (van *Onnagara*, dat een hoorn betekent gemaakt zynde) iemand verheffen en aanzienlyk maken beduid.

De Grieksche en Romeinsche Schouwburgen hadden tot het laatste toe de kleding der Saters in haar oude eenvoudigheid behouden, en de rok die men *Satyrice* noemde was niet anders als een Bokke of Luipaards vel, dat men *Pellis Hinnulei*, *Isale*, *Trage*, *Pardalis*, *Chlamis Florida*, *Purpureum Pallium*, *Venabulum Dionysiacum* noemde. De *Syrma* van de Toneelstukken was ook een

lange

lange ma
gen, die
hoofden
is.

In Eur
rende et
Ten tyd
de ongun
standigen
niet over
nen, die
" zeyde
" anders
" zich be
" gen 't
" kunnen
" den wy
" niets a
" hen te
" dig ve
" wonne

Tacitu
ruige vell
Varro van
Secythien
van Sicilia
het gebrui
niet na z
Volkeren
ons overa
vellen om
Jonker v
venwel w
jaansche

Men h
handelba
den, ink
de beeste
het hart
ten af.
wyze van
zy door

De Vo
deze kun
woorden
" Lybia
" leent,
" sche V
" pele l
" maakt

lange mantel van bontwerk; de opschik der uitheemsche Koningen, die ons noch door den koninglyken Mantel der gekroonde hoofden verbeeldt wort, die met hermynen omzoomt en gevoert is.

In Europa, Asia en Afrika hebben verscheyde volkeren gedurende etlyke eeuwen in 't geheel geen andere klederen gehad. Ten tyden van Kresus haalde een Lydier, Sandanis genaamt, zich de ongunst van dezen Vorst op den hals, om dat hy hem een verstandigen raad gegeven had, maar die met deszelfs heers-zucht niet over een stemde. Want om hem den oorlog tegen de Perziënen, die toen als Wilden leefden, af te raden: „Grote Vorst, „zeyde hy tegen hem, gy gaat volkeren beoorloggen, die niets „anders hebben als lere broeken en eenige vellen waar meê zy „zich bedekken, die in dorre schrale landen levende niet nutti- „gen 't geen zy wel zouden willen eten, maar 't geen zy krygen „kunnen, die niet anders als water drinken, en 't gebruik van „den wyn niet kennen. Eindelyk, die niets goeds hebbende, u „niets aanbieden dat gy winnen kunt zo gy het geluk hebt van „hen te overmeesteren, daar gy overdenken móet dat gy oncin- „dig veel te verliezen hebt, zo gy het ongeluk hebt van over- „wonnen te worden.

Tacitus verzekert ons dat de Duitschers geen andere klêeren als ruige vellen hadden. Herodotus verzekert het van de Afrikanen, Varro van de Galliers en Sarden; Virgilius van de Volkeren van Secythien en Thracien; Arriaan van die van Indien, en Diodorus van Sicilien verhaalt het ook van de Egyptenaren. Na dat men zelfs het gebruik van Linnen en Wolle stoffen uitgevonden had, liet men niet na zich noch een langen tyd van Vellen te bedienen by de Volkeren die in hennip, vlas, en zyde arbeeyden. Homerus verbeeldt ons overal zyne helden met Leeuwen, Beren, Wolven en Geyte vellen omhangen. Zelfs Paris Alexander, daar hy een verwyfde Jonker van maakt, had voor alle opschik een Luipaarts vel. Evenwel wiflen Helena, Penelope en de andere Grieksche en Trojaansche Vrouwen zeer wel te borduren.

Men had al vroeg de kunst gevonden om deze vellen zacht en handelbaar te maken, die zonder toebereyding hard moeten worden, inkrimpen en van geen gebruik zyn. Men liet het hair van de beesten die een zacht en warm bont hebben daar aan, maar zo het hart en borstelig was deed men 'er het schoon van beyde kanten af. Men gaf 'er behalven dat enig ciernaad aan; 't zy door de wyze van snyden, 't zy door de figuren die men 'er op maalde, 't zy door de verwen die men daar aan te kost leyde.

De Volkeren van Lybien schynen de eerste geweest te zyn; die deze kunst ingevoert hebben. Dit geeft ons Herodotus door deze woorden te verstaan. „De Grieken hebben van de Numidische „Lybianen de kleding en de Egiden van de Minerf-beelden ont- „leent, met dit onderscheyd; dat aan de Egeen van de Lybiëan- „sche Vrouwen de hangende franjes geen slangen zyn; maar fini- „pele leertjes; voor 't overig zyn zy na het zelfde fatzoen ge- „maakt, en de naam zelfs geeft te kennen dat de kleding der Mi- „nerf;

Herodot.
n. 71. 1. 1

Tact. de
Morib.
German.
Herod. l.
4. n. 189
Virgil. l.
2. Georg.
Varro lib
2. rei
Rustic.
Arrian.
lib. 8.
Diod.
Sic. lib.
1. cap. 7.

Vid. de
bis Tira-
quellum
In Notis.
in lib. 9.
em.
Dier.
Alex. ab.
Alexand.

Hom. e.
Iliad. 2;

„nerf-beelden van de Lybianen is gekomen. Want de Vrouwen
 „van Lybien trekken over haar klederen *Egeën*, dat is te zeggen
 „toebereyde geyte vellen, die franjen hebben en rood geveest
 „zyn. Van deze Egeen, dat is te zeggen van deze Geytevelen
 „zonder hair, hebben de Grieken den naam van Egiden gehaalt.

Du Ryer heeft zich in zyn overzetting vergist, leggende het woord *Egis* door schild uit. Want schoon het gebruik dit woord heeft afgezonderd om het schild van Pallas te betekenen, en dat men 'er in der daad dezen naam aangegeven heeft, om dat de schilden der Ouden met het vel van een bok of enig ander dier overtrokken waren, is 'er even wel geen woord in het Grieks dat een schild betekent, en op deze plaats word daar ook geenzints van ghandelt, maar alleen van den Rok dien men over de andere klederen der Minerfbeelden heen trok; 't geen klaar blykt uit de beschryving die Herodotus van de kleding der Vrouwen van Lybien maakt, die hy zegt te enemaal de zelve te zyn met die der Beelden van Pallas, met dit enig onderscheyd, dat de klederen der Vrouwen van Lybien geen slangen of gedaantens van hangende slangen hadden, maar alleenig franjes en leertjes.

Men zou misschien kunnen zeggen dat het woord *Egis* op deze plaats een schild betekent, om dat in oude tyden zo ver als men gaan kan de Rok, daar de Mannen zich mee bekleeden, hun ook tot een schild diende, 't geen ik niet loogchen. Want in der daad Apollonius van Rhodus verbeelt ons Ancæus, een der Argonauten, die de rechter hand met een byl wapenende en met den linker arm zich met een zwarte en ysfelyke beere-huid dekkende, vol woede aan komt sluiven om de Bebryciers te besryden; maar dit word door geen gewoonlyk schild verstaan.

De Karthaginezers hadden van de Feniciers de wyze om deze vellen te bereyden geleert, en de geleerde Heer Huet beweert dat door deze beyde volkeren de kunst tot onze tyden toe is overgegaan om dat schoon Marokyn of Turks leer te maken dat wy uit Afrika en de Levant krygen, en daar tegenwoordig zo sterke handel in gedreven word.

Nademaal al de Scythen ook met vellen bekleed waren, is het niet om te verwonderen dat de Parthen en de Inwoonders van Pontus, wier Land onder deze wyduitgestrekte landstrecken van Scythen begrepen wierd, zo heerlyk het leer wisten te bereyden. De Romeinen hen te ondergebragt hebbende, wees Augustus hun zeven huizen te Rome in de veertiende wyk aan, daar de algemene vyver was, en de Keyzers wilden daarna altyd werkluiden hebben die Parthers van geboorte waren, of die het leer op de wyze der Parthers wisten te bereyden.

De grootste koophandel van Assyrien bestond in dit slag van huiden, na het getuigenis van den Heer Huet en den Abt Girofalo, die hier over de oude Schryvers aanhalen. Polybius verzekert dat men het grootste en beste gedeelte daar van tot gebruik der Romeinen uit de landen van Pontus haalde. Deze zelve Provincie verschaft hun ook de meeste en welgemaakte Slaven.

In de Zuidergedeelten van Amerika gaan de Wilden t'enemaal
 of

*Apoll.
 Rhod.
 l. 2. v.
 118.*

*Huet de
 Com-
 merce.*

Vrouwen
te zeggen
od geverft
eytevelen
gehaalt.
ende het
it woord
n, en dat
m dat de
nder dier
Grieks dat
ook geen-
ver de an-
blykt uit
n van Ly-
t die der
ederen der
gende ilan-

s op deze
r als men
s, hun ook
n der daad
gonauten,
linker arm
wol woede
dit word

om deze
t beweert
pe is over-
dat wy uit
erke han-

en, is het
s van Pon-
van Scy-
yden. De
s hun ze-
algemene
en hebben
wyze der

g van hui-
Girofalo,
zekert dat
er Romei-
intie ver-

t'enemaal
of

e

of by
woner
betam
en in
heel a

De
dor,
kleed
maken
smeden
midde
het is
het aar

Over
vel aar
dat we

Deze
ienze z
borstro
in een
kouflem
te zyn.

De V
borstro
hangt,
raad ve
van een
ven zyn
gels, w
kleding
den leg
schoortje
rok.

De v
niet af
uit wann
zyn, zo
voorsche
lui een v
het tussc
men val
van acht
Rome en
gelyke a
tenaren.
omwone

De V
tien dra
toegekn
ze aan'd

of byna t'enemaal naakt. Die gene die de koudste gewesten bewonen, en het meeste na de Noortpool leggen, hebben beter de betamelykheid en hun nooddrift in acht genomen, zich in vellen en in 't bont stekende, 't welk al de Volkeren die het gebruiken heel aartig weten te bereiden.

De Eskimensen, de andere Volkeren van het land van Labrador, van de straat Davids, en ontrent nieuw Zembla zyn zo gekleed, dat behalven het aanzicht en de handen alles bedekt is. Zy maken hemden van blazen en visdarmen, die aan gelyke lappen gesneden, en zeer net genaait zyn. Dit hemd gaat niet verder als het middellyf, en heeft een kap die het hoofd en den hals wel bedekt, het is aan de borst niet open, en op dat het niet zou scheuren, is het aan de kanten met een heel fyn zwart leer gezoomt.

Over dit hemt trekken zy een borstrok van zeewolven of hartenvel aan, of wel van enige ander dieren die zy op de jacht vangen, dat wel toebereyd en noch met zyn hair voorzien is.

Deze vellen snyden zy aan repen van verscheide verven, en naziene zo wel aan elkander, dat zy van een stuk schynen te zyn: de borstrok hangt een weinig lager als het hemt, en eindigt van voren in een punt: de dyen en benen zyn met een soort van broek en kouffen bedekt, die van dezelfde stof, en alle uit een stuk schynen te zyn.

De Vrouwen zyn evencens als de mannen gekleed, maar haar borstrok verschilt hier in van de andere, dat hy tot op de kuiten hangt, en door een gordel vast om 't lyf sluit, waar aan zy tot circa verscheide puntige beentjes hangen, ontrent van de lengte van een hairnaakt. De huiverigste, gelyk gemeenlyk de oude wyven zyn, maken dit slag van borstrokken van 't vel van zekere vogels, wier zwarte en witte veren een fraai gezicht geven. De kleding der Irokoizen en andere Wilden die wat minder na 't Noorden leggen, bestaan uit verscheide stukken, als daar zyn het voorschootje, een soort van een hemt, de kouffen, de schoenen en de rok.

De voorschoot is het enigste stuk van noodzakelykheid, dat zy niet afdoen. Zy schudden om een haverstro al de andere plunjen uit wanneer zy in hun hutten zyn, of dat hun de zelve in de weeg zyn, zonder dat zy vrezen tegen de zedigheit te zondigen. Deze voorschoot, van de Irokoizen *Gaccaré* genoemd, is voor de manslui een vel dat een voet breed, en drie of vier lang is. Zy halen het tusschen de benen door, en maken het aan een koort van darmen vast, die hen om de middel sluit, van waar het van voren en van achteren ontrent een voet lang neerwaards hangt. Ik heb te Rome enige stantbeelden van oude Egyptenaren gezien, die diergelyke aan hadden, met dit onderscheyd nochtans, dat de Egyptenaren voor dat zy dit stuk van voren lieten hangen, hun dyen omwonden, die 'er van buiten meê bedekt waren.

De Vrouwen kleden zich zediger, die van de Algonkynsche Natien dragen een soort van rok zonder mouwen, op de schouders toegeknoopt, die haar halverweegs de benen komt, gelyk men ze aan de stantbeelden van de Egyptische Vrouwen gewaar word.

De

De Irokoische en Huronsche Vrouwen , gelyk eertyds de Lacedemonische , hebben maar een soort van beneden-rok , die om de middel vast en ontrent tot aan de knie komt. Zy willen ze niet langer hebben , om wanneer zy in 't land arbeeyden daar niet door belet te worden.

Het onderkleed is een soort van hemd zonder mouwen , van twee dunne en lichte geyte-vellen gemaakt , daar heel schoontjes het hair af gemaakt is , en daar van onderen en aan de schouders als franjen uithangen , te enemaal op de zelve wyze als de Romeinsche harnassen. Dit onderkleed dat de Huronsche en Irokoische Natien alleen eigen is , achten zy het minst noodzakelyk van allen , en vele laten het gemaklyk uit , byzonder de mans.

Als zy op reys zyn , of dat het sel koud is , hebben zy gemaakte mouwen , die niet aan 't kleed of het onderkleed vast zyn , maar die door twee leren , die achter de schouders om gaan , aan malkander vast gebonden zyn.

De kouffen , of *Mitasses* , gelyk de Franschen die noemen , worden van een vel gemaakt dat aan een genaait is en zich na de benen rekt , en waar aan men van buiten een zoom of lobbe van vier vingeren breedte laat. De Vrouwen dragenze tot aan de knien toe , en binden ze daar onder vast met kouffebanden , die netjes uit klands-hair en Egels-borstels gewerkt zyn. De mannen dragenze tot halverweg de dyen toe , en makenze om den middel aan den gordel , die hun voorschot op houd , vast.

Deze Kouffen , daar geen voet aan is , stekenze in schoenen van simpel huiden , zonder hiel of zool van sterk leer. Men frommelt het een weinig op de tenen daar het met darmsnaren aan een strookje leer , vast genaait is. Naderhand neemt men al de ploojen weer op met leertjes van dezelfde huid , die men door gaatjes hier en daar , daar in gemaakt , trekt , en boven de hiel vast bind , na ze op het gewricht van den voet kruisgewyze over elkander gelegte hebben. Deze schoeijing verscheelt niets ter wereld van die der Partische Koningen , waar van men verscheyde slantbeelden vind , en onder anderen twee van Toetsteen , die uitmuntent schoon zyn , en die Klemens X. kort voor zyn dood op het Kapitoel heeft doen plaatsen.

Zommige dragen deze schoenen tot halverweg de benen , om minder overlast van de sneeuw te hebben , en dan gelykt de wyze van die vast te maken redelyk wel na de brozen die men de Romeinsche Helden in den kryg geeft.

Het opperkleed is een soort van een deken in 't vierkant , een vaam lang in eene zin , op anderhalf vaam in den ander. Aan zommige laat men het hair aan , anderen doet men het schoontjes af. Zommige zyn van gansche elants , harte , ree of buffels-vellen gemaakt. Andere van verscheyde bever of zwarte wezel-vellen aan elkander gehegt. Deze rokken zyn van boven en van onderen gefranjet , zynde het vel zelfs aan riemtjes gefneden , gelyk de Egeen van de vrouwen van Lybien , of de Egidien van Pallas. Na boven toe zyn de riemtjes wat kleiner , en na onderen wat langer. Aan de gene die van zwarte wezeltjes-vellen gemaakt zyn , naait men

aan

aan de
riemen
len der

De V

houden

ten zy e

zynde,

zy daar

trekken

der oud

Keyzerl

Hede

Europee

leen de

in plaats

kouffen.

wolle o

of rood

zyn Fran

gelyk ik

hun kler

t'enemaal

gemakly

bruik.

DE b

ge

weken e

len zach

worden.

de hartl

buigzaam

Ze tre

ze water

dit gebr

doet. V

de aarde

hangt ,

natuurly

werpen

vliegen.

dringt w

zonder d

ste wyze

gebeurt

die op b

die daar

nen of

aan de onderfte zoom flartten van deze dieren, en deze flartten of riemen doen dezelfde uitwerking als die men aan de armelyne-vellen der Kanunniken ziet.

De Wilden vinden zich onachtzaam in deze mantels in. Zy houden ze met de hand in toom, want zy zyn nergens aan vast, ten zy dan dat zy op reyszyn. Want dan met pak en zak beladen zynde, binden zy ze om den middel met een gordel vast, op dat zy daar geen hinder van zouden hebben. Als het slecht weer is, trekken zy ze over 't hooft, dat anders altyd bloot is, gelyk die der oude Romeinen, en t'enemaal na die gelykt, die wy op de Keyzerlyke munten vinden.

Hedendaags hebben de meeste Wilden die ommevang met de Europeërs hebben, hun oude wyze van kleding behoudende, alleen de stof van hun kleren verandert. Zy dragen linne hemden, in plaats van hun onderkleren van vellen, stoffe voorfchootjes en kouffèn. In plaats van hun bonte rokken bedienen zy zich van wolfe of van hondshair gemaakte dekkleden, die cierlyk blaauw of rood geverft zyn. Daar zyn 'er vele die een foort van rok op zyn Franfch dragen, die de Kanadenzers *Kapotten* noemen. Maar, gelyk ik reeds gezegt heb, voor de komst der Europeërs waren al hun kleren van vellen. De gewerkte stoffen en 't linnen waren hun t'enemaal onbekent, en zyn by de ver afgelegene Natien, die zo gemaklyk met ons niet kunnen handel dryven, noch niet in gebruik.

ZESDE HOOFSTUK.

DE bereyding van deze vellen vereifcht niet veel werk of langen tyd. Na dat men ze lang genoeg in 't water heeft laten weken en ze wel gefchaaft heeft, maake men ze door al 't handelzen zacht, zo dat zy om zo te fpreken onder hun handen droog worden. Om ze noch zeem-achtiger te maken wryft men ze met de hartlens van eenig dier, en in korten tyd zyn deze huiden zeer buigzaam, zagt en wit.

Ze trekken die gene, daar zy hun fchoenen van bereyden, of die ze waterproof willen maken, niet door de oli, maar zy vervullen dit gebrek met ze te doen beroken, het geen dezelfde uitwerking doet. Wanneer zy haast hebben maken zy maar een klein gat in de aarde, daar men de huid, zaksgewyze genaait, overheenhangt, die door kleine takjes, dewelke dezelve van binnen haar natuurlyke langte doen behouden, ondersteunt word. In dit gat werpen ze verrot hout, en andere stof die niet in den brand kan vliegen. De rook die 'er van uitwaasemt geen uitgang vindende, dringt wel haast in dit leer in, dat men naderhand wasschen kan, zonder dat het nood heeft van in te krimpen. Dit is de vaardigste wyze van beroken, maar zy maake het leer geel, 't geen niet gebeurt wanneer zy het hoven in hun hutten op stokken hangen, die op balken rusten die rontom den haart staan. Want de rook die daar optrekt niet gedwongen zynde, gelyk in onze fchoorstenen of deze huiden die genaait zyn op de wyze van de zakken

Wyze om de vellen te bereyden.

daar men de Hippokras door lekt, trekt daar allengsjes door, zonder ze geel of zwart te maken. Van deze vellen maaken zy de onderklederen (hemden) die zy na ze lang gebruikt te hebben ook wasschen. Al deze vellen zyn van een zeer goed gebruik, en in de wyze van ze te bereyden, lopen zy het gevaar niet om gebrand te worden, gelyk die gene die men in Europa bereydt.

ZEVENDE HOOFSTUK.

Brand-
schilder-
ring op
de hui-
den.

Plinius
l. 35. c.
21.

Isidor.
Orig. l.
7. c. 9.
Kbedi-
gin. lec-
tion. au-
sig. l. 8.
c. 31.

OP het voorbeeld van de Volkeren van Lybia, waar van wy na Herodotus gesproken hebben, beschilderen zy dcze vellen, en maken 'er figuren van verscheyde verven op, die 'er een cieraad en schoonheid aan geven. Schoon 'er niet veel kunst in dit werk steekt, vereischt het evenwel veel arbeid; want voor dat men aan 't schilderen gaat estf men op het toebereyde vel redelyk diep al de linien, waar in het *minium* en de andere verven vatten moeten, op dezelfde wyze als de ouden deden om op de cederhoutte tafelboekjes te schryven, die met was bestreken waren, of zelfs om in hout en yvoer portretten en andere foorten van schilderyen te graveren. De Graveerder estfe eerst al de trekken van de letters of figuren die hy wilde hebben, daarna liet hy gesmolte was van verscheide kleuren in deze linien en vorens lopen. Plinius noemt de etsnaalt of het graveer-zyzer, dat men hier toe gebruikte, *Cestrum* of *Viriculum*. S. Isidorus van Sevilye noemt het *Graphium*, *Scriptorium*. Rhodiginus en andere *Cauterium*. Men kan in der daad dit schilderen brandschilderen noemen, nemende dit woord in een geleenden zin, gelyk men noch hedensdaags ontrent operatien doet, waar in het yzer dezelfde uitwerking doet als het vuur. Want het zou een grote dwaling zyn zich in te beelden dat deze indruk-schilderyen der ouden, die op yvoor en hout, en op tafelboekjes die met was bestreken waren, geschiedden, van de zelfde natuur waren als die gene, waar in men nootzakelyk het vuur moet gebruiken, gelyk men ontrent het emaileren doet. Zo de etsnaalt waar van men zich bediende om op het yvoer te werken, een gloeient yzer was geweest, 't geen men door het woord *Cauterium* verstaat, zou ze zekerlyk het elpenbeen of het hout bedorven hebben, en het vuur zou meer ingevreten hebben als het moest doen, om ieder trek uit te drukken, of ieder groef te maken. Zo men, na in deze trekken en in deze groeven gekleurd was te hebben doen lopen, dezelve noch op het vuur of in een oven had moeten zetten, zou het was door malkander hebben gelopen, het hout gespleten zyn, en het yvoer stukjes afgesprongen. Men gebruikte dan geen vuur in dit slag van werken als om het wasch vloeibaar te maken, en om het in staat te stellen om ieder trek te kunnen vullen, na het wel met de kleuren vermengt te hebben. Het overige van het werk kon derhalven ook geen brandschildering genoemt worden, dan oneigentlyk en in een verbloemde wyze van spreken, om dat de etsnaalt op het elpenbeen en het hout dezelfde uitwerking deed, als elders het vuur. De etsnaalt der ouden was van yzer of been. Daar was zelfs een tyd waar in de eerste op hals-
straf

straf verboden waren, om het gevaar dat 'er in 'stak van altyd een instrument in de hand te hebben, wiens wonden niet minder gevaarlyk waren als die der siletten. De Wilden bedienden zich in den beginne niet als van zeer scherpe beentjes.

De verf die de Wilden in de groeven die zy op de huiden gemaakt hebben doen lopen, is een soort van *Minium* of vermillioen, 't geen zy uit een aarde halen, die een redelyk schoon rood van zich geeft, maar die evenwel by ons vermillioen niet halen kan. Zy vinden het aan den oever van enige meiren of rivieren. Zy gebruiken 'er ook de sappen en alſchen van eenige planten toe.

Ik heb my altyd verbeeld, dat het wel kon zyn dat de Wilden een verf maakten van hun porcelein-schulpen, tot een syn poejer gemaakt, want zy is van het schoonste purper dat men zien mag. Maar hebbende verzuimt daar te lande daar na te vernemen, en niemand gevonden hebbende die my daar bericht van kon geven, kan ik niets aangaande een zaak zeggen, die ons groot licht ontrent het purper der Ouden had kunnen geven. De Engelschen die zich in Virginia ter neer hebben gezet, hebben gelegenheid om dit te onderzoeken.

Het blykt klaar uit al het gene ik reeds gezegt heb aangaande de klederen van vellen der vrouwen van Lybien en de Toneel-rokken; 't zy de *Syrma*; 't zy de Satyrische, waar aan men den naam van *Chlanis Florida* of van *Purpureum Pallium* gaf, dat deze wyze van de vellen te beschilderen van de eerste Oudheid heugt. Hier door ben ik in twee overdenkingen gevallen.

1. Dat wanneer de oudste Schryvers van geschilderde en met de naalt gewerkte klederen spreken, zy misschien dezen arbeyd menen, dien ik brandchildering genoemt heb, en dat men misschien door de Babylonische, Frygische, Semiramische, Sydonische naalt eer een ets- als een bordurnaalt verstaan moet.

2. Dat, schoon men niet loogchenen kan dat de kunst van borduren, en wol, garen en zy te bewerken om zich te kleden, om haar oudheid hoog te achten is, zy evenwel later uitgevonden is als het graveren en schilderen op de huiden, waar van de voorrang uit de gewoonte van verscheyde Natien te bewyzen is, die de laatst genoemde kunst van de eerste eeuwen geleert hebbende, tot onze tyden toe geen gebruik van linnen en wolle stoffen hebben weten te maken, om zich daar mee te kleden.

Men kan Pallas de vinding van deze Ets- en Schilderkunst wel toefchryven, maar ik weet niet of men haar de Weefkunst verschuldigt is. De reden die my het een doet geloven, doet my aan het ander twyffelen. Want zonder twyffel was het niet anders als uit eerbied voor de Oudheid en ter gedachtenis van de klederen die zy zelfs droeg of het eerst in de mode gebracht had, dat de Athenienzers van toebereyde geytevelen de klederen en de Egiden van haar stantbeelden maakten, in navolging van de Egiden der Lybiaansche Vrouwen. Pallas, zo de Fabel luidt, was in Lybien geboren, en verstand beter de krygshantering, als de kunst van te naaien en te spinnen.

Ik weet dat het geen ik hier zeg, ten eersten zommigen zal tegen

Julius
Firm. l.
de Erro-
re Prof.
Rel.

Pausa-
nias in
Arcad.
p. 238.

de borst sluiten, die niet geloven dat men Minerva daar de vinding van kan ontroven, tegen het algemeen gevoelen, dat 'er haar al de eer van geeft. 't Geen ik evenwel zeg sleunt genoeg op de Oudheid, om het wat te mogen overwegen. Want behalven dat Julius Firmicus in de Historische Godgeleertheid der Heidenen vyf personen onder den naam van Minerva onderscheyd, die het moeielijk is om uit elkander te kennen; Pausanias maakt Arkas, zoon van Kallisto, vinder van deze kunst. Zommige geven 'er de Lydiërs, andere de Egyptenaren de eer van. Indien men dan in 't gevolg Minerva voor de uitvinder daar van aangezien heeft; indien men ze te Athenen met de spies in de eene hand en een spinrokken in de andere heeft afgeschildert: indien de Dichters tot haar lof de Fabel van haar wedstryd met Arachné verzonnen hebben, die is maar uit een soort van cergeving geweest, om dat de Ouden onder de persoon van Minerva, uit Jupiters hersénavat geboren, de wysheid van Jupiter of van het opperste Wezen verbeeldende, daar een Godheid van gemaakt hadden, die het opzigt over alle kunsten en wetenschappen had, waar van de uitvinding wysheid en verstand te kennen gaf, 't geen ons volmaakt wel door St. Isidorus van Sevilje uitgelegt word.

A C H T S T E H O O F T S T U K .

DE Wilden hebben niet alleen van hare Voorouders de kunst geërfd om diergelyke brandchilderingen op de vellen van geeyten of andere dieren, maar ook die om heerlyk borduurwerk op hun eigen vleesch te maken, en voor zich een kleed te bereyden, dat hun om de waarheid te zeggen duur komt te staan, maar dat dit gemak heeft dat het zo lang duurt als zy. 't Is dezelfde arbeid als die aan het leer te koste word gelegd. Men tekent eerst op het vleesch de figuren af die men 'er in graveren wil, vervolgens loopt men al deze linien langs, prikkende het vleesch met naalden of beendertjes tot op het been toe, zo dat 'er het bloed uitloopt. Eindelyk vryft men *Minium*, gestoten houtskool of diergelyke andere verf die men hebben wil in de wonden.

Deze operatie is zo zeer pynlyk niet wanneer zy in 't werk gestelt word, want na de eerste prikkingen is het vleesch gants doof, daarenboven arbeeyden dit slag van Tapytwerkers met zo veel behendigheid en vaardigheid, dat zy een mensch byna geen tyd van gevoelen overlaten. Maar als men 'er de kleuren aan heeft gegeven, verslimmeren de wonden door dit soort van vergif, het vleesch zwelt op, daar komt een koorts by die eenige dagen duurt; het leven zou misschien zelfs in gevaar zyn, indien men het werk ten helen deed, voor al wanneer het vol figuren moet zyn, en zo zy geen zachte en gematigde tyden waarnamen, om de ongevallen te myden die 'er in de grote hitte uit zouden kunnen ontstaan.

De Schryvers maken op een klare en zeer duidelyke wyze gewag van deze brandchildering. De Pikten hebben 'er hun naam van ontfangen.

„ Deze naam, zegt St. Isidorus van Sevilje, komt volmaakt wel met

met

„ met het Beeld over een dat hun ligchaam vertoont, 't welk de
 „ kunstenaar beschildert, drukkende daar verscheide figuren in,
 „ door verscheide kleyn prikken die hy 'er met een naal ingeeft,
 „ waar in hy het sap van de planten wryft, die in hun land wassen,
 „ op dat hun adel, om zo te spreken op al de leden van hun lig-
 „ haam geschreven, zich door het getal van deze karakters van 'het
 „ gemeen onderscheide. ” Solinus spreekt van dezelve Volkeren
 byna in den zelfden zin als St. Isidorus. Pomponius Mela van het
 Europisch Scythien sprekende, zegt van de Agathyrsen, dat zy hun
 wezens en ligchamen met onuitwillelyke figuren beschilderden; de
 groten zonderden zich hier door van het gemene volk af, die het
 niet vry slond daar zo een groot getal van te hebben, als luiden van
 aanzien. Luciaan getuigt het zelfde van de Assyriërs. Herodotus
 verzekert ook dat de vrouwen van Thracien haar adel in de menig-
 te van deze tekens deden bestaan, die zy op haar aanzicht lieten
 drukken. Ik ga verscheide andere plaatzen van Historieschryvers
 en Dichters voorby, die genoeg bekend zyn.

Nademaal verscheide Natien dit gebruik verloren, en dat de woe-
 ste menschen alleen daar noch mee pronkten, veranderden de denk-
 beelden van schoonheid en adel, die men daar aan gehecht had,
 wel haast in vervolg van tyd; want deze schildering wierd onder
 de welgemanierde volkeren een teken van eerloosheid, zo dat ge-
 ne als de slaven en misdadigen dus gemerkt wierden, 't zy dat men
 hun karakters indrukte om hen te kennen en 't vluchten te belet-
 ten, 't zy datze dus getekent uit de Landen quamen, daar menze
 tot slaven gemaakt had.

De Romeinen noemden hen uit spotterny de geletterden, en 't
 was by hen als een spreekwoord, dat 'er geen geletterder luiden
 waren als de Samiers, om dat de slaven die van Samos of mischien
 uit Samothracien gevoert wierden, het meest van deze figuren
 voorzien waren. Men gaf hun ook in 't algemeen den naam van
 Istriërs, om de menigte dier gener die men uit Istrië aanbracht,
 wiens inwoonders in dit slag van prikken uitmunten. Men noem-
 de ze ook de blaauwe, *Ceruleos*, ter oorzaak van de verf van ge-
 sloten houtskool, die in het vlees, daar zy ingewreven is, blaauw-
 agtig word, en *Calatos*, de gebeitelde, om dat hun ligchaam gants
 gevlaakt en gespikkelt was.

De naam van geletterde of Polygrammaten, betekent niet datze
 alle letters van het ABC op hun lyf hadden. Dit woord moet in
 een veel ruimer zin opgenomen worden. In der daad Rhodiginus
 zegt dat men de Athenienzers de figuur van een paard indrukte,
 anderen die van een schip, of enige andere figuren na zyn eigen zin-
 lykheid.

De wrede kervingen die by de Zuider-Amerikanen in zwang
 gaan, worden onuitwislyke schilderyen; de wonden door de tan-
 den van de Acouty gemaakt, waar van zy zig tot dit gebruik be-
 dienen, sluiten nooit zonder een litteken te laten, dat blaauwach-
 tig wordt, ter oorzaak van de bytende asschen van de wilde kau-
 woorden of pompoenen en andere drogeryen die zy 'er inwryven.

Het werk daarvan is zo fyn niet, noch vereischt zo veel tyd niet

Isidor.
Orig. lib.
 19. c. 23.

Solin.
Cap. 25.
Pompon.
Mela lib.
 2. c. 12.

Lucian.
de Dea.
Syriac.
red. s. lib.
 5 n. 6.

laar de vin-
 dat 'er haar
 noeg op de
 behalven dat
 eidenen vyf
 die het moe-
 rkas, zoon
 der de Ly-
 n dan in 't
 heeft; in-
 een een spin-
 Dichters tot
 onnen heb-
 om dat de
 erfsvat ge-
 Wezen ver-
 die het op-
 van de uit-
 ns volmaakt

K.

de kunst ge-
 en van geyten
 rk op hun ei-
 den, dat hun
 at dit gemak
 id als die aan
 et vleesch de
 oopt men al
 of beendert-
 t. Eindelyk
 andere verf

't werk ge-
 gants doof,
 zo veel be-
 geen tyd van
 eeft gegeven,
 het vleesch
 duurt; het
 et werk ten
 n, en zo zy
 ongevallen te
 staan.

ke wyze ge-
 er hun naam

volmaakt wel
 met

als dat met de beentjes geschied, maar het is veel pynlyker, en men kan wel van deze volkeren zeggen, 't geen Solinus van de Pikten gezegt heeft, dat niets een groter denkbeeld van hun gedult en onoverwinlyke standvastigheid geven kan; als de moed die zy hebben om zich een groter getal van deze wonden te laten maken, waar van de geheugenis al zo weinig uit hun zinnen kan uitgewischt worden, ter oorzaak van de pyn, die dezelve hun veroorzaakt hebben, als het litteken van hun ligchaam kan weg genomen worden.

Ik heb uit hun verscheide inwydingen aangetoont, dat het een oeffening van hun ouden Godsdienst was. Men kan ook zeggen dat het onder hen een teken van hun adel is, gelyk het by de Agathyrsen, by de volkeren van Thracien, by de Pikten, en in 't algemeen by alle die genen was, waar van de Schryvers ons by deze gelegenheid gesproken hebben. Want in der daad zy rekenen zich deze roemryke tekēnen tot eer, en men zal zonder twyffel in den loop van hun inwydingen aangemerkt hebben, dat zy'er meer in getal ontfangen, na mate dat zy opklimmen en aanzienlyker worden; ieder nieuwe trap van verheffing, nieuwe proeven en een nieuwe plechtigheid vereischende, waar in men hun altyd een groot getal van deze pynlyke kervingen geeft. Ik weet niet of het een stuk van den godsdienst is of oorspronkelyk onder de natien van Noort-Amerika geweest is, ten minsten zyn het tekens van aanzien, en de fatsoenlyke luiden rekenen het zich tot eer daar een groter getal van te hebben, als de luiden van minder rang.

Onder deze Noorder-Wilden hebben enige Natien meer smaak in de prik-schilderen als anderen: in Virginia, Florida en na de kant van Louisiana is het gemeender en van een veel netter arbeyd als by die meer na 't Noorden leggen, die'er minder van hebben. Zelfs zyn'er eenige na myn gedachten by wie het gants in geen gebruik was. De Irokoizen schynen my toe het van hunne naburen ontleent te hebben. De mannen zyn byna de eenigste die zich doen prikken, en de meeste doen het nergens als op het aangezicht, gants tegen de gewoonte der Brazilianen en Karaiben, die, zo men zegt, het als een teken van slaverny aanzien, het aangezicht dus getekent te hebben. De Irokoische Vrouwen laten zich in 't geheel niet prikken, ten zy enige weinige, die'er zich als van een hulpmiddel van bedienen om de tandpyn voor te komen of te verdryven, en die vergenoegen zich met langs het kaakebeen een kleine tak loofwerk te doen schilderen. Zy verbeelden zich dat de zenuw, waar door de vocht op de tanden schiet, geprikt zynde, dezelve daar niet meer op kan vallen, en dat zy dus de quaal genezen, met tot den wortel van de quaal te gaan.

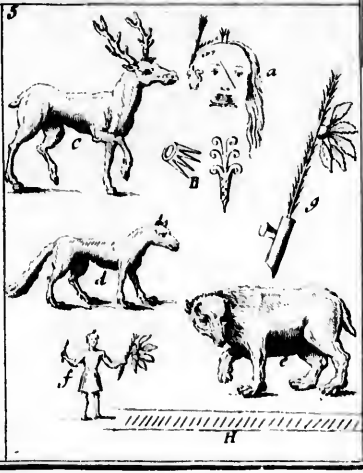
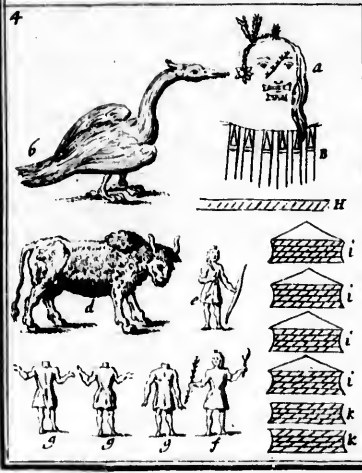
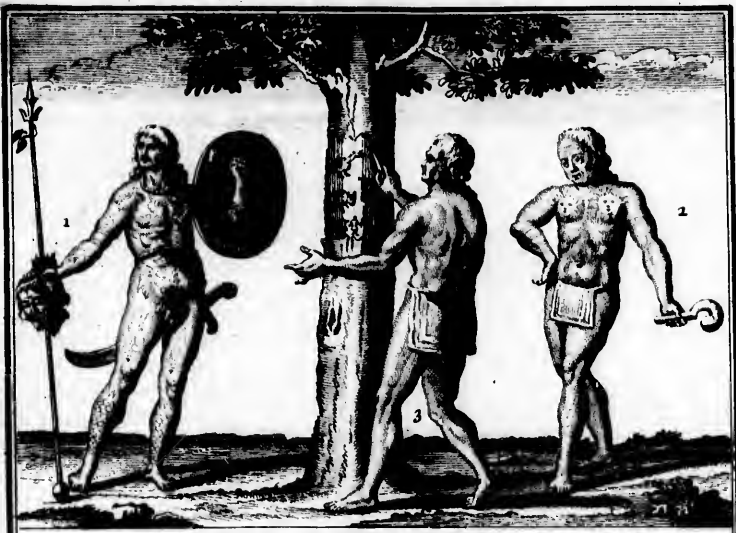
Mogelyk is het ook van deze prikking dat die gene hebben willen spreken, die geschreven hebben dat de Hunnen zich de kin en het onderste deel van 't aanzicht lieten branden met een heet yzer, om daar geen baart aan te krygen, want het is onmooglyk dat de baart meer kan doorbreken, daar men op deze wyze geprikt is geweest, en men moet 't geen zy'er van gezegt hebben uitleggen door

yker, en
 n de Pik-
 gedult en
 e zy heb-
 a maken,
 tgewischt
 oorzaak
 men wor-

it het een
 ok zeggen
 by de A-
 1, en in 't
 rs ons by
 d zy reke-
 nder twyf-
 dat zy'er
 aanzienly-
 roeven en
 n altyd een
 niet of het
 e natien van
 van aanzien,
 een groter

meer smaak
 n na de kant
 beyd als by
 en. Zelts
 een gebruik
 aburen ont-
 e zich doen
 aangezicht,
 h, die, zo
 aangezicht
 n zich in 't
 als van een
 of te ver-
 en een klei-
 zich dat de
 ikt zynde,
 e quaal ge-

hebben wil-
 h de kin en
 heet yzer,
 lyk dat de
 prikt is ge-
 n uitleggen
 door

door t

DE z
By vo
zyn ov
trekt w
dacht l
zich ve
neer m
ABC
drukke
plaatf,
met zyn
een vlak
tret op
wil te v

Wan
kert dat
'er al z
die hem
myn m
geen an
ding de
hun Pyn
voudigt
na niet
eer als v
dat mer
beelden
dertuffc
uitgevon
daar van

De W
de geda
geven o
gezicht
die hy
prikken
alleen aa
ne die h
nen, ge
derschey
ven zyn

* *Anim*
tum ferro
tricus ha

door 't geen 'er Ammianus Marcellinus van geschreven heeft. *

*Ammian.
Marc lib.
31.*

NEGENDE HOOFSTUK.

DE figuren die de Wilden op hun tronien en lichamen laten zetten, dienen hun voor Zinnebeelden, en gedenkschriften. By voorbeeld, wanneer een Wildeman uit den oorlog komt, en zyn overwinning aan de naburige volkeren van de plaats die hy doortrekt wil bekend maken : wanneer hy een plaats om te jagen uitgedacht heeft, en dat hy hebben wil dat men wete dat hy die voor zich verkoren heeft, en dat men hem een affront zouaandoen wanneer men zich daar ter neer sloeg, vervult hy het gebrek van 't ABC 't geen hy ontbeert door karakters, die hem in persoon uitdrukken : hy schildert op een schors die hy boven op een staak plaatst, van hem op een gemene weg opgerecht, of wel hy hakt met zyn byl enige stukken van en stam van een boom, na daar als een vlak paneel van gemaakt te hebben, schildert hy 'er zyn portret op, en voegt 'er andere karakters by, die alles wat hy zeggen wil te verstaan geven.

Zinne-
beeldige
Prikkin-
gen.

Wanneer ik zeg dat hy zyn portret schildert, ben ik wel verzekert dat men licht begrypen zal dat hy niet kunstig genoeg is om 'er al zyn wezens-trekken in te brengen, zo dat hy van een ieder die hem voor dezen gezien had zou kunnen gekent worden, dat is myn mening niet. Zy hebben inderdaad in deze gelegtheden geen andere wyze van schilderen als die waar van men de uitvinding den Egyptenaren heeft toegeschreven, waar van men iets of hun Pyramiden vind, en die verscheyde eeuwen by zyn eerste eenvoudigheid is gebleven. Ik spreek van deze schilderkunst die by na niet als in de uiterste linien van de schaduwe der lichamen, eer als van de lichamen zelfs bestond, een zo onvolmaakte kunst, dat men dikwils den naam van de zaak die men willens was te verbeelden daar had behoren onder te zetten, om ze te kennen. Ondertusschen rekenden de volkeren het zich zo zeer tot eer dat zy die uitgevonden hadden, dat Plinius verzekert dat de Grieken den roem daar van aan de Egyptenaren betwisten.

*Plin.
Hist. Nat.
lib. 35.
Cap. 3.*

De Wildeman dan om zich af te beelden, trekt een simple linie in de gedaante van een hoofd, zonder daar schier enigen trek aan te geven om de ogen, den neus, de oren en de andere delen van 't gezicht te verbeelden : in plaats van dien maalt hy de tekens af, die hy op zyn tronie, zo wel als die hy op zyn borst heeft laten prikken, en die hem alleen eigen zynde, hem kenbaar maken, niet alleen aan die gene die hem gezien hebben, maar zelfs aan al de gene die hem niet als by reputatie kennen, en zyn zinnebeeld kennen, gelyk men eertyds in Europa een persoon by zyn spreuk onderscheyde, en hedendaags een geslacht aan zyn wapens kent. Boven zyn hoofd schildert hy de zaak die zyn naam uitdrukt : de
Wil-

* *Ammian. Marcellinus lib. 31. de Hunis.* Ab ipsi nascendi principis infantum ferro sulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempestivius emergens cicatricibus habetetur.

Wildeman, by voorbeeld, de zon genaamt, schildert een zon af, ter rechte hand verbeeld hy de dieren die het zinnebeeld van de Natie zyn, en van het geslacht, waar uit hy spruit. Dat van de natie is boven dat gene dat het geslacht betekent, en de bek of de muil van het eerste is zodanig geplaatst, dat het naast aan zyn rechter oor komt, als of deze zinnebeeldige figuur van de Natie, derzelve geeft betekende, die hem bezielt. Zo deze Wildeman uit den oorlog komt, drukt hy boven zyn afbeelding het getal van de krygslieden t't, die de party, welke hy geleyd, uitmaken, en onder de krygslieden het getal der gevangenen, die hy gemaakt heeft, en van die, die hy met eigen hand verflagen heeft. Ter linker hand slaan zyn tochten verbeeld, en hoe veel zyn party gevangen of verflagen heeft. De krygsknechten worden met hun wapens verbeeld, of alleen door linien, de gevangens door den stok met pluimen verciert; en door de *Cbichikoué*, dat de tekens van hun slaverny zyn. De dode door afbeeldingen van mannen, vrouwen of kinderen zonder hoofd. Het getal der tochten word door biezen verbeeld, de gene die hy bygewoont heeft en daar hy het gezag over gevoert heeft, onderscheyd men hier door, dat deze laatste door halsbanden, die aan de biezen vast zyn, verbeeld worden.

Zo de Wildeman in bezending gaat om vrede te maken, zyn al de zinnebeelden vreedzaam. Hy word onder zyn figuur met de Kalumet in de hand verbeeld, behalven dat ziet men ter linkerhand de Kalumet in 't groot; de zinnebeeldige figuur van de natie, met wie hy in onderhandeling zal treden, en het getal van die gene die hem in zyn gezantschap verzellen. Maar dit alles zal beter uit de figuur, en de uitlegging daar van, begrepen worden.

Maar deze gewoonte die ik hier beschreven heb is de Natien alleen eigen, die boven aan de rivier St. Laurent wonen, en na de kant van Louifiana leggen; de andere volkeren hebben ook hun eigen manier die overal niet eveneens is: maar het onderscheyd dat 'er in is, is al de Wilde Natien bekend, die de zaak zelfs maar kennen. Ik heb dikwils diegelyke barbaarsche afbeeldingen in de Hutten der Irokoizen gezien, maar zy zyn my niet vers genoeg in 't geheugen om 'er onderscheydelyker en naauwkeuriger van te kunnen spreken: genoeg dat ik in 't algemeen zeg, dat alle deze volkeren onder zich een zeer grote menigte van zinnebeelden en figuren van allerhande soorten hebben, die men als een byzondere spraak kan aanmerken, die geruoeg verstaan word, en in vele zaken het gebrek van schrift vervult, zelfs op een gemaklyker wyze als een brief.

T I E N D E H O O F T S T U K .

DE prikchilderingen die niet uitgewist konden worden, beletten de ouden niet, en beletten ook onze tegenwoordige Wilden niet, dat zy zich op een andere wyze bemalen als met een blanketzel dat zy telkens vernieuwen, wanneer zy zich willen afschikken. De oude Schryvers getuigen dit in 't algemeen van de Indianen, Afrikanen, Pikten, Gelonen, Agathyrzen, en menige ande-

and
ligc
dew
mill
naak
de I
had
den
B
sche
lykfe
iets
H
Jupi
zwe
den,
ze v

Hi
Faun
Wan
maalt

moet
die m
daar
de je
de lie

In
zyn h
tollur
zegev
schild
nius
ook,
die n
Ik
moui
het g
punt

andere volkeren; maar zommige beschilderden zich het gantsche ligchaam, gelyk de Ethiopiers ten tyde van Plinius noch deden, dewelke verzekert, dat zy zich van 't hoofd tot de voeten met vermillioen bestreken. Zonder twyfel waren dit Volkeren die gants naakt gingen. Andere vergenoegden zich met enige sieraden, gelyk de Perzianen, waar van Xenofon schryft, dat Cyrus hun toegelaten had zich rontom de ogen te beschilderen; om dat zy schynen zouden die schoner en levendiger te hebben.

By de Romeinen die geen grote smaak in deze onuitwiffelyke verf schenen te hebben, ten minten in de laatste tyden, had deze dagelyksche kleurgeving niet alleen iets edels en aanzienlyks, maar zelfs iets heiligs en godsdienstigs, gelyk Plinius getuigt.

Hierom beschilderden ze op de feestdagen de standbeelden van Jupiter met vermillioen, om dat deze verf best na die van het vuur zweemt. Op de zelve wyze bemaalden ze alle de beelden der Godden, halve Goden, Helden, Faunen, Saters: dit drukken ons deze verzen van Virgilius volmaakt wel uit.

*Pan Deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis Ebuli Baccis minisque rubentem.*

*Virg.
Eclog.
10 v. 23.*

Dat is:

De Arkader vee-god Pan quam mee daar gy dus slooft,
Hy glom van menicroot en vlierbes om zyn hoofd.

Vondel.

Hier op zinspelen de dichters en schilders, wanneer zy aan de Faunen en Saters een gants gloeiend en bloedrood aangezicht geven. Wanneer derhalven Egle de tronie van Silenus met moerbeyen bemaalt,

Sanguinei frontem moris & tempora pinget,

moet dit niet als een dardelheid of een poets aangemerkt worden, die men een slapent persoon spelen kan, maar als een galantery, daar Silenus, die in een hogen ouderdom al de bevalligheden van de jeugt had, haar voor moest bedanken, en uit erkentenis haar de liederen, daar zy om verzocht, voorzingen.

In hunne Zegenpralingen, die als een verbeelding van Jupiter in zyn heerlykheid waren, verscheen de overwinnaar, na het Kapitolium gaande om dezen God de Offerande aan te bieden, op zyn zegewagen, zelfs van 't hoofd tot de voeten met vermillioen beschildert zynde. Kamillus zegepraalde op deze wyze, gelyk Plinius op de aangehaalde plaats zegt. S. Isidorus van Seville verhaalt ook, dat zulks in 't algemeen in acht genomen wierd omtrent alle die men deze eer waardig achte.

Ik heb in het Paleys van de Urfinis, dat de Kardinaal van Tremouille bewoonde, een naakt standbeeld van Herkules gezien, over het gantsche lichaam met kleine ronde kringen geprikt, met een punt in het midden. Men zag niets als deze brandschildering, en

II DEEL.

D

geen

*Plin. loc.
cit.
Isid. lib.
18 cap. 2.*

geen andere verven die de tyd heeft kunnen uitwiffchen. Maar kort voor myn vertrek van Rome vereerde men aan den Biffchop van Sitteron, die toen ter tyd de zaken van den Koning by zyn Heylgheid waarnam, een klein marmere borftbeeld van Bacchus, dat men kort voor heen onder 't graven in den tuin van 't Noviciaat der Jefuiten by de H. Poort gevonden had. Dit Borftbeeld fcheen onwaarddeerlyk in myn oog, om de twederlei flag van fchilderkunft die men 'er noch op gewaar word. De duurzame verf word op de linker wang allenig wel gezien, zy vangt-aan den uitwendigen hoek van 't oog aan, en flingerende langs de wang, eindigt zy onder het kakebeen. Ik kon niet genoeg onderscheyden wat figuur zy verbeeld. Miffchien is het de flang, een Zinnebeeld van deze Godheid en van alle die gene, die over de Orgia en de Verborgentheden te zeggen hadden.

De vergangelyke verf is veel klaarder te zien als de andere : het vermillioen zit 'er noch rontom de winkbrauwen, in de twee inwendige hoeken der ogen, rontom de oren, in de hoeken van den mond, en voor het voorhoofd, daar een klomp of tak is, die hem als een krans omfchaduwet.

Ik had de eer van het den Kardinaal Gualtieri aantebieden, en zyn Eminentie, die by alle de andere hoedanigheden, die hem vereieren een uitmuntende smaak voor de Oudheit voegt, deed my ter zelfder tyd in zyn ryk kabinet twee Lykbusfchen zien, die in Umbria gevonden waren, en waarop alle figuren gefchildert waren, ieder figuur maar eene verf hebbende, die gelykelyk over de tronie, over het vleefch en de wapens van de perfoon, die zy verbeeld, verfpred was. De Kardinaal fcheen te geloven, dat deze lykbusfchen van de tyden der oude Tyrreniers heugden, maar de netheid van het werk, de gedaante van de helmen en harnaffen op zyn Romeinfch, overtuigen my dat zy van een veel nieuwerwetzter maakzel zyn, zo wel als het klein Bacchus-beeld.

E L F D E H O O F T S T U K .

Gods-
dienstig-
heid in
de wyze
van het
hairte
fnyden.

MEn vergenoegde zich niet met aldus het lichaam met allerlei foorten van verven te befchilderen, men itreek 'er de hairen zelfs mee aan, en al de woefte volkeren der Oudheid fchepten vermaak in ze wel te befmeren, en ze door gemaakte verwen op te fmukken. Daar waren ook verfcheyde wyzen van ze te dragen, daar ik geloof dat de Godsdienst mee gemengt was, nademaal God den Joden zo uitdrukkelyk verbood dat zy de hairen niet op de wyze der Heidenen zouden fnyden, om in dit ftuk geen Afgodery met de natien te plegen, die den God van Abraham en van Jacob niet kenden.

De Volkeren hadden derhalven ieder hier ontrent een byzonder denkkeelt, dat de oude Schryvers ons in hun Schriften hebben overgelevert, en dat men noch in de Gedenktekens vind, die ons van de Oudheid zyn overgebleven. De Egyptenaren fchoren het hoofd te eenemaal kaal, om redenen die wy reeds aangehaalt hebben. De Lyciers droegen lange lokken, en waren daar zeer op geitelt.

geste
de,
het
naar
len
ter t
hede
ciers
laaf
te zy
De
na d
tege
vatte
hoof
achte
ren
noem
de z
fpraak
geda
het h
voor
bero
lyf n
het h
niet.
in te
sche
boog
ren,
de o
deze
An
wien
De l
of d
ver i
als o
trok
die l
gen
der l
zond
niet,
digin
ling
reed
verb

gestelt. Mausolus, Koning van Karlen, hen overwonnen hebbende, ley hun grote schattingen op. Deze vertoont hebbende dat het hun onmogelyk was die te betalen, geliet zich de Overwinnaar naar hun reden te luisteren, en vergenoegde zich met hen te bevelen dat zy een deel van hun hair zouden afsnyden, 't geen noch ter tyd een teken van slaverny by de Kariers was, gelyk het noch hedendaags by de Karaïben en Zuider Wilden is. Maar de Lyciers wilden liever al de zwaarste voorwaarden ondergaan, als dit laatste bevel uit te voeren, oordelende dat het beter was cynsbaar te zyn, hoe duur hen zulks ook mocht komen te staan, als slaven. De Aufen, Volkeren van Afrika, sneden hun hair af, op een vlok na die zy van voren lieten hangen. De Korybanten van Chalcis in tegendeel gemerkt hebbende dat hun vyanden hen by de hairen vattende, hen licht ter aarde wierpen, lieten zich van voren het hoofd gants kaal scheren, en lieten het hair maar een weinig van achteren van het eene oor tot het ander groeien. De Abanten waren op dezelfde wyze geschoren, als ook de Machlyers. Men noemde deze schering de *Thefeyfche*, ter eren van Thefeus, die dus de zyne liet snyden, toen hy 'er de eerstelingen van aan de Godspreek van Delfos wydde: men noemde ze ook de *Hektorifche* ter gedachtenis van Hektor. De Macers schoren de beyde zyden van het hoofd, en lieten maar een bosch hair op den top, dat van het voorhoofd tot daar de hals begint groeide. De Maciers, die zich beroemden van de Trojaners af te stammen, en die het gansche lyf met vermillioen aantreken, lieten aan de gansche linker zyde het hair tot de huid toe afsnyden, en raakten aan de rechter zyde niet. Ik heb ergens gelezen, maar ik weet niet waar, dat andere in tegendeel het hair aan de linker zyde lieten groeien, en de gansche rechter zyde afschoren, om zo veel te gemaklyker met den boog te kunnen schieten. De Arabieren lieten zich in 't rond scheren, houdende geen ander hair op 't hoofd als van den kruin tot de oren toe. Hier in meenden zy God Bacchus na te volgen, en deze schering noemde men de Bacchifche.

Amerika besluit noch in haar schoot een menigte Natien, by wien men noch al deze gekke grillen van het hair te dragen vind. De Brasilianen dragen alle eendrachtiglyk de Thefeyfche schering, of die der Korybanten van Chalcis, en Hieronymus, die zo ver in de Historien niet bedreven was, en die nergens op dacht als op den kruin der Munniken, heeft 'er een quaad gevolg uitgetrokken, menende dat zy dien van St. Thomas of de Apostelen, die hun in oude tyden het Euangelium hadden verkondigt, ontfangen hadden. De Irokoizen lieten het hair te enemaal groeien, zonder het af te snyden gelyk de Lyciers; zy besmeerden het allenig, zonder het te verwen: zy beschilderden zelfs hun lyf of tromie niet, ten zy in tyden van oorlog zo dat dit een soort van verkondiging was dat zy den vyand gingen zoeken: maar de vermengeling van allerlei natien hun Zeden bedorven hebbende, gelyk ik reeds gezegt heb, heeft hen ook in dit stuk gelyk in vele andere verbaftert, zo dat hun oude luiden tegenwoordig klagen, gelyk

Aristot.
Oeconom.
lib. 2.

Herod.
lib. 1. n.
180.
Strabo
lib. 10. p.
320.

Plutarch
in Thefey
Herod.
lib. 4. n.
180.

Herod.
lib. 4. n.
175.

Herod. st.
lib. 4. n.
21.

Herod. lib.
3 n. 2.

Juvenal.
lat. 3.

Juvenalis in zyn tyd deed , Rome met al de ongebondentheden van Grickenland besmet ziende.

Hun jongelingen zich op alle manieren zoekende behaaglyk te maken , nemen de kunst te hulp om zich te verfraien , en ontlenen van vremde cieraaden een bevalligheid , die zy denken niet uit de natuur te hebben . Onze wyze van opschik , die den Chinezen belachelyk voorkomt , mishaaft hun niet , maar zy zyn zeer beleefde wanneer zy op hun manier opgeschikt zyn : hun toilet is niet zeer voorzien , maar zy brengen 'er oneindig veel tyd aan toe , al zo veel als de Juffers in Europa , en veel meer als hunne vrouwen ; die voor een vaste regel stellen dat de welvoeglykheid , de schaamte , en haar huiswerk meer zedigheid en eenvoudigheid vereischen .

Een jonge Irokoiis dan om zyn hoofd te verciereu snyd zyn hair aan de eene zyde omtrent op twee vingerbreed na van het vel af , en laat het van de andere kant groeien zo lang als het wil .

Om het naderhand op te tojen na het wel gesmeert en gekamt te hebben , maakt hy boven op de kruin een of drie kleine vlechten , op de wyze van een vederbosch , die hy daar vast maakt met een weinig gefigureert leer , en een klein stukje wit porcelyn ; en hy steekt onder door de middelste vlecht een schacht van een veer , die met verscheyde verven opgeschikt is . Hy doet de hairen van de kant die geschoren is met ongel end staan , en die van de andere zyde vlecht hy , en strikt ze onder 't oor met een lint toe ; hy maakt een andere kleine vlecht op 't midden van 't voorhoofd , die hy op een van de winkbraauwen laat hangen , en op zy weer vastmaakt .

Zyn oren zyn gemeenlyk op drie plaatzen doorboort . De gaten daar van zyn zeer groot , en met porceleine kralen van de grootte van een duim voorzien , die aan lintjes gesnoert zyn die op de borst hangen ; of wel hy steekt 'er een gekronkelt koperdraad in , van een vinger lang en een duims diameter . Behalven dat doet hy 'er noch zeer zachte zwanendons by , deze dons maakt op ieder oor een bondeltje van de grootte van een vuist . Op Feest of andere plechtige dagen spreid hy van dit dons over zyn gantsche hoofd , en om het cieraad te voltooiën steekt hy achter zyn een oor een kuif , een vleugel , of het gantsche vel van een zeldzamen vogel . Zommige maken zich een soort van een kroon van een kleine porcellene halsband , of van een martersvel , 't welk , na het hoofd omringt te hebben , op een bevallige wyze achter op hun schouders zwiert .

't Vermillioen en andere verven met oly of ongel en vet vermengt zyn op een onzienlyke wyze niet alleen over de troni maar ook over 't hair en het dons der oren en het hoofd gesmeert , met enig onderscheyd nochtans van het geen zy gewoon zyn te doen wanneer zy ten oorlog moeten trekken , want dan is hun aangezigt te eenemaal beschildert , in plaats dat zy zich door de bank anders met enigen opschik vergenoegen .

Wat de Wilden aangaat die altyd naakt lopen , deze geven zich alle morgen een nieuw geschildert kleed : de grond daar van is schar-

sch
kle
aft
afg
fen
Jen
cou
Fec
gan
een
wel
gep
wel
lan
V
mak
van
zich
vel
D
de o
pen
ciera
mak
neer
D
der
Gom
D
bore
ken,
dik v
deze
won
D
gelov
men
zy ni
meen
git, :
W
over
de A
dezel
dat h
ment
dat g
twe f
netjes
kuiten

scharlaken, daar zy verscheyde andere figuren van verscheyde kleuren opschilderen, om den grond van 't kleed te beter te doen afsteken. Zo dra zy uit het bad zyn gekomen en zich een weinig afgedroogt hebben komen hun vrouwen in de karbet met kallebalfen vol recon en andere kleuren, die zy met oly van Palmboom of Jenipat temperen. Zy beschilderen eerst het gantsche lyf met Rocco, en geven 'er naderhand eenige andere sieraden aan. Op Feest- of andere plechtige dagen laten zy zich behalven dat het gantsche lichaam met een lymachtig water vryven, waar op zy een graauwachtig poejer, van eyerichalen gemaakt, strooien, of wel een soort van een dons, die daar op vast kleeft, en hen als geplumde vogels doet schynen, andere gebruiken een gegome en welruikt deeg, waarop zy de schoonste bloemen, die in hun land groeien, plakken.

Verscheyde natien doorboren het middelschot van den neus, en maken 'er een groene doorschynende sleen aan vast, die als de punt van een pyl gemaakt is, of wel zy steken 'er een veer door, die zich van beyde de zyden uitbreydende, hun een soort van een knevel maakt.

De Brazilianen en Karaïben maken behalven dat grote gaten in de onderste lip en in de wangen: in deze gaten steken grote knopen van porcelyn die rond zyn of als een diamant geslepen. Deze sieraden hinderen hen zeer in 't eten, maar de vrouwen zullen gemaklyk kunnen begrypen dat zy dit ongemak garen uitstaan, wanneer zy zich inbeelden dat zy hier door bevalliger worden.

De schoonheid komt zekere natie onder de Wilden noch duurdert te staan; zo zy anders uit dit inzicht doen, 't geen Lopes de Gomara daar van verhaalt heeft.

Deze Schryver zegt dat de mannen zich daar de ene borst doorboren, en zommige beyde, en in de gaten zekere kleine riedjes steken, ter lengte van anderhalve palm. Zy doorboren zich ook het dik van de dyen, en steken 'er riedjes in gelyk door hun borsten; deze Wilden aan den hoek van de golf van Mexiko gelegen, bewonen een Eyland dat niet ver van Panuco af is.

De vrouwen der Wilden laten het hair groeien, en men zou niet geloven hoe zeer zy daar op gestelt zyn. Het grootste affront dat men haar zou doen kunnen, zou zyn het af te snyden, dan zouden zy niet durven voor den dag komen. Heur hairen; en in 't algemeen die van alle de Wilden zyn zeer schoon, en zo zwart als een git, zy besmeren het met oli, en kammen het met de uiterste vlyt.

Wat haar wyze van dat te dragen aangaat, zy zonderen zich over al hier in van de mannen af, uitgenomen by de Karaïben van de Antiljes, en by de Galibes, daar de vrouwen het hair by na op dezelfde wyze als de mannen dragen: maar zy hebben ook iets dat haar alleen eigen is, en dat de vrouwen nergens hebben; namelijk de brozen, een onseilbaar teken van haar vryheid, en dat geen slaven mogen dragen. Dit is een soort van schoeijing uit twee stukken bestaande, -uit biezen en katoen te zamen genaait, en netjes bearbeid, die het been van beyde kanten persfende, de knuiten doen opzwellen, en ze voller en valter doen schynen.

De meeste vrouwen by de Wilde Natien vlechten heur hairen, en laten ze hangen. De Irokoische en Huronsche vrouwen scheidt ze aan beyde kanten van het hoofd, doende ze alle van achteren weer by malkander komen, daar zy ze zo na aan het hoofd als het mooglyk is vastbinden; vervolgens nemen zy deze hangende hairen, strooien 'er gestoten Peruche-schil in 't geen tot haar behoudenis dient, en na ze weer toegevlochten te hebben, dat ze niet over de middel kunnen hangen, winden zy ze in een toebereyd aalsvel, dat met gloeient vermillioen bestreken is.

Hier in doen zy haar voornaamste schoonheid bestaan. De Vrouwen der Wilden van het Zuidelyk Amerika beschilderen het lichaam zo wel als de mans, maar evenwel op een byzondere en verschillende wyze. In het Noorder deel vergenoegen zy zich met an het aangezicht door dit blanketten enige bevalligheid te geven; men moet 'er evenwel de Irokoische vrouwen van uitzonderen, die op zyn hoogst maar een vermillioene linie trekken, van den kruin van 't hoofd tot daar het voorhoofd begint, in de scheidyng van 't hair.

Haar neuzen zyn niet doorboort, maar haar oren wel, gelyk die der mans op drie plaatzen, maar de gaten zyn wat kleinder, zy hangender enige pendanten van porcelyn in, of van rode steen, als de punt van een pyl geslepen, of wel porcelyne buisjes die gemaakt zyn als de Hollandische pybuisen.

De oli daar de Wilden nich mee besmeren maakt hen ten uitersten stinkent en vuil; 't zyn enkele olien van dieren, visschen of enige planten, die meest alle een sterke reuk hebben, en licht garstig worden: maar zy hebben deze olien ten hoogsten nodig, en zy worden van het ongediert opgegeten wanneer zy die ontberen. Nademaal zy niets verbetert hebben, hebben zy dezen stank niet kunnen verhelpen door lieflyke geuren en parfuiemen die de welgemanierde natien al voor lang in plaats van de simpele oli en smeer, waar van de Wilden zich noch bedienen, gebruikt hebben.

Al de andere sieraden der Wilden bestaan in kronen, halsbanden om aan den hals te hangen, in andere ringen van porcelyn dat rond, tot knoppen, als de punt van een pyl af als cylinders geslepen is: in braceletten of armbanden van dezelfde stof, in verscheyde werken van pluimen, of van Elands, buffels of zwynegels hair gearbeyd; ieder zoekt zich een opschik na zyn zin uit, zo langhy in zyn jonge jaren is, maar zo dra die voorby zyn, rekt hy daarentegen tot eer gants onachtzaam te leven, en niets te dragen 't geen tot overvloed dient, of niet reeds gedragen is om te doen begrypen dat hy op ernstiger zaken denkt.

De kroon was in de eerste tyden geen teken van de koninglyke waardigheid, maar wel van achting en verdiensten. Men gaf zc tot beloning aan die gene die den prys behaalden in de spelen die ter eren van de Goden ingestelt waren. De Romeinen, vyanden van den Koninglyken naam, hadden 'er van verscheyde soorten, om verscheyde soorten van diensten, aan 't gemene best bewezen, te erkennen. Men ziet by na by alle de Wilde Natien kronen; waar van de stralen van véren van verscheyde verven gemaakt zyn, en in wiens kring op de wyze van diamanten vogelbekken ingewerkt

zyn,

zyn,
hoor
dat d
zelfs
al wa
schikl
bare
monie
gekle
Na
niet v
hun o
vast i
vermi
beeld
bisch
De
ben b
men r
beelde
dragen
een ha
Romey
metaal
noemt
maan,
vrouw
Men
Pater o
zyn wo
„ Ik
„ India
„ delba
„ gena
„ een k
„ dat n
„ maak
„ gelyk
„ een k
„ niet l
„ hebbe
„ den,
„ ringe
„ der o
„ vinge
„ doen
„ weer
„ uitzet
„ als ee
„ word

zyn, en klaavwen van vremde dieren, en zomtyds kleine bokkehoortjes. 't Geen het aanmerkenswaardigste hier ontrent is, is dat de vrouwen zich niet met dit cieraad oppronken, de mannen zelfs zetten ze niet als in hun grootste plechtigheden op, maar voor al wanneer zy den oorlog aankondigen, of ten oorlog trekken; zy schikken 'er ook het hoofd hunner slaven op den dag van hun openbare intrede mee op. De Wetgever van sparten had de Lacedemoniers een Wet gestelt van zingende en dansende, in 't purper gekleed en met een kroon op, ten stryd te gaan.

Nademaal de klederen ten tyden van Lykurgus noch zo gemeen niet waren, en dat in de gevechten en de andere oefeningen van hun oeffenscholen de meysjes zelfs gants naakt waren, beeld ik my vast in, dat het purperkleed dat de Wetgever beveelt te dragen, een vermillioen verfje was, daar zy 't lyf mee beschilderden, en ik verbeeld my een Lacedemonier die ten stryde trekt, net als een Karabisch Oorlogsheld.

De halsbanden die de Wilden zomtyds om den hals dragen, hebben byna een voet diameter, en verschillen niet van die gene die men nog op enige oude gedenktekens rontom den hals der stantbeelden van woeste volkeren ziet. De Wilden van 't Noorderdeel dragen ook op de borst een plaat van hol porcelein ter lengte van een hand, dat dezelfde uitwerking doet als 't geen men *Bulla* by de Romeynen noemde. Die van 't Zuiderdeel dragen plaatjes van een metaal dat tusschen 't goud en 't koper inkomt, die men *Karakolis* noemt; deze plaatjes hebben gemeenlyk de hignur van een halve maan, gelyk het geen men in de Oudheid *Lunula* noemde, dat een vrouwe cieraad was.

Men kan by den opschik der Wilden de *Gom* voegen, waar van Pater de la Neuville spreekt, en die iets zo zonderlings heeft, dat zyn woorden wel verdienen aangehaalt te worden.

„ Ik vergat, zegt hy, U van een zeer aartig werkstuk van onze „ Indianen te spreken: 't is een soort van een holle en gants hand- „ delbare peer, die hun voor een spuit dient: zy is van een gom „ gemaakt, die zo een weerspringende kracht heeft, dat zy als „ een kaatsbal weerom sluit. Zy smelt niet, hoe heet het water „ dat men in de peer doet ook zyn mogt, die redelyk wel van „ maakzel en van vers na een oude kopere Eolipilus of windblazer „ gelykt: zy duurt heel lang, men kan ze zonder te bederven tot „ een halfels langte uitrekken, schoon zy in haar natuurlyken stant „ niet langer of groter is als een *poire de bon chretien*: onze Indianen „ hebben ringen van dezelve gom, die in armingen, kouffeban- „ den, halsnoeren, gordels verkeert worden, en naderhand weer „ ringen worden: zy sluiten wonderlyk wel om den vinger, zon- „ der onderscheyd of die dun of dik is: trekt den ring van den „ vinger, gy zult hem als gy wilt om alle vyf vingers gelyk kunnen „ doen; en zelfs als een bracelet om den arm; trekt hem daar „ weer af en doet hem om het hoofd, hy zal zich gemaklyk laten „ uitzetten om dat te kronen, en weer inkrimpen wanneer gy hem „ als een perelfnoer om den hals hebt gedaan; hy zal weer wyder „ worden om het gantsche lyf te omgorden, en om van den hals en

Derde
brief van
P. de la
Neuville
le Me-
moires de
Trevoux,
Mars
1723.

de

„ de schouders om den middel te glyden ; eindelyk om laag ge-
 „ komen zynde , zal hy zyn oude gedaante hernemen , om als
 „ voren voor een ring te dienen , zonder iets van zyn buigzaam-
 „ heid en zyn springkracht verloren te hebben , want behalven
 „ dat niets in staat is om hem te breken , knelt hy de armen , het
 „ hoofd , den hals en het middellyf niet meer noch min als den vin-
 „ ger. Ik heb een Indiaan gezien , die een noch vremder gebruik
 „ aan dezen ring gaf , 't geen de wonderlyke weerkracht van dezen
 „ ring aanwyft. Hy bediende 'er zich van als van een pees op zyn
 „ boog.

Uit alles 't geen ik van den opschik gezegt heb , kan men gemaklyk
 besluiten , dat de Wilden , in plaats van hun natuurlyke schoonheid
 (want zy zyn byna alle wel gemaakt) meer luister by te zetten ,
 hun best doen om zich lelyk en onaanzienlyk te maken .

Dat is ook waar ; ondertusschen , wanneer zy op hun manier wel
 opgeschikt zyn , heeft de vremde mengeling van al hun sieraden
 niet alleen niets aanstotelyks , maar zelfs iets bevalligs dat men geen
 naam kan geven , en dat hen eierlyk staat .

ZEDEN

ten te
 Het
 van Ino
 naamste
 den , v
 Juliu
 by de C
 dezen
 menigte
 en daan
 sia , ma
 worde
 ter zelf
 van hu
 bevind
 wen ,
 met ei
 door d

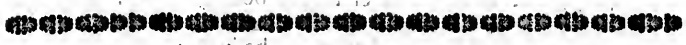
Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

TWEDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Bezigheden der Vrouwen.

E Vrouwen der Wilden, alzo wel als de Amazonen, de Vrouwen der Volkeren van Thracien, van Scythien, van Spanje en andere woeste Volkeren der Oudheid, bouwen het veld, gelyk hedendaags de Vrouwen van Gaskonje, van Bearne en van Bresse doen, die men zomtyds achter den ploeg ziet lopen, terwyl haar mans te huis zitten te spinnen.

Strab. 3 p. 114.

Het koorn dat zy zaaien is de Mais, anderfins onder de namen van Indiaans, Spaans en Turks koorn bekend, 't welk het voornaamste voedzel van byna alle de Natien is die een valt verblyf houden, van het ene end van Amerika tot het andere.

Julius Scaliger heeft beweert dat dit soort van koorn t'emaal by de Ouden onbekent was, maar ik ben voor 't gevoelen van dezen Schryver niet. Kan men zich inderdaad inbeelden, dat deze menigte van verscheyde Volkeren die na Amerika zyn getrokken, en daar overgevoert zyn niet alleen van de uiterste hoeken van Asia, maar zelfs van Afrika en Europa, hedendaags zouden bevonden worden van alle koorngewassen dit soort alleen te hebben, zonder ter zelfder tyd te denken dat het dit soort was, 't welk ten tyde van hun verhuizing onder dezelfde Volkeren in gebruik was? Wy bevinden dat zy noch getrouwelyk na een langen reeks van Eeuwen, de gewoontens hunner Voorouderen bewaren, en wy zien met eige ogen by hen dezelfde Zeden, waar van de voetstappen door de neveln der tyden heen ontdekken, die door hun verafge-

Van het voedzelt Jul. Scaliger Exerc. 292. p. 869.

II. D E E L. E. legen-

ZEDEN

legenheid noch duiflerder worden; is het wel te geloven dat zy getrouwer geweest zyn in onverschillige gewoontens te vereeuwigen, als in het geen daar het leven 't meest aangelegen legt, en 't geen 'er de grond en het steunfel van is?

De Mais is, gelyk ik gezegt heb, het gewoonlyk voedzel van al de Wilden die een vaste verblyfplaats houden, van de uiterste palen van Braziliën af, tot de laatste grenzen van Kanada toe, zelfs van het grootste gedeelte van die gene, die het gebruik van de wortels van de Maniok hebben: zou men niet natuurlyker mogen denken dat het 't eerste voedzel der menschen geweest was, na de ekels van Dodona; dat het menige eeuwen tot voedzel verstrekt heeft, waar na men andere soorten van koorn in de plaats gestelt heeft, die men van een beter gebruik zal gevonden hebben, en die van de eerste hebben doen afzien?

Dit alles is niet zonder grond, en kan uit de Schryvers bewezen worden. Want voor eerst zyn de Schryvers verlegen en het ontrent de woorden niet eens, om ons de verscheide soorten van granen te beduiden, zo dat men 'er tegenwoordig na slaan moet om hen te verstaan, en bekennen dat zy dezelfde woorden gebruikt hebben om ons verscheide planten te beduiden, of verscheide woorden om dezelfde plant te betekenen. Plinius zelf leert het ons zeer klaar, zeggende dat de soorten van koorn overal dezelfde niet zyn, en dat zy op de verscheide plaatsen daar men zich van dezelfde soorten bedient, zy den zelfden naam niet hebben. *Frumenti genera non eadem ubique, nec ubi eadem sunt iisdem nominibus.* Ten anderen is het gemaklyk te bewyzen hoe de eene soort op verscheide tyden en plaatsen in stee van de andere is gekomen, zo dat het geen op een zekeren tyd in een land het gemene en gewoonlyke voedzel was, daar by vervolg van tyd zo schaars wierd, dat het na een zeker getal van jaren daar gants buiten gebruik en zomtyds onbekent wierd.

Ten derden kan men uit byna overtuigende gissingen uit de Schryvers bewyzen, dat het Indiaanisch koorn by vele volkeren niet alleen bekend, maar zelfs in gebruik was. Eindelyk kan men hier uit een zeer sterk vooroordeel halen, om dat de Amerikanen hedendaags hun Indiaans koorn op de zelve wyze bereyden, als de Ouden hunne granen deden, voor dat de Molens, Ovens en veel andere zaken uitgevonden waren, die by vervolg van tyd bedacht en tot groter volmaaktheid gebracht zyn na de noodzakelykheid of zelfs na den aard van de verscheide soorten van granen, die de een na den ander in gebruik geraakt zyn.

De meeste woorden waar van men zich bedient heeft om de graan-gewassen te noemen, zyn algemene woorden, die uit kracht van hun betekenis niet meer eene soort als een andere betekenen, schoon men ze in 't vervolg op byzonderse soorten heeft te huis gebracht; als daar zyn de woorden *Far*, *Ador*, *Alica*, *Hordeum*, *Triticum*, *Fruentum*. Calepinus (a) in zyn Woordenboek op het

Calepin.
Far.

(a) Calepin. Far. Olim nomen generale fuit ad omnia genera frumentorum, ita dictum a ferendo vel a faciendo.

het w
soorten
om da
Frang
Far to
Festu
tyds E
woord
dat me
Festus
op een
zynde

Het
scheyd
dikwils
Horde
Hoade
woord
de van
frumen
het ver
passere

Ik la
die doo
zonder
my ger
slachtn
nen ge
ander i
dienen

Far
genood
men de
kan.

De a
Schryv
verwe
kert, c
diender
Halikar
haalt d
wat dit
Zea on

(b) F
aduratur
* Fest
† Ista
habent.
nam frun

het woord *Far* zegt dat het een gellachtnaam was, om allerlei soorten van graangewassen te betekenen. Het wierd aldus genoemd om dat het de aarde droeg en voortbragt, of wel van het woord *Frangere*, om dat men het in mortieren of molens verbryzelde. Het *Far* tot een byzondere soort gebragt, wierd (b) *Ador* genaamt.

Festus
Ador.

Festus leyd dit woord van *Edere*, *ecten* af, en zegt dat het oudstydts *Edor* genoemd wierd: hy voegt 'er by, dat het ook van het woord *Aduror* zou kunnen komen, om dat men het roofte voor dat men het stampte of maalde. *Alica* was ook een gellachtnaam. Festus doet het van het woord *alere*, *voeden*, afstammen. * *Alica* op een byzondere soort te huis gebragt, wierd *Alicastrum* genaamt, zynde een voedzamer soort van koorn als de andere.

Festus
Alica.

Het *Far* en *Alica* waren, behalven dat toebereydingen van verscheyde soort van graan-gewassen, daar van daan komt, dat men dikwils by de Schryvers vind *Far Triticium*, *Far adorum*, *Far Hordeaceum*, *Alica ex Zea*, *Alica Adulterina*, &c. De Gerst of *Hoadeum*, wierd dus genoemd, om dat ze gaauw rypde. In het woord *Triticum* hoeft men de afleyding niet ver te zoeken, komende van *Tritura*, van het woord *terere*, stampen, verbryzelen; en *frumentum* slamt van het woord *frumen* af, 't geen in oud Latyn het verhemelte van den mond betekent, waar langs alle voedzel passeren moet.

Isidor.
Orig. lib.
17. c. 3.

Ik laat my in geen langer uitlegging van de andere woorden in, die door hun eige betekenis ons geen klaarder bescheyd van de byzondere soort, waar aan zy gegeven waren, zouden geven. 't Is my genoeg daar uit te besluiten, dat de woorden algemeen of geslachtsnamig zynde, bygevolge aan verscheyde soorten hebben kunnen gegeven worden, namate dat men daar van verwisselde en een ander in de plaats selde om tot gewoonlyk en gemeen voedzel te dienen, dat *Alica* heeft kunnen genoemd worden, om dat het voed.

Isid.
Hispal.
Orig. lib.
17. c. 3.

Far, om dat de aarde het voortbrengt, *Triticum* om dat men genoodzaakt is het te breken en te malen, en zo voort; waar van men de afleydingen omstandiger by St. Isidorus † van Sevije zien kan.

De algemeenheid van deze woorden heeft de oude en nieuwe Schryvers verlegen gemaakt, en onder hen verschillende gevoelens verwekt, die men niet licht over een kan brengen. Plinius verzekert, dat de gene die zich van de soort die men *Zea* noemde bedienden, geen *Far* gebruikten. Evenwel noemen Dionysius van Halikarnassen en Strabo *Zea*, 't geen Plinius *Far* noemt. Galenus haalt de verscheyde gevoelens der Ouden aan, om uit te leggen wat dit voor soorten waren die door de namen van *Olyra*, *Typbe*, *Zea* onderscheyden wierden. Na ze uitgelegt te hebben, besluit hy

Plin.
lib. 18.
cap. 8.
Dionys.
Halic.
lib. 2.
Ant.
Rem. p.
95.
Strabo
lib. 5. p.

E 2 met

(b) Festus. Ador. Farris genus Edor quondam appellatum ab edendo vel quod aduratur ut fiat tostum, unde in sacrificiis molasalla efficitur.

* Festus. Alica. Alica dicitur quod alit corpus.

† Isidor. Hispal. Orig. lib. 17. cap. 3. Frumenta sunt proprie quæ Aristas habent. Reliqua Frumenta autem vel Fruges a frumendo hoc est a vescendo dicuntur, nam frumen dicitur summa pars gulæ.

242.
Galen.
lib. 1. de
Alim.
Facult.
cap. 3.
Anquil.
part. 6.
p. 98.
Jul.
Scalig.
Exerc.
252.

met te zeggen dat het dezelfde zaak onder verscheyde namen was. Anquillara onderscheydte, en begrypt onder deze drie namen drie soorten in Italiën onder die van *Spelta*, *Scandella*, en *Farro* bekend. Julius Scaliger geloofte, dat de *Typbe* de rogge, *Zea* het witte koom of Spelt is; hy meent ook dat *Olyra* en *Oriza* twee namen zyn die de ryst toekomen. Genoeg hier van om te doen begrypen, dat indien de Schryvers, die wy als hedendaagse kunnen aanzien, het niet eens hebben kunnen worden over het geen Dionysius van Halikarnassen, Plinius, Strabo en hun andere tydgenoten dachten, dezelfde noch groter zwarigheden zouden kunnen ontmoeten, om net te weten welke soort in gebruik was veele eeuwen voor hun leeftyd, en die noch veel duisterder waren als de eeuwen die 'er zedert hun tyd tot ons verlopen zyn, om dat deze eerste tyden welke die van de woestheid en de oorsprong der natien waren, altyd met de nevelen der onwetenschap overtrokken zyn geweest.

Ik wil niet zeggen dat het Far waar van het Roomsche Volk zich enkel en alleen in de driehondert eerste jaren zedert de slichting van Rome bedient heeft, het zelfde is als de Maïs; men zou my hier een sterke tegenwerping kunnen maken, te weten, dat dit soort van koom niet verloren geraakt was, nademaal men 'er zich noch ten tyde van Plinius, te Rome in de offeranden, huwelyken en andere zaken van bediende, die tot den Godsdienst uit eerbied voor de Oudheid behoorden, en schoon wy niet net weten wat soort van koom het Far was, en of zulks het zelfde was als de *Farro* daar de Italianen zich hedendaags van bedienen, Plinius zegt 'er ons genoeg van om ons te doen geloven dat het de Maïs niet was, ten zy men wilde zeggen dat deze eerbiedige inzetting voor de Zeden hunner Voorouderen, schoon veel ouder als Plinius, evenwel later van tyd was als de verwisselingen van verscheyde soorten van graangewassen, die de een na de ander den naam van *Far* zouden gehad hebben.

De Schryvers zelfs geven ons voorbeelden van deze verwisselingen. En zonder ver uit te wyden moet het ons genoeg zyn 't geen zy ten opzicht van de gerst gezegt hebben, die by de Grieken in den zelfden graad van eerbied was als het Far by de Romeynen; om dat ze hun eerste voedzel was geweest, gelyk de haver van de Hoogduitsche Volkeren, de gerst en Lotos by die van Egypte en Lybien, de Spelt by de Volkeren van Aquitanien, de geers by de Meoten en Sarmaten, en dus van verscheyde anderen die zekerlyk en dat verscheydemalen van voedzel verandert zyn.

De tarwe die de Franschen in Amerika gebracht hebben, is daar zekerlyk van een nieuwer gebruik als de Maïs. Evenwel gevende Wilden in hun taal aan beyde den zelfden naam.

Ik veronderstel dat in vervolg van tyd de tarwe of het Fransche koom boven het Indiaansche stellende (dewyl het zonder tegenpraak onvergelykelyk beter is) zy geen ander gebruik als van het eerste genoemde zullen maken, wat teken zullen de volgende eeuwen van deze verwisseling hebben, daar de naam altyd dezelfde blyft? Derhalven moet de hedendaagse Historie het hun op een klare wyze, en die de nakomelingschap geen verwarring make, le-

ren.

ren.
nen u
laten.
diepe
Amer
gelyk
schie
ten m

Var
keren
de die
landen
verdw
te bew
altdy
kan m
niet vo

Wat
nius va
ex Ind
Arund
omnium

Deze
soort v
rels he
van zev
Vader
van all
voort.

Met
om de
by Te
rige he
hoogte
de ver
achtig
heeft e
kerder
leen to

De m
Maïs o
en kle
noeme

Dit
zy on
riet v
Sicili
Tapro
Na
spreke

ren. Maar de Wilden die geen schrift of Jaarboeken hebben, kunnen uit hun zelve deze kennis aan de nakomelingschap niet overlaten. De eerste tyden ook gedurende verscheide eeuwen in deze diepe onwetenschap gedompelt zynde geweest, daar hedendaags de Amerikanen in zyn, zyn in dezelve gestelt en met de Barbaren gelyk geweest, en hebben geen Jaarboeken nagelaten van de geschiedenissen die 'er in hunne onwetende eeuwen gebeurt zyn, of ten minsten niet als fabelachtige.

Van deze verscheide soorten van koorn die de verscheide Volkeren tot hun onderhoud gebruikten, dienen zommige niet als voor de dieren, en andere zyn onbekent, en men ziet ze niet meer in de landen daar zy voortgeceelt wierden, of wel zy zyn voor een tyd verdwenen, gelyk het gemaklyk ontrent het Indiaans koorn zelfs te bewyzen is. Want veronderstelt zynde dat dit gewas te Rome altyd uitheems geweest was, gelyk het ten tyde van Plinius was, kan men byna niet loogchenen, dat het daar ten minsten in zyn tyd niet verscheen.

Wat Scaliger ook zeggen mag, men moet deze woorden van Plinius van het Indisch koorn uitleggen. *Milium intra bos decem annos ex India in Italiam inventum est, nigrum colore, Amplum grano, Arundineum culmo, adolefcit ad pedes altitudine septem Lobas vocant, omnium frugum fertilissimum, ex uno grano terni sextarii gignuntur.*

Plin. lib.
18. c. 8.

Deze tien jaren herwaards heeft men uit Indien in Italien een soort van geers gebracht die zwart van verf is, en heele grote korrels heeft, en een halm die na riet gelykt: het groeit ter hoogte van zeven voeten. De halmen, die men Lobas of Phobas (volgens Vader Hardouin) noemt, zyn zeer groot. 't Is de vruchtbaarste van alle koorngewassen, een enkel grein brengt negen mudden voort.

Met reden stelt men de Maïs onder de geers- en riet-gewassen; om de overeenkomst die hy met dit soort van planten heeft, gelyk men by Teofrastus en de andere kruidkenners zien kan. Voor 't overige heeft Plinius de Maïs door haar vruchtbaarheid, hoedanigheid, hoogte van de halm en haar grote korrels heel wel uitgebeeld. Wat de verf aangaat, daar is 'er van verscheide soorten, 't een zwartachtig, 't ander uit den blaauwen en purperen; de gemeenste slag heeft een strookouleur, zomtyds wat helderder, zomtyds wat donkerder, na de grond of de graad van ryphcid is. Dit verschil is alleen toevallig, of volgt de verscheide soorten van Maïs.

De meeste oude en hedendaagsche Reysbeschryvingen noemen de Maïs of eenvoudiglyk geers, of grote geers om ze van de gemene en kleinste soort te onderscheyden. En sprekende van haar halmen, noemen zy die het riet van 't Indiaansch koorn.

Dit moet dienen om ons de Schryvers te doen verstaan, wanneer zy ons van zekere Volkeren verhalen, dat zy zich met het geen het riet voortbrengt generen, gelyk Elianus, Strabo, Diodorus van Sicilien het in 't algemeen van de Indianen, van de Inwoonders van Taprobana, en van de Ethiopiërs verzekeren.

Na allen schyn hebben de Schryvers ook van de Maïs willen spreken, wanneer zy schreven dat de Indianen, de Volkeren ont-

Philoftr.
lib. 3. in
vita A-
pollon.

Herod.
lib. 3. n.
100.

trent het Meotifch Meir en de Sarmaten van geers leefden. Philoftratus fchildert in 't leven van Apollonius van Thyane, de geers byna al zo wel af als Plinius, want van Indien fprekende, zegt hy, „ dat de aarde daar zwart is, welig in allerlei flag van vruchten „ voort te brengen, dat de halmen van de granen daar zo dik als „ riet en biezen zyn, maar voor al dat zy Geers en Sefamum van „ een yffelyke grootte voortbrengt. “ Herodotus beeldze ons van 's gelyken klaar genoeg af, wanneer hy de Zeden der Indianen befchryft. „ Zy leven, zegt hy, van kruiden, en hebben een foort „ van zaat dat met de Geers over een komt, 't geen het aardryk „ van zelfs in zyn kelk befloten voortbrengt, na het ingezamelt „ te hebben, koken zy het in zyn eigen kelk, en gebruiken het tot „ fpys. “ De zelfde Schryver van de Tarwe en Gerft der Babyloniers fprekende, zegt dat de bladeren van haar halm ten minften vier vingeren breed zyn. Dit fchynt nergens anders meê te kunnen over een komen als met de Maïs. Theoftratus heeft miffchien van het zelfde gewas willen fpreken, wanneer hy op het verhaal dat men 'er hem van gedaan had fchreef, dat verby Baëtriana de Tarwe zo yffelyk groot wierd, dat ieder graan by een Olyvelfteen kon vergeleken worden. Hedendaags nu ons deze landen beter bekend zyn als zy aan de Ouden waren, weet ik niet dat 'er andere foorten van koorn zyn waar op dit pallèn kan als het Indiaanfch koorn.

De Geers die de Sarmaten en Meoners aten, was de zelfde die de Amazonen hunne vrouwen, zaaiden. Apollonius van Rhodus van de Chalybers fprekende, die in de nabuurfchap der Amazonen woonden, zegt dat zy de kunst van ploegen niet hadden, noch geen wyze van de plant die een honingfmaak heeft te zaaien en aan te queken. Dat zy ook geen kudden hadden, maar dat zy hun nooddruf van hun burens kochten, en dat voor yzer, dat zy zeer wel wiften te bewerken. Nu kan deze plant die een honingfmaak heeft niet anders als het Indiaanfch koorn zyn, of het moest de Gom* zyn die de Mingreliers hedendaags gebruiken, want in de taal der oude Celten betekent 't woord *Honing* zo wel *Geers* als *Honing*. Het zou zo veel te min verwonderenswaardig zyn dat deze twee laafte woorden van dezelfde wortel afilamden, om dat het geen zy betekenen terzelfder tyd in een en dezelfde plant, namentlyk de Maïs, gevonden word, gelyk ik aanfonds zal gaan uitleggen. Uit ditalles kan men belluiten dat, ten minften in de eerfte tyden, 't Indiaanfch koorn het gewoonlyk voedzel van byna al de woefte Volkeren van groot Azien was.

Ik heb ook enig vermoeden dat de Maïs wel het zelfde zou kunnen

* De Gom is een foort van graan die in Mingrelien gezamelt word, klein a's Koriander-zaat, en 't welk redelyk wel na de Geers gelykt, het brengt een halm voort van een duims dikte, en een mans lengte, aan welkers end een air is, daar meer als 300. korrels in zitten, en gelykt niet qualyk na het riet van het Indiaanfch koorn. Uit deze Befchryving, die uit Chardyn gehaalt is, blykt het dat de Gom een foort van Indiaanfch koorn is, niet van de gemene foort, wiens graan aan een grote eykel of knop vast zyn, maar van dat, wiens graan aan het eind van een redelyk langen halm groeit.

nen
enig
van
een
halm
koor
de o
Z
daar
werk
van
voor
van
dier
ven.
waar
Wan
koor
nerge
ryft.
neme
het n

IN
't
de g
zyn
wel
c
fraftu
zaaien
derzi
gebru
van t
of M
derly
He
garen
ze be
te om
min a
gebru
fteller
aan e
keren
De
den
van d
kluit,
men z

nen zyn als het koorn der oude Egyptenaren. 't Geen myn gissing enigen grond schynt by te zetten, is de droom van Faraó, alwaar van een halm met zeven airen gesproken word. Maar nademaal 'er een soort van koorn met verscheyde airen op een den zelfden halm is, is dit genoeg om myn gissing te ontzwaren, schoon dit koorn niet gemeen is, en dat het zelfs niet op de Geerst past, die de oude Egyptenaren plachten te nuttigen.

Geest.
41. v. 22.

Zo de Mais, die men ten tyde van Plinius te Rome bragt, daar gezaait wierd, blykt het klaar, dat men 'er naderhand weinig werk van maakte, om dat zy daar zo wel als in de overige delen van Europa verdwenen is, daar men ze niet weer gezien heeft, voor dat zy 'er weer op nieuws uit West-Indien, na de ontdekking van de nieuwe Wereld, of wel uit Azien en Tartaryen gebragt wierd, 't geen daar aan den naam van Turks koorn heeft doen geven. Men heeft 'er alzo weinig werk in Oost-Indien van gemaakt, waar van de Schryvers, die ik aangehaalt heb, gesproken hebben. Want schoon zy hedendaags noch de Mais en andere soorten van koorn hebben, die by ons in gebruik zyn, bedient men zich byna nergens daar te lande zo wel als in Egypte en Turkye, als van ryft. Daar zyn zeer weinig Provintien in Europa, die de moeite nemen om deze plant voor te queken, en die het noch doen, doen het nergens anders om als om de boeren of de vogels te voeren.

TWEDE HOOFSTUK.

IN Kanada vallen de Vrouwen zo dra de sneeuw gesmolten is aan 't werk. Zy zaaien in den herfst niet, om dat de Mais onder de gene hoort die men Zomer-zaden (*estiva*) noemt; als daar zyn de Sefamum, Geers, Spelt, en de andere veld-gewassen, of wel om dat dit soort van graan na het koorn gelykt dat door Theophrastus en Plinius *Trimestre* genoemd word, om dat 'er tusschen het zaaien en maaien maar drie maanden van noden waren, zo men anderzins dit aan een byzondere soort moet toeschryven; want het gebruik van Nieuw-Vrankryk doet ons het tegendeel in alle soorten van tarwe of Fransch koorn zien, dat men eerst in de maand April of Mey zaait, en in Juli of Augusti inzamelt. In Florida en de Zuyderlyker delen zaait en zamelt men de Mais tweemaal 'sjaars in.

Akker-
bouw.

Het eerste dat men aan de Akkerlanden doet is de stoppels te vergaren en die te branden. Vervolgens roert men de aarde om, om ze bequaam te maken om het zaad, dat men daar in werpen wil, te ontfangen. Hier toe bedient men zich van geen ploeg, al zo min als van andere werktuigen van den Landbouw, waar van het gebruik hun onbekent is, en die zy ook niet nodig hebben. Zy stellen het met een stuk krom hout, dat drie vinger breed, en aan een langen steel vast is, hier mee klouwen zy de aarde, en keren die luchtig om.

De landen, die men bezaaien moet, worden niet in braaklanden en vorens verdeelt als in Europa, maar in kleine ronde kluiten van drie voeten in het overrond. Men maakt negen gaten in ieder kluit, en in ieder gat werpt men een graan Indiaansch koorn, dat men zorgvuldig toedekt. Alle

den. Phi-
e, de geers
e, zegt hy,
an vruchten
zo dik als
sefamum van
dze ons van
indianen be-
n een soort
het aardryk
ingezamelt
liken het tot
l der Baby-
ten menslen
neft te kun-
st miltchien
het verhaal
Bactriana de
Olyvsteen
den beter be-
'er andere
et Indiaansch

zelfde die de
Rhodus van
r Amazonen
n, noch geen
en en aan te
y hun nood-
zy zeer wel
gimaak heeft
it de Gom
n de taal der
Honing. Het
e twe laatste
een zy bete-
lyk de Mais,
a. Uit dital-
den, 't Indi-
woeste Vol-

de zou kun-
nen

word, klein a's
het brengt een
s end een air's,
et riet van het
haalt is, blykt
gemene soort,
t, wiens graan

Alle de Vrouwen van het Dorp slaan de handen te zamen voor zo ver het zware werk betreft. Zy maken verscheyde talryke troepen uit, na de verscheyde quartieren daar zy haar akkers hebben, en zy gaan van 't ene veld tot het ander over, helpende zich onderling. Dit geschied met zo veel te minder moeite, en te meer vaardigheid, om dat de landen door geen heggen of grachten van elkaar gescheyden zyn, en alle te zamen maar een stuk schynen uit te maken, zonder dat zy daarom twisten over de landpalen die ieder een wel te onderscheyden weet.

De Landvrouw by wie zy werken, deelt aan ieder van de arbeeydsters het zaad uit, dat zy in kleine teene korfjes van vier of vyf vingeren hoog en even zo breed ontfangen, zo dat zy de menigte van graan die zy haar geven kunnen uitrekenen.

Behalven de Maïs zaaien zy boontjes, pompoenen van een andere soort als de Franche, watermeloenen en grote zonnebloemen. Zy zaaien de bonen naast haar Indiaans koorn, waar van het riet of de halm haar tot steunsel dient, gelyk de Olm aan de wyngaartsrank. Zy maken byzondere bedden voor de pompoenen en watermeloenen, maar voor en al eer zy die op haar akkers zaaien, bereyden zy een zwarte en luchtige aarde toe, waar in zy die tusschen twee schorsfen in haar hutten boven haar haartsteden doen uitspruiten.

Zy houden haar landen zeer zinlyk, en wieden 'er zorgvuldig alle onkruid tot den oogst uit. Daar is ook een gezette tyd toe, om in 't gemeen te werken, en dan neemt ieder een bundel kleine stokjes met zich, die een voet of anderhalf lang zyn, en ieder een byzonder teken hebben en met vermillioen verfiert zyn. Deze dienen haar om den taak, die ieder in 't werk afdoen moet, aan te wyzen.

De Oogsttyd gekomen zynde zamelt men het Indiaans koorn in, dat men met de bladeren die de air omringen en de kelk daar van uitmaken, uittrekt. Deze bladeren daar sterk aan vast zynde, dienen om ze aan rissen te binden, gelyk men met de uien leeft: Dit aan een rissen is zonder twyffel een feest gelyk de Ouden hadden, die zy Ceres-feesten noemden, en ter ere van deze Godin vierden.

Het geschied by nacht op het veld, en dit is de enigste gelegenheid waar by de mannen, die zich noch met zaaien noch maaien bemoeien, van de vrouwen geroepen worden, om haar te helpen. Ik weet niet of hier niet een overblyfzel van eenige godsdienstige oeffening onder schuilt. Ik heb 'er de byzonderheden niet van onderzocht, maar het is waarschyndelyk dat men de instelling daar van aan den godsdienst verschuldigt is. Ik spreek hier maar alleen van het gebruik van Noorder-Amerika, ik ben niet genoeg onderrecht wat 'er elders omgaat, en de Schryvers die ons van de Zuider-Amerikanen gesproken hebben, vergenoegen zich met in 't algemeen te zeggen, dat de mannen voor eerloos zouden gehouden worden, zo zy het werk, dat de Vrouwen opgelegd is, aaraakten.

Diodorus van Sicilien verhaalt van de eerste Volkeren van Groot-Brittanje, dat zy de airen van den halm gescheyden hebbende, die

in

in on
die z
en da
On
sehe k
ten,
nen b
Dit
voete
aarde
der n
ve be
W
den v
hun h
Te
daant
kante
en he
algen
ling v
't get
men
den k
haart
maar
In de
het ir
neem
men
voor

IK h
on
tot v
na A
hun k
van o
Dit m
Nie
graan
vele
van V

Me
van k

in onderaardsche schuren leyden, daar zy daaglyks den voorraad die zy nodig hadden uithaalden, beginnende van de oudsten af, en dat zy zich met deze gestote en gemale granen geneerden.

Onze wilde Vrouwen maken op haar land van deze onderaardsche kelders, om 'er haar pompoenen en andere vruchten in te sluiten, die zy anders voor het strenge winterseizoen niet zouden kunnen bevryden.

Dit zyn grote gaten die zy in de aarde maken, van vier of vyf voeten diep, van binnen met schorssen bekleed, en van boven met aarde bedekt. De vruchten houden 'er zich volmaakt wel in, zonder nood van de vorst te hebben, waar van de sneeuw, die dezelve bedekt, haar bevryd.

Wat het koorn aangaat, ver van het te begraven, ten zy in tyden van nood, leggen zy het op grote staken en op het afdak van hun hutten te luchten.

Te Tsonnontouann maakt men schuren van schorssen, in de gedaante van torentjes, op verheve plaatzen, en men maakt aan alle kanten luchtgaatjes in de schorssen, op dat 'er de wind door spelen en het graan niet beschimlen kan; te Florida brengt men het in de algemene schuren, daar men het laat, tot dat men daar de uitdeling van maakt, na mate van de nooddrift van ieder huisgezin, en 't getal van personen waar uit het bestaat. Na een zekeren tyd laat men het koorn in de hutten op dwarsstaken drogen, die rondom den haart op palen rusten; de rook, die dag en nacht van hun haartsteden optrekt, maakt het koren op den duur wat zwart, maar ontnemt het alle vochtigheid die het zou kunnen bederven. In den winter wanneer het heel droog is dorcht men het, en legt het in grote kisten van schorssen, waar van ik gesproken heb, en neemt 'er telkens zo veel uit als men nodig heeft. Het koorn dat men zaajen wil laat men in den rook leggen, en dorcht het niet voor dat de zaityd gekomen is.

DERDE HOOFSTUK.

IK heb hier boven een vierde reden aangehaalt om myn gissing te ondersteunen dat de Mais by de Ouden bekend was geweest en tot voornaamste voedzel gestrekt, ten minsten aan de Volkeren die na Amerika verhuist zyn. Dat was de wyze, waarop de Ouden hun koorn toebereydden, om het te kunnen nuttigen, daar die van onze Wilden volkomen wel mee schynt over een te komen. Dit moet ik uitleggen.

Niets is bekender als de gewoonte die de Ouden hadden van hun graan, eer zy dat tot meel maakten, te roosten. Onder oneindig vele getuigenissen der Ouden zal ik my vergenoegen met dit vers van Virgilius aan te halen.

Et torrere parant Fiammis & frangere Saxo

Men hoeft zich ook maar te erinneren 't geen ik van de afleiding van het woord *Ador* (naam dien men aan het *Far* gaf) van het

Virg. lib.
1. 2.
neid. vs.
183.

*Apoll.
Rhod. lib.
1. v. f.
1072.*

werkwoord *Aduror* gezegt heb, om dat men het voor het malen roolte. Apollonius van Rhodus geeft ons te verstaan hoe oud dit gebruik was, uit het geen hy ons van den druk der Argonauten en der Dolioniers over den dood van hun Koning Cyzikus verhaalt; want die was zo groot dat zy verscheyde dagen geen moeds genoeg hadden om hun koorn te laten malen, maar dat zy hun leven in droefheid versleten, etende nu en dan enig graan zo als het was, heel raauw, en zonder het zelfs te hebben doen roolten.

Het meel dat men van dit koorn, zo in de asch gebraden, kreeg, wierd veel smakelyker, het graan zelfs viel gemaklyker te malen en ontblootte zich te lichter van zyn zemel of eerste vlies.

*Hesiod.
opera
& Dies
v. 421.*

Voor dat zy het gebruik van de molens hadden, braken zy hun koorn in houte mortieren, met stampers van dezelfde stof. Hesiodus geeft ons de maat van den vyzel en den Stamper der Ouden en onzer Wilden met deze woorden. „Maakt my een vyzel van drie, voeten hoog, en een stamper van drie ellen.” * Pilmunus was 'er de vinder van; hierom wierd hy van de Herders en Veldelingen geeert, die zich noch lang na dat de molens reeds uitgevonden waren, van deze wyze om hun graan te bereyden bedienden, niet in staat zynde om de onkosten, die 'er om het op de Heren-molens te laten malen vereischt wierden, goed te maken. Kato sleet ook den vyzel en stamper onder de boeren-gereedschappen van zyn tyd.

*Cato de
re Rustic.*

De Pizo's kregen hun naam van deze wyze van het koorn te stampen, gelyk verscheyde andere Roomsche familien na verscheyde soorten van koorngewassen of groentens, die by hen in gebruik waren, genoemd wierden. By voorbeeld de Fabien, de Lentulussen en de Cicero's, die hun naam van de bonea, linzen en erwetjes ontgingen.

*Plin. lib.
18. c. 11.*

Men noemde de Bakkers ook *Pistores a Pilo* of *Pistillo*. Gedurende de vyfhondert eerste jaren na de slichting van Rome, waren 'er geen openbare Bakkers; en toen zy begonnen ingevoerd te worden, waren zy terzelfder tyd Molenaars, Bakkers en Koks.

Men maakte geen brood als uit lekkerny, gelyk men hedendaags taarten en ander gebak maakt. De Burgers maakten het te huis, en dit was het vrouwewerk, gelyk het noch hedendaags onder het gemeen by de meeste Natien is. Het gemeen en gewoonlyk voedsel was een soort van bry, van meel gemaakt dat in 't water geweekt was, of een pap als de Farro der Italianen. Plinius en Valerius Maximus geven hier van twee heerlyke getuigenissen.

*Plin. lib.
18. c. 8.*

„'t Is klaar, zegt Plinius, dat de Romeinen langen tyd van pap, en niet van brood geleeft hebben. „Onze Voorouderen, zegt de andere, „waren zo sober van leven, dat zy meer werk maakten van bry als van brood. Dit drukt Juvenaal levendig, gelyk hy gewoon is, uit, in de vergelyking die hy van de Zeden der Romeinen van zyn tyd, met die van hunne Voorouders maakt.

- - - *Quin*

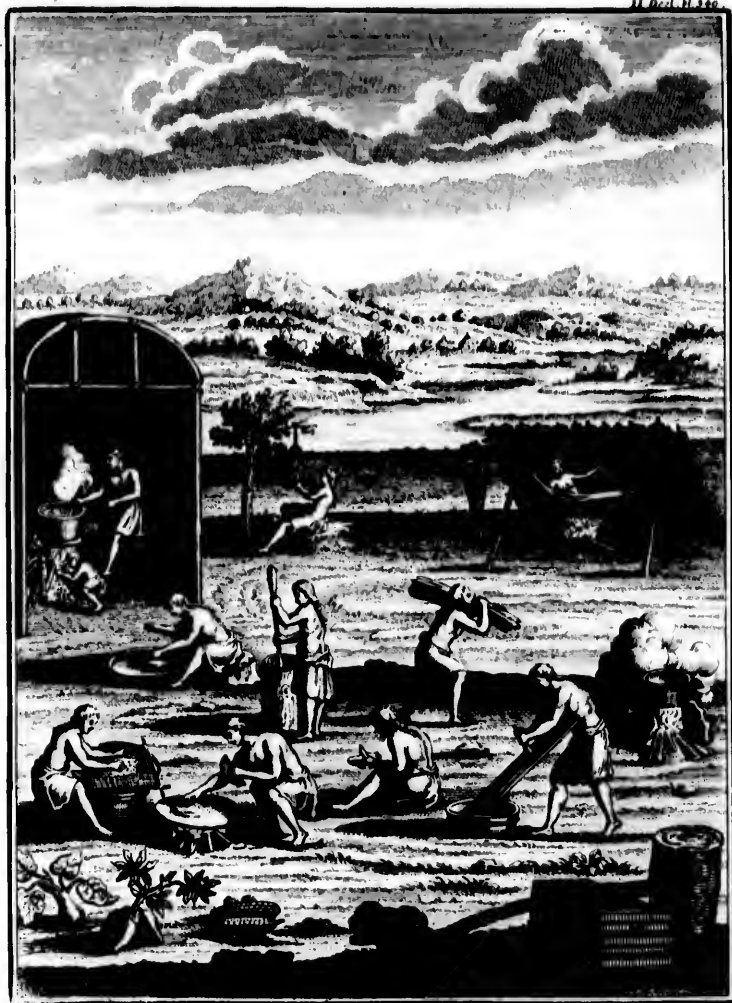
* *Servius in lib. IX. Aeneid. init.* Pilmunus pintendi frumenti usum invenit inde a pastoribus colitur, ab ipso etiam pilum dicitur.

... het malen
hoe oud dit
gonauten en
... verhaalt ;
...eds genoeg
...un leven in
...als het was,
...den, kreeg,
...te malen en

...ken zy hun
...of. Hezio-
...r Ouden en
...zel van drie
...nnus was 'er
...delingen ge-
...den waren,
...niet in staat
...lens te leren
...ook den vy-
...n tyd.
...et koorn te
...na verschey-
...in gebruik
...de Lenufus-
...en erwetjes

...illo. Gedu-
...ome, waren
...bert te wor-
...Koks.
...hedendaags
...et te huis,
...ys onder het
...pnlyk voed-
...t water ge-
...us en Vale-
...n.
...yd van pap-
...eren, zegt
...werk maak-
...ndig, gelyk
...den der Ko-
...aakt.

... - - - *Quin*
...ufum invenit

Di
schen
hadde
was,
tum c

W
ken,
verstr
toebe
plaats
begon

Me
waarf
behiel
zelfs g
Licet
de Pe
de Gr

W
het te
quam
het de
Puls a
ta in
gen,
maar
want
gerft,
halver
dat he
volger
beyde
fte-me

De:
tyden
Een
klein

Zyn
en de
hun d
ren d
plaats
prach
den z

kosten

- - - *Quin & magnis fratribus borum;*
A scrobe & sulco redeuntibus, altera cæna
Amplior, & grandes fumabant pultibus olla.

Dit meel, in schoon water geweekt, was de grond van der menschelijken leven, en zy beholpen zich daar mee wanneer zy niets beters hadden; maar wanneer zy vleesch hadden, van wat soort dat ook was, lieten zy het met deze pap koken. Dit noemde men *Pulmentum* of *Pulmentarium*.

Want het *Pulmentum* was geen gerecht dat men alleen liet koken, en dat men naderhand met deze bry at, die in plaats van brood verstrekte; maar of deze enkele en eenvoudige pap, of wel een toebereydzelf van vlees dat in deze pap zelfs gekookt was, in wiens plaats men het mees heeft doen komen, toen het brood gemeender begon te worden.

Men gaf den Romeinen den bynaam van papeters of *Pultophagi*, waarfchynelyk om dat zy langer als veel andere Natien dit gebruik behielden; want zy hadden deze gewoonte niet alleen; de Romeinen zelfs gaven den zelfden bynaam aan de Karthaginezers. Fortunatus Licetus verzekert in een van zyn antwoorden, dat deze gewoonte by de Perzianen, by de Karthaginezers, by de Romeinen en zelfs by de Grieken in zwang ging.

Want schoon Plinius van de Grieken sprekende, in deze woorden het tegendeel schynt te stellen. *Videturque tum puls ignota Græciæ, quam Italiæ polenta*: legt Fortunatus Licetus het uit, en zegt dat het dezelve zaak onder verscheyde namen was. Maar dat dit woord *Puls* alzo weinig in Griekenland in gebruik was, als dat van *Polenta* in Italiën. Men zou het myn's bedunkens, beter kunnen uitleggen, met te zeggen dat de toebereyding in der daad eenderley was, maar dat de stof waar van het gemaakt wierd verscheyde was; want het geen men *Polenta* noemde, was van meel van gepelde gerst, en 't geen men *Puls* noemde van Far of tarwe gemaakt. Derhalven heeft Plinius, volgens deze uitlegging gelyk gehad te zeggen, dat het een in Italiën zo onbekent was als het ander in Griekenland; volgens het geen ik zelfs gezegt heb van het gemene voedzel van beyde deze Natien, de Romeinen niet als Far, en de Grieken gerst-meel gebruikende.

Deze soberheid der Romeinen en andere Volkeren in de eerste tyden, was hun van een groot behulp tot onderhoud van hun legers. Een soldaat droeg zyn leestocht met zyn meubeltjes. Aan een klein zakje meel had hy lang genoeg.

Zyn maalyd kostte hem weinig moeite en geld: de Officieren en de Veldheren zelfs zonderden zich weinig in 't toebereyden van hun disch van den simplen krygsknecht uit. Op deze wyze waren de troepen altyd op de been, altyd vaardig om van de eene plaats na de andere daar men ze hebben wilde te trekken: en de pracht en de lekkerheid, die in onze dagen onder de Oorlogslieden zyn ingesloopen, hielpen den Staat niet door buitensporige onkosten te gronde, die men genoodzaakt is aan mondwaren te be-

Plin lib.
18. c. 8.

Wat
Puls,
wat Po-
lenta
was.

fleden , meer als aan alle andere krygsbehoefkens , en deden de beste ondernemingen niet mislukken die een vaardigheid vereifchen , dewelke zo het fchynt met grote toebereydzelen niet over een te brengen is. Eindelyk deze soberheid verichafte den Staat fterke , forlle , moedige mannen , bequaam om honger en dorft uit te ftaan , die meer bedacht waren om den vyand te gaan opzoeken , als om hun toerufing te redden ; en die , door geen goede cier ontzenuwt zynde , geen eer fteden in open tafel in het veld te hebben gehouden , doende daar het lekkerfte en prachtigfte dat de overvloed verichaffen kan , opdillchen.

Schoon het brood van geen algemeen gebruik was , is defzelfs oorprong evenwel zeer oud. Het cerfte foort was van dat gene dat men onder de afch braadde , waar van de II. Schrift zo dikwils gewag maakt. Het ander was van dat flag dat men in een aarde of yzere pan bakte , want dit verflaan de Schryvers door de woorden *Firmus* en *Clibanus*. Dit flag van brood had verfcheyde namen , die men by Atheneus en Kato zien kan. Deze verfcheyde namen konden van de verfcheyde plaatzen komen daar men het maakte , of van de verfcheyde ingredienten. Want behalven de verfcheyde foorten van meel , dat 'er de hoofstof van was , deed men 'er oly , merg , honing , vruchten , fterkers , anys , kardamom , flapbollen-zaat , enz. in.

V I E R D E H O O F T S T U K .

DE Sagamité der Wilden is anders niet als dit foort van bry van hun Indiaans koorn gemaakt , dat onder de afch gerooft , met kracht van armen in houte mortieren geflamp , door grove builen van kleine takken die aan malkander gehecht zyn gedreven is , en door fchorflen of buigende korfjes , van biezen gemaakt , gewant is. Ik weet niet waar het woord Sagamité van daan komt , waar van de Franschen van Kanada zich bedienen om deze pap te betekenen , die de Irokoizen in hun spraak *Omontara* noemen. Mifchien is het een woord dat uit enige tongval van de Algonkynfche spraak gehaalt is. Wat hier van zy , het is in Kanada in de verdorven taal tuffchen de Franschen en Wilden aangenomen. De Irokoizen en de Huronnen fpreken het *Sagaouité* uit.

Alle morgen bereyden de Vrouwen deze Sagamité , en zetten het tot onderhoud van het huisgezin te koken. Voor dat de Européers hun van over zee ketels gebracht hadden , bedienden zy zich van pottebakkers vaten , die zy heel aartig wiften te maken , gevende daar van onderen een ronde gedaante aan , maar die van boven heel breed uitliep , en na de zelve in de zon te hebben laten drogen , bakten zy die op een langzaam vuur van fchorflen gemaakt. De omzwervende Natien hadden houte ketels , die zo bros niet waren en lichter om te vervoeren. Hier in lieten zy het vleifch koken , gojende in het water enige gloejende keyen na malkander , die dit water allengsjes heet maakten , en het genoeg deden koken voor luiden , die zich met half raauw vleifch vergenoegen.

De Sagamité gemaakt zynde , deelt men die in zo veel keteljes

of

of schoteljes uit , die van boomschorffen of wortels gemaakt zyn, als 'er personen in de hut zyn, die daar altyd na haar lust en believen aanvallen, by dag of by nacht. De honger is by hen deenige uurwyzer, die de uren van de maaltyd regelt. Behalven dat vult men een grote schotel, die men de schotel van de gasten noemen kan, en die men al de personen voordicht, die hen in de Hut komen bezoeken, 't zy dat het vremdelingen zyn of dat ze tot het dorp zelfs behoren.

De eerwaardige Vader Don Augustyn Calmet in zyn aantekeningen over Genesis, heeft zeer wel aangemerkt, dat in de helde-tyden de gasten gemeenlyk niet zeyden wie zy waren, noch van waar zy quamen als na de maaltyd ; dikwils wachte men zelfs drie , vier , ja tien dagen; zonder daarna te vernemen.

Dit is ook het eerste compliment dat alle de Amerikanen maken, by wien de gastsvryheid niet minder geheiligd is als in de Oudheid ; en dit stomme compliment is zeer welsprekend, en veel redelyker als onze buigingen des ligchaams en vragen, die te onpas moeten schynen ten opzicht van luiden, die men moet veronderstellen moet en mat van de reys te zyn.

Wie by hen inkomt is welkom, naauwelyks is hy ingetreden, of men zet hem zonder te spreken eten voor, en hy zelfs eet zonder complimenten te maken voor dat hy den mond opdoet om de reden waarom hy komt te verklaren.

De Brazilianen, de Senonen en enige andere Volkeren gebruiken hier na jegens de vremdelingen veel plechtigheden, die ik in 't vervolg zal uitleggen. Daar worden 'er noch gevonden die de gewoonte hebben van hun de voeten te wasschen, 't geen zo heiliglyk by de Hebreuwen onderhouden wierd.

De Sagamité alleen is een zeer holle spys, en de Wilden bekennen zelfs dat zy hen niet zeer lang voeden zou kunnen, zo zy dezelve niet met vleisch of visch smakelyk maakten, 't welk dient om ze te binden en daar een ligchaam en smaak aan te geven.

Zy zouden zo dikwils geen lekkere beeten ontberen, als zy nu wel doen, zo zy die een weinig beter wiffen te sparen. Maar volgens hunne gronden is het hun byna onmooglyk een zuinigen en spaarzamen aart te hebben : 't is by hen een aangenomen gebruik alles op te eten zo lang zy wat hebben, al zouden zy 'er van barsten (als of zy nooit gebrek konden krygen) en den honger met gedult en zonder klagen uit te staan, als zy niets meer hebben.

In 't eerst meende ik dat het beestigheid was, en gebrek van voorzichtigheid, maar na de zaken rypelyk overwogen te hebben, heb ik bevonden dat zy op generly wyze anders kunnen leven, zonder hunne wetten van beleeftheid en welvoegelykheid te sichten.

Een burger, als hy maar een weinig aanzien heeft, moet, als hy een goede jacht of vischvangst gehad heeft, volgens de gelegenheden uிடelingen aan de Ouderlingen, zyn magen en goede vrienden doen, en diergelyke mildadigheden putten alles uit, maar zy zouden het niet durven nakten, en zouden het niet kunnen doen zonder hun goeden naam te verliezen. Daar zyn ten tyde dat zy hun

befcheyden deel moeten opbrengen, en de gemene onkosten van het dorp helpen dragen in de gastmalen, die altyd veel verflinden, om dat 'er het grootste gedeelte van 't dorp op genodigt word. Een man in wiens naam men het seest aanrecht, is verplicht dubbelt befcheyd te doen, en een beleeftheid met een andere te beantwoorden. Ik heb reeds van de gastmalen gesproken waar in alles opgegeeten word en niets mag overblyven, en daar men zomtyds genoodzaak is pannelickers te brengen, die zich heel wel kunnen schikken om de Ouden en aanzienlyke luiden overal te volgen, om een goede maaltyd te knappen, en om hen alles te helpen op-eten wat men hun voordient.

Diergelyke gastmalen, die zeer menigvuldig zyn, en waar men zich tot eer rekent overvloedig en tot overdaad op te diffchen, laten in der daad niet toe dat men gedachten maakt om voorlangentyd voorraad op te doen.

Voor 't overige is het waarlyk de eer die hen dryft. Ik begeer hier geen ander bewys van, als 't geen hen deze zelfde eer in den uitersten nood doet beginnen. Dit is in de jachttyd, waar in zyzo dikwils aan den honger bloot gestelt zyn, dat 'er byna geen jaar is, of daar sterven 'er enige van.

Wanneer in dien tyd een hut van verhongerde lieden een andere troep tegenkomt, wiens voorraad noch niet ten enemaal op is, delen de laatstgenoemde met de nieuw aangekomene de weinige mondkost die zy noch hebben, zonder te wachten dat men hen daarom vrage, schoon zy daar door in 't zelfde gevaar van te vergaan raken, waar in zich die gene bevonden die zy tot hun kosten met zo veel beleeftheid en grootmoedigheid helpen. In Europa zouden wy in diergelyke gevallen weinig plaats voor zo een edelmoedige mildadigheid vinden.

De nood, waar in zy zich door diergelyke mildadigheden bevinden, noodzaak hen om zonder ondericheyd van alles te eten, en het goed te vinden. Gelyk zy in hun overvloed het vleisch geen tyd gunnen om te besterven, dat zy het noch gants levendig in de ketel steken, of aan kleine houte speetjes laten braden, die zy met 't ene end in den grond steken, en omdraaien wanneer het aanene kant gaar is, op dat het van de andere kant ook een beurt kryge, maken zy 'er ook geen zwaarigheid in stinkent en byna verrot vleisch te eten, wanneer zy geen ander hebben. Zy schuimen de ketel nooit, uit vrees van iets te verliezen. Zy kookten 'er hele kikvorschen in, en slikken die zonder schroom door. Zy drogen de darmen van Rheebokken zonder die van hun vuiligheid te ontfasten, en vinden in die te eten dezelfde lekkerny als wy in een snipje met zyn drek.

Zy drinken het vet van Beren, zeewolven, palingen enz, zonder daar wat na te vragen of dat vet geyl en stinkent is. Na kaarsongel likken zy vingers en duimen. Zy hebben noch de eikels niet verlaten, die de bosschen van Dodona zo beroemt maakten, alleen koken zy ze dikwils in water op, om de bitterheid weg te nemen. Zy zaamlen zorgvuldig de vrucht der beukebomen, en snerken die op. Met vermaak eten zy aartappelen, verscheide

smaak-

smaak
zy ge
dat an

On

om v
de jar
die n
een f
nenfie
geven
van A

van d
aan h
het z
vrouw
houtst

De

het vl

zy 'er

tyd, z

dit ko

laffe e

andere

Wa

fruit n

zeer le

koorn.

Na

de bla

ten, d

drogen

deze v

Daar is

doen fi

het wa

vuil w

aflekk

het me

aan ge

wel ge

zy ideo

koken.

geleg

daar ik

De v

kens zo

men zy

die red

van, di

zo dra

vertoon

smaakloze wortelen, en allerlei soort van wilde en bittere vruchten, zy geven hun den tyd niet van ryp worden en groeien, uit vrees dat andere hen mochten voorkomen, en die wegnemen.

Om een boom te kaalder te maken, hakken zy hem by den voet om ver, zonder zich te bekreunen wat voordeelen zy 'er de volgende jaren uit zouden kunnen trekken. De Algonkynen en de gene die niet zaaien noch elendiger zynde, zyn zomtyds genoodzaakt een soort van mos, dat men ingewant der rotzen noemt, de binnenste of tweede schors, en de knoppen der bomen te eten. Hierom geven de Irokoizen aan de Algonkynen geen anderen naam als die van *Rontaks*, dat is te zeggen *boomvreeters*. Vader du Tertre zegt van de Karäiben, dat zy zomtyds rechte aarde eten, 't geen hy aan hun droefgeestigen en zwaarmoedigen aart toefchryft, die in het zuur van de maag een ongeregelde lust verwekt, gelyk in de vrouwelyke sex, die men in zommige ziekten met vermaak kryt en houtskool ziet eten.

De Wilden die koorn hebben, sparen het een weinigje beter als het vleisch, en 't geen zy voor lekkerny aanzien; zy maken dat zy 'er hun jaarlykschen voorraad aan hebben, en zelfs voor langer tyd, zo zy kunnen. Wanneer zy 't overige missen, maken zy tot dit koorn allerlei saussen, om door verscheyde toebereydingen het laffe en smakeloze dat dit licht voedzel zou kunnen hebben, te veranderen en te verbeteren.

Wanneer het Indiaansch koorn noch teer en byna melkachtig is, fruit men het een weinig op, zonder het uit te bolsteren, dan is het zeer lekker. Men maakt ook op deze wyze voorraad van dit tere koorn.

Na het met bolster met al te hebben opgekookt, doet men 'er de bladen, die het omringen af, en men laat het een weinig roosten, dan ontbolstert men het, men laat het in de zon op schorffen drogen, en men verspaart het tot betere gelegenheden, want op deze wyze smaakt het beter en maakt de lekkerste Sagamité uit. Daar is een soort dat zy in de moerassen doen verrotten om het te doen stinken. Dit koorn zyn zy als dol na, en wanneer zy het uit het water of liever uit de slijk halen, ziet men hun met vermaak het vuil water dat 'er afloopt, en waar van de stank onverdraaglyk is, afleken en 'er na snakken. De Wildinnen hebben een wyze om het met zekere asschen op te koken, die daar een verhevener smaak aan geven. Dit graan stampen zy niet in mortieren, maar na het wel gewasschen en in kokent water geweekt te hebben, kneuzen zy ieder graan tusschen twe stenen, of laten het hecl in de ketel koken. Ik heb my op de regels van haar kokery niet genoeg toegelegd, om een net verhaal van al haar saussen te kunnen geven, daar ik niet graag mee te doen had.

De verdraaglykste wyze om hun koorn te eten, is myn's bedunkens zo als de geroofte granen van onder de asch van daan genomen zyn, dan heeft het een kleinen verbranden smaak gekregen, die redelyk goed is. Voor al hebben zy 'er een byzondere soort van, die zy *Ogaruta*, en wy *Bloejent koorn* noemen, om dat het, zo dra het de warmte gevoelt, openspilt en zich als een open bloem vertoont.

Dit

Dit gaat alle de andere in smakelykheden te boven. De Franschen houden 'er veel van, en de Wildinnen laten niet na die personen die haar bezoeken en die zy een byzondere eer willen aandoen, daar op te onthalen.

Zy maken zomtyds brood van haar Mais, ik zeg zomtyds, en uit lekkerny; want zy zouden 'er geen algemeen gebruik van kunnen maken, dewyl haar velden na mate van haar arbeyd haar geen koorn genoeg verschaffen, om de onkosten en het werk dat 'er toe vereischt word goed te maken.

Niet is 'er zwaarder en smakelozter, 't is een klomp deeg van haar meel, die slegt gekneed is, zonder gult of zout. Zy winden het in bladeren van Indiaansch koorn, en laten het onder de asch braden of in de ketel koken. Zy doen 'er somtyds oly, vet, bonen en vruchten in. Deszelsf smaak is op deze wyze noch lelyker, maar voor den mond van een Wildeman is het een heerlyke en Vorfelyke spys. Dit brood kan niet goed gehouden worden, en is nergens goed voor als om zo heet van de kolen te eten. Ik heb in Italiën een soort van brood gezien, dat byna eveneens was, dat men aan het gemeene volk verkoopt. 't is een zware klomp deeg, met saffraan gemengt, die het geel doet uitzien, en daar amandelen of gebrande amandelen pralynen ingebakken zyn. Ik heb 'er geen nauwkeurige acht genoeg op gellagen, om de nette toebereyding daar van te weten; maar ik zou geloven dat men een goede maag moet hebben om het te verteren, zo wel als een andere soort van brood, hier weinig van verschillende, dat men in Gaskonjen en Bearn maakt, 't welk uit meel van dit Indiaansch koorn of kleine geers, dat wel gebuilt is, gemaakt is, in de landtaal *Cruchade* genoemd.

V Y F D E H O O F T S T U K .

DE Schryver van de nieuwe historie van Virginia zegt, dat de Indianen daar te land brood van het zaat van zonnebloemen maken, die zy op hun landen voortqucken. Ik heb niet gezien dat 'er de onzen dit gebruik van maakten. De Wildinnen zaaien 'er zeer weinig van, en maken 'er oly van om zich te smeren, zo wel als van zekere kleine bittere noten en enige andere vruchten of planten.

Ik geloof evenwel 't geen hy 'er van verhaalt, want na allenschy is de grote zonnebloem, by de Kruidkenners onder den naam van *Heliotropium magnum* bekend, de *Sesamum*, waarvan de oude Egyptenaren en de cerille volkeren brood en oly maakten.

Zommige Natien in het Noorderdeel van Amerika halen haar voedzel uit een soort van koorn, dat de natuur van zelfs voortbrengt, men noemt het *Folle Avoine*, waar van de Franschen den naam tot enige van deze natien hebben overgebracht, 't is een moerassige plant, die redelyk wel na de haver gelykt, maar beter gevoed is.

De Wilden gaanze met hun kanos, als zy ryp is zoeken. Zy schudden de airen maar, die met gemak haar graan laten vallen,

zo dat
zonde

Nie
en bro
nige v
den.
tel *Ch*
te held
diende
leefko
gypter
ben br
ook di
tien zi
bedien
honger

Da
niet al
De be
die in
Schry
sterg
zyn in
kenne
groeit
zo dat
komt
Desze
vallen
wend.

gerake
maar z
gensch
vind 'er
verver

Nad
ken,
eene l
brood
donke
Deze
brood
en een
zy ve
komt
haar b
om ry
brood
om ha
worte

zo dat hun kanooshaaft vol zyn, en hun voorraad gauw opgedaan, zonder dat zy hoeven te ploegen of te zaaien.

Niet alleen weten de menschen van de koorngewassen hun meel, en brood tot hun voedsel te maken. De oudheid verschaft ons menige voorbeelden van verscheide wortels die tot dit gebruik dienden. Als daar was de bolachtige wortel van de *Asfodelus*, de wortel *Chara*, waar van by Cezar gesproken word, en daar deze grote held kort voor den beroemden slag van Farzalien zich van bediende om zyn leger de kost te geven, 't geen uit Epyten geen leefkost genoeg ontving. Zodanig was de papier-plant, by de Egyptenaren zo beroemt, en waar van wy 't genheid zullen hebben breder in 't vervolg te spreken. *Louisa* was in onze tyd ook die wortel, waar van het gemene volk van een onzer Provinciën zich na den zwaren winter van 't jaar 1709 zich met nut wist te bedienen, om zich van den uitersten nood te bevryden, daar de honger en diere tyd hen anders in zouden gestort hebben.

Cezar de
Bello ci.
viti. l. 3.

Daar zyn in West-indien verscheide wortels waar van men zich niet alleen in tyd van nood, maar zelfs in 't gemene gebruik bedient. De beroemste is de *Maniok* of *Mandiok*, die dezelfde is als de gene die in de eerste Reysbeschryvingen en in die van de Spaansche Schryvers *Tuca* genoemd word. Deze plant is een soort van heestergewas, wiens hout zeer krom en teer is; de bladeren daar van zyn smal, dicht in een gedrongen, wat langachtig als die van de kennep, zy komen niet al te gelyk voort; maar na mate dat de plant groeit, vallen die van beneden af, en die van omhoog schieten uit, zo dat de boom altyd groen is. Op het afvallen van ieder blad komt 'er een knop van de grootte van een boon voor den dag. Dezelfs wortels gelykenen de bietkrotten, die groter of kleiner vallen na den aart van 't land en de zorgen die men daar toe aanwend. Zy hebben byna een jaar werk om tot volkome ryphheid te geraken. Niet dat zy niet langer in de aarde kunnen goed blyven, maar zy krygen een te groten overvloed van sappen, die hun eigenschappen verliezende, dezelve te waterachtig maken. Men vind 'er van zes of zevenderley soort, die men door de verscheide verven der bladeren en schorslen onderscheyd.

Nademaal de inwoners van de wortel alleen hun voedsel trekken, moet men deze verscheide soorten kennen, waar van de eene beter als de andere zynde, ook beter meel geven en beter brood. De blaauwe *Maniok* heeft een dikke schors, van een zeer donkere violette verf, maar boven op is zy zo blank als sneeuw. Deze houd zich langst in de aarde goed, en levert het smakelykste brood uit. De gryze *Maniok* heeft een gryze schors aan zyn hout, en een gryze wortel, maar deze is zeer ongelyk; zomtyds brengt zy veel, zomtyds zeer weinig voort, het brood dat daar van komt is redelyk. De groene *Maniok*, dus na de groenheid van haar bladen genoemd, heeft niet boven de tien maanden van noden om ryp te worden, maar kan niet lang in den grond duren: het brood daar van is zeer goed. De witte heeft een witachtige schors om haar hout, is eerder ryp als alle de andere soorten, maar haar wortels versmelten heel tot water, zo dat schoon het meel van een

schone goud-kleur is, en van een zeer goeden smaak, zy van weinig nut zynde ook van weinig gebruik is; en daar zyn 'er weinig andere als die gene wiens voorraad niet lang duurt, die dezelve planten om haalt weer andere voorraad te krygen.

Daar is noch een andere soort die wegens de gedaante weinig van de witte verscheelt; zy valt schaars op de Eilanden, maar is gemeen op het valle land; zy word rauw gegeten, gebraden, gekookt of hoe men anders wil, zonder 'er het sap uit te drukken, 't geen men met de andere soorten van Maniok niet doen zou durven, dewyl haar sap een van de vaardigste en doodelykste vergiften is.

't Is zonderling dat een zo heerlyke wortel evenwel zo gevaarlyk is, en zulke droevige uitwerkingen heeft. Want het is zeker dat het vierdedeel van een glas van dit sap een mensch in een viereindeel uur zou doen sterven, zo men hem geen vaardig hulpmiddel ingaf. De Indianen beproeven het dikwils, brengende zich vrywillig met dezen drank omhals, gelyk de Noorder-Wilden met dulle kervel. In 't begin van de verovering der Spanjaarden nodigden deze elendige schepzels, het juk van deze slaverny niet kunnende verdragen, elkanderen uit, om in gezelschap te sterven, en men zag 'er met vyftigen gelyk die zich met dit sap van *Yuca* om hals hielpen. Vader du Tertre geloofst, dat al het quadaardige dat „ 'er in dit sapsen zelfs in de gantsche plant is, niet als uit een overvloed van voedzel voortkomt, dat de maag niet kan verduwen; „ want schoon het uit den aart dodelyk is werkt het evenwel op „ een gants andere wyze als de andere vergiften, die een schrikke- „ lyke gloeying veroorzaken, zo zy heet, of dofheid in de geesten „ zo zy koud zyn; 't geen men in 't geheel in die gene niet gewaar „ word, die van dit sap ingenomen of van deze wortel gegeten „ hebben, maar alleen een vervulling van de maag die hen verstikt „ en doet sterven. Daarenboven men vind geen van de edele de- „ len der dieren, die 'er aan gestorven zyn, beschadigt, maar hun „ maag alleen opgeblazen. „ Zo dat deze Vader beweert dat 'er „ dan het zelfde geschied 't geen men na een hongersnood heeft zien „ gebeuren aan die gene, die omkomen om dat zy te veel nieuw „ koorn gegeten hebben; of wel aan de paarden die drinken na te „ veel tarw gegeten te hebben, die men evenwel niet van vergif ver- „ denken kan.

't Heeft schyn, dat het schadelyke dat in deze wortel is, zyn slymachtige deelen zyn.

Inderdaad dit zelfde sap, dat zo gevaarlyk en zo doodlyk is, word, na dat men het wel heeft doen koken, een zoete honigachtige drank en die goed is om te drinken; het vuur deszelfs rauwheid hebbende weggenomen, of de te grote waterachtigheid die 'er in was hebbende doen vervlieden. De Indianen maken van dit sap alleen beschuitten van een zeer synen en verhevenen smaak, doende het in de zon of op het vuur, dat alle waterachtigheid verteert, dik worden. Zy maken ook van de gedroogde wortels van Maniok zeer goede dranken, en die uytinement hartsterkent voor de zieken zyn. Oviedo zegt dat zy 'er goede bouijlons van maken, maar dat wanneer de drank begint koud te worden zy op-

*Contra-
les d'O-
viedo,
Hiflor.
Gen. l. 7.
cap. 2.*

*De Laet
Int. Oc-
cid. lib.
15. c. 10.
Oviedo.
loc. cit.*

houden
dat ich
is, hy
maag
valle L
Maniok
evenwel
zou her

Maag
daad d
tre drie
hulpmi
cen de
sap van
te land
men zi

Om
den, s
vryven
en ong
den, c
duimen
gen ha
deze v
biezen
of mee
een gr
dere e
'er nie
als sne

D
kallau
een pl
daar n
dekke
droog
haaft d
gebak
nen, c
struif.

't k
smaak
op zy
het bl
ge da
nig te

hou-

houden daar van te drinken. De reden die zy daar van geven is dat schoon hy, uit oorzaak van de eerste koking, niet dodelyk is, hy evenwel koud zynde zwaar om te verteren valt, en in de maag niet wel kookt. De Wilde Tapafas en eenige anderen van 't valle Lant, gelyk ook de dieren, eten de gevaarlykste soort van Maniok gants raauw, zonder enige toebercyding. Zy moeten 'er evenwel allengsjes zich aan gewennen en al vroeg aan komen, of het zou hen zo wel als de anderen schaden.

Maar van wat natuur dit sap ook mag zyn, nademaal het inderdaad de kracht van het sterkste vergif heeft, wyft Vader du Tertre drie middelen aan de hand, om voor tegengif te dienen. Deze hulpmiddelen zyn oly van olyf met lauw water te drinken, of wel een deel Ananas sap, met enige druppels citroen-sap: of wel het sap van slangen-kruid te nemen, waar mee al de bomen daar te lande bekleed zyn, en dat een onseilbaar tegengif is, waar van men zich tegen alle soorten van venynen kan bedienen.

Om dit verderffelyke en schadelyke sap van de wortel te scheyden, schillen de Wildinnen ze eerst na het oude gebruik, daar na vryven zyze met al haar macht op een rasp, die van kleine puntige en ongelyke stenen gemaakt is, die aan haar strand gevonden worden, en die in een plank van anderhalf voet lang en zeven of acht duimen breed gestoken zyn. 't Ene end van de rasp houden zy tegen haar buik, en het andere staat in een kuip, om het raspzel van deze wortels te ontfangen, dat zy naderhand in perskuipen die van biezen gemaakt zyn, verzamelen, die onder een pers gezet zynde of met het eene end aan een tak van een boom gehangen, met een groten steen die daar tot gewicht aan dient, en aan het andere end gebonden is, word 'er al het sap zo wel uitgeperst, dat 'er niets als een droog meel dat tot klonters gaat zitten en zo wit als sneeuw is, overblyft.

ZESDE HOOFSTUK.

Dit meel wel gebuult en door een soort van teems, die zy in hun taal *Hibichet* noemen, gepasseert zynde, maken zy 'er hun kallauw-brood op deze wyze van. Zy hebben een aarden vat als een platte pan, dat zy op het vuur zetten, zo evenwel, dat de vlam daar niet aan raakt; wanneer deze pan door en door warm is, bedekken zy die ontrent twe vingeren dik met dit meel dat gantsch droog en met geen vochtigheid doormengt is; de hitte dringt 'er haast door en bind het, en wanneer het genoeg van de eene kant gebakken is, keren zy het met kleine plankjes, die hier toe dienen, om; en de kallauw is byna zo gaauw vaardig als by ons een struif.

't Kallauw-brood is een goed voedzel en van een zeer goeden smaak, zommige stellen het boven het tarwenbrood, maar om het op zyn best te eten moet het niet boven een dag of twee oud zyn; het blyft evenwel heel lang goed, voor al, wanneer men het enige dagen in de zon heeft laten drogen. Men weet het ook zodanig te bereyden dat het als een soort van beschuit word, daar de

Europeers, die in deze gewesten handel dryven, voor hun langdurige voorraad van op doen. Het gemeen brood is een halven vinger dik, men maakt het ook dunder, dat noch lekkerder is.

De Wildinnen maken ook van dit meel van de Maniok, zo wel als van dat van Indiaansch koorn, een soort van pap, daar zy haar vleesch in laten koken. Men noemt die in Braziliën *Mingant* en het is niet anders als de Sagamité der Noorder Amerikanen. Beyde deze soorten van meel hebben een aangename smaak, en zyn zo salf niet als het onze is wanneer het van de molen komt. De Indianen eten het dikwils heel droog, zonder dat 'er iets anders ondergemengt is of zonder eenige andere toebereyding.

Behalven de Maniok-wortel en het Indiaansch koorn verschaft het Zuider-Amerika aan zyn inwoonders noch een nieuw behulp in de Patataas, die voor brood kunnen dienen en van zo een heerlyk voedzel zyn, dat men opgemerkt heeft dat die gene die dezelve nuttigen door den bank vet en welgedaan 'er uitzien, een voordeel dat dezelve boven het meel van de Maniok zou moeten doen verliezen, dat al te opdrogent zynde, nooit vetheid noch goede kleur veroorzaakt.

ZEVENDE HOOFSTUK.

DE Patata is een bolachtige wortel, die kruipende spruiten uitschiet, daar zachte bladen aankomen, van een heel donkere groene kleur, die weinig van de Spinaasie verschilt. Daar zyn 'er van verscheyde soorten, die men uit de versd'ere wortelen onderscheyd, want daar zyn 'er groene, witte, rode, oranje, gemarmerde, enz. alle zyn zy goed. Men legt ze onder de asch te branden of wel in een pot, daar men een weinig water in doet om te beletten dat ze branden, en men dekt ze ter degen toe. Door 't koken worden ze zo murw als kastanien, en hebben byna den zelfden smaak, maar zy zyn veel beter, blyven niet hard voor de maag leggen, en zyn niet winderig als de meelle andere wortelen, en voornaamlyk de grote Limozynsche knollen, daar men ze by zou kunnen vergelyken. Om 'er een verhevener smaak aan te geven, maken 'er de Européanen een saus over van citroen sap, oli van olyf, en piment of lange peper.

De andere levensmiddelen die de Volkeren van 't Zuidelyk Amerika nuttigen zyn zo voedzaam noch zo vast niet als die der Noorder Amerikanen, die allerly slag van dieren hebben die het land en de jacht hun verschaffen. De eerstgenoemde leven meer van visch als van vleesch, zy durven zelfs allerly soorten niet eten: de schildpadden in 't byzonder zyn hun alzo zeer verboden als eertyds den Troglodyten. Zy eten ook geen varkens vleesch noch * Lamentynen. 't Geen zy gemaklyker vinden en zich ook lichter mee vernoegen zyn de krabben en verscheyde soorten van schulpvisschen, die zy met een piment of gepeperde saus, daar limoen

sap

* Grote zee-visschen, in Amerika bekend.

sap in komt, eten, en die zy gemeenlyk zo sterk en zo fcherp maken, dat de Europeanen die van geen zo sterk gekruide ragous houden, ze niet met hen eten kunnen.

Maar zo de Noorder Amerikanen boven hen het voordeel van 't vleesch hebben, overtreffen deze de anderen door de hoedanigheid en overvloed der groentens en vruchten, die het aartryk daar vol op voort brengt, of van zelfs, of met weinig moeite en voortqueking, zo dat zy over al de koft vinden, en zo dikwils niet als de anderen voor den honger blootgesteld zyn.

De Maniok wil liever gepoot als gezaait worden. Het zaat brengt niet als droge magere wortelen voort. Men neemt dan gemeenlyk van het hout van de struik, daar men een entje van ontrent een voet lang affnyd, en dat men op twederly wyzen plant. De eerste heeft meer omflags in, en brengt ook schoner wortelen voort. Na de kruiden van 't veld in den brand schoonen, en den grond aan hoopjes verdeelt te hebben, steekt men in deze hoopjes drie van deze stokjes in een driehoek, en men dekt die zorgvuldig toe. Dit hiet men *in een knultje planten*. De andere wyze is gemaklyker, maar ook van minder voordeel.

't Is genoeg dat men hier en daar een endje houts van deze Maniok in den grond steekt, als men maar acht geeft, dat de bot of knop na boven staat, dit hietenze *aan stokjes planten*. Men wied den grond zorgvuldiglyk en houd den akker schoon, tot dat de Maniok sterk genoeg is om de overhand te houden en niet door 't onkruid verslukt te worden. Deze plant dus gekoestert zynde, is zo vruchtbaar, dat een morgen lands dat 'er mee bezaait is, meer menschen voed als zes andere morgen die met de belle tarw bezaait zyn.

De Patata wil in een luchte; matig vochtige en een weinig omgeroerde aarde staan.

Men maakt 'er gaten in van een halve voet diepte, zo dicht by malkanderen als het mooglyk is; en men steekt 'er twe of drie sprenkels van hart hout of lage struiken in, die men met aarde toedekt. Deze struiken wortel hebbende gevat, schieten 'er nieuwe uit in zo groten overvloed, dat zy het gantsche veld, daar menze geplant heeft, bedekken.

Aan de wortel of in ieder gat spruiten 'er zes wortels van verscheyde gedaante uit, waar van 'er enige zo groot als een hoofft zyn.

Verscheyde Wilde Natien maken brood van enkele droge vruchten, die tot meel gemaakt zyn. Dit brood is zeer hart, maar smaaklyk genoeg. Die van 't Noorden, die den meesten tyd van de vischvangst leven en niet zaaien, maken ook brood van visch die in de zon gedroogt en gebraden is. Zy stampen ze in vyzels, en makenze tot meel gelyk men het koorn doet.

De Wildinnen dragen veel zorg voor haar akkers, en zaaien 'er behalven dat verscheyde soorten van groente en aartvruchten op. Het zonderlingste is dat de Kariben de tyden van de maan waarnemen om te zaaien, een tastelyk bewys van de Oudheid van de dwaling of het gevoelen dat de maan daar iets toedoet. De zorg

die zy aan de landen moeten te kost leggen, is by haar een zeer zwaren arbejd, indien men overweegt hoe weinig hulpmiddelen zy hebben, niet als elendige houten spaden hebbende om het land om te spitten. Alles wat zy zaaien of poten heeft queking van noden, het Indiaansch koorn noch meer als de rest, zo dat het te enemaal op een land zou verdwynen, indien men het niet met al zo veel vlyt oppaste als de tarw.

*Herod.
lib. 3. p.
100.*

Wanneer Herodotus derhalven van dit soort van geers die in de Indien groeit, en myn's oordeels de Mais is, zegt, dat de aarde het van zelfs voortbrengt, is het waarschyneelyk dat deze Schryver zich in dit stuk vergift heeft, want ik ben overtuigt dat het zo niet zou kunnen groeien zonder te ontaarden, gelyk het gemeenlyk met die soorten van planten gaat, die queking vereischende straks vergaan als men 'er niet meer op past. In der daad ik geloof niet dat men elders in Amerika Mais ziet, die van zelfs groeit. Zy komt zelfs niet weer te voorichyn daarze certyds aangequeekt is geweest.

ACHTSTE HOOFSTUK.

*Ver-
plaat-
zing der
Dorpen.*

Nademaal de Wilden hun Landen niet misten noch dezelve braak laten leggen, worden zy haalt uitgeput en krachte-loos, 't geen hen noodzaakt hunne Dorpen elders te verplaatzen, en nieuwe akkers in nieuwe Landen te maken. Zy worden, ten minsten in Noorder-Amerika en in de koude landen noch door een dringender reden hier toe aangezet, want nademaal de Vrouwen alle dagen het brandhout na haar hutten moeten dragen, hoe langer het Dorp op de zelfde plaats blyft, hoe wyder het bosch daar van afwykt; zo dat na een zeker getal van jaren zy niet meer tegen de last kunnen om het hout zo ver op haar schouders te slepen.

Die dicht by de Fransche steden in Nieuw-Vrankryk wonen, hebben in dit ongemak willen voorzien, en hebben zich zedert enigen tyd paarden aangeschaft, om het hout na hunne hutten te slepen, 's winters in een slede, en 's zomers op den rug van dezelfde paarden. De jongelingen, verleugt zynde dat zy paarden te mennen hebben, nemen gaarn die moeite aan zich, en de Vrouwen door dit middel van een zeer zwaar pak ontlast zynde, zyn 'er niet minder over in haar schik, maar zy vervallen tot een ander ongemak, want deze paarden, veel in getal zynde, verspreyden zich met troepen op hunne koorn-velden, daar geen heggen of hekken zyn om ze tegen te houden, verwoesten ze te enemaal, zonder dat men daar in kan voorzien. Want niet in staat zynde om ze in hun stallen te voeden, is al wat men doen kan dat men ze in elendige schotten sluit, daar deze paarden gemaklyk over heen springen, 't zy om dat zy geen voedzel genoeg in deze beschotten vindende, van zelfs genegen zyn om in het Indiaansch koorn, daar zy meer op verlekken als op de haver, te grazen; 't zy dat de kinderen, die zonder ophouden bezig zyn om ze te vechten aan te hitzen, hen gaande maken, en dwingen om over hun staketzel te springen.

Zy

Zy zyn al vroegtyds op deze verplaatsingen bedacht, en maken het zo dat hun oude akkers hun zo lang dienen kunnen, tot dat de nieuwe in staat zyn om hun onderhoud te verschaffen, zo dat zy die verlaten kunnen zonder 'er ongemak van te lyden. Enige jaren dan voor dat ze hun dorp verlaten, stekkenze in de bosschen een plaats voor hun nieuwe landen af, tot dien einde begeven zy zich daar 's Winters na toe, en slaan 'er kleine hutjes op om te overwinteren. Zy vinden hier een dubbelt voordeel in, want zy maken hun velden bebouwbaar, hakkende dezelve bomen af, die zy om zich te warmen nodig hebben, en die dicht by hun hutten zynde hun de moeite van een lange overvoering sparen. Het zyn door gants Amerika de mans wiens plicht het is de velden af te stekken, en de grote bomen om te hakken. Zy zyn het ook die ten allen tyden genootzaakt zyn het grote hout te hakken, daar de vrouwen niet mee overweg zouden kunnen, zo dat deze geen andere moeite hebben als het aan kleine stukken te hakken en het te dragen.

Zy hadden oudstyds niet als steene bylen; dewelke niet in staat waren om bomen van een zekere dikte om te hakken, of die het niet als met veel moeite konden ten einde brengen. De Europeers hebben 'er hun yzere gebracht, daar veel staal in is, en hebben hun geleerd de bomen om te hakken, te kloven en te zagen. Evenwel hebben zy 'er noch niet veel van geleert, en houden zich by hun oude wyze, dewelke hier in bestaat dat zy een ronden kring om de boomen snyden, dezelve om ze te doen sterven van hun schors beroven, en dus staande voets laten verdorren. Wanneer zy dor zyn werpen zy ze om ver, leggende vuur onder aan den stam, en ze met kleine brandende houtjes, die zy daar gedurig tegen aanhouden, allengsjes ondermynende. Op dezelfde wyze hakken zyze, wanneer zy omleggen tot blokken, leggende hier en daar aan den stam van den boom diergelyke brandhouten.

Wat de wortels aangaat die in de aarde blyven, die laten zy door de lankheid van tyd verrotten, en trekkenze daar na met gemak uit.

Deze steene bylen, waar van ik spreek, zyn van onheuglyke tyden af door gants Amerika in gebruik, zy worden van een zekere zeer harde en sterke key gemaakt, en vereischen veel toebereyding eer ze dienen kunnen. De wyze van ze te bereiden is dat men ze sekerp maakt met ze op een andere key te slypen en ze ontrent de gedaante van onze bylen of bytels te geven.

Het leven van een Wildeman is daar zomtyds niet genoeg toe, zo dat een diergelyk huisraad, al was het noch loep en onvoltooit, een kostelyke erffenis voor de kinderen is. De steen geslepen zynde, steekter noch een andere zwaarigheid in om 'er een handvatzel aan te maken: men moet een jongen boom verkiezen en daar een steel van maken zonder hem af te hakken: men slyt hem aan 't ene end op, steekt 'er den steen in, de boom groeit, beknelde den steel, en lyft hem zodanig in zyn stam in, dat men hem moeilyk en zelden daar weer uit kan krygen.

In Vrankryk worden 'er noch in de kabinetten van liefhebbers dier-

diergelyke stenen gezien, die men *Kerauniasou* of donderkeylen noemt, die in het ryk op plaatsen gevonden zyn, alwaar de natuurlyke stenen van een gants anderen aart zyn.

Deze stenen zyn ook een bewys, dat de eerste Inwoners der Gaulen daar een zelfde gebruik van maakten als de hedendaagfche Amerikanen, die geen of weinig omgang met de Europeanen hebbende, genoodzaakt zyn zich by hun oude gewoontens te houden. De Wilden hebben ook een soort van messen van dezelfde stof als hun bylen, die niet veel moeten verschillen van die gene, waar van zich de Joden in hunne besnydenis bedienden, en van die genen die by de Heidenen voor de Priesters van Cybele in gebruik waren.

Men moet aangaande deze Dorpverplaatzingen der Wilden, en de noodzakelykheid waar in zy zich bevonden om dikwils van grond te veranderen, aanmerken, dat deze noodzakelykheid in de eerste tyden even groot en misschien noch groter geweest zynde, als men acht geeft op het gebrek en het weinig belcyd van de meeste Natien, men daar uit besluiten moet, dat de steden der eerste Volkeren alzo wel van plaats veranderden als deze Volkeren zelfs. En dat die gene die in 't vervolg een blyvende stee hadden, wanneer men op een vaster manier heeft beginnen te bouwen, en dat de kunst den nood der menschen is te hulp gekomen, altyd alle de eerste van dienzelfden naam noch van dezelfde Volkeren, die ze gesticht hebben, niet geweest zyn. Deze grondstelling kan dienen om de twyffelingen te verklaren, die 'er in de vergelyking van de nieuwe aartryksbeschryving met de oude kunnen ontstaan.

NEG ENDE HO OF T S T U K.

Van de
wyn-
stok en
de wyn.

DE wynstok komt overal in Amerika voort, maar de Wilden queken dien nergens aan, en weten de kunst om wyn te maken niet.

Zy zyn alle uit den aart zo grote dronkaarts, dat men wel oordelen kan, zonder hen te verongelyken, dat het hun schuld niet is. Het moet dan die van den grond zyn, of van dezen wynstok zelfs, die byna overal maar wilde loten uitschiet. In Kanada valt de druif zeer klein en zuur, zelfs wanneer ze volkome ryp is. In de Landen die een weinig warmer zyn, worden ze wat groter en zoeter. De Europeanen hebben op verscheyde plaatsen dezen wilden wynstok zoeken tam te maken, maar ik weet niet dat zy 'er tot noch toe in gellaagt hebben. De stokken die zy uit Europa gebracht hebben, zyn in Braziliën, Nieuw-Vrankryk, en Nieuw-Spanjen ontaart, behalven in Peru en Chili, daar zy volkomen wel gellaagt zyn.

't Is niet gelooslyk, dat in een zo groot Land als Amerika is, niet elders enige grond zou gevonden worden, die bequaam was tot voortteling van den wynstok, voor al in luchtstrecken, die met die van Europa in warmte over een komen, daar zulk een heerlyke wynlezing van allerly soorten is. Daar moet dan een reden zyn, behalven dien van den grond, die belet heeft dat men 'er den

nderkeylen
waar de na-

woners der
endaagfche
peanen heb-
te houden.
lfde stof als
, waar van
die genen
ebruik wa-

Wilden, en
likwils van
kheid in de
est zynde,
van de mee-
n der eerste
keren zelfs.
dden, wan-
en, en dat
altyd alle de
n, die ze ge-
kan dienen
king van de
n.

5.
de Wilden
wyn te ma-

n wel oor-
schuld niet
en wyntok
Kanada valt
ryp is. In
at groter en
dezen wil-
t dat zy'er
Europa ge-
Nieuw-Span-
men wel ge-

Amerika is,
equaam was
en, die met
een heerly-
a een reden
dat men'er
den

den g
beloo
de llin
zy 'en
gelov
de pr
gent g
De
de H.
meest
met
maakt
ten,
noch
aan h

D
van d
die to
foort
de ve
ken,
De
lien C
op de
Ouco
gema
gelyk
potten
de v
gaand
zonde
brok
worte
schen
heeft
voor
vater
onze
wein
de la
te b
zelfi
laat
toed
een
D

den gelukkigen uitflag niet van gehad heeft, dien men 'er zich van beloofd had. Men heeft my verzekert dat onze Zendingen na de llinezen gepoogt hadden wyn van de Landdruif te maken, dat zy 'er zich zelfs in de Mis van bedient hadden; ik zou in der daad geloven dat die landen daar het bequaamt toe zouden zyn, maar de proef, die men 'er van genomen heeft, schynt my niet 't overtuigent genoeg, om daar een vast oordeel over te vellen.

De oudheid van den wyn en zyn oorsprong zyn genoeg door de H. bladeren bekend. Maar gelyk ik reeds gezegt heb, by de meeste natien was die niet in gebruik. De meeste veruoegden zich met schoon water. Andere vervulden het gebrek van wyn; en maakten sterke dranken van verscheyde soorten van koorn of vruchten, waar aan men ook den naam van wyn gaf. Zo maakt men noch den wyn de palm. De Egyptenaren maakten 'er van Lotos; aan hun is men ook de vinding van het bier verschuldigt.

TIENDE HOOFSTUK.

DE Volkeren van Zuid Amerika en de Mexicanen maken ook van onheuglyke tyden af sterke en dronken makende dranken van dezelfde wortelen, het zelfde koorn, en dezelfde vruchten; die tot hun daaglyks voedsel dienen. Daar zyn 'er van verscheyde soorten, die ook verschillende namen hebben; namen die zy van de verscheyde zaken gekregen hebben die 'er de grondstof van maken, en van de verscheyde wyze om die toe te maken.

De gemeenste van deze dranken is die gene dien men in Brazilian *Caouin*, by de Indianen onder het Spaansche gebied *Chica*, en op de Antilles en in verscheyde plaatzen van het grote vaste land *Quicou* noemt. Hy word van de wortel van de Maniok of van Mais gemaakt. De Maniok wortel wel geschild zynde, snippert men die gelyk men in Europa de knollen doet, en werptze in grote aarde potten laten die koken tot dat zy gaar en zacht zyn: dan nemen de vrouwen, wier huiswerk dit alleen is, rontom de pot zitten gaande, deze gare wortel, kaauwen die en persen ze in den mond zonder iets door te slikken, en spuwen naderhand deze gekaauwde brokken in andere aarde vaten, daar zy op een nieuw alle deze wortelen in doen opkoken, roerende zonder ophouden dezen ganschen huspot met grote spadels om, tot dat het braaf gekookt heeft. Waar na zy, zonder het ergens door te laten lopen, het voor de tweede maal van 't vuur nemen, en in andere grote aarde vaten overgieten, na die zwemmende die men in verscheyde van onze Provintien tot de wafsch gebruikt, uitgezondert dat zy een weinig langer en nauwer hals hebben. Men noemt deze potten in de landtaal *Canari*, een algemene naam om allerly aarde vaatwerk te beteken; hoe groot die ook zyn mogen. Deze houden tot zeffig en tachtig kannen. Al het nat daar in overgestort zynde, laat men het enige tyd open staan en uitgiften, waar na men het toedekt, tot dat men het drinken wil, en dan laat men het door een *Hibibet* of zeef, zo als zy daar te land hebben, lopen.

De Vrouwen kaauwen de gekookte Mais om 'er drank van te

maken, op dezelfde wyze als zy met de *Ouicou*, die van Maniok wortelen gemaakt word, leven. Thevet heeft opgemerkt, dat 'er om deze dranken te bereyden een bygeloof onder deze Volkeren was, die niet dulden wilden dat enige andere als maagden zich hier mee zouden bemoeyen, en dat zo 'er by geval getrouwde vrouwen by geroepen wierden, deze zich daar toe moesten bereyden, en enigen tyd kuisch en zonder haar mans leven. De Heer van Leri steekt de gek met deze aanmerking en spreekt ze tegen, maar nademaal hy bekent dat de mans 'er absolut geen hand aan zouden durven slaan, en dat zy zeggen dat de drank niets zou deugen, zo zy dien zelfs maakten, en dat van de andere kant deze drank het meest geschikt is tot het geen zy *een wyn maken* noemen, dat is te zeggen voor deze algemene byeenkomsten, die ik gezegt heb dat uit een beweegreden van ouden Godsdienst ingestelt zyn, zou men kunnen zeggen dat Thevet gelyk heeft gehad, sprekende voor deze gelegenheden, daar de godsdienst enigins deel in had, en dat door den bank men daar zo naauw niet op ziet, wanneer men dit slag van byeenkomsten niet in 't oog heeft, maar dat men allen drank voor 't dagelyks gebruik hebben wil, in welk geval de Heer van Leri ook geen ongelyk zou hebben.

Het speekzel van deze Vrouwen is een gift die deze dranken grote kracht byzet.

Men moetzé niet zien maken, alzo min als onze koks wanneer zy hun saussen en ragouts bereyden, maar het vuur verhelpt alles: en na datze uitgegift hebben zyn deze dranken aangenaam genoeg van smaak. Gemeenlyk zyn zy zeer dik, en hierom eten zy zonder twyffel op hun drinkfeesten niet, nademaal het eten en drinken te zamen is. Zy verwekken een ongemaklyke dronkenichap gelyk onze beste wynen.

Ik zou evenwel geloven ten opzichte van die gene die den wyn en deze dranken even gewent zyn, dat men van minder wyn vol zou kunnen worden als van dit vocht, 't geen een bewys zou zyn dat het zo grote kracht niet bezit.

De Maby is een andere soort van gewoonlyken drank, maar zo gemeen niet, zy bestaat uit enkele patatas, die men in een ketel doet koken. De Wildinnen kaauwen de gekookte patatas ook, en spuwenze weer uit in een *Coui* dat is te zeggen de helft van een kalebas, daar het zuur geworden zynde een soort van gift uitmaakt, waar van zy een klomp als een ey groot nemen, die zy in een goede sloop water te weken leggen, en dit maakt op staande voet een sterken drank, dien men voor heerlyken witten, roden of klairt wyn kan doen doorgaan, na de kleur van patata geweest is. Zy maken evenwel dit slag van gift niet als voor tyden van nood, wanneer zy een drank moeten hebben die op staande voet vaardig is, want de gewone manier om de Maby te maken, is water op de patatas te gieten, en die als nieuwe wyn te laten koken. De Europeers die met de morsery van deze gekaauwde wortels niet mogen te doen hebben, vergenoegen zich met: twe of drie gekookte patatas te raspen, die een byna onmiddelyke gitting veroorzaken, na dat de drank enigen tyd in de vaten geweest is.

De

Jean de
Lery,
Hist. de
l'Ameri-
que, c. 9.

De
en pa
heet
hakt
anden
zynde
Nege
uit ri
He
dat d
drink
in ko
men
Ho
nen,
eenko
de C
Cia o
De d
ze be
de M
Bel
gants
laat,

D
jen er
in 't l
leven
minder
kao,
den k
gelyk
verfel
gen,
veran
De
doen
ze ge
'er d
of ko
vol k
De
koud
en bi
boom
grote

De Palnot is een drank die gemaakt is van gebrande kassauw en patata. De Wildinnen breken de kassauw, terwyl zy noch heel heet is, en doen 'er wortels van rauwe patatas, die in stukken gehakt zyn, by. Zy maken ook dranken van Bananen, Ananas, en andere soorten van vruchten. Maar deze dranken zo gezond niet zynde als de eerste, zyn ook van zoo een groot gebruik niet. De Negers in Amerika maken wyn de palm, en de witte menschen wyn uit riet, die men zegt dat zeer lekker is.

Het gemak van alle deze dranken is, dat zy gaauw gemaakt zyn: dat de gisting haast geschied, en de drank haast bequaam is om te drinken, maar men moette ook ras uitdrinken, want zy worden in korten tyd zuur. Maar een troost en hulpmiddel is 'er by, dat men geen stof ontbeert om nieuwe te maken.

Hornius van de *Chica* sprekende, zegt dat zy by de Amerikanen, Tartaren en Scythiers in gebruik is: naderhand door de overeenkomst der woorden bedrogen zynde, verwacht hy de *Chica* met de *Chia* der Chinezen, Japonnezen, Perzianen en Turken. De *Cia* of *Chia* der Chinezen, Japonnezen en Tartaren, is de Thee. De drank der Turken en Perzianen is de Koffy, maar geen van deze beyde hebben enige overeenkomst met den sterken drank die van de Maïs gemaakt word.

Behalven deze dranken zyn 'er noch drie andere soorten, van gants verschillende hoedanigheden en aart. Deze zyn de Chocolaat, het kruid van Paraguay en de Caffina.

E L F D E H O O F T S T U K .

DE Chocolaat is een geschenk dat Mexiko aan Europa doet, daar zy tegenwoordig zo gemeen is, voornaamlyk in Spanjen en Italien, dat het schynt dat de gene die daar aan gewent zyn, in 't byzonder de oude luiden, niet zonder dezen kostelyken drank leven kunnen. Zy was by de Mexicanen niet minder gemeen noch minder noodzakelyk, gelyk men hier uit gissen kan, om dat de kakao, die 'er de hoofstof van is, daar in plaats van geld was, en in den koophandel diende, om 'er alle levens-nooddruft voor te kopen, gelyk by ons de metalen. De Mexicanen maakten hun drank zeer verscheydentlyk, met daar enige andere ingredienten onder te mengen, waar door zy deszelfs hoedanigheid en smaak na huff believen veranderen.

De Spanjaarden hebben 'er een zeer lekkeren drank van gemaakt, doende onder de kakao, banilje, kaneel, en zuiker, zo als men ze gemeenlyk hedendaags in Europa vervaardigt. De kakao, die 'er de hoofstof van is, is een vrucht van gedaante als een meloen of komkommer, gestreept, met groeven en rosachtig van kouleur, vol kleine pitten noch kleinder als een amandel.

Deze pitten of boontjes gebruikt men 'er toe, zy zyn van een koude en vochtige gesteltenis, en hebben een smaak tusschen zoet en bitter. De boom daar zy op wassen, gelykt na een Oranjeboom, met eveneens zulke bladen, behalven dat zy een weinig groter zyn: op den top heeft hy een soort van een kroon.

II. D E E L .

H 2

Deze

Hornius
de Orig.
Gent.
Americ.
lib. 3. c.
18.

Van de
Chocolaat.

*Madre
del Cacao*

Deze boom is zeer zwak en zeer teer, zo dat hy een anderen boom nodig heeft, dien de Spanjaarden *La Madre del Cacao* of moeder van de Kakaoboom noemen, en die nergens toe schynt gegroeit te zyn als om hem tot schaduwte dienen. Men onderlicheyd de Kakao-bomen in vier of vyfderly soorten.

Nademaal ik het kruid van Paraguay niet anders als droog heb gezien, zo klein als kaf gehakt, en by na tot stof gemaakt, kan ik ook niet zeggen wat plant het is. Daar zyn twe soorten van, de een noemt men *Hierwa de Palos* en de andere *Hierwa de Canini*, die veel beter en raarder als de eerste is: men noemt het ook St. Thomas of St. Bartolomeus kruid, na het denkbeeld dat de Spanjaarden zich gemaakt hebben dat een van deze apostelen na die quartieren van Amerika was getrokken, daar hy dit kruid (zo als hun overlevering luid) van vergiftig gelyk het eertyds was tot een heylzame plant gemaakt heeft. Het is waarfchynelyk dat de Spanjaarden deszelfs gebruik van de inwoonders van dat land geleet hebben. Zy gebruiken het zo sterk aan de Rio de plata of zilver rivier, in Chili en Peru, dat zo men den Hr. Freziér geloven mag alle jaren uit Paraguay voor Peru alleen 50000 Aroben dat is te zeggen 1250000 ponden van beyde deze soorten vervoert word, waar onder evenwel maar een derde van dat, 't geen men *de Canini* noemt, is, en 25000 Aroben voor Chili, 't geen half zo veel is als dat na Peru gaat.

Men zet het ontrent als de Théé te trekken; men doet het kruid in een schaal die van een perelschulp, van een kakao of kalabas gemaakt is, die met zilver bellen is, en men doet 'er zuiker by. Vervolgens giet men daar heet water op, en zonder het den tyd te gunnen van te sterk te trekken, zuigt men het water door een zilvere pyp, aan wiens end een klein vlesje is, daar verscheyde gaten in zyn, 't welk dient om het kruid van het water, waar op het dryft, te scheyden, zo dat men niet als water alleen slurpt. Zommige in plaats van een pyp maken onder aan de kop een zilvere affcheyding daar verticheyde kleine gaten zyn, 't welk de zelfde uitwerking heeft.

T W A A L F D E H O O F T S T U K .

DE Cassina is een drank alleen by de Volkeren van Florida gebruiklyk, de oude en hedendaagfche Schryvers hebben 'er van gesproken, maar ik weet 'er geen die ons net gezegt heeft hoe hy toebereyd word; en daar is tusschen hen een soort van verlegenheid of zelfs tegenstrydigheid, die men niet uit den weg kan ruimen. Thevet verbeeld het ons als een drank, die door de trekking van een kruid, dat de gedaante van Latouw heeft, gemaakt word. De Heer le Moine van Mourgues spreekt 'er van als van een drank daar veel kruiden in komen. De Protestant die onder den Spaanschen naam van François Correal geschreven heeft, geeft 'er ons geen bericht van. De Laat wil ons doen geloven dat het een aftrekzel is van de bladeren van een boom, en zo ik geloven mag 't geen 'er my een deffig Schryver, die in deze laatste jaren

Thevet,
Coff.
Univ. liv.
23. eb. 1.
f. 1004

Fr. Cor-
real, Vo-
yage aux
Indes Oc-

jaren
Cassina
dat e
nend
uit L
heeft

De
Cassina
schey
Men
bren
van C
ping
de to
het g
gehad

„ I
„ vo
„ ker
„ Hy
„ der
„ van
„ in
„ qua
„ zy
„ zy
„ ren
„ zam
„ 'er
„ van
„ doe
„ uit
„ zo
„ zy
„ Een

„ zy e
„ mer
„ I
„ pur
„ zy o
„ kw
„ mig
„ O
„ gues
„ wa
„ de r

* De
een gro
mengde

jaren een tocht na Mississipi gedaan heeft, van gezegt heeft, is de Cassina niets anders als 't aftrekzel van de bladeren van Apalachina, dat een klein heester-gewas is, redelyk wel na de Myrth gelykende, en dat men hedendaags in Vrankryk kent, daar men het uit Louisiana na toegevoert heeft, zedert dat men zich in dat land heeft ter neer gezet.

De Laet, en de Heer van Mourgues spreken wydloperig van de Cassina als alle de anderen. Maar zy spreken 'er op een zeer verscheyde wys van, en verdienen wel hier aangehaalt te worden: Men zou misschien deze Schryvers met elkander kunnen over een brengen, met te zeggen dat de eene niet als op een plechtigheid van Godsdienst gelet heeft, waar in de Cassina hun als een lotwering of Godspraak dient, en om hun krygshelden te verkiezen tot de tochten die zy ondernemen willen, ... dat de andere niet als het gemene gebruik dat 'er deze Volkeren van maken, in 't oog gehad heeft. Men kan uit hun verhaal daar zelfs van oordelen.

„ De Cassina, zegt de Laet, is een boom die geen vruchten voortbrengt, en van wiens bladeren de Wilden een drank maken, die een zonderlinge kracht heeft om het water af te zetten. „ Hy is in zulk een hoge achting onder de Spanjaarden en de Wilden, dat 'er by na geen een is die 'er niet 's morgens en 's avonds van drinkt, en zelfs in groter overvloed als men de Chocolaat in nieuw Spanje doet. Om dien te maken nemenze een zekere „ quantiteit bladeren, die zy droog in een aarde pot werpen, daar „ zy ze met een brandhout, hiertoe gemaakt, schroeien, en dat „ zy met de andere hand omroeren, tot dat hun groene bladeren in rood verkeert zyn. Vervolgens gieten zy 'er van langzamer hand water op, tot dat de pot byna vol is: dan gieten zy „ 'er het nat alleen af, dat van vers na bleker gelykt, en een schuim van zich geeft als de Chocolaat, als men 'er de *Atheol* onder „ doet. * De Spanjaarden en de Wilden drinken dezen drank „ uit grote zee-schulpen, zo heet als zy dien verdragen kunnen „ zo veel als zy laten kunnen, zy zouden zich zelfs inbeelden dat „ zy sterven moesten, zo zy het een dag overgellagen hadden. „ Een uur of anderhalf na dat zy dien genuttigt hebben, worden „ zy een uur lang gedurig ongelooflyk veel water quyt, ook vind „ men 'er weinig die met graveel of steen geplaagt zyn.

„ De Wilden gebruiken dezen drank ook, en wanneer zy willen „ purgeren doen zy 'er zee-water onder, en door dit middel raken „ zy de quade humeuren met kracht van onderen en van boven „ kwyt. Het gebeurt zelfs dat zo zy 'er te veel onder doen, zomige daar van sterven.

„ Op zekeren gezetten tyd van 't jaar, zegt de Heer de Mourgues, houden de Volkeren van Florida een algemeenen Raad, „ waar toe zy alle morgen vergaderen. Deze Raad vergadert op „ de markt, daar banken in een half rond gezet zyn, waar op zy

H 3

* De *Atheol* is een drank van Indiaansch koorn gemaakt, daar de Mexikanen een groot gebruik van maakten, en zich als een koel drank van bedienenden, zy mengden dien onder hun Chokolat.

cid. ob. 2.
1. part.

Laet In-
die Oc-
cid. lib.
4. c. 15.

*Le Moy-
ne de
Mouges
loc. cit.*

„ zich alle rontom den Voorzitter nederzetten , die alleen in 't
 „ midden op een soort van troon , van negen ronde houten ge-
 „ maakt, geplaatst is, zittende wat hoger als zyn Raadsheren. De
 „ President neemt eerst zitting , alle de anderen komen na rang
 „ van de oudsten af hem begroeten , leggende de handen op hun
 „ hoofd, en een lied zingende , 't geen van de gantsche rey met
 „ een *hé, hé* , beantwoord word. Ieder een op deze wyze zyn
 „ plicht by hem afgelegd hebbende, en zynde gaan zitten, legt de
 „ Voorzitter aan zyn raad de oorzaak van hunne vergadering open,
 „ en raadpleegt beurt om beurt met de *Taouas*, dat de Priesters of
 „ Waarzeggers zyn, en de Ouderlingen, en vraagt ieder zyn oor-
 „ deel af; want zy nemen geen besluit voor dat zy eerst langen
 „ tyd te zamen geraadpleegt hebben. Ondertusschen bereyden de
 „ Vrouwen op bevel van den Voorzitter de *Cassina*, dus noemen
 „ zy een drank uit zekere kruiden bestaande, daar de Vrouwen
 „ het sap uit persen, na dat zy ze hebben doen trekken en koken.
 „ Voor dat zy aan 't drinken gaan staat iemand, die hier toe ver-
 „ koren is, uit zyn plaats op, en in 't midden van de Vergadering
 „ in tegenwoordigheid van den President gaande staan, vangt hy
 „ een aanspraak aan en wenscht dat deze drank den genen die ze
 „ gebruiken zullen, tot gezondheid mag verstrekken, en hun ver-
 „ stand inboezemen: vervolgens uit handen van de Vrouwen een
 „ groten beker vol van dezen gantsch heten drank nemende, bied
 „ hy dien met veel plechtigheid den President aan, die gedronken
 „ hebbende, word 'er aan ieder lit even zo veel in den zelfden be-
 „ ker aangeboden. Deze Volkeren houden dezen drank zo hoog
 „ in waarde, dat niemand als de Krygshelden, en die zich reeds
 „ door eenige tochten beroemt hebben gemaakt, waardig geoor-
 „ deelt word daar van te drinken. Hy bezit deze kracht, dat hy
 „ zo dra men 'er van gedronken heeft den mensch schriklyk doet
 „ zweten. Zo 'er iemand in de Vergadering gevonden word,
 „ wiens maag het niet kan verdragen, en die genoc. akt is hem
 „ uit te braken, ziet men hem als een onnut lid aan, en die onbe-
 „ quaam is te Velde te trekken, daar zy dikwils drie of vier dagen
 „ na elkander moeten vasten. Na gedronken te hebben, kunnen ze
 „ een heel etmaal zyn zonder den minsten honger of dorst te ge-
 „ voelen. Hierom dragen de *Hermafroditen* (dat is te zeggen
 „ deze mans als vrouwen gekleed) waar van wy reeds gesproken
 „ hebben, byna geen anderen voorraad met zich als kalabassen
 „ vol van deze kruiden, die de kracht heeft om ze te voeden en
 „ te sterken, maar die de menschen niet dronken maken noch in 't
 „ hoofd stygen, gelyk wy by ondervinding geleert hebben, toen
 „ wy hen diergelyke feesten hebben zien houden. “

De *Floridanen* maakten sterke dranken van de *Palm-vrucht*,
 maar de meeste *Amerikaansche* Volkeren, voor al die van *Nieuw-*
Vrankryk en van 't *Noorden*, hadden geen ander drank als schoon
 water, ook dronken ze niet als uit enkele noodzakelykheid, en
 zeer zelden, zo veel te meer om dat zy in hun *Sagamité*, die al-
 tyd zeer klaar en helder is, eten en drinken te zamen hebben. En
 ook had het God belieft dat de *Européanen* hun nooit deze ramp-

zalige

zali-
zon-
voo-
van

D
aang-
riet
Eure-
plan-
kent
Wils-
ve n-
ik o-
nis d-
So
Oost-
uit h-
oorst-
stapp-
getu-
noeg-
die l-

V
kent
die i-
een
haar
gillim-
schyr-
baren
daar
men
wind
ropa-
Pli-
onkur-
beken
kunde
midde
hebbe
„ mur-
„ N
„ we
„ ve-
noch
wyze

zalige dranken hadden leren kennen, die niet dienen als hun gezondheid ondermynen, en die al zo schadelijk aan hun tydelyk voordeel en het welzyn der Colonien zyn, als aan de voortplanting van den Godsdienst en de zaligheid van hun allen.

DE TIENDE HOOFSTUK.

DE andere Planten die 't meest in de West-Indien na de Maïs, Maniok, de Parataes, ende anderen, die tot voedzel dienen, aangequeekt worden, zyn de beroemde Tabaksplant en het zuikerriet, die hedendaags een deel van de groote rykdommen van de Europeesche Colonien, welke in dit deel van de wereld voortgeplant zyn, uitmaken. Maar nademaal deze gewassen al lang bekend genoeg zyn, en dat ik hier eigentlyk niet als de Zeden der Wilden onderzoekte, en de zaaken die daar aangehoorig zyn, dezelve met die der eerste Volkeren van de Oudheid vergelykende, zal ik ook deze twee planten niet onderzoeken, als om te zien wat kennis de Ouden daar van gehad hebben.

Vanen-geandere planten van Amerika: ka.

Schoon de Tabak in een groot gedeelte van groot Aziën, in Oost-Indien, en byna in gantich Amerika in gebruik was, waar uit het schynt dat men lichts genoeg moet trekken om tot deszelfs oorsprong op te klimmen, moeten wy evenwel raden om 'er voetstappen van by de Ouden te vinden, en ver daar van daan dat de getuigenissen der Schryvers, die wy kunnen aanhalen, klaar genoeg zyn, om 'er een zekerheid uit te halen, kunnen zy die genen, die lust tot haarkloven hebben, zwarigheden verschaffen.

De Tabak.

Voor eerst is het zeker dat al hadden de Ouden deze plant gekent, wy dezelve hedendaags onder geen van de namen kennen, die in de oude Botanisten gevonden worden, en al vond men 'er een in Theophrastus en de anderen, waar van de beschryving op haar slaan kon, kunnen wy 'er de toepassing niet van maken alsby gillingen, die altyd onzeker en gewaagt zouden zyn. Ten tweden schynt het ook zeker genoeg, dat veronderstelt zynde dat de Barbaren, die de eerste inwoners van Griekenland geweest zyn, daar gebruik van gemaakt hebben, de gene die in hun plaats gekomen zyn, dit gebruik niet overgeërft hebben, of hebben het in de wind gellagen, zo wel als de Latynen en andere Volkeren van Europa.

Plinius in der daad zegt 'er ons genoeg van om ons niet in de onkunde te laten dat de pyp en het roken ten zynen tyde niet onbekent waren, en dat men daar in zekere gevallen van de Geneeskunde gebruik van maakte. Hy wys het ons zelfs in een Geneesmiddel tegen de zwaarmoedigheid door deze woorden, die klem hebben, aan: „ *Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesse tradunt.*

Plin lib. 23. cap. 17.

„ Men zegt, dat de rook van droge mist van een Os, die in de „ wey gelopen heeft, met den mond door een rietje gezogen, „ veel goeds doet. „ Maar op deze plaats word van de Tabak noch andere kruiden niet gehandelt, die de Amerikanen Tabaksge- wyze roken of daar onder mengen, ook niet van een zo algemeen

ge-

gebruik als dat van de Tabak is, die schoon als een hulpmiddel aangezien, ook als een tydverdryf en een gril kan genomen worden.

De Schryvers dan, op wiens getuigenis wy steunen kunnen, kunnen 'er niet van gesproken hebben dan van een gebruik van Volkeren, die uit hoofde van den tyd of plaatzen ver van hen afgelegen waren, en van wier zeden zy een onvolmaakte kennis hadden, gelyk die gene deden die beschryvingen van Amerika maakten, daar zy nooit geweest waren, op het verhaal aan van die gene, die 't eerst in deze nieuw-ontdekte Landen gekomen waren. Van dezen aart zyn de plaatzen die ik gaa aanhalen. Zy laten evenwel niet na zeer krachtig te zyn, en een bewys uit te maken 't geen iemand, die dezelve uitpluizen wil, voldoen zal moeten.

Maxim.
Tyrus
Serm.
11.

Het eerste is van Maximus van Tyrus. Daar is een Scythisch „ volk, zegt hy, en ik geloof dat 'er maar een is, die, schoon zy „ niet als water drinken, evenwel wanneer zy een verheuging van „ dronkenschap willen hebben, een klein houtfapeltje oprechten, „ daar zy welriekende kruiden opgeworpen hebbende, rontom „ gaan zitten, en ieder den rook na zich trekkende als of zy dien „ uit kelken dronken, worden zy zo wel vol als of zy wyn gedron- „ ken hadden; hierom danffen, zingen en springen zy als dronke „ lui.

Deze bewoording *als of zy dien uit kelken dronken* schynt van dezelfde waarde te zyn, en verbeelt ons redelyk wel een pyp, waar door men de Tabakslap en rook na zich haalt, gelyk men het nu al drinkende uit een kelk haalt. Daar is niemand of hy weet op wat wyze de Oosterfche Volkeren noch hedendaags roken, zettende een soort van konfoor of reukvat op de tafel, dat als tot eenal- gemene pyp dient, waar uit alle de gene die 'er rontom zitten door 't middel van verscheyde pypen, die daar op uitkomen, en waar van ieder de zyne in den mond neemt, roken.

Herod.
lib. 1. n.
211.

Herodotus getuigt byna het zelfde van de Massageten, die aan de andere zyde van den Araxes woonden. „ Zy hebben bomen „ gevonden, zegt hy, die een vrucht dragen van dien aart, dat „ wanneer zy die in een brandent vuur werpen en daar met ho- „ pen rontom gaan zitten. zy door den geur daar van dronken „ worden als de Grieken door den wyn, en namate dat zy 'er in- „ werpen, worden zy hoe langer hoe meer dronken, tot dat zy ein- „ delyk opstaan om te zamen te zingen en te danffen.

't Geen Herodotus en Maximus van Tyrus van de Volkeren van Scythien zeggen, getuigen Pomponius Mela en Solinus ook van de Volkeren van Thracien.

„ By enige Volkeren van Thracien, zegt Pomponius Mela, was „ het gebruik van den wyn onbekent. Evenwel wanneer zy zich „ willen vrolyk maken hebben zy zo dra niet enige zaden in 't vuur, „ waar om zy zitten geworpen, of de geur daar van verwekt een „ verheuging in hen die niet veel van dronkenschap verscheelt.

Solin. c.
15. de
Thraci-
um mari-
bus.

„ Op hunne gastmalen, zegt Solinus, gaan zy, mans en vrou- „ wen onder een, rontom het vuur zitten, en daar de zaden van „ enige kruiden ingeworpen hebbende, scheppen zy vermaak om „ „ de

„ de
„ med
„ ben
Stra
maakt
dat ie
leder
zyn C
te ma
roken
den el
geen r
met d
Mer
die zy
haal w
vinger
ben,
dema
deze z
en die
ons te
eige d
Vad
en ein
heeft,
Tabak
gebru
woon
inderd
bare v
Wat r
hy eni
Vad
ten va
rookte
„ ga
„ wa
„ zuig
„ wa
„ tige
Ber
dachte
men h
zyn z
uitwer
nen,
daad h
lyk m
king r

„ de dronke lui na te doen, hun zinnen daar in der daad van ver-
„ meeftert zynde ; gelyk die gene die te veel wyn ingenomen heb-
„ ben.

Strabo, in de befchryving die hy van de Zeden der Indianen maakt, heeft ons miffchien de Tabak willen befchryven, zeggende dat ieder altyd een zak met medicinale kruiden by zich draagt. Ieder Wildeman heeft altyd zyn *tabakszak* by zich, waar in hy zyn *Calumet* of riet en zyn tabak heeft, en wat 'er dient om vuur te maken. Ik heb ook gedacht dat de gewoonte van gedurig te roken wel aanleyding tot de fabel kon gegeven hebben, die de Ouden elkander wys maakten, dat 'er een Indiaanfch Volk was, dat geen mond had, maar alleen twee luchtgaten, waar door het zich met den geur of rook van vruchten en bloemen geneerde.

Strabo l.
15. p.
494.

Men moet zich niet verwonderen dat de Ouden, in de kenniffen die zy ons van zaken geven, die zy niet als uit een 's anders verhaal wiffen, en die ver van hen af waren, altyd onder de befchryvingen van de eenvoudigfte zaken omftandigheden gemengt hebben, die in ftaat waren om dezelve byna onkenbaar te maken ; nademaal in onze dagen, zo men zo fpreken durft, de gene die van deze zelfde plant, die wy tegenwoordig voor hebben, fchryven, en die 'er als ooggetuigen van fpreken, niet hebben kunnen nalaten ons te verleyden, en ons daar vertellingen van te doen volgens hun eige denkbeelden, die wy klaar zien dat valfch zyn.

Strabo l.
15. p.
489.

Vader Brebeuf, die langen tyd onder de Wilden geleeft, en eindelyk zyn offerhande in het vuur der Irokoizen voltooit heeft, zegt dat zy zomtyds een maand lang vaften, *niet anders als Tabak etende*. Verzekert ons Vader Biard ook niet, *dat zy Tabak gebruiken, en 'er den rook van inzwelgen gelyk men in Frankryk gewoon is* ? Zou men uit deze uitdrukkingen niet oordelen, dat zy inderdaad dezen rook doorflikken, en de Tabak, als andere eetbare waren, eten ? En is 'er iemand die Tabak zou willen eten ? Wat roker zou zich niet aan 't gevaar van braken blootftellen, zo hy enige reyzen den damp inflikte.

Relation
de Canada
l'an
1636. 2
Part.
cb. 5.

Relation
de la
Nouv.
France
par le P.
Biard
cb. 7.

Vader du Creux in zyn Hiftorie van Kanada is in dezelfde gedachten van de Ouden vervallen, en verbeeldde zich dat de Wilden niet rookten als om het plezier te hebben van dronken te worden. „ Zy „ gaan nooit uit, zegt hy, zonder een lang riet by zich te hebben, „ waar door zy dezen rook byna tot dronken wordens toe na zich „ zuigen, want hier door raken de vezels van hun herffens aan 't „ wankelen, en zy worden dronken als of zy te veel wyn genut- „ tigt hadden.

Creux-
sius,
Hift. Ca-
nad. lib.
1. p. 76.

Benzius, en vele andere Schryvers na hem, hebben dezelfde gedachten opgevat, alle varen zy hevig tegen de Tabak uit, en noemen het *een pest en vergif dat uit de bel gekomen is*. Deze Schryvers zyn zonder twyffel zo wel als de Ouden bedrogen geweest door de uitwerking, die de Tabak op perfonen doet, die niet roken kunnen, en die den reuk niet gewent zyn, want zy benevelt in der daad het verftant, en veroorzaakt een walging die den mensch qualyk maakt en doet braken. Maar de Tabak heeft dezelfde uitwerking niet op die gene die ze gewent zyn, gelyk de Amerikanen,

Benz.
lib. 1.
cap. 26.

Oviedo,
Hist. de
las Indias
lib. 5. c.
2.

die als zy roken zekerlyk geen gedachten hebben om dronken te worden. Zy kunnen ook bedrogen zyn geweest om dat zy, het godvruchtig inzicht niet doorgrond hebbende, dat 'er in deze Tabaksrook steekt, zy een gewaande Dronkenschap of wel verrukkende stuipen, die op de Geestdryvery volgen, en die gene eigen zyn die van Pythons geest bevangen worden of veinzen bevangen te worden, voor een ware en wezentlyke Dronkenschap aangezien hebben. Oviedo is noch meer te berispen als de andere Schryvers, want na een waren geestdryver beschreven te hebben in het gebruik dat de Wilden van de Tabak maken, na gezegt te hebben dat zy deze plant in hun tuinen voortqueken, niet alleen om dat zy die dienstig voor de gezondheid oordelen, maar ook om dat ze by hen iets heiligs in zich heeft, vervalt hy tot de gedachten der Ouden, vergetende in een ogenblik wat hy 'er van gezegt heeft. Hy kan zich niet verbelden zegt hy wat vermaak men in dat Tabak-roken vinden kan, ten zy het beestachtige vermaak van die genen die alleen drinken om te drinken, tot dat zy van dronkenschap ter aarde vallen. Vervolgens maakt hy een volkome vergelyking van dit gebruik met dat der Volkeren van Thracien. waar van ik zo even gesproken heb, en haalt de oude Schryvers niet aan, wier getuigenis ik aangeroert heb, maar den Geleerden Tostat. die 'er gewag van gemaakt heeft op de getuigenis van Eusebius van Caerea.

't Is zeker dat de Tabak in Amerika een kruid is, die aan verscheyde ceffeningen en gebruiken van den Godsdienst is toegewyd. Behalven het geen ik reeds van de kracht gezegt heb, die zy daar aan toefchryving van het vuur der begeerlykheid en de prikkelingen van het vleesch uit te doven, van de ziel op te helderen, die te zuiveren en bequaam te maken tot de dromen en verrukkingen, van de geesten op te dagen en dezelve te dwingen om met de menschen om te gaan; van deze geesten genegen te maken om de Nationen die hun dienen aan het geen zy verlangen te helpen, en van alle ziekten van de ziel en 't lichaam te genezen; geloof ik dat het goed is al het geen dat ik gedreven heb door de getuigenis van onwidersprekelyke en geloofwaardige Schryvers te bevettigen, welke men tegen die gene stellen kan, die niets doorgrond hebben en niets gezien boven het geen hun uiterlyke zinnen hun vertoont hebben.

Th. Hariot, de
Commodis in
col. Virginiae p.
16.

Thomas Hariot in zyn Bericht van de voordelen van Virginia spreekt geleerdelyk van den Tabak. Hy geeft 'er een naauwkeurige Beschryving van, en hy leyde wyze waar op de Wilden die gebruiken, en de voordelen die zy 'er uit halen zeer wel uit. Vervolgens voegt hy 'er by, dat dit kruid by de Indianen zo hoog in achtung is, dat zy zelfs geloven dat hun Goden daar vermaak in scheppen wanneer men hun die offert: hier om, zegt hy, maken ze van tyd tot tyd heilige vuren, daar zy dit kruid dat gshakt is of tot gruis gemaakt als een soort van een Brandoffer opwerpen: als zy van een storm overvallen worden, werpen zy 'er van in 't water en in de lucht. Zy werpen 'er ook van in hun nieuwe netten om een gelukkige vischvangst te hebben; het zelfde ple-

gen

„ gen zy, wanneer zy van eenig gevaar verlost zyn; zy werpen 'er
 „ met handen vol van in de lucht; makende verfcheide poituren,
 „ zingende, dansende, fpringende, en allerhande zaken zonder
 „ order en zonder aaneenschakeling door malkander rammellende.
 Zie daar wat de Ouden ons gezegt hebben, en ter zelfder tyd
 wel afgefhilderde offeranden, die zy niet gemerkt hadden.

In het vyfde Hooftluk van 't verhaal van 't geen 'er gedurende
 de jaren 1666 en 1667 in Nieuw-Vrancyk gepaffert is, is 'er een
 uittrekzel van een Brief van Vader Allouez, een Jezuitifch Zen-
 deling by de Outaouakken, die ons leert dat de Tabak ook in hun
 Offeranden gebruikt word. Dit zyn zyne woorden. „ Een van
 „ de aanzienlykfte Gryzaarts van 't vlek neemt de bediening van
 „ Priester waar; hy begint met een doorwrochte harangue die hy
 „ aan de Zon doet, zo het Feest daar alles op verteert moet wor-
 „ den, dat als een brandoffer is, tot zyner eren ingeftelt is; hy be-
 „ tuigt voor al de wereld zyn dankzeggingen aan dit Hemellicht,
 „ dat het hem verlicht heeft om gelukkiglyk een dier om hals te
 „ brengen: hy bid en vermaant hem door dit Feest, dat hy in de
 „ goede zorg, die hy voor zyn familie draagt, wil volharden. Ge-
 „ durende deze aanroeping eeten de Gasten tot den laaften brok
 „ toe op: waar na een man, die hier toe gefchikt is, een Tabaks-
 „ brood neemt, het in stukken breekt en in 't vuur werpt. Zy
 „ vangen een algemeen gefchreeuw aan, terwyl de Tabak ver-
 „ teert word en de rook ten hemel flygt, en met dit gefchreeuw
 „ word de gantsche Offerande belloten.“ Deze Vader kon by
 de Offerande den zang en de dansen wel voegen, die altyd op
 deze gaitmalen volgen en daar een deel van uitmaken.

De Heer van Lery verhaalt in de omtlandige befchryving die hy
 ons van een Godsdienstigen Dans geeft, waar van ik reeds gespro-
 ken heb, en daar hy zelfs een ooggetuige van geweest is, een om-
 ftandigheid wegens de Tabak, die waardig is aangemerkt te wor-
 den. Dit is de inhoud zyner woorden.

„ Maar volgens het geen ik hier boven beloofd heb, wanneer ik
 „ van hun Dansen op hun Drinkgezelschappen en *Caouinage*, ge-
 „ fproken heb, dat ik ook de andere manier van Dansen, die zy
 „ hebben, zou befchryven, om hen beter af te fhilderen, zie hier
 „ de aktien en gebaarden die zy maakten. Zy stonden alle dicht
 „ by den ander, zonder elkander aan de hand valt te houden, of
 „ zonder een voetflap uit de plaats te wyken, daar na in een ron-
 „ den kring ftaande, voorover bukkende, het lichaam een weinig
 „ draaiende, verroerende alleen het rechter been en voet, ieder de
 „ rechte hand op zyn achterfte houdende, en de linke arm en hand
 „ latende hangen, zongen en dansen zy op deze wyze: daar waren
 „ om de menigte van menfchen drie ronde kringen, ftaande in 't
 „ midden van elk drie of vier van deze Karaïben, met kostelyke
 „ kleren, mützen en armringen, van fchone natuurlyke bonte
 „ veren gemaakt; houdende voor de reft in ieder hand een *ma-
 „ raka*, dat is te zeggen fhelletjes, die van een vrucht, wat
 „ groter als een ftruyflen ey, gemaakt zyn, waar van ik elders
 „ gefproken heb; op dat, zeyden zy, de geest naderhand in
 „ hen

„ hen werken zou, om ze tot dit gebruik in te weyden, deden ze
 „ die overluid klinken. Daarenboven hielden deze Karaiben (het
 „ zyn de Pricsters waar van hy spreken wil) nu voorwaards sprin-
 „ gende, dan weer achter uit deinzende, zich niet altyd op een
 „ plaats stil, gelyk de anderen deden: ik merkte zelfs dat zy dik-
 „ wils een houte pyp namen, die vier of vyf voet lang was, aan
 „ wiens end droge en aangestoken Tabak was, waar van ik elders
 „ gewag gemaakt hebbe. Zich in 't rond draaiende en van alle
 „ kanten den rook daar van de andere Wilden in 't aanzicht bla-
 „ zende, zeyden zy tegen hen: *ontfangt alle den geest der kracht,*
 „ *op dat gy uwe Vyanden moogt overwinnen:* en dit deden deze
 „ hoofden der Karaiben verscheyde malen.

Tabak
 door de
 Priesters
 tot hun
 Waar-
 zeggerij
 beken.
*Lopes de
 Gomara,
 Hist.
 Univ.
 des Indes
 l. 1. c. 27*

Voor al word de Tabak door de Priesters tot hun Toverkunst
 gebruikt. „ Wanneer zy willen Waarzeggen, zegt Lopes de Go-
 „ mara, en iemand op zyn vragen antwoorden, eten zy een kruid,
 „ *Coboba* (dit is de Tabak) genaamt, of stampen het, of aassen
 „ den rook daar van ten neuze in, en dan zyn hun herssens bevan-
 „ gen, en daar vertonen zich duizent gezichten voor hen: deze
 „ dolheid over zynde en de kracht van 't kruid gestilt, verhalen
 „ zy 't geen zy in den raad der Goden gehooft en gezien hebben,
 „ en zeggen dat het geschieden zal wat God behaagt, zonder ooit
 „ recht op het gevraagde te antwoorden, of wel zy zullen in zo-
 „ danige termen antwoorden, dat men niets uit hun woorden
 „ wys kan worden, 't welk de styl van den Vader aller leugens
 „ is.

*I. Petr.
 Martir
 Novorb.
 Dec. 1
 lib. 9.*

Petrus de Bloedgetuige zegt dat zy een drank van dit kruid *Co-
 boba* maken, dien de *Cacique* (die ter zelfde tyd een Priester is)
 door den neus opsnuift, dat hy aanstonds daar na razent word, zo
 dat het hem toefchynt dat alles in het kleine Hutje, dat men tot
 dien einde voor hem opgericht heeft, t'onderste boven staat, en
 dat dit kruid van zodanige kracht is, dat hy straks alle kennis ver-
 lieft. Na dat de razerny een weinig over is, gaat hy op den grond
 zitten met een hangend hooft, en zyn knien omarmende: eenigen
 tyd in dit posuur zynde blyven zitten, slaat hy de ogen ten hemel,
 als of hy eensklaps uit een diepen slaap quam, broommende enige
 woorden, die niet verstaan worden, tusschen zyn tanden. De om-
 standers ziende dat hy een weinig tot zich zelven gekomen is, be-
 danken den Geest, en vragen den Waarzegger wat hy gezien
 heeft.

Deze als een zinneloos mensch, als hy is, antwoordt dat het waar
 is dat hy met den Geest gesproken heeft, die hem de overwinning
 op zyn vyanden belooft heeft, of wel dat hy overwonnen en ver-
 slagen zal worden, om dat hy enige zaak, die hy hem bevolen had,
 niet gedaan had. Zo beantwoordt hy alle zaken, den overvloed
 en den honger, het leven en de dood, na dat het hem in zyn ont-
 selde herssens komt.

*Com.
 Coboba,
 Hist. de
 Indes
 l. 5. c. 2.*

Zonder twyffel is het een diergelyke geestverrukking die Ovie-
 do heeft willen beschryven, wanneer hy van de *Kaciquen* van het
 Spaansche Eyland zegt, dat zy den rook van de Tabak door 't mid-
 del van zekere rietjes, als een Y gemaakt, die zy aan den neus
 hiel.

deden ze
 iven (het
 ards sprin-
 yd op een
 at zy dik-
 was, aan
 ik elders
 n van alle
 zicht bla-
 er kracht,
 eden deze

Overkuntf
 es de Go-
 een kruid,
 of aassen
 lens bevan-
 hen: deze
 , verhalen
 en hebben,
 onder ooit
 llen in zo-
 woorda
 ler leugens

kruid Co-
 Priefters is)
 word, zo
 at men tot
 n staat, en
 kennis ver-
 o den grond
 e: eenigen
 n ten hemel,
 nende enige
 n. De om-
 en is, be-
 hy gezien

at het waar
 overwinning
 en en ver-
 evolen had,
 a overvloed
 in zyn ont-

g die Ovie-
 en van het
 door 't mid-
 an den neus
 hiel-

hi
ge
w
be
de
dr

ge
de
he
va
wa

Re
Ta
zo
lem

”
”
”
”
nin
”
”
e

lust
is,
ber
lan

Co
Be
hei
dia
Sch
in
and
wa
aan
tod
bel
bie
gel
var
gel

e

hielden, ontvingen, halende dezen rook na zich, tot dat zy van alle gevoelen ontbloot ter aarde vielen, waar na zy door hun Vrouwen in hun Hamak gedragen worden, 't zy dan dat ze alvorens belast hadden dat men hen in dezen staat zou laten leggen, tot dat de dampen, daar hun herilens door benevelt waren, t'enemaal verdreven waren.

De zelfde Schryvers zeggen, dat zy zich van dit zelfde kruid tot genezing der ziekten bedienden, en verhalen omstandiglyk wat de Waarzeggers in deze gelegtheden doen, wy zullen gelegenheid hebben om 'er in 't vervolg van te spreken. Wy zullen ook van de Tabak en hoe zy tot den Godsdienst behoort spreken, wanneer wy van het Vrede-riet handelen.

Nademaal de Wilden ook vermaakshalven en uit gewoonte roken, hebben vele zich ingebeelt dat zy zo veel werk niet van de Tabak maakten als om de kracht die ze heeft van hen enige dagen zonder enig eten te voeden. De Heer van Lery is van dit gevoelen, en hy haalt in zyn Beschryving diergelyke voorbeelden aan. „ Want Benzius, zegt hy, verzekert van de inwoonders van Peru, dat wanneer zy op reys zyn, zy enige bladeren van een kruid, „ *Coca* genaamt, dat hun voor spys en drank dient, in den mond „ houden. Van 's gelyken verhaalt Matthiolus in zyn Aanteekeningen op Dioscorides, Theophrastus aanhalende, „ dat de Scythiers „ zich twaalf dagen lang met zoethout alleen behielpen, zonder „ eenige andere spys te nuttigen, als onze Wilden de Tabak. “

't Is waar dat de Tabak het zuur stomp maakt, en dus de etens lust doet vergaan, maar ik geloof niet dat deze plant zo voedzaam is, als men wel zeggen wil, en dat ze zo lang de Wilden zou hebben kunnen voeden als men beweert, zo zy niet van jongs af door lang vasten zich gewenden honger te lyden.

Verscheide verstandige luiden zien al de uitwerkingen aan de *Coca* toegeſchreven, daar de Heer van Lery op de getuigenis van Benzius van spreekt, als een zuivere hersenschim of bygelovigheid aan, gelyk Akotta het zelf bekent. Evenwel geloven de Indianen van Peru dat deze uitwerkingen alle waar zyn, en deze Schryver selynt aan hun gevoelen geloof te slaan, nademaal men in der waarheid, zegt hy, hen enige dagen achter elkander geen ander voedsel als een hand vol van dit kruid ziet nuttigen. Zy was onder de regering van de Inkas in zo grote achting, dat het aan 't gemene volk niet geoorlooft was die te gebruiken, zonder toestemming van den Vorst of de Lantvoogden, die met zyn gezag bekleed waren.

De Vorst zelf wist den Goden geen kostelyker offerande aan te bieden als de *Coca*, die hy voor de Afgoden-beelden liet branden, gelyk men van alle tyden in den Tempel van den waren God en van de Afgoden van alle Godsdiensten der oude wereld wierook gebrand heeft.

Acoft v
Miff.
Nat. de
las Ind.
diar. l. b.
q. cap.
22.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Van de
Coca.

DE *Coca* is het blad van een boom, die vier of vyf voeten hoog is, hy is zeer teer en fyn, en wil hierom met veel zorg gekoestert worden. Niet minder zorg heeft men van noden om de bladeren, na dat zy geplukt zyn, te bewaren. Men schiktze hierom netjes en met veel zorgvuldigheid in lange en enge korfjes, daar zy dicht in besloten leggen. Deze bladen zyn een weinig effener en hebben zo veel naden niet als die van een Perceboom; andere vergelyken ze by die van haagappels, maar zy zyn veel dunner en fynder. De wyze hoe de Peruvianen zich daar van bedienen is die, met afsch van gebrande beenderen gemengt te kaauwen, of wel met een weinig kalk, ten naaften by zo als men in de grote Indien met de Betel-bladeren en de Arch-noten leeft, die men ook met kalk mengt. Deze mengeling, by de schertheid van het blad van de *Coca* gevoegt, byt den genen, die het niet gewent zyn, het vel van de tong af.

Zy veroorzaakt een lelyk schuim, en verwekt in de kaausers een onverdraaglyken stank. In het land versprekt zy voor geld, en daar wierd eertyds zo grote handel in gedreven, dat het geen wy van de Kakao en het kruid van Paragay gezegt hebben, op lang na niet komt by het geen men hier van vertelt. Uit Potosi alleen haalde men alle jaren meer als hondert duizent korven. Zy is tegenwoordig van zo groot gebruik niet meer onder de Indianen, die onder de Spanjaarden behoren, om dat de Inquisitie ontdekt hebbende dat zy 'er zich voor allerley soorten van bygelovigheden van bedienden, dezelve onder zware straffen in het gantsche Noordelyke Peru verboden heeft, en ze nergens anders om in 't Zuiden toegelaten als om de Mynwerkers, die dezelve niet missen kunnen.

Frezier
voyage
de la Mer
du Sud.
p. 246.

Theoph.
hist.
plant. 1.
p. c. 13.

De Heer Frezier schynt te geloven dat dit kruid niet voedzaam is, dat het den honger maar stillt, en den Indianen eigentlyk nergens anders toe dient dan als de Tabak aan die genen, die ze gewoon zyn te kaauwen, zonder ze door te slikken.

Heel anders is het met de *Gin-seng* gelegen, waar van na allen schyn Theophrastus heeft willen spreken, en waar van de Tartaren, dat ware Scythen zyn, zo veel werk maken. Zy heeft waarlyk de kracht om een mensch te voeden, te verskerken, en de uitgeputte krachten weerom te doen komen. Zy smaakt ook een weinig na Zoethout, gelyk ik in het schrift gezegt heb dat ik opgesteld heb over die; dewelke ik in Kanada ontdekt heb, en gelyk men gemaklyk uit de plant zelfs beproeven kan. Theophrastus geeft aan de Plant, waar van hy spreekt, en die hy zo grote krachten toefchryft, geen anderen naam als die van *Scythica*.

De Amerikanen gebruiken de Tabak niet om te snuiven noch om te kaauwen, zy rokenze allenig, noch hebbenze alle geen kalumet of pyp. De Brazilianen, de Karaiben en de meeste Zuidelyke Wilden maken een soort van een pyp van een groot blad van een boom, dat als een

pe-

*
tem r
ampli
+
crassu
primit

peperhuis gevouwen is, zy vullen het met Tabak steken het aan de eene zyde in den brand, en zuigen den rook aan 't ander end. Het is ook aanmerkelyk dat de meeste vrouwen van geen roken weten.

snuiven noch om te kaauwen.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

DE kennis van de zuiker staat duidelyker by de oude Schryvers uitgedrukt als de Tabak. Plinius is evenwel de eerste die zich van het woord *Saccharum* bedient heeft, dat men vervolgens in Galenus, in Dioscorides en in andere Schryvers vind, die alle later alshy geleefd hebben. Hy spreekt 'er ook van als van een onbekende zaak in * Europa, en die men niet als door den koophandel had, die in Arabien en Indien gedreven wierd, van waar men die overbracht. Dit drukt de plaats van Plinius zeer duidelyk en klaar uit. „ Arabien brengt ook zuiker voort, zo wel als Indien, maar „ de Indiaanische is de beste.

Van de Zuiker. Plin. l. 12. c. 8.

Behalven den naam van *Saccharum*, dien de Schryvers van de verdorven Latiniteit naderhand in *Zaccharum*, *Zuccarum*, *Zachara*, *Zuccara*, *Zuera*, vermomt wierd, gaf men daar noch andere namen aan; want voor eerst noemde men die zout, en Indiaansch zout, om het van het gemene te onderscheyden. Het Indiaansch zout, zegt Archigenes, door Paulus Eginetas in het tweede boek aangehaalt, gelykt van verf en dikte na het gemene zout, maar het heeft een smaak net als de honing. Hierom gaf men 'er ook den naam van honing aan, en noemde ze wilden honing, *Mel Silvestre* of riet-honing *μῆλι καλῶμανον*; gelyk men in Arrianus vind, of *Canameda*, *Cannamella*, *Calamelius*, a *Canna* & *Melle*.

Arrian. in Periplus maris Eryth. Solin. c. 65. Varro apud Isid. l. 17. cap. 7.

Schoon de Ouden ons geen twyffeling wegens het riet nalaten, waar van men de zuiker maakt, zyn zy het niet eens over het soort van riet. Solinus † was van gedachten dat het de Bamboes was, of van deze Indiaansche rieten, die zo vervaarlyk groot zyn dat men van ieder lid een kanoo kan maken, of een ordentelyke schuit. Varro in tegendeel heeft beter in de beschryving geslaagt die hy van dit riet maakte, dat hy zegt een boom of middelmatige plant van grootte te zyn.

Indica, non magna nimis arbore, crescit arundo.

Illius è lentis premitur radicibus humor,

Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.

Daarenboven blykt het dat de zuiker, waar van de Ouden hebben willen spreken, veel van de hedendaagsche verscheelt; want voor eerst schynt het dat zy ons een soort van Manna, die van zelfs

* *Plinius lib. 12. cap. 8. Saccharon & Arabia fert, sed laudatus India est autem melinarundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanæ magnitudine, ad medicinam tantum usum.*

† *Solin. cap. 65. Quæ Palutria sunt (India loca) Arundinæm creant ita crassam ut filis internodiis lembi vice vestitæ navigantes. E radicibus ejus exprimitur: humor dulcis ad mellisam suavitatem.*

*Memoi-
res de la
Californie Les-
tres edi-
fiantes 5.
Recueil.*

*Dioscorid.
l. 2. c.
104.*

*Seneca
Epist. 34*

*Lucan. l.
3. v. 237*

Befchry-
ving van
de he-
den-
daag-
fche
Zuiker
en hoe
die toe-
gefteld
word.

zelfs op de bladeren van het riet geformeert word, voor zuiker hebben verkocht. Men ziet 'er noch van dit foort in de grote Indien, en in Amerika in Kalifornia. Pater François Maria Picolo spreekt 'er dus van: „ In de maanden April, Mey en Juni valter „ met den daauw een foort van Manna, dewelke ftremt en op de „ bladeren van het ried, daar men ze inzamelt, hard word. Ik „ hebze geproeft zegt hy, zy is niet wel zo wit als de zuiker maar „ wel zo zoet. Hier komt volkomen mee over een wat Plinius, „ Dioscorides en Seneka van de zuiker zeggen. „ 't Is een honing, „ zegt Plinius, die zich op het riet te zamen zet, wit, als of het „ een foort van gom was, kan door de tanden verbryzelt worden, „ en is niet groter als een hazenoot; zy word alleen in de mede- „ cyne gebruikt.

Dioscorides zegt „ daar is een foort van honing, dien men zuiker „ noemt, die op het riet van Indien en het gelukkig Arabien ge- „ vonden word, zy heeft de dikte als zout, en word als het ge- „ mene zout tuffchen de tanden verbryzelt. „ Seneka gaat noch „ verder, hy legt uit op wat wyze deze zuiker gemaakt word, en „ volgens zyn gevoelen besluit men dat de Ouden dachten dat deze „ honing door den hemeldauw geformeert wierd, dewelke op de „ bladeren van het riet blyvende leggen, daar ftremde; of dat hy, „ als de bladeren uitspruiten, uit het fap van de steel voertkomende, „ en door de poren van de plant in de gedaante van een gom door- „ brekende, door de zon hard gemaakt wierd, gelyk het zout in de „ zoutmoerassen. Dit, zeg ik, ziet men in deze woorden van Sene- „ ka uitgedrukt. *Ajunt inveniri apud Indos mel in arundineis foliis quod, aut ros illius cæli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignit.*

De Ouden hebben ook een ander foort van Zuiker gekent, die men uit het zelfde riet haalde, maar 't was maar een fap, een vocht, of ten hoogften een firoop. Lucanus spreekt 'er in deze Verzen van.

Quique bibunt tenerâ dulces ab arundine succos.

Van deze foort fpreken Solinus en Varro ook op de plaatzen die ik aangehaalt heb; maar zy ftaan beide den bal mis, wanneer zy zeggen dat men ze uit de wortel van 't riet drukt, in plaats dat het de merg is van het riet zelfs.

Maar de zuiker die men hedendaags gebruikt, is een toebereide zuiker. Het riet daar men ze uit haalt is een knobbelachtige en spongieufe plant, die een zeer dunne fhil heeft, vol van een zeer zoete honigachtige ftof.

Dit riet kneuft men in de Molens, men drukt 'er al het fap in perffen uit, vervolgens reinigt men het vocht op 't vuur en giet het in vaten over, daar men het laat kout worden en verftyven, gelyk men het in Vader Labat, en die gene, die 'er voor hem over gehandelt hebben, naauwkeurig befchreven vind.

Deze wyze van Zuiker te maken en die te raffineren hebben de Ouden niet geweten, of ten minften hebben zy ons die niet overge-
laten.

laten. Zy heugt evenwel al van veel ouder tyden als de ontdekking van Amerika. De Europeanen hebben daar ten tyden der kruisvaarten kennis van gekregen, door de reyzen die de Christenen toen na het Oosten deden, gelyk het uit de getuigenissen van de Schryvers van dien tyd blykt, als daar zyn Albertus of Albericus, Kanunnik van Aken, Wilhelm, Aartsbischop van Tyrus, Jacques de Vitre, Bisschop en Kardinaal, Sanutus enz.

Albertus verhaalt dat het leger der Kruisvaarders tot een groten hongersnood gebracht zynde, in de belegeringen van Albaria, Marra, Archasen de streken rontom Tripoli, zeer verquikt wierd door het zuiker riet, dat men op het land vond, en wiens zóet de krygsknechten zo lekker smaakte, dat zy 'er zich niet aan konden verzadigen. „ Men queekt in deze landen, zegt hy, deze plant aan, „ die men alle jaren zaait, en die den boeren veel moeite verschaft. In den maaltyden wanneer zy ter degen ryp is, stampen „ de inwoonders het ried in mortieren, en na 'er het sap uitge- „ drukt en wel gezuivert te hebben, gieten zy het in vaten over, „ daar het styf word en zo blank als sneeuw of het wistte zout. „ Zy raspenze, en mengenze onder hun brood, of doenze in water ter smelten, en maken 'er hunne spyzen mee toe. Die deze zuiker gebruiken vindenze aangenamer van smaak en gezonder als „ de honingraad. Van dit soort van honing zegt men dat Jonathan, zoon van Saul, proefde, toen hy de bevelen van zyn Vader overfchrydende, deze ongehoorzaamheid hem haast het leven „ had gekost.

Marina Sanutus, genaamt Torxel, de Christen Vorsten willende aanzetten, om een verbond tegen den Turk aan te gaan, of tegen de Sarrazenen, die meesters van het II. Land waren, begint zyn werk met de grote voordelen in 't licht te stellen die de Soudaan of Sultan uit den koophandel der Indiën haalde en in 't byzonder uit de speceryen, die hy alle uit de eerste hand had, 't geen zyn grote macht en grote rykdom uitmaakte. Vervolgens gaat hy tot de middelen over om hem te verzwakken, met dezen koophandel te beletten, waar mee de Christenen hun voordeel konden doen. Na vele omstandigheden zegt hy: „ Dat de zyde en de zuiker in „ de landen van den Soudaan vallen, en dat deze Vorst en de Sarrazynen daar vele rechten van trokken; Dat indien de Christenen te zamen wilden spannen om den tocht over zee te doen, „ de koophandel van de vyanden des geloofs daar door een groten „ krak zou krygen; nademaal op het eyland Cyprus alleen zo veel „ zuiker groeit, dat zy 'er gansch Christenryk mee zouden kunnen „ voorzien, dat het ried ook wel op het Eyland Rhodes, in Morea en Malta voortquam en dat het op dezelfde wyze in Sicilien „ en de andere landen der Christen Vorsten zou groeien, indien zy „ hun eigen belangen wisten, en zich tegen den algemenen vyand „ wapenden.

Het schynt dat de Christen Vorsten na zyn raad luisterden, dat men het zuiker-ried na Sicilien overvoerde en daar aanqueekte, en dat het wel haagde. Falcandus zegt ten opzichte van het zuikerried dat men by Palermo voortteelde „ gy zult akkers zien vol ried, „ daar

*Albertus
Aguensis
lib. 5. c.
27. Hist.
Hieros.*

*Marin.
Sanutus
lib. 1.
part. 1. c.
2. secret.
fidel.
crucis.*

*Falcandus de
praef.
ad Hist.
de Cava.*

mit. Si.
cil.

„ daar gy over verzet zult slaan : De Inwoonders noemen het *Honing-ried*, om de zoetheid van het sap, dat het in zich besluit.
„ Dit sap als men het tot een zekeren graad opkookt, word een syroop, een soort van honing ; zo men het noch langer laat koken,
„ word het dik, en verandert in zuiker.

Diplom.
Gaghet.
mi. 2.
Regis
Sicilia

Rocchum
Pirnbum
notit. 3.
Ecclef.
Monte-
regalen-
su.

Daar waren reeds in die tyden om het ried te kneuzen molens, die men in de Sarrazynsche spraak *Majara* noemde, gelyk men uit de Bul of het bewyschrift van de Gift ziet, die Wilhelm de tweede, Koning van Sicilien, aan een Monnik-klooster van de Orde van St. Benedictus, in het Aartsbisdom van Montreal gelegen, gaf. Wy vergunnen hun, zegt deze Vorst, in het gebied van Palermo en in deszelfs Rechtsbanne uit eige beweging en als een volkome gift, een molen om het zuikerried te malen, die men in het „ Sarrazyns *Majara* noemt, met haar rechten, gerechtigheden, en „ alles wat 'er toehoort. “

Ik geloof niet dat men volhard heeft met het zuikerried in Europa aan te queken, misschien dat het niet wel wou slagen, of dat de koophandel in de Levant gemaklyker zynde, men meer voordeel vond met die waar van de kooplieden te kopen, als vruchteloze zware onkosten te doen aan een land dat zich in 't dragen ondankebaar toonde.

Labat,
nouve-
aux vo-
iages aux
Iles de
l'Ameri-
que, tom.
3. ch 5.

Het zuikerried komt eigentlyk uit Amerika, en maakt een rykdom uit, dien zy niet als aan het weer en de goedheid van haar grond verschuldigt is, gelyk Vader Labat dat zeer wel tegen het gevoelen van enige Schryvers bewezen heeft, die te boek geflagen hebben dat de Spanjaarden het uit Oost-Indien na de Kanarische of gelukkige Eylanden, en van daar na Amerika hadden overgebracht. Het komt evenwel niet wel voor als in het Zuidelyk Amerika, op de Eylanden van de Golf van Mexiko, en misschien aan het uiterste end van Noorder Amerika, dat na 't Zuiden legt.

Gonzales
d'O-
viedo,
Hijst. de
las Indi-
cas. 4.
c. 8.

De Amerikanen namen zelfs de moeite niet om het voort te queken, en haalden 'er geen groot voordeel uit. De Spanjaarden waren lang zonder daar eens om te denken, en die gene onder hen die de eerste vlyt daar aan te kost leydden, hadden in 't eerst geen gedachten om 'er zuiker van te maken, of brachten het niet tot uitvoering. Volgens Gonzales Oviedo, was het de Baccalaureus Gonzales de Velosa die buiten gemene kosten aanwendde om een zuikerplantasie op het Spaansche Eyland aan te leggen, daar hy uit Kanarien ervaren meesters liet komen om de zuiker te maken en die te raffineren: zommige beweren evenwel dat het Michiel Valcristrier uit Katalonien was. Het voorbeeld van die beyde welgeslaagte zynde wierd van verscheyde personen nagevolgt, die 'er op verscheyde plaatzen van deze nieuwe Wereld hebbende aangelegt, daar een handel deden bloeien, die eniger maten de rykdommen van Peru evenaart.

Vossius meent dat de afleyding van *Saccharum* van het Arabische Sacar of van het Hebreeuwische Schakar komt, dat dronken worden betekent, om dat men van het ried, daar de zuiker uitkomt, sterke dranken maakt: 't geen Strabo in het 15de boek selynt te begunstigen, want hy verzekert ons op het getuigenis van Nearhus,

hus, „ dat in Indien het ried honig voortbrengt, zonder 't behulp „ van byen, en schoon het, zegt hy, geen boom of plant is die „ vruchten draagt, heeft 'er deze evenwel een, die de kracht heeft „ om iemand dronken te maken.

Strabo i
lib. 15.
p. 477.

Deze laatste woorden van Strabo zyn zeer duister, en schynen zelfs tegen elkander te sryden. Want wat is dat voor een vrucht van een boom of liever van een plant, die geen vrucht draagt? dit kan men evenwel op deze wyze uitleggen.

Onder de soorten van ried is 'er eigentlyk geen dat vruchten voortbrengt, maar de Mais, de Gom dat ook een soort van een Mais is, wat kleinder van korn, en enige andere gerfachtige planten terzelfder tyd riedachtig zynde (schoon men haar gemeenlyk den naam van ried niet geeft) kan 't geen Strabo zegt zeer wel op haar toegepast worden: en zo moet men de Schryvers uitleggen, want in deze kan men drie zaken vinden. De eerste is de korn, waar uit deze Wilden hun gewoonlyk voedzel halen, en daar zy meel van maken; tentweden, de sterke dranken, want het zy uit korn, 't zy uit den steel, men maakt van den brandewyn een redelyk lekkeren wyn, en zeer goeden azyn; ten derden haalt men uit het ried van de Mais, wanneer die op zyn sappigst is, een zeer sync en lekkere zuiker, gelyk het in het algemeen Woordenboek, dat te Trevoux gedrukt is, aangetekent staat.

Ik heb 'er van deze soort geen gezien, en onze Wilden arbeeyden daar niet aan, evenwel heb ik geen moeite om dat te geloven; want de halm van de Mais, wanneer hy vol sap is, is vol van een honingachtig water, dat zeer gezond en verquikkent is. De Irokoizen noemen deze halmen *Obere* en de Franschen *Sucets*. Men plukt gemeenlyk op de Indiaansche koornevelden de halmen uit, die gemist hebben, en daar geen aar aan is, en na die van hun bladeren berooft te hebben en van hun schors, die zeer dun is, zuigt men 'er het merg uit, dat zeer vleeschig is, en een alzo aangename smaak als die mede heeft.

Het ander zuiker-ried draagt geen ander vrucht als de zuiker zelfs. Men maakt 'er ook brandewyn, zeer lekkeren en aangename wyn, en zeer goeden azyn van. Dus hoe dat men de plaats van Strabo uitlegt, is het altyd waar dat het ried een honig voortbrengt, die het werk der byen niet is, en dat 'er van dezelfde vrucht of sap sterke dranken gemaakt worden.

ZESTIENDE HOOFSTUK.

DE zelfde Strabo leert ons dat de wyd-uitgestrekte landen van Scythiers ook hun honig voortbrachten, daar de byen geen deel aan hadden. Maar hy verschilde van die van de Indien en het gelukkig Arabien, om dat deze laatstgenoemde van het ried voortgebracht wierd. Daar hy eenvoudig zegt dat in Hirkaniem en enige naburige landen het de bomen waren, die als zo vele honigraten waren, en daar de honig van alle bladeren afdroop. Strabo spreekt hier noch volgens de gronden der onwetenheid, die hy met al de Schryvers der Cudheid gemeen heeft, wegens de manier

Zuiker
uit het
sap van
bomen;

van zuiker maken, zo dat hy in de zelfde dwaling schynt te zyn als die gene, die geloofden dat de zuiker een gom, een vocht, of een zout was, dat door de poren van de bladeren doorzweette, of wel een hemeldaauw, die gekristalliseert wierd en verdikt als de Manna. 't Is evenwel natuurlyk te denken dat Strabo ons hier de wyze maar aantoon, waar op onze Wildinnen de zuiker maken, die zy uit het zap der bomen en in 't byzonder van de Ahorn of Malboom persen, 't geen ik nu gaa uitleggen.

Hoedie
gemaakt
word.

In de maand van Maart wanneer de Zon een weinig kracht begint te krygen, en dat de bomen sappig beginnen te worden, maken zy met de byl dwarshaaken in den stam van deze bomen, daar een water in overvloed komt uitlopen, dat zy in grote schorlle-vaten vangen; vervolgens zetten zy dit water op het vuur te koken, dat 'er alle vochtigheid van doet vervliegen, en het overige tot de dikte van een siroop of zelfs van een zuikerbrood maakt, na dat zy 'er heet onderstoken. Daar steekt geen ander geheim in: deze zuiker is zeer goed voor de borst, en wonderlyk van kracht in de medicamenten; maar schoon zy gezonder is als die gene die uit het ried gemaakt word, komt zy 'er evenwel in lekkerheid van smaak lang niet by, en heeft altyd een kleinen angebranden smaak. De Franschen maken ze beter als de Wildinnen, van wie ze het geleert hebben, maar zy hebben het kunste noch niet weg kunnen krygen om ze wit te maken en te raffinieren.

Als de bomen veel nat zullen geven moet 'er aan den voet een deel sneeuw leggen, die ze frisch houde; het moet 's nachts redelyk vriezen, en de dag moet helder, en zonder wind en wolken zyn; Want de Zonden meer kracht hebbende zet de poren van de bomen open, die in 't tegendeel van den wind gesloten worden, zo dat dezelve hen belet hun nat te geven. De bomen houden daar ook mee op, wanneer het sap begint dikker te worden; dit word men gaauw gewaar, want behalven dat de bomen minder geven, is het water dat 'er uit loopt tajer, en schoon het meerlyvigheid als het eerste heeft, kan het niet meer gekristalliseert of tot een zuikerbrood gemaakt worden, en geeft langer niet als een taje en onvolmaakte siroop uit.

De Dichters in de beschryvingen die zy van de Goud-Eeuw of de Eeuwen, die daar by vergeleken kunnen worden, maken, zeggen ons onder andere wonderen, dat de hardste eiken van honing dropen of zullen druipen. Zo zy dit met hun andere grootsprekingen of andere verichynselen, hebben willen gelyk stellen die gants zinnebeeldig en verbloemt zyn, gelyk wanneer zy zeggen dat de honig uit de rotzen zal lopen, dat de doornstruiken wyntrossen zullen voortbrengen, dat men fonteinen van melk en honig zal zien ontspringen: doen onze Wilden zien, dat zy meer weten als onze dichters, hebbende uit de Ahornen, dat een soort van zeer harde eiken is, een natuurlyk vocht weten te halen, dat alzo lekker of lekkerder is als de honig die de byen maken.

Daar zyn vele bomen en planten daar men zuiker en verscheyde dranken uit kan maken, zonder van de soorten van palmbloom te spreken. De notebomen leveren een honig-achtiger vocht uit als

de

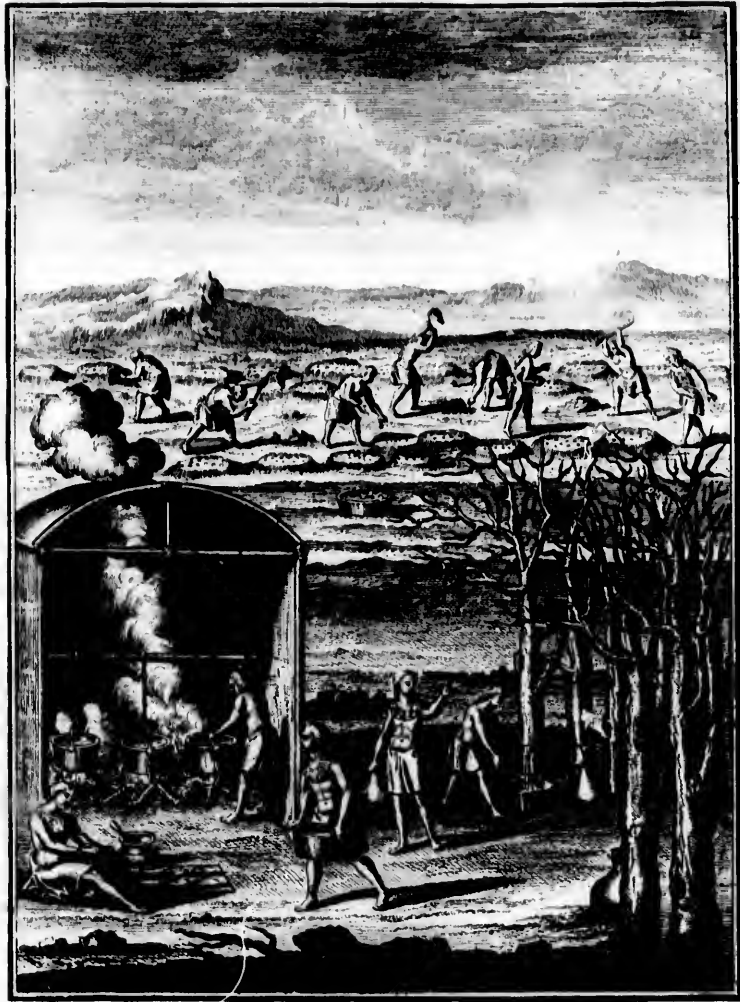
lynt te zyn
vocht, of
weette, of
dikt als de
ons hier de
er maken,
Ahorn of

kracht be-
orden, ma-
omen, daar
e schorlie-
uur te ko-
et overige
l maakt, na
geheim in:
van kracht
ie gene die
kerheid van
nden smaak.
wie ze het
weg kunnen

en voet een
nachts rede-
en wolken
vooren van de
en worden,
men houden
orden; dit
men minder
het meer ly-
llifeert of tot
t als een ta-

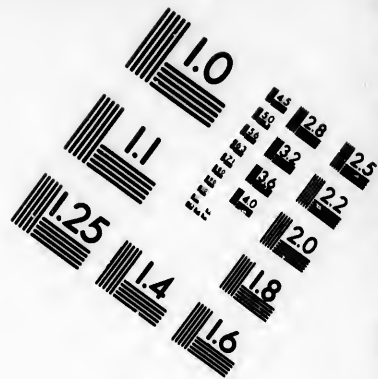
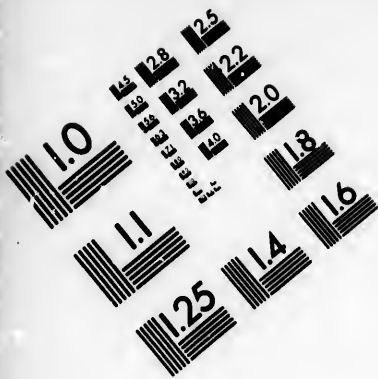
bud-Eeuw of
maken, zeg-
van honig
e grootspre-
k stellen die
r zy zeggen
ruiken wyn-
melk en honig
meer weten
en soort van
en, dat alzo

n.
n verscheyde
palmboom te
vocht uit als
de

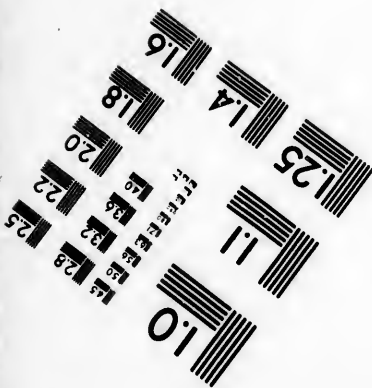
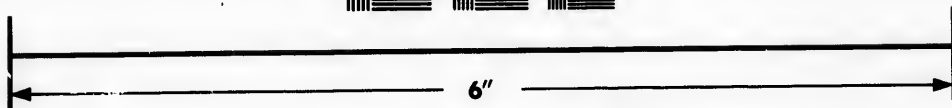
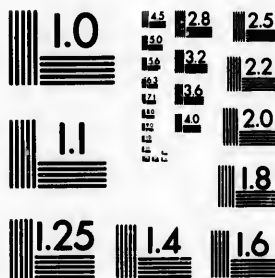

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

1.8
2.0
2.2
2.5
2.8
3.2
3.6
4.0

5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
55
60
65
70
75
80
85
90
95
100

1712

c

de
is z
en y
heen
M
kat
Can
of h
ten
en d
D
een
" en
" o
een
ren
honi
van
ver
de u
droc
en h
vond
bedi
Zy
moer
ken
hen
lyk
ten,
maal
gew
en in
dat
spre
zegt
tarw
H
zyn
men
goe
haler
D
zuik
borg
M
zelfs
niet
hun
D

de Ahornen, de zuiker daar van is zeer goed. Die van de Essen is zeer aangenaam, maar heeft een grote menigte water van doen, en veel meer als men van het water uit de Ahornen van noden heeft.

Men maakt noch een fynder zuiker van de bloeffem van den katoen-boom, by de Botaniften onder den naam van *Apocynum Canadenfe* bekend; maar ik weet niet dat de Wilden enige zuiker of honig van het fap der bloemen maken, gelyk certyds de Ziganten, een Volk van Afrika, deden, die hier in den arbejd der by-en evenaarden.

De Schryver van de nieuwe Hiftorie van Virginia fpreekt van een boom die daar den honig voortbrengt, „ welke in een dikke „ en opgeblaze baf befloten is, die van ver na de fchil van erten „ of bonen gelykt. ” Strabo zegt dat 'er in Indien een boom van een middelmatige grote gevonden word, die baften van tien ringen lang, gelyk die daar de bonen in zitten, draagt, en die vol honig zyn, maar die met een zo gevaarlyk is, dat de gene die 'er van proeven moeite hebben om het te ontfnappen. Dezelfde Schryver maakt van zekere bomen gewag, die een foort van honingaan de uiterfte tipies van de takken of in de knoppen van de bladeren droegen; deze honig maakt de gene, die 'er van proefden, gek; en hy verhaalt dat de Mofynociers, in wier land deze bomen gevonden worden, zich lifiglyk van de zoetheid van dezen honig bedienden, om de troepen van den groten Pompejus te verraden. Zy quamen hun onder fchyn van een geveinsde vriendschap te gemoed, onthaaldenze, lietenze in overvloed van dezen drank drinken, en hakten drie gehele benden in stukken, toen deze drank hen buiten verftand en buiten weer gefteft had. 't Is waarfchynelyk dat de Mofynociers van dezen honig aangename dranken maakten, maar die de genen, die 'er te veel van dronken, dronken maakten, en dat de Romeinfche krygsknechten, die 'er niet aangewend waren, eer dronken waren als de gene die hen nodigden, en in 't drinken gezelfchap hielden. 't Is ook zeer waarfchynelyk dat Herodotus onder den naam van honig van een fterken drank fpreekt, wanneer hy van de werklieden van Kallateben in Lybien zegt, dat zy een door kuint gemaakten honig toebereydden van tarwe en heigewas.

Het Ahorne-water is zeer aangenaam om te drinken, zelfs raaaw zynde: het word van zelfs zuur, en maakt tamelyke Azyn, zo men het enigen tyd bewaart. Men kan met dezelfs firoop zeer goede meë maken, maar men zou 'er geen brandewyn kunnen uithalen als uit het zuikerried.

De hedendaagfche Schryvers geloven dat de Ouden zich van geen zuiker bedienden als in de medecynen. Plinius zegt het en is hun borg, gelyk ik reeds heb aangemerkt, en het kan wel waar zyn.

Maar nademaal de zuiker denzelfden naam had als de honig, en zelfs lekkerder van fmaak was, wat belette hen dat zy zich daar niet in plaats van honig van konden bedienen, dien zy toch in al hun falfen tot in hun brood en wyn toe, deden.

De Wildinnen laaten haar Indiaanfch korn, op de manier als de

Apollon.
Alexan-
dr. Hift.
Com-
ment.
cap. 38.

Elft. de
Hirgin.
liv. 2. eb.
4. A. G.
Strabo.
lib. 15.
P. 447.

Strabo
lib. 12.
P. 378.

Herodot.
lib. 7.
n. 320

gebrande amandelen, in haar Ahorne-siroop koken, en zy mengen haar gestampte zuiker met haar geklontert meel, daar zy een voorraad voor al haar reystochten van maken. Dit meel kan beter goed gehouden worden, en is veel lekkerder.

Z E V E N T I E N D E H O O F T S T U K .

Bomen
die
wasch
voort-
brengen.

Ik zal hier by deze gelegenheid byvoegen, dat gelyk 'er bomen en planten zyn, die een honing voortbrengen, welke de byen geen moeite gekost heeft, daar ook planten zyn die wasch voortbrengen, daar de byen geen deel aan hebben. 't Is een klein heesfergewas dat aan den oever van de meeren, rivieren en moerassen groeit. Het gelykt redelyk wel na een myrteboom, deszelfs blad verschilt by na niet van de Apalachina, die men in Louifiana ontdekt heeft. Hy draagt byen van de grootte van een peperkorn. Deze beyen laat men in 't water koken, waarop een vetachtige materie komt te dryven, die men verzamelt, en dat de substantie van deze beyen zelfs is, die zich van haar pit ontdoet. Vervolgens smelt men deze gantsche materie te zamen, die als zy koud word zich tot een groen, doorschynent, hart wasch te zamen zet, dat een zeer aangename reuk van zich geeft. Ik heb 'er kaarsen van gezien die onder 't branden niet aflieden, en een zo kruidigen reuk uitleverden, als de beste wierook, zonder hooftpyn te verwerken of een mensch qualyk te doen worden, gelyk de meeste reukwerken doen.

Men is deze uitvinding aan de Wilden niet verschuldigt. Zy bedienen zich tot noch toe niet als van Ceres kaarsen, dat is te zeggen flambauwen van een hout dat licht brand, of van zaamgerolde schorsen van Berkebomen, of enigen anderen gemachtigen boom. Men zegt dat een Chirurgy van nieuw Engeland 't eerst de gedachten kreeg om deze beyen te smelten, en met dit zelfde wasch, daar men naderhand flambauwen van gemaakt heeft, noch schoonder operatiën in de Chirurgy deed, mengende het zelfde onder zyn geneesmiddelen.

A C H T I E N D E H O O F T S T U K .

Planten
daar
men dra-
den van
maakt.

DE Wildinnen zaaien op haar velden noch kennip noch vlasch: Beyde de Amerika's brengen van zelfs verscheide dradige planten voort, daar zy zich van weten te bedienen, en die zy zonder veel moeite te bewerken, en zonder zich van spinnewiel te bedienen. Als daar zyn een soort van wilde hennip, verscheide soorten van vlaskruid daar men een zeer synen draad uithaalt: twe of drie soorten van katoenbomen, daar de vrouwen der Karaïbiën de schone katoene bedden, die men Hamakken noemt, en waar van wy reeds gesproken hebben, van maken. Zodanig zyn ook de Mahot, de Berkeheester, enz.

De Irokoïsche Vrouwen en Wildinnen van nieuw Vrankryk maken ook een soort van draad van de schors van het witte hout, waar van zy de zakken maken om haar mans voorraad in te doen, wan-

neer zy op reys trekken; de hennepzelen of zwachtels waar van zy zich bedienen om de pakken van de eene plaats na de andere te dragen, en verscheyde andere snuisteryen, die zy nodig hebben. Van deze schors nemen zy de fynste en die het naaste aan het hout komt, zy weten die met den nagel tot lintjes te schellen, die zy in het water te weken en te rotten leggen, gelyk men met de hennip en vlasch leest; en na enige toebereydingen, die ik niet naauwkeurig genoeg onderzocht hebbe, scheuren zy die tot zo kleine draadtjes, dat zyze gemaklyk om hun knien kunnen winden en tot een kluwen maken.

Onder de kleine snuisteryen die zy van deze verscheyde soorten van draden maken, mengen zy zeer netjes het hair van Elanden, Wilde Buffels; en stekel varkens, dat met verscheyde kleuren geverft is. Om deze verscheyde verwen te maken bedienen zy zich van enige sappen die zy uit zekere planten perssen, of wel zy latenze met wortelen en kruiden, die hun bekend zyn, koken, met schorssen en spaanders van enige bomen, wier sap gemaklyk in de zaken, die zy verwen willen, na enige koking en zonder andere toebereyding, indringt.

Zy vervullen ook op verscheyde manieren het gebrek van draden. Om de bont-rokken te naaien gebruiken zy gedroogde beestdarmen of wel draden die van hun zenuwen gemaakt zyn, of ook wel riemtjes van bereyd leer, dat aan smalle stukken gesneden is. Om de kanoos te naaien bedient men zich van schorssen of wortels. De kleine wortels die men tot de kanoos van berkeschorssen gebruikt, doen een helen goeden dienst en zyn zeer net.

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

DERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van den Oorlog.

DE Mans, die in het Dorp zo leeg lopen, stellingeen andere eer in die luiheid als om te verstaan te geven dat zy niet als tot grote zaken geboren zyn, en voornaamlyk tot den Oorlog, die hen voor de grootste gevaren bloot stelt, hun menigvuldige gelegenheden verschaft om de edelmoedigheid van hun gevoelens en de onwrikbare stantvastigheid van een helde-ziel in haar grootste licht te stellen. De jacht en de vischvangst, die na den Oorlog al hun zorgen na zich trekken, zyn hun niet aangenaam, als om dat zy 'er een schets van zyn, en misfchien zoude de zorg daar van aan de vrouwen overlaten, zo wel als van de spys en van al het overige, zo dit niet terzelfder tyd een oeffening was bequaam om hen noch schriklyker te maken aan vyanden, die noch meer als de Wilde dieren te vrezen zyn.

De Volkeren van Thracien moesten wel Oorlogszuchtig zyn, nademaal om een denkbeeld van hun moed te geven al de Fabeldichters het eens geweest zyn om God Mars onder hen te doen geboren worden, en dat de Grieken, die alle Natien met nydige ogen aanzagen, en die den Barbaren alles wat zy gekunt hebben ontnomen hebben, hun evenwel zyn geboorte niet hebben durven ontroven, om zich die tot eer te rekenen. Zo myn gisfingen over den Oorsprong der Amerikanen wel gegrond zyn, kan men zeggen dat hun Dapperheid niet dient als om die noch meer te versterken.

Zy zyn alle hoogmoedig, hebben een trots en aanzienlyk gelaat;

zy

zy stellten alle hun roem in de dapperheid, en zy krygen-geennaam als door de menigvuldige bewyzen die zy van een onvertzaagde slantvastigheid gegeven hebben.

Maar zo de Areskoui der Huronnen en der Irokoizen, de Arés der Grieken of de ware Mars van Thracien is, moet men ook bekennen dat de Irokoizen en Huronnen noch waardiger zyn om den Krygsgod nader te bestaan als alle de andere woeste Natien van Amerika, om dat zy 't van haar van de kant van de dapperheid winnen.

Zy mogen aan zommige in enige voordelen van den geest en het ligchaam moeten wyken; in de levendigheid in den omgang, de zachtheid van wezenstrekken, de behendigheid in verscheyde oefeningen, de vaardigheid in 't lopen, maar zy geven niemand in dapperheid toe, zy passeren onwedersprekelyk voor de beste Soldaten, en men kan hun ten minsten den roem van dapper te zyn niet betwisten.

De Oorlog is voor de Irokoizen en Huronnen een noodzakelyke oefening, en misschien ook voor alle de andere Wilden van Amerika. Want behalven de gemene beweegredenen die men heeft om lastige bureu, die ons een quaad vermoeden geven, of die ons wetlige oorzaken en reden tot klagen verschaffen, den oorlog te verkondigen, is hun deze door hunne grondwetten als onvermydelyk.

De huisgezinnen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, houden zich niet staande als door het getal dier gener die dezelve uitmaken, 't zy mans, 't zy vrouwen. In dit getal bestaat hun macht en grootste rykdommen. Het verlies van een enkel persoon is een groot verlies, maar het moet noodzakelyk herstelt worden, met deze persoon die 'er mankeert door een of meer andere te vervullen, na dat de persoon, wiens plaats men vervullen moet, meer of min aanzienlyk was.

Het staat niet aan die van de Hut dit verlies te vergoeden, maar aan alle die gene, die daar vermaagschappingen in hebben, of hun *Atbonni*, gelyk zy spreken, en hier in bestaat het voordeel van een Hut, veel mannen te hebben, die daar in geboren zyn. Want deze manslui, schoon afgescheyden en op zich zelve levende, zich in verscheyde hutten verbindende, worden de kinderen die uit deze verscheyde Huwelyken spruiten aan de hut hunner Vaderen verbonden (daar deze vreemd in zyn) en gaan een stilzwygende verbintenis aan om de plaatzen te vervullen; zo dat de matroon, die het voornaamste gezag in deze hut heeft, deze kinders kan dwingen om na haar gevallen ten oorlog te trekken, of dezelve weerhouden zo zy een oorlog wilden ondernemen, die haar niet na den zin was.

Wanneer dan deze Matroon oordeelt dat het tyd is om den boom weer op te heffen, of enige van haar familie, die de dood haar ontfroop heeft, weer op te wekken, keert zy zich tot een van die gene, die hun *Atbonni* by haar hebben, en die zy 't bequaamste oordeelt om haar bevelen uit te voeren. Zy spreekt hem door een porceleine schoer toe, en legt hem haar mening uit, om

I I. D E E L.

L

hem

enlyk gelaat;
zy

hem te verplichten om een aanhang te maken, 't geen haast geschied is.

Daar moet onder de andere Natien iets diergelyks ingevoert zyn, maar 't geen evenwel veranderen kan na de regels volgens de welke de Vrouwelyke regering by haar vast gestelt is. Op zekere tyden komen de Vrouwen van Florida alle te zamen voor den Oppersten, en zich voor hem in een smekent postuur stellende, bewenen zy de doden van haar Natie, ieder hem het verlies voorhoudende, dat zy in haar familie geleden heeft, en zy smeken hem alle dat hy hare droefheid enigermaten verzachte, met wraak van de vyanden, die dezelve veroorzaakt hebben, te halen. Onder de Karaiben en Brazilianen zyn het ook de Vrouwen die de zorg opgelegd is om de krygslieden te smeken, dat zy den hoon, aan hun Natie door den algemenen vyand aangedaan, wreken mogen. Gedurende hunne gaffmalen wenen de Vrouwen by hen, hoog ophalende wat zy geleden hebben, trachtende door haar klachten en woorden den moed van hare jongelingen op te beuren, om hen aan te zetten dat zy vrymoedig ten stryde gaan en daar bewyzen van hun dapperheid en liefde voor die gene van de Natie, wier dood zy wreken, te geven.

Daar moet behalven dat enige byzondere verplichting in de huisgezinnen zyn, van elkanders krakelen te hanthaven, met wetten evenwel die een weinig van die der Irokoizen verschillen.

*Thevet
Cosmog.
Untv.
liv. 21.
cb. 8. p.
927.*

Dit besluit ik uit de volgende woorden van Thevet. „ Wat de
„ gezegde weduwen aangaat, zy hertrouwen niet weer, ten zy aan
„ de broeders en naastbestaanden van hun overleden man die even-
„ wel eerst de dood van een overledenen moeten wreken, zo hy
„ van den vyand gevangen en opgegeten is. Zo hy van ouderdom
„ of ziekte gestorven is, moet die gene die de Weduwe tot vrou-
„ we neemt een gevangen aanbrengen, die op het graf van den
„ overleden, 't zy dat men van dorp verandert is of niet, de ve-
„ ren, halsbanden, pylen en boog van den doden wassche en
„ schoonmake, zelfs zyn groot bed daar hy in zyn leven op sloop.
„ Ook hertrouwen deze Weduwen nooit aan een die zo dapper en
„ sterk niet is als haar man was, want andersins zou men ze van el-
„ kander scheiden, en haar kinderen en magen zouden 'er misnoegt
„ over zyn, zo dat wanneer zy op haar slag niet kunnen komen zy
„ liever het overige van haar leven in den weduwlyken staat zullen
„ verslyten, en met haar kinderen doorbrengen, en al trouwenze
„ al ten tweden maal, is het evenwel meer als een jaar na den
„ dood van haar man, en daar worden noch meer zaken ontrent
„ waargenomen. By deze gelegenheid zal ik U van een vrouw
„ verhalen, die na de dood van haar man, die van de vyanden ge-
„ vangen en opgegeten was, nooit wilde hertrouwen, om dat nie-
„ mant van de bloedvrinden des overledenen getracht had zyn dood
„ te wreken: tot dien einde greep zy pyl en boog in de hand,
„ trok zelfs met de mannen ten stryde, en maakte ook enige tot
„ krygsgevangens, die zy haar kinderen om te doden gaf, zeggen-
„ de: slaat dood, myn waarde kinderen, wrekt den dood van
„ uwen overleden Vader, nademaal niemand van zyne verwanten

enige

„ enige andere wraak pleegt, mooglyk om dat ik niet jong noch
 „ schoon genoeg ben, maar iets is evenwel in my, te weten dat
 „ ik moedig en dapper ben om den dood van uwen Vader, myn
 „ man, te wreken; en in der daad deze vrouw rechte zo veel uit,
 „ dat zy verscheide van haar vyanden gevangen kreeg, die zy
 „ deed omhals brengen zelfs van de jonge broeders en neven van
 „ den overleden: zo dat zy alle vrouwelyke bedryven ter zyden
 „ stellende, en de manlyke ter handen nemende, geen hangende
 „ lokken meer droeg als de andere vrouwen, of gelyk zy gewent
 „ was, maar zich met veren en andere manlyke sieraden opschik-
 „ te. Maar om weer tot onze reden te keren; na wel gegalstreert
 „ te hebben, maken zy sluiten van de been- en armpypen hunner
 „ vyanden, en andere speeltuigen, gelyk trommeltjes na hun man-
 „ nier, en zy dansen en springen verheugt rondtom hunne huisjes,
 „ daar ondertusschen de oudsten niet nalaten den gantschen dag
 „ volgens de gewoonte met vreten en zuipen door te brengen, en
 „ zy worden door de weduwen van den overleden en zyn naaft-
 „ beslaande vrindinnen opgepast; en hen de reden van dit doen
 „ gevraagd hebbende, kreeg ik tot antwoord, dat het was om de
 „ jongelingen den moed op te beuren, en hen aan te zetten om
 „ vrymoedig tegen de vyanden ten stryde te gaan, in hope van
 „ een diergelyke eer, wanneer zy omgekomen zyn.

De Krygslieden wachten niet altyd tot dat zy gebeden worden,
 hun plicht vermaant hun genoegzaam hier toe, en het verlangen
 om roem te winnen prest hen noch levendiger als de plicht en 't
 gebruik. De gene die lust heeft om een bende op te rechten, of
 die dus verplicht is het te doen, verschafft een snoer, of wel zo hy
 die ontfangen heeft, wyft hy ze aan die genen, die hy tot zyn tocht
 wil werven, als het teken van zyne en hunne verbintenis, zonder
 hun evenwel bekent te maken wie hem tot dezen oorlog opgroc-
 kent heeft, noch wie de persoon is, wiens plaats hy vervullen wil:
 maar zo hy het hun al bekent maakt, is dit een geheim onder de
 oorlogslieden, waar van het dorp geen kennis heeft.

De Oorlog kan als een byzonderen Oorlog aangzien worden,
 wanneer die met kleine partyen geschied, waar van er byna altyd
 een te velde is: of als een algemeene, wanneer zy met een gantsch
 leger trekken, en dat het in name der gantsche Natic geschied.

De Ouden worden altyd niet door de hoofden van deze kleine
 partyen om raad gevraagd, maar zy kanten 'er zich niet tegen,
 wanneer het belang van de Natic zelfs daar niet tegen sryd. In
 tegendeel zyn zy wel in hun schik te zien dat de jeugt zich oeffe-
 ne en dezen krygszuchtigen aart behoude, die hun veiligheid uit-
 maakt, met hen vreeslyk te maken. Maar indien zy vreesden dat
 het getal dezer partygangers hun dorp te zeer zou verzwakken; dat
 zy eenige Natic, welke zy noch willen ontzien, enigen smaad gin-
 gen aandoen, of wel dat zy hun krygslieden tot enige geheime on-
 derneming nodig hadden, doen zy onder de hand arbeiden om de
 hoofden tegen te houden. Zo hun onderhandelingen om geluk-
 kig genoeg zyn, of dat zy enige zwaarigheid vinden om daar in te
 slagen, laten zy hen vertrekken, en doenze op valsche berichten,

die zy hun onder weeg van ter zyden laten geven, weerom keren; maar het veiligste middel dat zy hebben om hun ondernemingen te breken, is de Matronen van de Hutten te winnen, daar die gene, die zich met den Veldoversten verbonden hebben, hun *Atbonni* hebben; want deze hoeven haar gezag maar te doen tusschen beyden komen om de best overleydde ondernemingen omver te werpen, 't geen ons doet zien dat zy een gezag hebben dat eniger maten wezentlyker is als de raad der Ouden zelfs.

Maar dit middel neemt men zelden ter hand, om dat de Wilden elkander zeer ontzien, en niet licht deze wegen van gezag en macht, die de genegenheid dwingen, zullen inslaan.

TWEDE HOOFSTUK.

Van de kleine partygangen in tyd van vrede.

Vid. Apoll. Rbod. lib. 1. Argonauts.

DEze kleine partyen bestaan gemeenlyk maar uit zeven of acht personen van een dorp; maar dit getal groeit dikwils door die van andere dorpen of bontgenoten van andere volkeren aan, die 'er zich byvoegen; en zy kunnen by de Argonauten vergeleken worden, die tot hun beroemde onderneming een leger oprechten, dat niet talryker was als de minste kompagnie voetvolk.

Deze afgezonderde partyen, die dus in volle vrede gemaakt worden, om de Natie in geen moeielykheden in te wikkelen, die van droevige gevolgen zouden kunnen zyn, gaan by de verafgelegenste volkeren oorlog voeren. Zy zullen twe of drie jaar onder weeg zyn, en twe of drie duizent mylen afleggen in 't gaan en weeromkomen, om iemand den hals te breken en het hoofthair met zich te nemen. Deze kleine kryg is een rechte moordery en struikrovery, die geen schyn van recht heeft, noch in de reden waarom hy ondernomen is, noch ten opzicht van de volkeren dieze aangedaan word: zy zyn deze verafgelegene Natien niet bekend, of nergens anders door als door de schade die zy haar veroorzaken, wanneer zy hen komen dood slaan of tot slaven maken byna tot voor de poorten van hun Palissaden. De Wilden zien dit evenwel voor een heerlyke daad aan.

De Oorlog, die onder naburen gevoert word, heeft gemeenlyk meer reden. De nyd die 'er tusschen deze Volkeren regeert, maakt dat zy zich onderling alle smaad aandoende niet lang wachten om wettige oorzaken tot een vredebreuk te geven. Het minste dat zy maar verbittert zyn, of dat zy menen redenen te hebben om over elkander misnoegt te zyn, laten zy de gelegentheden niet voorby slippen, die zich op doen, om tot hun voordeel die gene gevangen te nemen, daar zy zich gemakkelyk van kunnen ontdoen, wanneer zy ze op hun jachtlanden ontmoeten, of wanneer zy over een stukje van hun land gaan in 't wederkeren van den Oorlog; dien zy in verafgelegen landen gevoert hebben.

De hoop van strafloosheid en van dit slag van moorden aan de kennis van die gene, die 'er belang in hebben te kunnen verborgen houden, geeft veel aanleyding hier toe; maar zy kunnen zo geheim niet zyn, of het komt vroeg of laat voor den dag, door de onvoorzichtigheid van de schuldige of daar blyven hevige ver-

moe-

moedens over, die al zo diepe wonden maken als de volmaakste en omstandigste bewyzen. Dan tracht de Natie, die schuld heeft, zich zo goed als zy kan te rechtvaardigen, zy doet de verschoningen voor af gaan, daar zy de belte vers aangegeven heeft die 't haar mooglyk is, vervolgens gaat zy de doden bedekken, en geschenken doen om de banden van het goede verstand, die gereed zyn om te breken, weer aan elkander te knopen, maar al worden deze geschenken aangenomen indien het gewricht van tyden niet bequaam is tot het voornemen dat men had om 'er een algemeene wraak over te nemen, hoeft men zich niet te vleyen dat de hoon gants vergeten is.

Het verband dat men op deze wonde gelegd heeft houdze maar gedekt, zonderte te genezen, zy bloed van binnen zo lang de vyand daar de kastyding niet over ontfangen heeft, die de wraak hun ingeeft; de Raad houd een nette lyst van die gene, die in diergeelyke voorvallen omgebracht zyn, en men hernieuwt t'elkens de geheugenis daar van, tot dat men in staat is om 'er de plechtigste voldoening over te nemen.

De Raad stemt tot geen oorlog, zonder lang dit besluit in den boezem gebroeit te hebben, en zonder met veel rytheid al de redenen die 'er voor en tegen zyn gewikt en overwogen te hebben. Alle de vergaderingen handelen over deze stof. Men onderzoekt daar zorgvuldig alle de gevolgen van een onderneming van dit gewicht: men pleegt daar raad over de middelen en maatregelen die men nemen kan, en men verzuimt geen van de minste voorzorgen. Zy laten in 't byzonder niets achterwegen om op hun bureu en bontgenoten te kunnen valsgaan, zy zenden aan alle geheime afgezanten en kraal-snoeren, om hen te overreden dat zy de gemene zaak omhelzen, of zich ten minsten onzijdig houden, door de redenen van wantrouwen die zy stilletjes uitstrojen, om zo den een door den ander in eerbied te houden.

De Vrede heeft zo wel zyn yverige aanhangers in den raad als de Oorlog. De gene die niet tot wraak aangezet worden als door 't verlies hunner medeburgers, schoon zy dit niet met onverschillige ogen aanzien, worden 'er evenwel veel minder door aangedaan als die gene, die hun broeders of nabestaanden bewenen; zy zyn ook betor in staat om te oordelen of het beter is uit te bersten of te veinzen, maar zy zyn altyd geen meester om een ander de welgegrondheid van hun redenen te doen begrypen. Als de stemmen verdeelt zyn stoken de verstoofste zomtyds de party onder de hand aan, en doen de vyantlykheden door simpele partygangers beginnen, die de balans doen overhellen, en het besluit tot een Oorlog verhaasten, die in die omstandigheden noodzakelyk word.

DERDE HOOFSTUK.

DE Vrede dus gebroken zynde of alle maatregelen welgenomen om dien te breken, steekt men opentlyk de heirbyl op, men laatze volgens de gewoonte plechtiglyk by alle bontgenoten dragen, en men verkondigt in alle Dorpen den Oorlog.

Opste-
ken van
de heir-
beyl.

De schrik van den Irokoïſchen naam is zodanig verſpreyd, dat van dat ogenblik af aan alle bureu voor zich beven, en hun vrees niet laten varen voor dat zy zien wien de ſlag gelden zal.

't Is een ſtaatkundige ſtreek onder hen, zelfs wanneer zy den oorlog verkondigen, dat zy zich niet haaften om te ver trekken, en lang dreigen omze lang in alarm te houden: dikwils van 't ene jaar tot het andere uitſtellen, om die gene, die zy willen veraffen, door een gewaande veiligheid in ſlaap te wiegen: maar 't is ook een ſtaatkundige ſtreek in de anderen, alle geruchten van oorlog uit te ſtrooien, hoe valſch die ook zyn mogen, die te koefteren, wakker te houden of zelfs uit te ſtroien, om hun jongelingen waakzaam te houden, op dat zy niet op 't onvoorzient verrast worden.

De Oorlog vaſt geſtelt zynde uit noodzakelykheid om zich voor het onrecht te dekken, geweld met geweld te weerſlaan, en wraak te nemen over de ongelyken, die de volkeren, het een van 't ander, konden ontfangen, wierd ook door den Godsdienſt, gelyk ik gezegt heb, geheiligt, en had zyn algemeen-aangenome wetten, die men zorgvuldiglyk zelfs onder vyanden in acht nam, op dat hy zelfs de palen van gerechtigheid niet overſchryden mocht, en het recht der volkeren ſchenden, dat hy eer moest hanthaven. Volgens dezen grond * zien wy dat men in oude tyden geen Oorlog begon, zonder wettige reden om dien te verklaren, en zonder dien plechtiglyk verkondigt te hebben. De Romeinen in 't byzonder waren hier zeer naauwkeurig in. Zy hadden perſonen die hier toe aangefelt waren om van de rechtvaardigheid van hun zaak te oordelen, en wanneer zy door naburige Volkeren meenden beleidigt te zyn, zonden zy vier wapenkoningen om de voldoening, die men hun verſchuldigt was, te vorderen.

Deze Wapenkoningen op het Kapitool yzer, kruid en andere die men *Sagmina* noemde genomen hebbende, 't welk het teken van hun bezending was, en het hoofd met wolle offerbanden bekrant hebbende, gingen de eiſſchen van het Romeinſche volk voordragen; en zo men hun binnen een gezetten tyd geen recht op hun vordering deed, keerden zy weer tot op de grenzen van de landen hunner vyanden: en de opperſte onder hen, dien men *Pater Patratus* noemde, en die alleen recht had om den oorlog te verkondigen, in tegenwoordigheid van drie getuigen zeker formulier van plechtige woorden, in deze gelegenheden gebruikelyk, met een klare en duidelyk ſtem, die aan deze plechtigheid den naam van *Clarigatio* gaf, uitgesproken te hebben, wierp op het vyandelyke land een ſpies met een yzeren punt, of wel een bloedverwige ſpics,

* *Alex. ab Alexandro, lib. 5. cap. 3.* Ibat pater patratus ad hoſtium fines, & verba ſolemnia præfatus, bellum a populo Romano contra præſcriptos hoſtes, ob legitimas quas cenſuerat cauſas, clara voce indicabat, poſt quam clarigationem miſerat, ut de Senatus Conſilio & Populi juſſu, ſocialis hæc tam ferratam aut ſanguineam præcuſtam ad fines illorum jaceret: & non minus tribus puberibus præſentibus bellum indiceret, & ita denunciari & indici juſtum piumque bellum putavere, &c.

Vid.
Alexan-
druu ab
Alex.
Genial.
dior.
lib. 5. c.
3. &
Servium
in lib. 9.
anci.

rspreyd, dat
 en hun vrees
 zal.

neer zy den
 vertrekken,
 ls van 't ene
 len veralfen,
 maar 't is ook
 van oorlog
 e koefteren,
 lingen waak-
 verrast wor-

m zich voor
 an, en wraak
 en van 't an-
 dienst, gelyk
 rome wetten,
 nam, op dat
 n mocht, en
 thaven. Vol-
 geen Oorlog
 a, en zonder
 n in 't byzon-
 nen die hier
 hun zaak te
 eenden bele-
 doening, die

en andere die
 et teken van
 den bekrant
 olk voordra-
 recht op hun
 van de landen
 en *Pater Pa-*
 og te verkon-
 formulier van
 yk, met een
 len naam van
 et vyandely-
 bloedverwige
 spics,

hostium fines,
 scriptos hostes,
 quam clarigatio-
 as tam ferratam
 s tribus puberis
 iustum piumque

c

f
v
v
p
je
in
v
te
d
o
zy
to
te

ve
in
ze
ma
zo
ny
ad
nic
oo
zaa
ling
hac
de

v
zon
ke
een
Hoe
nom
was
toef
fry
door
wier

*
quens
te tra
princ
lemni
cios l
Clavig
fines
mum

spies, die aan 't ene end gebrand was ; waar na het geoorlooft was vyandykheden te beginnen. *

Op enige plaatzen van Amerika vind men noch een overblyfel van dit oud gebruik. In Florida was de manier om den Oorlog te verkondigen, dat men op den vyandyken bodem daar de meeste passagie was, pylen in den grond stak, aan wier punt men een vlokje katoen of wol stak. Verscheyde andere Volkeren van Amerika in plaats van pylen planten een moorthamer, die zwart en rood geverft is, in den grond ; maar deze wyze om den Oorlog plechtig te verklaren is zeer zelden in gebruik. Weinig bekommert over de gerechtigheid hunner zaak, zyn zy het hedendaags noch minder om de oude formaliteiten te onderhouden ; nergens om bedacht zynde als om hun vyanden te onderdrukken, leggen zy ook niet toe als om hen te verrassen, en hen als zy 'er 't minst om denken, te overvallen

De verbittertheid van de twee vyandyke Natien is altyd zo levendig niet, dat zy zich beyde wapenen, om elkander te enemaal in den grond te helpen. Men heeft Rome en Karthago, schoonzekander met jaloersse ogen aanzagen, zich in haar overwinning matig zien gedragen, haar vyanden voor zodanig niet meer aanzien, zo dra de val van de eene deze balans weggenomen had, die de nydigheid veroorzaakte ; dezelve sparen om hun tyd om weer adem te halen, te geven, en om zich weer op te beuren, om op nieuws weer het voordeel en de voorrang te betwisten. Daar zyn ook gelegenheden geweest, waar in de Oorlog een opgestemde zaak was tusschen de hoofden der beyde partyen, om hun jongelingen flux en levendig te houden, en die geen andere inzicht had als elkander te tergen en af te matten om hun dapperheid op de proef te stellen.

Vader Garnier heeft my een geval vertelt, 't geen ik om zyn zonderlingheid hier gaarn aanhaal, en voor al om een aanmerkelyke uitdrukking, die in de H. Schrift met dezelve betekenis in een diergelyke gelegenheid gevonden word. *Sbonnonkeritaoui*, Hooft der Tsonnontouans, of wel *Sagostendagetes* Hooft der Onontagues (het heugt my niet ter degen meer wie van beyden het was) liet het hooft van de onzydige Natie bidden, dat hy wilde toestaan dat hun jongelingen van weerskanten tegen elkander ten sryd trokken, en zich door kleine partyen afmatteden : deze, door het geen de Huronnen, zyne geburen, overgekomen was, wier bloed noch rookte, en wiens neerlaag noch gantfch vers was, deed

* Servius in hæc verba lib. 9. *Æneid.* *En, ait* (Turnus) *Et jaculum interquens emittit in auras, principium pugne*; sic habet. Hoc de Romana solemnitate tractum est. Cum enim volebant bellum indicere, Pater Patratus; hoc est princeps feccialium, proficiscatur ad hostium fines: & præfatus quædam solemnitas clara voce dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia focios læferant, aut quia nec aprepta animalia nec obnoxios redderent. Et hæc *Clarigatio* dicebatur, a claritate vocis. Post quam clarigationem hæstia in eorum fines missa indicabatur jam pugne principium. Post tertium autem & tricessimum diem quam res repetissent ab hostibus, fecciales hæstiam mittebant.

2. B. der
Koning.
2 H.
14. vj.

deed hem antwoorden, dat hy daar niet in konde bewilligen, en dat hy 'al te zeer voor de droevige gevolgen vreesde, die uit de vaardigheid, waar mee hy deze voorstelling toegestemd had, zouden kunnen ontstaan. De Irokois, die niets tegen deze reden in te brengen had, maar die evenwel altyd hier ontrent tot zyn oogmerk zocht te komen, liet hem vragen, met wie hy dan wilde dat zyn kinderen spelen zouden: Abner bediende zich eertyds van dezelfde wyze van spreken toen zyn leger en dat van David zich in zyn tegenwoordigheid bevindende, hy aan Joab een tweegevecht tusschen luiden, die van weerskanten hier toe verkoren zouden worden, liet aanbieden, die hun het vermaak daar van aan 't hoofd van beyde de legers verschaften. *Dixitque Abner ad Joab: surgant pueri & ludant coram nobis & respondit Joab, surgant.* Het tweegevecht wierd aangenomen. Toen trokken 'er uit de legers twaalf dappere knechten tegen twaalf uit, die elkander by de kop gevat hebbende, elkander doodstaken, en dit spel met hun leven eindigden: een aanmerkenswaardige daad, die de plaats, daar zy voorviel, beroemt maakte, door den naam dien zy 'er van behield van *Veld der Dapperen, Ager Robustorum.*

't Zy dat het hoofd van de onzydige party eindelyk de voorstelling, die hem gedaan wierd, bewilligde, of dat hy 'er door eenige schermutzelingen tegen zyn volk toe gedwongen wierd, de kleine Oorlog begon. Maar tot zyn ongeluk wierd in de eerste ontmoeting de eige neef van den Irokoischen Veldoversten gevangen genomen, en aan een Hut overgeleverd, daar men hem ten vure veroordeelde. De rampzalige Oom, die zich ingeebelt had dat men eerbied voor een persoon moest hebben, die hem zo na bestond, wierd gruwelyk op het hoofd der vyanden verstoort, en zeyde dikwils in toorn tegen hem „Broeder, waarom hebt gy „uwen neef en den mynen niet gered?“ De gemoederen dus gruwelyk verbittert zynde, ontstak de oorlog met ernst, en eindigde niet als door de algemene onderbrenging van de onzydige Natie, waar van het opperhoofd den ondergang had voorzien.

Wanneer twee machtige Natien tegen elkander verbittert zyn, dat het schynt dat de Oorlog niet zonder den ondergang van een van beyde kan ophouden, is het gerucht van hun vredebreuk alleen machtig genoeg om byna het gantsche Noorder-Amerika in roer te stellen, en van 't ene tot het ander end in de wapens te brengen. Laat de Irokoisen by voorbeeld den Outaouach of den Ilinees den oorlog verkondigen, daar is niet meer van noden om een gemene verwoesting te veroorzaken, als die daar de beroemde Trojaansche oorlog de oorzaak van was, waar in gants Griekenland tegen Azien was gewapent. De gelykenis is niet quaad. Het Koningryk van Priamus, daar de Dichters zo breed van opgeven, bestond in Troas en Frygien, dat een klein landschap van klein-Azien is. De Oorlog, dien de Grieken hem aandeden, verenigde al de verscheyde Volkeren van de Egeesche zee en van Peloponnesus tot een leger, onder verscheyde Kapiteyns, die men Koningen noemt, en wiens staten in eenige dorpen bestonden. Een koddige Koning, by voorbeeld, was de Koning

De Oorlog ce-
zer Wil-
den by
den
Tro-
jaan-
schen
Oorlog
vergele-
ken.

nin
ven
sch
nie
bor
ver
der
van
cen
gew
vul
voe
eerf
wate
van
hoe
het
miff
te m
D
geda
ten u
de v
rens
Dit
Ame
vele
der i
zo da
Te
schen
dat n
een l
me v
cher
acgth
speel
ne N
ten b
zaak
schoc
hulp
zit al
and
aan t
om e
nood
Op
ieder
heid

ning van Itaka, welke een van die gene was, die in dit beroemt verbond het meeste aanzien had. Priamus zag ook tot zyn bescherming onder verscheide hoofden tot zyn hulp toe schieten niet alleen alle deze kleine volkeren van klein Aziën, die zyn bontgenoten en bureu waren, gelyk de Lyciers enz, maar ook de versafgelegenste Natien van het grote Aziën. Penthaüslea, Koningin der Amazonen, quam 'er van den oever van den Thanais, Rhesus van de uiterste grenzen van Thracien, en Memnon, dien men zegt een Veldoverste der Egyptenaren, der Assyriërs of der Ethiopiërs geweest te zyn; bracht de troepen van Aurora aan. Deze menigvuldige Natien maakten geen talryke legers uit. Wat hulpbenden voerde Rhesus aan, die Diomedes en Ulysses alleen in den slaap de eerste nacht van hun aankomst afmaakten, eer dat hun paarden het water van de rivier Xanthus hadden kunnen drinken? En zonder van het opspynen der Dichters te spreken, zo men overwegen wil hoedanig toen het fatsoen en de grootte der schepen mocht zyn, het getal van duizent, die de Vloot der Grieken uitmaakten, was misfchien niet machtig om een leger van twintig duizent man uit te maken.

De Hutten der Irokoizen te zamen verenigt zynde, zyn na myn gedachten, niet in staat om veel boven de drieduizent krygsknechten uit te maken. Evenwel verwekt de Irokois alleen jaloezy aan de versafgelegenste Natien, van den mond van de rivier St. Laurens en de kusten van den Oceaan, tot den oever van Mississipi. Dit moet die genen niet vreemt voorkomen, die enige kennis van Amerika, en de Wilden, die het bewonen, hebben. Schoon 'er vele en verscheide Natien zyn, bestaat ieder van haar in 't byzonder in een klein getal van Dorpen, en vele zelfs in een enkel dorp; zo dat zommige geen dertig Soldaten kunnen uitleveren.

Ten anderen beslaan zy onmeetbare landstrekken van dichte bosschen, of schrale weyden en zy zyn zo ver van den ander afgelegen, dat men zomtyds twe of driehondert mylen moet gaan, eer men een levendige ziel ontmoet. Dit maakt dat de weg door deze ruime woestynen, daar een kleine bende lang zonder vrees kan marcheren, voor niets gerekent word, en dat een tocht van zeven of agthondert mylen daar aangezien word, als men in Vrankryk een speelreysje van Parys na Orleans zou doen. Daarenboven de kleine Natien, die dicht by elkander leggende malkander zouden moeten beschermen, houden geen goed verstand onder een ter oorzaak van de onderlinge jaloezheid, of zyn niet genoeg by de hand, schoon de naaste bureu zynde, om elkander in tyd van verrassing hulp te bieden tegen een vreeslyker vyand, die hun op den hals zit als zy 'er 't minst om denken, zo dat om dezen algemene vyand te weerstaan zy genoodzaakt zyn een verbond met de Natien aan te gaan, die aan den anderen hoek van Noorder Amerika zyn, om een verwydering te maken en hem te verzwakken, met hem te noodzaken om zyn krachten te verdelen.

Op dezen dubbelen grond van het klein getal personen waar uit ieder Natie in de eerste tyden bestond, en van de wyduitgestrektheid der onbewoonde landen, moeten wy redeneren, om de lan-

Hoe
veel
krygs-
knech-
ten de
Hutten
der Iro-
koizen
wel
kunnen
uitleve-
ren.

Het zuidelyk Gallien der Ouden met het hedendaags Kanada vergeleken.

ge tochten, de verhuizingen, en de verbintenissen van zekere zeer verafgelegene Natien uit te leggen, die zonder dat zeer onverstaanbaar zouden zyn. Diodorus van Sicilien schildert ons het Zuidelyk Gallien eveneens af, als men hedendaags Kanada zou doen. In der daad Gallien, Spanje, Duitland, Italien zelfs en de andere delen van Europa waren landschappen opgepropt met boschen, die de natuur daar geplant had, en met bergen met sneeuw bedekt, daar de kunst noch geen arbeyd aan te kost gelegd had, om 'er wegen en voetpaden te maken. In deze woeste Wildernissen viel het den Galaten en Iberiers gemakkelyk zich uit Aziën na Gallien en Spanjen te verplaatzen, even zo gemaklyk was het van daar weer na Aziën te keren.

De Natien, die hier en daar verspreyd waren, waren niet zeer talryk; hoe zou het anders mooglyk zyn te begrypen dat een zo klein leger als dat der Argonauten een zo grote uitgestrektheid van land had kunnen doortrekken, als de Poëten verhalen, en zo veel Natien te onderbrengen, zonder dat hun iemand den doortocht en hun onderneming betwiste? 't Is een fabelachtig verhaal, zal men zeggen, ik wil 't geloven, schoon het volgens de regels van een gedicht ontrent den grond en den inhoud van het voornaamste voorwerp zodanig niet zyn moest; maar in het vercierde zelfs geven de Dichters acht dat zy de waarfchynelykheid in zaken, die natuurlyk zyn, plaats geven, en welke geen wonderwerken of ontknoppingen vereiffchen, die niet zonder tusschenkomst der Goden kunnen te weeg gebracht worden.

Gen. 14.

't Geen ik daar gezegt heb kan dienen om een plaats in de H. Schrift te verklaren, die de Uitleggers heeft verlegen gemaakt, en die ik hier zal aanroeren om datze tot myn onderwerp dient, ter oorzaak van de giffingen die ik over den oorsprong der Irokoizen en Huronnen heb. Daar word van vier Koningen gehandelt die een verbond hadden aangegaan om vyf andere Koningen van deze zondige Steden, die God door 't vuur des Hemels verteerde, te beoorlogen. Deze vier Koningen waren Chodorlahomor, Koning der Elamiten of Perzen, Amraphel, Koning van Sennaar of Babylon, Arioch, Koning van Pontus, en Thadal, Koning der Natien. De Overzettingen verschillen 't meest ten opzicht van deze twe laatste. De Hebreeuwſche, die Onkelos en de zeventig gevolgt hebben, noemt *Arioch Koning van Hellafar*, de Arabische, *Koning van Sarian*, die van Symmachus, *Koning der Scytbien*.

Vide Pogliotta & Biblia Maxima. in cap. 14. Genes.

Maar St. Hieronymus, de overzetting van Aquila volgende, noemt hem *Koning van Pontus*. Men is noch onzekerder ontrent dezen Thadal, om de algemene uitdrukking van *Koning der Natien*. De Hebreeuwſche vertaling heeft *Koning van Gom*, en de Syrische zet het over *Koning der Geliten*. Maar deze landen Hellafar, Sarian, en Goim zyn in de oude en hedendaagsche Aartsryksbeschryving te enemaal onbekent. Zommige verstaan, na Symmachus, door het woord *Gentium Pamphilien*, of om beter te zeggen dat gedeelté van klein Aziën, dat verscheyde kleine afgezonderde volkeren inhiel, waar van ieder tot zynent de meester was, en die de

H.

H. Schrift *Populus Gentium* noemt, gelyk zy de Eylanden van de Egeefche zee *Infula gentium*, de Eylanden der Natien noemt.

't Geen de uitleggers verlegen maakt is de verafgelegeneheid van het eene land tot het ander, en de foort van onmooglykheid die 'er u't deze verheid fchynt te fpruiten, dat deze Koningen te zamen hebben kunnen verbonden zyn, om vyf Koningen, die redelyk dicht aan elkander lagen, te beoorlogen. Om deze verlegenheid dan te vermyden, trachten zy de ftaten van deze Vorften zo veel het moogelyk is tot elkander te doen naderen, en zeggen dat Arioch Koning van een ftad van Celesyrien was; die Stefanus *El-las* noemt, en zy plaatzen het koningryk der Natien in dat gedeelte van Galilea, dat men Galilea der Natien, *Galilea Gentium*, noemde; maar waar aan men dezen naam in voorbaat gegeven heeft, waar van men meer Voorbeelden in de H. bladeren vind; want deze benoeming is zo oud niet als Mozes, en word in Jozua niet gevonden, fchoon zy beyde van Galilea gewag maken.

Neder-Galilea wierd in der daad eerst lang daar na Galilea der Heydenen genoemt, ter oorzaak van de Feniciers en andere afgodifche Volkeren van 't gellacht van Kanaan, die het bewoonden.

Maar de grond van deze zwarigheden heeft niets om 't lyf, als men opmerkt dat het deze Koningen niet moeilyker viel zich te zamen te verbinden, als Priamus dat hy met verafgelegene Volkeren in Afien en Afrika had aangefpannen, en als het de Franfchen in den laatften Oorlog geweest is, dien zy in Amerika in 't jaar 1716 gevoert hebben, wanneer zy, om de Tionnontaten by te fpringen zes of zeven hondert mylen weegs moesten allegen, om by de Outagamis te komen, en die in hun fort te overmeesteren, daar zy zeer weinig in getal waren. Nu veronderftelt zynde dat de Staten van Arioch en van Thadal in klein Azien geweest waren zo waren zy niet meer als ontrent vier of vyf hondert mylen van de ftaten van Chodorlahomor en van Amraphel afgelegen, en de gene die zy gongen beoorlogen waren volgens deze veronderftelling in 't midden, ten opzicht van die vier Vorften.

Ik geloof evenwel dat men de ftaten van deze Vorften naderby kan brengen, als men zich by de Vulgata en andere overzettingen houd, die Thadal en Arioch in Pontus en na de Kaspifche Engtens in het Afiatifch Scythien plaatzen. De naam Arioch; dien Eusebius *Archos* noemt, komt met den *Ares* der Barbaren, en met deze Provintie, *Arciana* geheten, over een, die aan Perzien grensde, en zich tot de Kaspifche engtens uitftrekte. De naam zelfs van Arciana of Ariana zweemt zeer na het koningryk van Sarian in de Arabifche Overzetting. Thadal, Koning der Geliten, was een nabuur van Arioch, want 't is waarfchynlyk dat de Geliten de zelfde waren als die gene, die in de oude aarctryksbefchryving *Gela* of *Geli* genoemt worden, die ook na de kant van de Kaspifche zee gelegen waren. Plinius vermengt ze met de Kadufiers, Strabo onderfcheyd ze, en zegt dat de Kadufiers by na zo veel voetvolk als de Volkeren van Ariana hadden. Voor 't overige waren de ftaten dezer twee Vorften, als men dezelve in Pontus plaatft na de kant van klein Azien toe, zo ver niet van die der twee

I I. D E E L.

M 2

an-

Wat de Uitleggers daarin verlegen maakt:

Mafius, Jozua H. 12. Vj. 9.

Plin. lib. 6. s. 16.

Strabo, l. 11. p. 350. & 360.

*Arrian.
lib. 2. 1. 1.
Indic.*

andere bontgenoten afgelegē. Want in Arrianus word verhaalt, dat terwyl Alexander Perzien doortrok, hem de Afgezanten der Natien die ontrent Pontus Euxinus wonen, langs een zeer korten weg quamen begroeten, zo dat deze Vorst daar zeer over verwondert stond. Men kan 'er byvoegen, dat de steden en de Natien in die eerste tyden geen vaste plaats houdende, men noch gemaklyker de staten van de twee andere Koningen zou kunnen doen naderen, voor al van die der Elamiten, wiens land toen noch zo ver afgelegē noch zo wyduitgestrekt niet was, als naderhand. Men kan niet loochenen dat de Persianen of Elamiten tot den tyd van Cyrus toe op de wyze der Wilden geleefd hebben, gelyk ik door Herodotus bewezen hebbe.

*Gen. 14.
17. 5.
6. 7.*

Deze Oorlog, waar van de Schriftuur spreekt, was in eenen zin zo klein niet als men dien maken wil; want schoon de Koningen van de vyf steden dichte bureu waren, liet de Oorlog niet na een groten streek lands te beslaan, 't geen klaar uit de H. Schrift zelfs blykt, nademaal deze vier Koningen, voor dat zy de vyf andere overwonnen, verscheyde Natien te onderbragten, die mooglyk in 't verbond hunner vyanden stonden. Dit waren de Raphaims, de Emims, van 't geslacht der Reuzen, de Zuzims, de Chorreers, de Amalekiten, en de Amorrhéers. Van de andere kant was hy evenwel niet groot, want alle deze Natien, die een zo aanzienlyke uitgestrektheid van land besloegen, waren zeer gering in getal. Niets geeft dit beter te kennen als het geen deze vier Koningen, overwinnaars van zo vele Volkeren, en die noch over die van de vyf steden quamen te zegepralen, overquam: want deze trotze overwinnaars wierden in hun zege zelfs door Abraham overwonnen, aan het hoofd van driehondert achtiē van zyn volk, en misfchien van eenige hulpbenden van de twee broeders Escol en Aner die zyn bondgenoten waren.

*Ibid.
17. 15.*

Ik weet dat men zwarigheden kan maken over het geen ik van het klein getal van ieder Natie zeg, en dat men my kan tegenwerpen dat deze landen zeer bevolkt zyn geweest, 't geen men uit het voorbeeld der Israëlitē zelfs bewyzen kan, die zoo zeer in de Woestyne toenamen; maar men moet de tyden onderscheyden: de Volkeren hebben hun wisselvalligheden gehad, in den eenen tyd zyn zy zeer weinig in getal geweest, en op andere tyden zyn zy zo sterk aangegroeit, dat zy al de staten hunner geburen als beken hebben overstromt.

V I E R D E H O O F T S T U K .

*Het Rys-
je of
krygsste-
ken.*

DE Byl is zo dra niet opgestoken of de Legerhoofden bereyden zich om hun volk te werven, en de gene die lust hebben om hen te volgen, steken het Rysje op. Dit is een stuk gewerkt hout, met vermillioen bestreken daar ieder krygsknecht enig teken of kenlyke figuur op zet, en dat hy den Veldheer geeft, als een pant dat hem in perfoon verbeelt, en dat als een knoop van zyn verbintenis, zo lang die duurt, kan aangezien worden.

*De Wil-
denkun-*

Ik had in 't eerst gemeent dat wat verbintēnissen de Wilden in dier-

diergelyke gelegenheden aangingen, zy die konden verbreken en hun woorden na hun believen in den hals halen, in gevolge van deze vryheid, die hun zo aangeboren schynt, dat zy alle onafhankelyk van den ander schynen te zyn, en dat men zou geloven dat hun Hoofden maar een gezag zonder dwang hebben, en dat eniger maten van de dadelyke wil van ieder mensch afhangt.

Maar ik ben vervolgens ontrent dit stuk uit den droom geholpen, door het geene 'er in de Zendelingschap van de Huronnen van Loretto gebeurde; want eenige zwarigheid ontstaa zynde over een Wilden, die men weg wilde jagen om dat hy tegen een zaak had aangegaan, waar toe zich het dorp plechtiglyk verbonden had, en waar van het verband in zulke Rysjes bestond, als die men opsteekt om ten oorlog te trekken; vermaande een oud Man den Zendeling dat hy styf by zyn stuk zou blyven staan, zeggende, dat men den schuldigen noch genadiglyk handelde, en dat het van onheuglyke tyden af een Wet by hen was, dat het Dorp recht had om dien genen te doen sterven, die na dat hy het Rysje opgefioken had, de beloften van zyn verbintenis niet na quam.

Schoon deze Wet hedendaags na den letter niet nagekomen word, zyn 'er evenwel noch verscheyde versliche Voorbeelden van gestrengheid, en men heeft dikwils genoeg gezien dat Veldoversten met koelen moede en zonder rechtspleging gemene Soldaten den kop insloegen, die tegen hun wil ten Oorlog getrokken waren, of die onderweeg gedeferteert waren, verlatende de party daar zy zich in hadden laten inschryven.

Deze wyze van verbintenissen aan te gaan; met zich onderling eenig teken en pand van het gegeven woord te laagen, was by de Barbaren niet alleen bekend, maar van hen tot de Grieken en Romeynen overgegaan, en noch lang genoeg na de bloeiende eeuwen van het gemene best tot de latere keyzers toe in stand gebleven. Deze tekens noemde men *Tessera*, en waren kleine stukken hout, van beyde de kanten glad, waarop men cyffers of figuren zette, na het geen men vertonen of betekenen wilde. De keurlykste en die van de eerwaardigste Oudheid waren die gene die men *Hospitales* noemde, om dat zy tot een teken van gastvryheid gegeven waren, wiens rechten onschentbaar en allerheiligst waren, en tot de nakomelingen overgingen. De Gastheer en de gast van elkander afscheyd nemende, deelden het teken, en bewaarden 'er zorgvuldig de stukken van, om ze te kunnen aan elkander voegen, als zy by geval malkander weer ontmoeten, de gene die deze tekens verslingerden of aan stukken braken; wierden gecoordeelt de gezwore trouw te verbreken; zy stonden voor eerloos te boek, en al de gramschap der Goden waardig te zyn.

Van de partikulieren gingen deze Zinnebeelden tot de Genootschappen over, en de steden zonden ze aan andere steden hare Bontgenoten, om een zeker pand van haar verbond te zyn.

In de Krygskunst waren 'er van verscheyde soorten, want behalven den Standaard, die men ook *Tessera* noemde, noemde men met den zelfden naam het teken van de inschryving, de order of het woord dat zy in het leger van den Veldoversten gingen halen,

nen de
verbin-
tenissen,
die zy zo
aange-
gaan
hebben,
niet ver-
breken.

en dat op diergelyke stukken houts gegeven wierd ; men noemde dus de Verbinteniffen voor de belening der Troepen, 't zy dat men die in geld of in levensmiddelen moest betalen; want als men deze tekens op den gezetten tyd vertoonde, waren de Krygskaffiers en Kommissariffen van den leestocht genootzaakt zulke en zo veel zaken te leveren, als zy betekenden. Men had het zelfde gebruik in de uitdelingen die de Keyzers aan het Volk deden, en hier van daan komen de verschillende betekenisfen die men in de Schryvers vind, of de bywoorden die by het woord *Tessera* gevoegt zyn, als *Nummaria*, *Fruementaria* en andere, die haar gebruik en de uitlegging die men 'er van maakt betekenden, dewelke door het bywoord zelfs bepaalt word. Men ziet noch de gedaante van deze Tekens op de Medailjes der Keyzeren en op eenige antiken.

V Y F D E H O O F T S T U K.

Manier
om den
Oorlog
te zinnigen
en te ver-
klaren.

Paufan.
in Lucro-
nic. Pla-
tae pr.
3. Anod.
Comra
Gomet.
1b. 4.
Clement
Alex. in
Proh.

Aan-
fpraak
aan den
Oorlogs
God.

DE Oorlog word in een Raads-hut, daar het gantsche dorp vergadert, gelyk ik elders uitgelegt heb, gezongen, en de Veldoverfte recht het gattmaal aan. Het zonderlingste dat 'er in dit foort van feest is, is dat de honden, die men in den ketel steekt, daar het voornaamste voorwerp van de offerande uitmaken; waar onder zy of aanspraken doen aan *Areskou* den Krysgod, aan den groten Geest en den Hemel, of aan de Zon, die zy bidden dat hunne paden mag verlichten en hun de zege over hun vyanden doen behalen en hen gezond weer in hun Vaderland leveren.

Zonder twyffel is dit een van die Offeranden, die de Lacedemoniers, Kariërs en de Volkeren van Thracien God Mars ter eren pleegden, waar in zy Honden tot een Offer slachten. Maar ver dat het een Geest van Godsvrucht zou zyn, die de ziel van deze Offeranden is, is het eer een Geest van razerny en dolheid. Want hun gedachten op het gezicht van dit gerecht verhit wordende, beelden zy zich in dat zy het vleesch hunner vyanden verflinden, gelyk zy naderhand in hun liederen zeggen, en zy hebben geen groter vermaak als de verachting die zy 'er van hebben te betuigen, door de gelykenis die zy tusschen hen en de honden maken; in der daad zy geven geen anderen naam aan hunne Slaven.

De Krygslieden verschynen in deze Vergadering op een afgryfselyke en wonderlyke manier, die bequaam is om schrik aan te jagen, beschildert, en met hun wapenen opgeschikt. De Veldoverfte, die de Byl opsteekt, heeft de troni, de schouders en de borst met houtskolen zwart gemaakt. Hy is gewapent, zo wel als een of twee Raadslieden die hy nevens hem heeft staan, met zyn vrouw en kinderen, die met hun beste cieraad opgeschikt zyn. De Overfte cenigen tyd gezongen hebbende, verheft vervolgens zyn stem, en zegt tegen alle de omstanders dat hy dit feest aan den Oorlogs God offert, en zich vervolgens tot hem rechtende. „ Ik „ roep u aan, zegt hy, op dat gy my in myn onderneming begun- „ stig, dat gy medelyden met my en myn gantsche familie hebt; „ ik roep ook alle goede en quade Geesten aan, alle die in de lucht, „ op der aarde, en onder de aarde zyn, op dat zy my en die van

myn

„myn aanhang behouden; en dat wy na een gelukkige reize weer in ons land mogen keren.“ Al de omstanders antwoorden *ho!* en herhalen deze toejuichingen op alle de wenschen en gebeden die hy doet.

Eindelyk *heft* de Overste *den zang aan* en begint den dans *Athonront*, slaande met zyn moker een van de pylaren van de hut aan, en zy antwoorden hem alle door hun *hé, hé* terwyl hy danst.

Ieder van de gene die het rysje opsteken slaat op zyn beurt ook op den paal, en danst op dezelfde wyze. Dit is een openbare verklaring van de verbintenis die zy voorheen in 't verholen aangegaan hebben. Dan bied men opentlyk de hondekoppen, die men in de ketel gestoken heeft, aan de aanzienlykste helden aan, om door dit teken van achting hun moed op te wekken. Dan dansen zy ook hun satyrischen dans, en werpen asch op het hoofd van die gene, die zy willen aanmoedigen, of ook wel op die, dien zy enig verwyt willen doen dat hy zich niet wel in enige gelegenheden gedragen had, daar hy minder dapperheid had laten blyken, als men zich van hem beloofd had. Zommige, met hun wapens schermdende, maken ook den schyn van iemand der omstanders te willen treffen, als of zy door deze gebaren zeggen wilden, dat zy dus verscheide hunner vyanden om hals gebracht hebben. Maar het is geen anderen geoorloofd, als die zich reeds door enige heerlyke daad hebben beroemt gemaakt; en bewyzen van dapperheid kunnen tonen, dit te doen; noch moeten zy op staande voet een geschenk aan dien genen geven, dien zy deze soort van smaad, met zo veel vryheid te gebruiken, hebben aangedaan, by gebrek van 't welke deze recht zou hebben om hen in 't openbaar te hietzen liegen, zeggende dat zy maar bloodaarts zyn, die nooit de kouragie hebben gehad om iemand leed te doen; 't geen hen met schaamte zou bedekken. Daar staat ook aan te merken, dat ieder zyn byzonder lied heeft, 't geen niemand in zyn tegenwoordigheid zou durven zingen, niet alleen in diergelyke plechtigheden, maar zelfs in 't byzonder, zonder zich bloot te stellen om hem een afront aan te doen, en 'er weer een van zyn kant te ontfangen.

De Oorlog ontsteekt na mate dat de bestemde tyd om te vertrekken nadert, en word by na alle nachten gezongen. Men word met ernst verbittert, wanneer men de mondprovië begint op te doen, 't geen zy *Jagotokariagon*, dat is te zeggen *den bongersnood* noemen, 't zy om dat zy dezen voorraad tegen den honger op doen, waar aan zy in hun lange tochten blootgesteld zyn, 't zy om dat de krygsknechten door lang vasten zich daar toe bereyden, om, zeggen zy, te beter in staat te zyn om door deze toebereyding den honger uit te staan, die hun onvermydelyk voorkomt, en om te beproeven hoe lang zy dien kunnen verduren. Wel is het waar dat zy misschien hedendaags geen andere reden voor dit strenge vasten hebben, maar het blykt klaar dat het by hun oudstys een godvruchtige plechtigheid was, met het zelfde inzicht als de offeranden ingestelt.

Eindelyk, wanneer de tyd verlopen is, nemen die gene, die in het

Den zang, en begint den dans *Athonront*.

Vremde plechtigheden op dit seest.

n noemde
zy dat men
men deze
kaffiers en
o veel za-
de gebruik
n hier van
Schryvers
voegt zyn,
ruik en de
te door het
te van de-
antiken.

de dorp ver-
ren, en de
e dat 'er in
n den ketel
le uitmaken;
rysgod, aan
e zy bidden
hun vyanden
veren.
de Lacede-
mars ter eren
a. Maar ver
iel van deze
heid. Want
t wordende,
verlinden,
hebben geen
ben te betui-
den maken;
ven.

een afgryf-
schrik aan te
De Veld-
ouders en de
t, zo wel als
n, met zyn
nikt zyn. De
volgens zyn
eest aan den
ende. „Ik
ming begun-
amilie hebt;
e in de lucht,
y en die van
myn

het dorp blyven, van hun vrienden, die vertrekken moeten, afscheyd.

Ieder wil een pant van hun onderlinge vriendschap hebben. Zy verwisselen van rok, van deken, of enig ander huisraad. Een krygsknecht eer hy uit het dorp trekt word dikwils meer als twintig of dertig maal geplundert, na mate van de achting waar in hy by de zynen is, of na het getal van vrinden dat hy heeft, zynde 'er niemant die niet yvert om hem tekens van zyn achting te geven, en die het zich niet tot eer rekent iets te bezitten dat hem toegekomen heeft.

P. le Comte, N. M. de la Chine, tom. 2. p. 53, 54.

De Schryver van de nieuwe gedenkschriften van China, die met zo veel aartigheid en bevalligheid geschreven zyn, geeft ons een heerlyk voorbeeld van een diergelyke beleeftheid in de Chinezen jegens de Overheden, die in een stad of Provintie hun tyd met lof uitgedient hebbende genoodzaakt zyn na een ander over te gaan. „Want zo dra de Mandaryn op het punt van zyn vertrek staat, „gaan al de inwoonders op de herewegen staan, en rangeren zich „hier en daar van de poort van de stad af, waar door hy komen „moet, tot twe of drie mylen ver: men ziet over al schoon ver- „lakte tafels, met satyn overtrokken, en met konfituren, likeurs „en Thé beladen. Ieder houd men tegen zyn dank op den weg „staande, men dwingt hem te gaan zitten, te eten en te drinken, „wat het aardigste is, is dat ieder een iets wil hebben dat hem „toebehoort. De een trekt hem de laarzen uit, de andere neemt „hem zyn muts, de derde zyn rok af, maar men geeft hem ter- „zelfder tyd een anderen in de plaats, en eer hy van dezen troep „verloft is, heeft hy dikwils al dertigderly verscheyde paren laar- „sen aan gehad.

Verge- lyking hier van met de Oud- heid, Homer. Iliad. 6. Vj. 236.

Deze voorbeelden van wederzydsche beleeftheid vond men in de Oudheid niet alleen onder medeburgers, maar zelfs onder vyanden. Glaukus en Diomedes, staande op het punt om elkander aan te vallen, en de verbintenissen kenbaar wordende die hun Vaders door de rechten van gastvryheid hadden gemaakt, hernieuwen het oud verbond, en willende elkander tekens van hun achtig geven, verwisselen zy op het slagveld onderling van wapenen, voor dat zy elders tekens van hun dapperheid tegen Vyanden gingen geven, die hun niet zo na bestonden.

Z E S D E H O O F T S T U K .

Vertrek der Krygsheden.

OP den dag van hun vertrek vergaderen alle de Krygsheden, op hun best uitgedost en met alle stukken gewapent, in de Hut van den Oversten van de Party, die altyd volgens gewoonte zwart gemaakt en gewapent is. Onderwylen trekken de Vrouwen, met hun bagagie beladen, voor uit, en wachten hen op een zekere distantie van het dorp in. Wanneer zy alle by een zyn, doet de Overste een korte aanspraak en gaat voor aan, zingende alleen het doods-lied in name van alle de anderen, die hem op een ry een aan een volgen, zonder een woord te spreken. Buiten de pailade gekomen zynde, schieten zy hun vuur-roers af, zo zy 'er be-

hebben, of schieten een pyl in de lucht, en de Overste gaat onder 't marcheren al voort met zingen, tot dat hy uit het gezicht van het dorp is. Alle dagen doet hy het zelve, en mist nooit alle morgen als hy van legerplaats verandert zyn dood-lied te zingen, tot dat hy ten enemaal buiten gevaar en zelfs weerom in zyn dorp gekeert is, daar hy verplicht is een nieuw feest aan te rechten, om den Geest te bedanken, die hem in zyn onderneming begunstigt, en weer te huis gebracht heeft, verlossende hem van alle gevaren.

De Krygslieden gekomen zynde daar de Vrouwen hen inwachten, leggen alle cieraad af, en rusten zich toe als reizigers, stellende hun Vrouwen of Bloedvrindinnen alles ter hand wat zy niet nodig hebben, en beladende zich zo weinig als 't mooglyk is.

De Irokoizen en de Huronnen noemen den Oorlog *Ondouta-gette* en *Gaskenrbagette*. Het slot woord *Gagetton* dat in de samenstelling dezer beyde woorden gevonden word, en dat dragen betekent, geeft te kennen dat men daar in certyds iets droeg, dat 'er zodanig een zinnebeeld van was, daar de gantsche Oorlog zyn benoeming van had gekregen. Het woord *Ondouta* betekent de zachte dons die men uit de airen van het moerasried haalt, en betekent ook de plant in 't geheel, waar van zy zich bedienen om de matten, waarop zy slapen, van te maken, zo dat het schynt dat zy dit woord voor den Oorlog eigentlyk bewaart hadden, om dat ieder oorlogsmen in deze soort van tochten zyn bed of mat met zich droeg.

In der daad de mat is noch hedendaags het zinnebeeld dat zy in hun beeldsprakige schilderyen vertonen, om het getal hunner veldtochten uit te drukken. Wat het woord *Gaskenrba* aangaat, dat is zo oud, dat 'er de Wilden zelfs de betekenis niet meer van weten. Maar nademaal het dwaas zou zyn te zoeken waar een woord van afgeleyd word, daar de inboorlingen zelfs verlegen in staan, is het my genoeg te zeggen, dat al wat de Wilden op hun krygstochten mee dragen in hun wapens bestaat, in enig huisraad dat zy in 't veld nodig hebben, en in enig voorraad van meel, zodanig, als ik 't uitgelegt heb, toebereid.

ZEVENDE HOOFSTUK.

HUn aanvallende en verwerende wapens waren en zyn noch ten delen dezelve, waar van men zich by na overal in de eerste tyden bedient heeft, tot dat men het schietgeweer uitgevonden heeft, dat men hun door een slecht overleg medegedeelt heeft; te weten de boog en pyl, waar van men de eerste vinding aan de Cretenzers toeschryft; de werp-spies, de moker of knods, het schild, het harnas, en de helm.

Hun bogen zyn van rood cedren-hout gemaakt, of van een ander zeer hart hout dat in het vuur noch meer verhart is. Zy zyn recht, en by na zo lang als zy zelfs; hun pylen zyn van riet gemaakt, en met veren van enigen groten vogel verzien, en in plaats van een yzeren punt plakken zy daar met een zeer sterke vislym

II. D E E L. N scher-

Betekenis van het woord *Ondouta* daar zy den oorlog mee uitdrukken.

Wapens der Wilden.

eten; af-

ben. Zy
ad. Een
r als twin-
aar in hy
zynde 'er
te geven,
em toege-

a, die met
ft ons een
hinezenje-
yd met lof
er te gaan.
trek staat,
ageren zich
hy komen
choon ver-
ren, likeurs
op den weg
te drinken,
oen dat hem
ndere neemt
ft hem ter-
dezen troep
paren laar-

ond men in
fs onder vy-
om elkander
die hun Va-
kt, hernieu-
van hun ach-
an wapenen,
yanden gin-

Krygslieden,
apent, in de
ns gewoonte
de Vrouwen,
op een zeke-
n zyn, doet
gende alleen
a op een rey
Buiten de pa-
f, zo zy 'er
be-

De mee-
ste Kar-
aibische
Natiën
vergtij-
gen haar
pylen.

scherpe beenderen of stenen aan, die met verscheide hoeken uit-
gehakt zyn, om de wonde noch gevaarlyker te maken. De mee-
ste Caraibische Natiën vergiftigen die, zo dat de minste quetzuur
daar van doodlyk is. Ik heb niet gehoord dat enige Natie van het
Noordelyk Amerika het geheim geweten of het gebruik gehad
heeft om ze te vergiftigen. Met deze pylen vullen zy hun pylko-
ker, die van een boomschors gemaakt en met een toberyd leer
overtrokken en verciert is. Zommige Volkeren in plaats van pyl-
kokers steken hun pylen in het hair, gelyk ceertyds de Ethiopiërs
deden.

De moker
of wapen-
knods.

De moker of wapenknods dient hun te gelyk voor degen en
knods. Zy is van een wortel van een boom of van een ander zeer
hart hout gemaakt, twe of derdehalf voet lang, aan de kanten ge-
lyk geschaaf, en loopt aan het ent breed of rond toe ter dikte van
een vuist. Men ziet 'er van verscheide soorten.

Hun
schilder:

Hun schilden waren van biezen of schorslen, met een of meer
toebereide vellen bekleed, daar zyn 'er die maar van zeer dik leer
zyn. Zy hadden 'er van allerly grootte en van allerly gedaan-
tens.

Harnas-
ten.

Hun harnassen waren ook een samenweefzel van hout of kleine
ried-stokjes; op een zekere lengte gesneden, vast tegen elkander
sluitende, heel netjes met kleine koortjes van harte of geytevel
gemaakt, doorweven en doorregen. Zy hadden dy-en arm-pla-
ten van dezelfde stof. Deze harnassen konden de proef van pylen,
die met been of steen gewapent waren, uitstaan, maar zy zouden
de yzere punten niet hebben kunnen weerstaan.

Ik weet niet datze in Amerika elders als in het Noordelyke deel
in gebruik zyn.

Zedert
darde
Wilden
merde
Europe-
anen
handel
gedre-
ven heb-
ben, ge-
bruiken
ze vuur-
roers.

Zedert dat de Europeanen met de Wilden handel gedreven heb-
ben in vuur-roers, kruid en loot, hebben de gens, die dit kry-
gen kunnen, byna hun andere wapens laten varen, voor al die tot
verwering des ligchaams dienden, nademaal deze hen niet tegen
een musquet kogel kunnende beschutten, nergens toe dienen als tot
ballast. De verafgelegenste Volkeren, en die zo gelukkig zyn dat
zy ons niet kennen, gebruiktenze mischien noch.

Zy bedienen zich niet graag van onze degens op de manier als
wy doen, maar zy stekenze aan 't end van de stokken, die zy met
kracht gelyk de spieflen werpen, of die zy als lanthen of esponsen
handelen.

Frenzier,
Relation
du Voyage
à la
Mer au
Sud. p.
50.

De Volkeren van Chili hebben slingers, en zyn op de jacht zeer
behendig in het werpen van koorden, waar meê zy de dieren ver-
strikken, ik weet niet of zy 'er zich in den stryd van bedienen,
gelyk ceertyds de kampvechters, die *Restiarii* genoemd wierden
die ze in de gevechten van de renbaan gebruikten.

Thevet,
Cosmogr.
Livre. I.
Chap. 1.
p. 95.
1. 2.

Thevet spreekt ook van een ander soort van wapens, die de
Patagons of Reuzen, die dicht by de Zuidlanden wonen op een Ey-
land aan een hoek van Amerika, gebruiken.

„ Het zyn, zegt hy, zekere grote en zware kogels, die uit een
„ zeer klare myn gehaalt zyn: deze kogels zyn gants rond, deze
„ maken zy aan een touw dat van pezen der dieren gemaakt is,
vast.

„ Dit

„ Dit slag van wapens laten zy nooit te huis, 't zy dat zy ter jacht of ten fryde trekken, te meer om dat zy in dit kunstje zo ervaren zyn, dat ze op de lengte van hun touw niets zullen misfen te raken. Ook werpen zy ze wel uit de hand zonder die vast te houden, en dan zynze niet eens bekommert op vyfendertig of veertig schreden daar zy opgemikt hebben te treffen, en een beest moet wel moeielyk zyn om 't leven te brengen, en wel harde beenderen hebben, zo deze kogel hem die niet kneuft en aan stukken slaat: wanneer zy het gedood hebben, dragen zy het op hun schouders na hun Hutten: 't waar al zo goed met een loode kogel uit een vuur-roer getroffen te zyn.

Onder 't getal van de wapens moet men den standaard stellen, dien de krygslieden dragen om zich te onderscheyden. 't Is een ronde schors, waarop de wapens van de Natie of enig ander kenlyk teken geschildert is, en die aan een langen staak gelyk de andere standaarden, die men in onze legers gebruikt, valt gemaakt is.

A C H T S T E H O O F T S T U K.

MEt een zonderling vermaak heb ik het gedicht van Apollonius van Rhodus over den tocht der Argonauten gelezen, om de volmaakte overeenkomst die ik door het gantsche werk tusschen deze beroemde Helden der Oudheid en de Barbaren van den tegenwoordigen tyd in hun reizen en krygstochten vind. Herkules en Jazon, Kastor en Pollux, Zethes en Kalais, Orfeus en Mopsus, en alle deze andere halve Goden die zich onsterffelyk hebben gemaakt, en die men al te licht wierook heeft toegezwaait, worden zo wel door een troep arme en elendige Wilden vertoont, dat ik my verbeelde met eige ogen deze beroemde winnaars van het gulde Vlies te zien, maar deze gelykenis brengt een groten afflag in het denkbeeld dat ik my van hun roem gemaakt had, en ik schaam my voor de grootste Koningen en Vorsten van de Wereld dat zy zich tot eer gerekent hebben, wannecr zy daar by vergeleken wierden.

Het beroemde Schip Argo, dat een steen die aan een koorde van wortels van Laurier maakt, vast is, tot anker heeft, waar aan het gewicht van Herkules alleen tot ballast dient, dat de Argonauten door de Lybische zanden twaalf dagen en twaalf nachten lang op hun schouders dragen, heeft niets dat het van een prauw of ten hoogsten van een sloep onderscheyd.

Deze Herkules zelfs, die by de anderen op de roeibanken gaat zitten en een riem in de hand neemt, die diep in het bosch loopt om een riem van een kleinen dennenboom, na dat de zyne gebroken was, te maken, die t'elkens als men aan land treed om in hutten te slapen, op strand onder den bloten hemel op een bed van blaren of takken gaat leggen, is in alle delen een Wildeman en niets meer.

Ik zou de gelykenis verder kunnen voortzetten, maar zy zal van zelfs tastelyk genoeg worden door de toepassing van de omstandigheden die ik zal gaan verhalen, zo iemand de moeite wil nemen om die met het dicht te vergelyken.

*Apoll.
Rhod. l.
1. V.
955 &
2. V.
166.
Idem lib.
1. V.
533.
14. l. 4.
V. 1385.*

Hun
tochten.
Demeest-
ste toch-
ten der
Wilden
geschie-
den te
water.

Voor-
delige
legging
der Iro-
koizen.

De Fe-
niciers
staan
voor de

De meeste reizen der Wilden geschieden te water, om het gemak van de Meiren en de Rivieren, die Amerika zodanig doorsnyden, dat 'er byna geen plaas is, daar het water niet door loopt. De Rivieren van Europa zyn beken in vergelyking van die van de nieuwe Wereld. In Zuid-Amerika zyn de Rivier der Amazonen, de Orenoko, de Rivier de la Plata hele zeën, om hun gruwelyke breedte en lengte. In Noorder-Amerika heeft men Meiren van zoet water, die Eb en Vloed hebben, en waar van 'er zommige vyfhondert mylen in den omtrek beslaan. Byna alle deze Meiren hebben gemeenschap met elkander, en wanneer men op de hoogte van het land is gekomen, tegen den groten vloed St. Laurens opvarende, vind men schone Rivieren die in de Missisippy lopen, dewelke byna altyd Noord en Zuid lopende, Noorder-Amerika in twee gelyke delen schynt te snyden, om in haar schoot een menigte van schone Rivieren te ontfangen, die van beyde oevers zich daar na toe begeven, en waar van hy de schatting aan de zee gaat overbrengen, zich in de golf van Mexiko uitstortende.

De legging der Irokoizen is noch voordeliger als die van de andere Volkeren van het Oostelyke deel; want van de eene kant den vloed St. Laurens in hun buurt hebbende, by den beroemden waterval van Niagara, en van de andere kant de Ohio, of de schone Rivier die in de Missisippy valt, zyn zy wel gelegen om overal na 't Oosten en 't Westen te varen, den loop van deze twee rivieren volgende.

De wyze waar op het land doorsneden is tot verdeling der waten die het vruchtbaar maken moeten, heeft de scheepsvaart, byna zo dra als 'er menschen waren, noodzakelyk gemaakt. Maar deze kunst die in de laatste tyden tot zo hoge volmaaktheid gebracht is, was eenige eeuwen lang in zeer enge palen besloten; en schoon de Ark, waar van God zelfs de maat en proportien gegeven had, en die zeer groot moet geweest zyn, als men acht geeft wat 'er al in moest, reeds in de tyden van den Zondvloed denkbeelden tot het bouwen van schepen had kunnen geven, in der daad van een gants andere gedaante, maar die veel hadden kunnen houden, moet men evenwel bekennen, dat zelfs langen tyd na den Zondvloed niet alleen niets by de Ark quam, maar dat het zelfs scheen dat men alle kennis daar van verloren had. 't Is waar dat de wereld niet meer met een zo groot ongeluk gedreigt zynde als dat waar door zy byna gants had omgekomen, en dat de heerschzucht de gretigheid niet opwekkende, gelyk zy naderhand gedaan heeft, de menschen afgeschrikt waren van diergelyke werken te ondernemen, als de Ark, die een vrucht van een veeljarigen arbeyd geweest was; 't zy dat zy die niet nodig oordeelden voor hun tegenwoordigen nooddrift, 't zy dat ze noch geen naauwkeurige kennis van de wyduitgestrektheid der Zeen hadden, noch lust om zich daar op te wagen, of wel dat zy zich liever daar reukeloos op wilden vertrouwen, als te veel moeite en arbeyd aanwenden, om met meer veiligheid te varen.

Schoon men de Feniciers of de Egyptenaren de eer geeft van de eerste uitvinders van de scheepsvaart geweest te zyn, geloof ik dat

men

men zeggen kan dat de beginselen over al daar 'er menschep zyn byna de zelve geweest zyn, en dat deze beginselen niet zeer aanmerkelyk waren. 't Is zelfs zeer waarfchylyk dat voor dat de Feniciers de anderen hier ontrent overtroffen hebben, de inwoonders van de Eylanden van de Egeefche zee, en de zee-kusfen van Peloponnesus begonnen hadden daar vele zaken in te verbeteren.

Het Eyland Kreta was beroemt voor den groten koophandel van Tyrus en Sydon. Jupiter had Europa, dochter van Agenor geschaakt, en zyne kinderen hadden lang de Middelandfche zee beheerscht. * Minos had zelfs eenige plaatzen in Fenicien veroverd, en zich daar ter neer gelagen. Dedalus en Ikarus hadden ten tyde van Minos de zeylen en masten uitgevonden.

Jazon, zo als zommige zeggen, was de eerste die de lange vaartuigen uitvond, in plaats dat zy voorheen een ronde figuur hadden, gelyke zekere kleine schuiten, waar van men zich noch op den Eufraat en den Tyger bedient. Herodotus beschryft deze ronde schuiten, waar mee men den Eufraat afzakte.

Maar zonder tot zulke duistere tyden op te klimmen, het is zeker dat men zich langen tyd in de drie delen van de bekende wereld van geen andere bedient heeft, als die gene die noch hedendaags in Amerika in gebruik zyn, dat is te zeggen de Praauwen en Canoos.

NEG ENDE HO OFT STUK.

DE Pyrogen waren en zyn noch hedendaags uitgeholde bomen, waar meê Virgilius meende dat de Scheepsvaart begonnen had, gelyk hy het door dit Vers uitdrukt.

Tunc Alos primum fluvii sensere cavatas.

Men gebruikte daar alle foorten van licht hout toe. De Egyptenaren, de Arabieren en de Indianen, maakten 'er van biezen, dat is te zeggen van dat riet, waar van Diodorus uit Sicilien, Solinus en Plinius spreken, dat zo verbaarlyk hoog en dik word.

De Canoos waren van twee foorten, sommige waren van tien gemaaft, en met vellen overtrokken; zodanig waren die der Lulitaniers, en van de Volkeren van Groot-Brittanje op den Oceaan, van de Veneten of Venetianen op 't Adriatich meer, der Assyriërs op den Tiger en den Eufraat; der Ethiopiërs op den Nyl, enz. Andere waren van de papier plant of schorsfen gemaaft, gelyk die der Egyptenaren en verscheide Volkeren daar ontrent. Lukanus heeft heerlyk deze kleine schuitjes in de volgende Verzen beschreven,

N 3

Pri:

* Volgens Thucydides 1. Boek, is Menos de oudste voor zo veel men weet die een vloot in zee gebracht heeft. Eusebius noemt in zyn Kronyk op het gezag van Kastor van Rhodens, de Volkeren, die na elkander 't gezag over de zee gehad hebben. De Lydiërs, de Pelasgiërs, de Thraciërs, de Rhodiërs, de Cypriotten, de Feniciërs, de Egyptenaren, de Milefiërs, de Kariërs, de Lesbiers en de Focëers. Hy kon wel van de Kretenzers begonnen hebben.

uitvinders der scheepsvaart bekend

Vid. Lill. Greg. Gyrald. de Navigiis &c.

Herodot. lib. 1. s. 194

De Pyrogen of Praauwen.

Virg. Georg. 1. vs. 136.

Diodor. Sic. lib 2. p. 74. Solin. Cap. 65. Plin. lib. 7 cap. 2.

De Canoos.

Strabo; lib. 3. p. 107.

om het ge-
nig doorfny-
t door loopt.
die van de
Amazonen.
n gruwelyke
iren van zoet
nige vyfhon-
eiren hebben
oogte van het
opvarende,
dewelke by-
n twee gely-
menigte van
h daar na toe
at overbren-

e van de an-
ene kant den
oemden wa-
of de schone
om overal na
wee rivieren

ding der wa-
scheepsvaart,
maakt. Maar
maaktheid ge-
belloten; en
portien gege-
n acht geeft
vloed denk-
ven, in der
hadden kun-
s langen tyd
maar dat het
't Is waar
dreigt zynde
, en dat de
y naderhand
rgelyke wer-
een veeljari-
oordeelden
noch geen
een hadden,
y zich liever
te en arbeyd

geeft van de
geloof ik dat
men

Lucan.
lib. 4.

*Primum canæ salix, madefactò vimine, parvam
Texitur in puppim, casoque induta juvenco
Victoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano. Sic tum tenet omnia Nilus
Conferitur Bibula Memphitis Cymba Papyro.*

De Schryvers geven aan deze schuitjes de bynamen van *Sutiles* en *Plicatiles*, om dat zy aan malkander moesten genaait worden, ter oorzaak van de stof daar zy van gemaakt wierden, en dat 'er waren die tot een konnen gevouwen worden, zo dat men ze gemaklyk dragen kon.

Plin. lib.
5. Cap 9.

De Ethiopers, op het getuigenis van * Plinius, hadden 'er van dit slag, die zy met hun overige bagagie inpakten, en droegen, wanneer zy aan de Katarakten van den Nyl gekomen waren.

Kanoos
van Huid-
den.

De Eskimenzers, en enige andere Volkeren van 't Noorden hebben ons het maakzel en de gedaante van die bewaart, die zy gebruiken, dewelke ook van de twee soorten zyn. De eerste zyn maar voor een persoon, zy zyn van twaalf tot vyftien of zestien voeten lang, gants plat, en van gedaante als een wevers schietpoel. Zy zyn zo wel van boven als van onderen gants met vellen bedekt, en hebben maar een gat in 't midden, daar de Wildeman halver lyf in gaat zitten. Hy sluit deze opening als een zak dicht om zyn middel toe, als met een gordel, en wanneer hy rontom zyn lyf een kafak heeft gellagen, en die zo gefchikt dat 'er niets als het aanzicht bloot blyft, lykenen de kano en de roejer maar uit een stuk te zyn, en daar zou geen druppel water in konnen komen. Zy bestieren de kano met een dubbelen riem, die aan weerskanten als een palet gemaakt is. Zy regeren die van beyde de zyden met zo veel behendigheid en vaardigheid, dat de kano langs het water schynt te glyden, en den wind te willen voorby rennen. Een werpspies die zy aan de kanten van de kano met een lange koort vast maken, dient hun om de visschen te treffen, die zy raauw eten; en nademaal zy niet voor 't water vrezen, en zelfs plezier scheppen om hun kano 't onderste boven te keren, en twee of drie-maal achter malkander om te buitelen, schynt het dat zy zonder vrees lange tochten kunnen ondernemen, als zy maar verzekert kunnen zyn dat de visch hun niet ontbreken zal.

De Wild-
den buitelen
zich met
hun Kanoos
't ander-
steboven

Hun andere kanoos zyn van het ordinare maakzel. De kiel is van hout en van wel in elkander gedrevene stukken, die men vervolgens van 't eene end tot 't ander met vellen van zeehonden, die wel genaait zyn gelyk de eerst genoemde, bedekt. Zy zyn zoo lang als grote Praauwen, en kunnen vyftig of zestig personen bergen. Als het stil is bestiert men ze met riemen, maar als de wind goed is zetten zy 'er een mast met lere zeylen op.

De

* Plinius lib. 5. cap. 9. Navis Plicatilis, quæ facta ex corio complicata circumfertur ad trajiciendos amnes.

Idem, libr. 10. cap. 29. Ibi Æthiopicæ conveniunt naves: namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est.

namen van *Sutiles*
n genaait worden,
ierden, en dat 'er
o dat men ze ge-

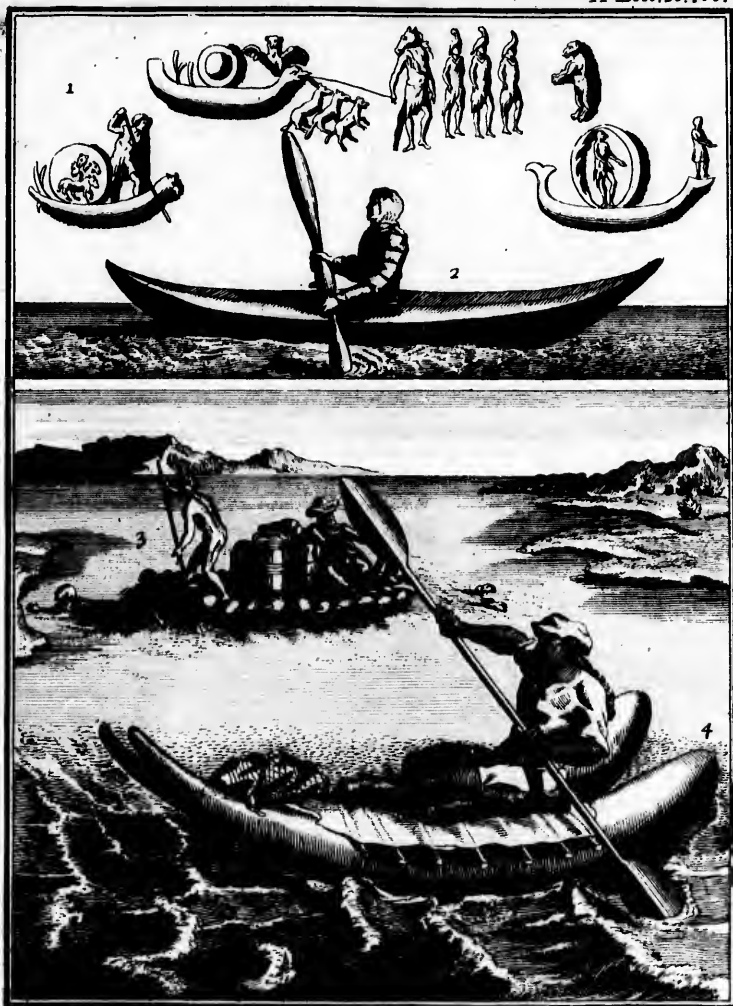
s, hadden 'er van
akten, en droegen,
komen waren.

van 't Noorden heb-
ewaart, die zy ge-
yn. De eerste zyn
t vyftien of zestien
een wevers schiet-
en gants met vellen
daar de Wildeman
g als een zak dicht
ineer hy rontom zyn
dat 'er niets als het
roejer maar uit een
konnen komen. Zy
an weerskanten als
le de zyden met zo
no langs het water
orby rennen. Een
et een lange kooft
ffen, die zy raauw
zen, en zelfs pleisir
en, en twee of drie
het dat zy zonder
zy maar verzekert

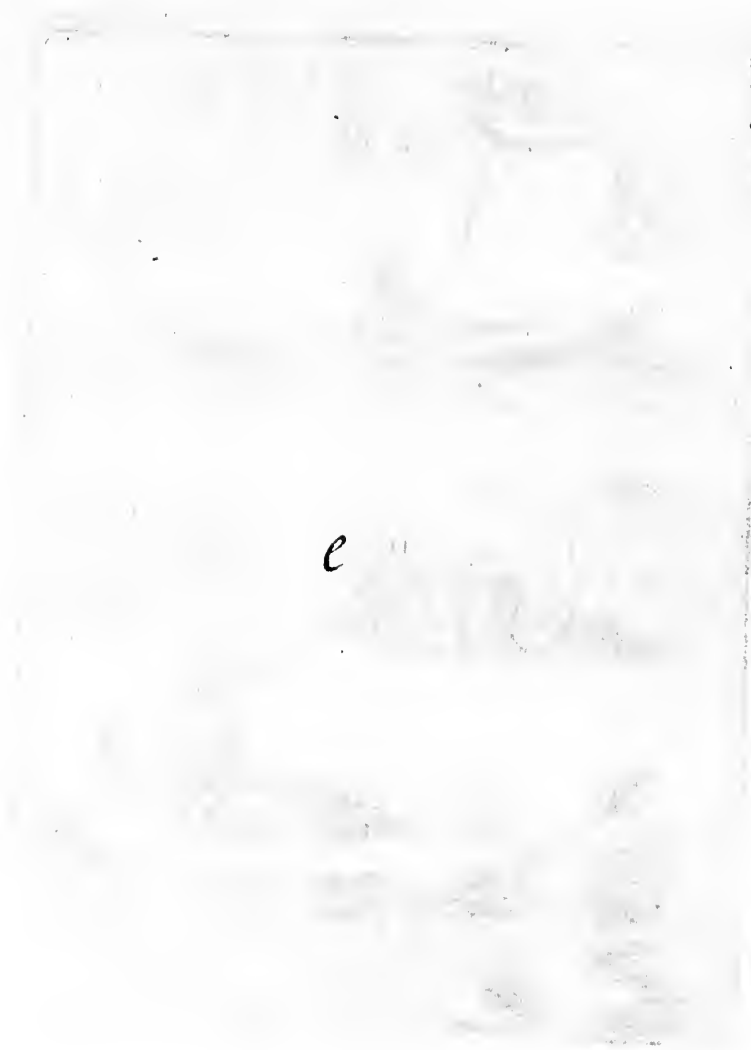
akzel. De kiel is
ken, die men ver-
van zeehonden, die
lekt. Zy zyn zoo
estig personen ber-
g, maar als de wind

De

corio complicata cir-
aves: namque eas pli-
est.

28.

e

D
van
lêe e
Zuid
H
en u
dat
't m
zorg
volg
het
del
best
De
voor
pen
de t
verse
men
gene
en re
ne E
Zo o
luch
op r
waar
byzo
velle
of g
der
deeg
sluite
getu
kan.
T
hy v
Zuid
die z
houd
melir
zyne
van g
hoort
dat z
De
far di
haalt.
Spanj
de he

* C

De Indianen van Peru hebben een andere zeer zonderlinge soort van lere schuitjes, die zy *Balzen* noemen, waar van Vader Feuillée en de Heer Frezier ons de afbeelding in hunne reyzen na de Zuid-zee gegeven hebben.

Het bestaat in twee soorten van schuiten, als de kanoos gemaakt, en uit vellen van Zeewolven die welgenaait zyn en vast sluiten, zo dat zy water-dicht zyn. Men vult deze schuitjes met wind, door 't middel van een pyp die ieder heeft, waar van men de opening zorgvuldig toestopt, na ze als een bal opgeblazen te hebben. Vervolgens maakt men ze aan malkander vast, zodanig evenwel dat het voorste nader aan malkander is als het achterste, door 't middel van een houten raam, uit staken die twee duimen breed zyn bestaande, daar zy met kabels van darmen vast aan gemaakt zyn. De staken van den raam zyn zo geschikt, dat de langste van de voor tot de achtersteven loopt, en voor kiel dient, de andere lopen van bakboort tot stuurboort, dat is te zeggen van de eene zyde tot de andere. Op dezen raam spannen zy een groot vel, uit verscheyde andere aan malkander genaaide bestaande, waar van men de enden aan de vier hoeken van den raam vast maakt. De gene die op dit soort van vaartuigen varen, gaan op dit vel zitten, en roeien met een pagaai of dubbelen riem, gelyk die van de kleine Eskimenzers kanoos, waar van wy zo even gesproken hebben. Zo de wind goed is zetten zy 'er een klein zeyl op, en om de lucht die verdwynen zou kunnen, te vervullen, zyn 'er altyd voor op twee darmen, die aan de openingen der blaasbalken vast zyn, waar met men ze in tyd van nood kan opblazen. Zy hebben een byzondere manier om de blaaden te naajen, men steekt de beyde vellen met een els of een graat door, en door de gaten trekt men of graten of stukjes hout, over de welke men van de een tot de ander kruislings van onder en van boven natte darmen legt, om ter deeg de gaten, waar door de lucht zou kunnen komen, toe te sluiten. Daar worden Balzen gemaakt, na dat de Heer Frezier getuigt, waar op men tot twaalf en een half * quintaalen laaden kan.

Thomas Candish heeft van de Balzen willen spreken, wanneer hy van een Natie in de Zuiderzee gelegen, ontrent op 23 graden Zuiderbreette, verhaalt, dat zy een soort van lere kanoos hebben, die zich door 't middel van twee opgespanne blazen boven water houd. Maar de figuur die men 'er van gegeven heeft in de verzameling der Reyzen na de West-Indien van Theodorus de Bry en zyne erven, verschilt veel van die gene, die anderen, welke 'er van gesproken hebben, ons geven, en is heel anders als zy behoort te zyn, men hoeft 'er maar een oog op te slaan om te zien dat zy gants uit 't hooft gemaakt is.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten ten tyden van Julius Caesar diergelyke schuitjes, gelyk hy zelfs in zyn Gedenkschriften verhaalt. Zyn zaken hem genoodzaakt hebbende om uit Italien na Spanje te trekken, daar zich alles voor Pompejus verklaarde, scheelde het weinig of zyn gantsche leger was tusschen de Segra en de Cin-

Balzen.
Frezier,
Voyage de la mer du Sud.
p. 109.

Feuillee,
Journal des Observations &c.
tom 2. p. 590.

Indiæ Occid.
part. 8.

De Spaansche Celtiberiers gebruikten die al ten tyden

* Quintaal is een gewicht van hondert pondt.

van Ce-
zar.

*Cesar de
Bella Civ.
lib. 1.*

Cinca omgekomen, die door het smelten der sneeuw overgelopen zynde, de bruggen, die hy over deze rivieren gellagen had, weg sleepten, en hem hier door alle middelen om het te doen bestaan benamen. Het lichte voetvolk der Lusitaniers en der Celtiberiers, dat het land in den grond kende, en gewoon was de rivieren over te trekken op *opgeblaze bokke-huiden*, die zy altyd in den oorlog met zich heromvoerden, matteden zyne troepen af, en lieten niemand van zyn Soldaten ongeslraft van de anderen afwyken. In deze verlegenheid bedacht hy een list, waar door hy de verwachting zyner vyanden bedroog, die zich reeds een volkome zege beloofden. Hy liet door zyne Soldaten Kanoos maken, waar van hy de gudaante en het gebruik in zyn tocht op de Britannische Eyllanden gelcerd had. De kiel en de bodem van deze kleine schuitjes waren van een zeer luchtig houdt, en de rest van reisjes met leer overtrokken. Zyn aanslag gelukte, gelyk hy gedacht had, en hier door redde hy zich uit een van de grootste gevaren, waar in hy zich mischien ooit bevonden heeft.

*P. Avril
Voyage d'
Orient,
liv. 1. p.
36.*

*Acosta,
Hist. nat.
de Ind.
lib. 3 18.*

Men trekt, volgens het getuigenis van Vader Avril, noch hendaags den Tiger en den Eufrat over op een machine uit verscheide opgeblaze bokke-huiden bestaande, die men van de vier zyden door zo veel staken aan malkander voegt, die men dicht te zamen bind, en vervolgens met verscheide takken van bomen bedekt, welke men 'er dwars over heen legt. Vader Acosta zegt, dat men in Amerika diergelyke vlotten maakt om de rivieren over te varen; maar, in plaats van bokke-huiden, bedient men zich van droge, leeg gemaakte en wel toegestopte kaauwoerden, daar geen water in kan komen.

T I E N D E H O O F T S T U K .

DE Kanoos van schorffen, welke de Wilden die zo ver niet na 't Noorden leggen, maken, komen met die gene overeen, die de Egyptenaren van papier maakten.

Het papier is een plant die aan den oever van den Nyl waf, en die een menigte van driehoekige spruiten uitschiet, op zyn bestzes of zeven ellen hoog, schoon Theophrastus en Plinius (a) daar tien en zelfs meer als tien aan toeschryven: het was byna een algemene plant voor het gebruik dat men 'er in oude tyden van maakte; zy ver-

(a) *Plinius, lib. 13. cap. 21* Papyrus ergo nascitur in Palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagata stagnant, duo cubita non excedente alitudine gurgitum, brachiali radice obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitum longitudine in gracilitatem fastigatum, Thyrsimodo cacumen includens femine nullo aut usu ejus alio, quam floris ad Deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratiâ, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro navigia texunt, & è libro vela, tegetesque, nec non & vestem, etiam stragulam ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, suocum tantum devorantes. Nascitur & in Syriâ circa quem odoratus ille calamus hæc. Neque alius usus est, quam inde, funibus Rex Antigonius in navalibus rebus, nundum Sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem utrum habere chartæ. Similia his Theophrastes, loc. cit.

verfprekte tot voedzel, men maakte 'er medecynen van, en bladen om op te fchryven: zy verfchafte hout om zich te warmen, kaarf-
fen, linnen om zich te kleden; men maakte 'er fchuiten, matten,
koorden, zeylen en huisraad van; kranffen voor de Goden *, en
fchoenen voor de Priefters. Deze plant was niet alleen aan Egypte
eigen, zy groeide ook in Syrien, aan de oevers van den Eufraat,
op het Eyland Kreten, en zelfs in Italien. Maar na allen fchyn
was deze laafte van een andere foort.

Ik heb moeite genoeg om te begrypen hoe een Plant, die geen
vrucht voortbrengt, die een halm heeft die niet al te dik is, geen
bladeren, ten zy een bosje dat aan den top van den halm groeit,
zo veel verfcheyde gebruiken kon hebben. Vooral kan ik in myn
hofs niet krygen, hoe men 'er fchuiten en zeylen van kon ma-
ken. Herodotus fchynt te zeggen, dat men hier niet als den top
van het riet toe gebruikte, en Theofraftes verzekert, dat men ze
van het riet zelfs maakte. Men kon van den halm geen fchorffen
maken, die dik genoeg waren, om 'er het lichaam van het ge-
bouw van te timmeren; noch minder, zo het fchynt, van den top,
die zich in bladeren of dunne vliezen fcheyd, als het papier van
China, en die by gevolg geen lichaam genoeg hebben om zeylen
of de omtrek van een fchuit te maken, die fterk genoeg moest zyn
om menfchen en redelyk zware pakken te voeren. Na myn veer-
beelding moet men 'er dan zeer dichte matten van gewezen heb-
ben, gelyk men noch zekere kleine vaartuigen heeft, waar van de
Abiffynen zich hedendaags bedienen om op den Nyl te varen.

Ik geloof ook dat de woorden, *Papyros, Biblos, Charta, Liber*,
die een en dezelfde betekenis hebben, geflacht-namen waren, die
in 't algemeen aan alle bomen gegeven wierden, van wier fchors
men zich om te fchryven bediende. Plinius leert ons, dat men in
't eerst op de bladeren van Palmbomen fchreef, en hier zinspeelt
Virgilius miffchien op, van de Sibylle fprekende, die haar God-
fpraken op bladeren van bomen fchreef. Plinius voegt 'er by, dat
men zich naderhand van de fchors van enige bomen bediende. St.
Ifidorus van Seville, volgens het gevoelen van de fchranderfte
oordeelkundigen, geeft deze Befchryving van het Papier, of van
het Boek, (want dat is het zelfde) „ het boek is het binnenfte
„ vlies van de fchors, dat het naaft aan het hout komt, waar op
„ de ouden fchreven. *Liber est interior Tunica corticis, quæ ligno
„ coheret, in quâ antiqui scribebant.*

Deze geflacht-namen, waar van ik zo even gefproken heb, kun-
nen volmaakt wel op de berkebomen toegepalt worden; van hun
dunne vlies kan men bladeren om te fchryven maken, en ik heb
'er my zelfs zomtyds van bedient. Van de dikfte bedient men
zich om kanoos, zeylen en tenten te maken; en nademaal zy zeer
vettig is, maakt men 'er ook toortzen van, om by 't licht te vif-
fchen, of in donkere nachten na huis geleyd te worden. Indien
het woord *Papyros* van het Griekfche woord *πῦρ*, vuur, afgeleyd
word, zou deze naam daar noch beter aan paffen.

II. DEEL.

O

De

* Athenus in het 15. Boek fcheert de gek met deze kranffen van papier, die
Plinius zegt dat men voor de Goden maakte.

*De Itali-
câ Papy-
ro. Sira-
bo lib. 5.
et Mar-
tialis lib.
8.*

*Herod.
lib. 21.
98.*

*Theop.
loc. cit.*

*Plinius,
lib. 13.
Cap. 11.
Virg.
Æneid. 3.
6. 6.*

*Ifidor. lib.
6. Cap.
12.*

overgelopen
had, weg
oen beftaan
Celtiberiers,
rivieren over
den oorlog
n lieten nic-
fwyken. In
de verwach-
me zege be-
waar van hy
nifche Eylan-
ine fchuitjes
jes met leer
ht had, en
en, waar in

il, noch he-
mine uit ver-
n van de vier
nen dicht te
n bomen be-
Acosta zegt,
rivieren over
nt men zich
auwoerden,

o ver niet na
ne overeen,

Nyl waft, en
p zyn beft zes
(a) daar tien
en algemene
maakte; zy
ver-

ustribus Ægyp-
ta non exceden-
tibus lateribus,
m, Thyrimo-
s ad Deos coro-
nati gratiâ, sed ad
texunt, & è li-
nes. Mandunt
Nascitur & in
est, quam inde,
municato. Nu-
um est eundem

Praauwen der Karai- ben.

De Karai- ben en de andere Zuidelyke Wilden, die aan den oever van de zee wonen, bedienen zich van lange Praauwen, die tot zefftig personen toe kunnen voeren, en zy hogenze met planken op, die zy aan de kanten aan den ftam van den boom, die den bodem van de Praauw uitmaakt, vafmaken. Zy zyn redelyk goed om langs de kusten van den Oceaan te varen, en staan de baren beter tegen als fimpel fchorffen; maar op de rivieren van Kanada of van het Zuidelyk Amerika deugen zy niets voor lange tochten, om de menigte water-valler, alwaar haar zwaarte en de moeilykheid om ze te regeren dezelve van geen gebruik zouden maken. Men vind 'er evenwel altyd een menigte ontrent de dorpen, daar zy van groot nut zyn, om van de eene kant van de rivier na de ander te varen, of om het brandhout en de andere voorraad over te brengen, wanneer men die te water kan varen.

In tegendeel zyn de fchuitjes van fchorffen zeer gemaklyk voor de grote tochten, en de erige waar van men zich bedienen kan, om dat haar lichteheid maakt dat menze met meer gemak op de snelle vloedten kan regeren, en datze beter kunnen gedragen worden.

ELFDE HOOFSTUK.

Kanoos van beufchorsfen.

DE Kanoos van beufchorsfen zyn een meefterftuk van de kunft der Wilden. Niets kan 'er aartiger en verwonderlyker bedacht worden, als deze broffe vaartuigen, waar mee men evenwel ongelooflyke zwaattens voert, en men gaat 'er overal zeer snel mee voort. Daar zyn 'er evenwel van verfcheyde grootte, van twee, vier tot tien plaatzen toe, die door dwarsbalken onderfcheyden zyn. Ieder plaats moet met gemak twee roeiers kunnen bergen, behalven die aan de enden, alwaar 'er maar een kan zitten. De bodem van de Kanoo is van een of twee flukken fchors, daar men 'er andere met de wortel aan vaf naait, die men van binnen en van buiten begomt, zo dat zy van een fluk fchynen te zyn. Nademaal de fchors, die 'er den bodem van uitmaakt, weinig dikker als een of twee ryksdaalders is, verfterkt men dien van binnen met zeer dunne Cedren delen, die overlans leggen, en met krom-houten of knien van 't zelfde hout, maar veel dikker, ten naaften by volgens de bocht van de Kanoo van 't eene tot het ander geplaatft. Behalven dat lopen 'er langs de boorden twee meefterbalken, waar in de punten van de kromhouten, die zy vaf houden, fluiten, en waar aan de dwarsbalken, die dienen om het gantsche lichaam te verfterken, vafgemaakt zyn. Men kan daar in geen voor of achterfteven onderfcheyden. De twee uiterfte enden of de fnavels zyn eveneens, om dat men 'er geen roer aan vaf maakt, en dat de gene die aan een van de fnuiten zit, met de riem of met de ftak ftuurt, wanneer zy tegen den ftroom op moeten varen, van grond afstekende. De riemen zyn zeer lichtig, fchoon van mafsbomen hout, dat zeer hard is, gemaakt. Zy zyn zelden langer als vyf voet, waar van de fchup of palet anderhalf beftaat, op vyf of zes duimen breedte.

Indien de kleine vaartuigen gemaklyk zyn, zy hebben ook hun on-

ongemakkens, want men moet veel voorzichtigheid gebruiken met daar in te stappen, en daar heel gedwongen in zitten, om niet om te draaien, en om de Kanoo, als zy aan de gang is, te balans te houden. Daarenboven zyn zy zeer bros, 't minst dat zy op het zand of op stenen raken, komen 'er grote scheuren in, daar het water in komt lopen, en de waren, of den voorraad dien men voert, bederft; zo dat 'er zelden een dag voorby gaat, dat 'er niet enige plaats te begommen is. In stille wateren kan men zittende of staande daar in roeien, maar op snelle vloeden is het beter dat men op zyn knien legt. Een ander ongemak, dat zy hebben, is dat men daar in niet veel zeylen kan voeren, en dat men zich niet van 't zeyl bedienen kan, als by matige winden, zonder zich in gevaar te stellen van te vergaan. Om deze reden is het zeer moeilyk de Meiren over te steken, de voorzichtigste luiden ondernemen het zelden, zonder eerst wel met het weer raadgepleegt te hebben; daarenboven varen zy zo na langs het land als het mogelyk is, of zeylen van de ene kaap na de ander, en trachten van het ene eyland op het ander te komen. Telkens als men in of uit de kanoo stapt moet men blootsvoets zyn, en als men voet aan land zet, moet men de kanoo ontladen, dezelve uit het water trekken, en op het zant of in de modder zetten, op dat de wind ze niet aan stukken sla. Als 'er scheuren in komen moet men die met gom toemaken gelyk ik reeds gezegt heb, en hier toe moet men oppassen dat men ze byna elke reys bezichtigt. Men gomt de kanoos van berke schorssen met gom van enigen harstachtigen boom, waar van Amerika in haar wyduitgestrektheid geen gebrek heeft. Maar

De Natien die de Algonkynsche taal spreken bedienen zich niet als van schuitjes van berkeschorssen, en maken die zelfs.

daar is enig onderscheyd onder de eene en de andere. Die van de Abenakis, by voorbeeld, zyn zo hoog niet van boorden, zo groot niet, en platter aan beyde de enden, zo dat ze byna over al even hoog zyn, nademaal deze, op kleine rivieren varende, last zouden kunnen lyden en aanstukken gestoten worden door de takken, die van beyde kanten van de rivier over 't water hangen, in plaats dat de Outaouakken en de Volkeren, die hoger op leggen, op de rivier van St. Laurens te varen hebbende, daar veel watervallen en steilten zyn, of wel op meiren daar de baren altyd zeer hol gaan, kanoos moeten hebben met hoge en verheve snuiten, om de baren te breken, en minder nood te hebben van water in te krygen. Daar zyn in Zuid-Amerika na de kant van de Zuid zee Wilden, die zich met schorffe-schuitjes op den Oceaan betrouwen. Deze hare snavels zyn om dezelfde reden noch veel betruwenner.

De Irokoiën maken geen Kanoos van beukeschorssen, maar kopen die van andere Natien, of maken 'er in derzelve plaats van iepenchorssen. Deze dienen zelden meer als een veldtocht, om dat zy zo sterk niet zyn als de andere, en om dat men der zelve verlies gemaklyker vergoeden kan. Zy zyn uit een stuk, en zo onaanzienlyk en plomp bewerkt als men qualyk geloven zou kunnen. Zy snyden deze schors aan de vier hoeken af, daar men ze weer vouwen moet, om de snuiten te maken, en na ze in deze

I I. D E E L.

O 2

hoc-

De Algonkynen bedienen zich niet als van schuitjes van berkeschorssen.

Kanoos van schorssen van iepenbomen.

en ook hun on-

hoeken en aan de twee enden benaait hebben, die zy met gekloofde stokken versterken, om ze te sluiten en het van een barsten te beletten, maken zy de kromhouten, de dwarsstaken en boorden van de schuit van simpele takken van bomen. Deze takken zyn maar afgekapt, en zo slecht by een gevoegt, dat het gezicht daar van alleen genoeg is om vrees in die gene te verwekken, die hun leven in deze machines op zo gevaarlyke rivieren als die van Kanada zyn, moeten wagen.

Evenwel vertrouwen zy zich met een wonderlyke gerustheid aan de snelheid van den vloet in de steiltens en watervallen, wanneer zy de rivieren afzakken, of met ongelooslyke moeite daar tegen op varen, bomende op den grond met de slaken.

T W A A L F D E H O O F T S T U K .

Water-
vallen.

DEze steiltens en watervallen worden door de hoogte der Landen veroorzaakt, die na mate dat men dichter aan den oorsprong der rivieren nadert, zich altyd verheffen. Op zommige plaatsen zyn zy vervaarlyk hoog, gelyk aan de Katarakten van den Nyl, of wel de beroemde waterval van Niagara, die schriklyk om aan te zien is, en daar de vloed St. Laurens, die daar ter plaats een half myl breed is, met een vervaarlyk gedruis lootrecht als in een afgrond komt nederstorten, op andere plaatsen lopen zy eensklaps zo styl niet op, maar hier en daar by trappen van vyf of zes voeten. De zelfde vloed van St. Laurens kan hier ook een voorbeeld van verstreken.

Want hy loopt dus meer als veertig mylen van den eenen sprong tot den ander, die niet ver van elkander af zyn, en waar van zommige byna een myl lang zyn, daar hy door verscheyde vallen met zo veel snelheid loopt, dat een pyl door een sterke en ervare hand afgeschoten niet gezwinder kan lopen, als dit water in deze afdorringen: en nademaal deze plaatsen niet heel diep zyn, veroorzaken zyn baren, tegen de rotzen die in zyn kil verspreyd zyn, brekende, een gedurig gebruiisch, en schynen gants in schuim verandert te zyn.

Hoe zy
hier hun
goede-
ren
over-
dragen.

Men moet aan deze Katarakten, die om haar gruwelyke hoogte onbevaarbaar zyn, alles overdragen. Men moet zich zelfs van ver reeds in acht nemen, en ver boven den val zich van de rivier begeben, om niet in een onvermydelyke dood te lopen. Maar in sprongen, die zo hoog niet zyn, geeft men zich aan den loop van den stroom over; al de kunst bestaat hier in om die wel te volgen, en zommige enge passages tusschen de reeks van rotzen wel te verkiezen, en om de losgeraakte stenen, waar mee de rivier bezaait is, te vermyden, waar van 'er een genoeg is om de kanoo, die met een gruwelyke vaart voortgedreven word, wanneer zy daar op stoot aan stukken te splyten, en een schipbreuk, daar geen hulpmiddel meer voor is, te veroorzaken.

De gene, die zulk varen niet gewent zyn, zidderen op het denkbeeld

N

y met gekloof-
den barften te
n en boorden
de takken zyn
t gezicht daar
kken, die hun
die van Kana-

lyke geruftheid
rvallen, wan-
ke moeite daar
en.

U K.

ogte der Lan-
aan den oor-
Op zommige
rakten van den
fchriklyk om
daar ter plaats
otrecht als in
lopen zy eens-
van vyf of zes
ook een voor-

n eenen fprong
waar van zom-
de vallen met
en ervare hand
in deze afftor-
yn, vercorza-
eyd zyn, bre-
fchuim veran-

velyke hoogte
n zelfs van ver-
n de rivier be-
pen. Maar in
n den loop van
wel te volgen,
zen wel te ver-
rivier bezaait
de kanoo, die
eer zy daar op
geen hulpmid-

1 op het denk-
beelt

e

bee
gev
pen
den
van
een
gen
ledo
T
hov
op e
Ber
maa
of a
zelen
vast
gin
verl

I
N
je
ke
ger
en z
brek
te c
kant
zyn
men
te ry
deke
slee
Op
zich
voor
vallen
te ze
der v
groot
band
is in
kenc
een z
harte
Or
twee
van h

beelt alleen dat men op genade van een enkele schors zich in zulke gevaarlyke passagies kan begeven.

Evenwel zyn de Wilden en de Franschen van Kanada zo geslepen om de Rotzen te myden, dat ik veele gezien heb, die liever den sprong van St. Louis wilden heronder komen, als de reyze van Montreal te voet doen. Deze sprong nochtans, schoon hy maar een half myl lang is, is een van de gevaarlykste: en het is dikwils genoeg gebeurt dat zeer ervare Kanoo-voerders daar schipbreuk geleden hebben, na alle de andere neergevallen te zyn.

Twee mannen dragen met gemak de Kanoos op hun schouderen tot boven of onder de Katarakten. Het overige van de equipagie 't zy op de overvoerplaatzen, 't zy in de andere land-reyzen, word op Berrien gelegd, gemaklyk om zware lasten te vervoeren of welmen maakt pakken die men op den rug laat hangen, die aan halsbanden of aan windels, van de draden van hun wit hout gemaakt, en tot zelen gevlochten, vast zyn, welken de vrouwen op haar voorhoofd vastmaken, en de mans voor op de borst, daar de schouders beginnen, recht tegen het gebruik der oude Egyptenaren, volgens het verhaal van Herodotus aan.

Berrien die zy hier toe gebruiken.

Herodot. lib. 2. v. 64.

DE RTIENDE HOOFSTUK.

IN de winter en op de sneeuw bedienen zy zich van kleine sledjes, die van een of twee zeer dunne plankjes gemaakt zyn, welke beyde te zamen gerekent niet veel breder als een voet en langer als zes of zeven zyn. Deze planken lopen binnewaarts krom, en zyn van voren een halven voet opgebogen, om de sneeuw te breken en uit den weg te schuiven, die hen, als zy tegen de steilte op moeten, het gemaklyk glyden zou beletten. Van beyde kanten langs de see lopen twee een weinig verhevene stokken, en zyn 'er hier en daar aan vast gemaakt. Zy dienen om de lere riemen, die hun equipagie op de see vast houden, heen en weer door te rygen. Een Wildeman met zyn zeel op de schouder en in zyn deken gewonden, trekt met veel gemak een zeer zwaar geladen see voort.

Van hunne sleden, die zy in den winter en op sneeuw gebruiken.

Op de sneeuw daar geen gebaande weg is zyn zy genootzaakt zich van Raketten te bedienen, zonder dewelke alle reyzen, 't zy voor den oorlog, of voor de jacht, enz. hun onmooglyk zouden vallen. De gedaante dezer Raketten zweemt na een eyrond, dat is te zeggen dat het eyrond niet volmaakt is, zyn deze Raketten ronder van voren als aan het ander end, dat wat puntig toeloopt. De grootste zyn derdehalf voet lang, en anderhalf breed. De ronde band daar om, die van een hout is dat in 't vuur hart gemaakt is, is in zyn omtrek doorboort gelyk onze Raketten, waar na zy gelykenen, met dit onderscheyd dat derzelve malien veel dichter by een zyn en dat de koorden van geen darmen zyn maar van rauwe harte huiden, die aan zeer dunne riemen zyn gesneden.

Raketten.

Derzever maakzel.

Om het ligchaam van de Raket vast te maken, steekt men 'er twee dwarsstokken door, die dezelve in drie delen scheyd, waar van het middelste het langste en het breedste is. In dat deel dat aan

het ronde is, laat men een gat open, dat boogsgewyze gemaakt is, waar van het dwarsstokje als de pees uitmaakt. Hier moet de punt van den voet inkomen, zonder aan den dwarsstok te raken, die hem quetzen zou. Aan de twee enden van den boog zyn twee kleine gaten, waardoor de riemen moeten gaan, om den voet op de Raket vast te binden. Men steekt deze riemen den een door den ander, als of men een knoop op den groten teen wilde leggen, en na ze kruislings over elkander gelegd te hebben, steekt men ze weer door de Raket door den omtrek van den boog.

Men haalt ze vervolgens van achter boven de hiel, van waar men ze weer op het gewricht van den voet brengt, daar men ze met een dubbelen strik toeknoopt; dit gaat zodanig in zyn werk, dat of schoon de voet onwrikbaar staat, hy evenwel nergens als op de grote teen geprest is, en dat men de Raket kan afdoen zonder 'er een hand aan te slaan.

Dit is
noch
een ge-
bruik
van de
oude ty-
den.]

Strabo.
lib. 11. f.
34^e.

Dit is ook noch een zonderling gebruik van de oude tyden, dat uit Azien na Amerika met de volkeren, die daar zyn gaan wonen, is overgegaan. Strabo van de Volkeren sprekende, die dezen langen reeks van bergen bewonen, dewelke zich van den voet van den berg Taurus, tot aan het uiterste van het Ripheïsch gebergte uitstrekt, en waar van de Kaukasus een der beroemsten is by de Oude Schryvers, verhaalt 'er dit in 't byzonder van. „ Men kan „ in den winter niet op den top van deze bergen klimmen, maar „ de inwoonders gaan 'er 's zomers, en binden spitze schoenen „ van raauwe ossehuiden gemaakt, en zo breed als trommels, aan „ hun voeten voor de sneeuw en het ys. Vervolgens laten zy zich „ van boven deze bergen met al hun bagagie afglyden, zittende „ op een vel. Het zelve doet men in Atropatien, in Medien, en „ op den berg Masius die in Armenien is. Daar binden zy ook „ houte schyven die spits toelopen of met punten voorzien zyn, „ aan hun voeten.

Suidas,
Nux.^e.

Suidas, op het verhaal van Arrianus, zegt van 's gelyken dat de Krygsknechten van Alexander de Groot door het middel van zekere ronde kringen met biezen voorzien zonder ongemak over de sneeuw liepen, die op zommige plaatzen zellien voet hoog lagen.

Nademaal men zich noch hedendaags van Raketten in Kolchos en Mingrelien bedient, als ook in deze landen daar Strabo van spreekt, blykt het klaar dat hy in zyn Beschryving door deze schoenen van Osseleer, die zo breed als trommels waren, niets anders als deze Raketten heeft willen uitdrukken.

Men be-
dient 'er
zich
noch he-
dendaags
in Kol-
chos en
Mingre-
lien van.

De punten die men onder de hielen maakt, en de houte schyven, dat schaatzen zyn of iets diergelyks, dat Strabo heeft willen beschryven, zyn in deze sneeuwige en ysachtige landen hoognodig, daar men genootzaakt is de paarden zelfs te scherpen.

Wat de wyze aangaat van zich van boven van 't gebergte te laten glyden, Strabo schildert ons een gebruik af, dat noch hedendaags op den Berg Cenis en op de Alpen in zwang gaat. Dit noemt men *la Ramasse*, 't welk een foort van een slee is, met een klein stoeltje waar in men den Reyziger doet zitten. De Inwoonders die gewoon zyn met deze machinen om te gaan, zitten voor op den bo-

gemaakt is,
 moet de punt
 raken, die
 zyn twee
 , om den
 men den een
 teen wilde
 ben, steekt
 boog.

e tyden, dat
 gaan wonen,
 e dezen lan-
 en voet van
 ch gebergte
 ten is by de
 , Men kan
 nmen, maar
 ze schoenen
 mmels, aan
 aten zy zich
 en, zittende
 Medien, en
 den zy ook
 voorzien zyn,

lyken dat de
 idel van ze-
 nak over de
 hoog lagen.
 in Kolchos
 r Strabo van
 r deze schoe-
 niets anders

oute schyven,
 ft willen be-
 hoognodig,

gebergte te la-
 noch heden-
 at. Dit noemt
 met een klein
 woonders die
 voor op den
 bo-

boe
leun
len
neer
voor
plaa
verr
wan
kan.

D
hun
van
wel
hun
uit a
dunk
toe v
te he
Guld

c

Z
met
of de
in, c
in, e
den,
zy zi

Ni
't Is
hebb
als in
plaat
In de
lyk n
uit da
geen
of in
teker
kaarte
raad

Zy
hun t
noch
ginfel
cerfte

'bodem neer, en bestierenze met de handen door 't middel van de leuning van de slee zelfs, en met de punten, waar mée hun hie-
len gewapent zyn, stuiten zy dezelve midden in haar loop, wan-
neer die al te snel is. Niets is 'er pleizieriger en gaat sneller
voort, als deze wyze van dalen. De Wilden bedienen zich, in
plaats van een vel, in tyd van nood van een schors. Dit is een
vermaak dat de kinderen zich zelve aan doen als 'et sneeuw legt,
wanneer zy ontrent hun dorp een hoogte hebben, die hun dienen
kan.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

DE Oorlogsfleden marcheren met kleine dagreyzen. Niets preft
in 't gemeen de Wilden, en geen toeval helpt hen ook van
hun stuk af, ten zy hun bygelovigheid hen eenig quaad voorteken
van den uitslag hunner onderneming doe hebben. Zy hebben zo
wel als de Argonauten hun Orfeus en hun Mopsus, dat is te zeggen
hun Waarzeggers, die overal van redeneren, volgens hun gronden
uit alles goede of quade gevolgen halen, en dezelve na hun goed-
dunken doen naderep of te rug wyken. Zy hebben hier weinig
toe van doen, en zy zouden zich inbeelden de mast van hun kanoo
te hebben horen spreken, gelyk die beroemde Veroveraars van het
Gulde Vlies, zo de Waarzegger zeyde dat hy gesproken heeft.

Zy trekken op hun grond of in een land dat hun niet verdacht is,
met weinig voorzorg voort. Terwyl zommige de kanoos geleyden
of de toerusting slegen, begeven zich de anderen diep boschwaarts
in, om onderweg te jagen. Deze Jagers slaan verscheyde wegen
in, en verspreyden zich van elkander, na de streken van de win-
den, om het zelve wild niet te ontmoeten. 's Avonds begeven
zy zich na de bestemde slaapplaats, en niemand dwaalt 'er af.

Niets is verwonderlyker als het denkbeeld van deze Barbaren.
't Is een hoedanigheid die zy schynen mée ter wereld gebracht te
hebben. Een kind weet natuurlyk op wat hoogte hy is, zo wel
als men aan 't kompas zou kunnen weten, ten opzicht van de
plaatzen daar hy geweest is, of waar van hy heeft horen spreken.
In de dichtste bosschen en in het donkerste weer verliezen zy, ge-
lyk men zegt, hun Noordstar niet uit het gezicht. Zy gaan recht
uit daar zy wezen willen, schoon in onbewoonde landen, en daar
geen gebaande wegen zyn. Op hun wederkomst hebben zy alles
aangemerkt, en zy tekenen op een plumpe wyze op de schorsfen
of in het zand naauwkeurige landkaarten af, daar niets als het af-
tekenen der graden aan mankeert. Zy bewaren zelfs deze Lant-
kaarten in hun algemene schatkamer, om daar als 't nodig is mée
raad te plegen.

Zy hebben eenige kennis van de Sterrekunst, welke dient om
hun tyd te bepalen en hun tochten te bestieren; dit hebben zy
noch van deze wetenschap over behouden, waar van men de be-
ginselen aan Prometheus, Atlas en Lycaon toeschryft, die zich 't
eerste toeleyden om den loop der sterren te beschouwen, de een
op

De
Krygs-
lieden
trekken
metklei-
ne dag-
reyzen.

Kennis
van de
Sterre-
kunst.

op den berg Kaukasus, de tweede in Mauritanien, en de derde in Arkadien of op de gebergten van Thracien.

Zy tel-
len niet
by da-
gen.

Zy tellen gemeenlyk by nachten op de wyze der Numiders en verſcheyde andere Volkeren van de Oudheid; en niet by dagen: by Maan-maanden eer als by Zonne-maanden, gelyk byna alle Natien in de eerſte tyden deden, en voornaamlyk de Joden. Evenwel is deze wyze van tellen aan den loop van de Zon onderhorig, dewelke dient om hun jaren te reguleren, die gelyk de onzen in vier getyden verleeft zyn, en in twaalf maanden gefmaldeelt. De wyze van by Manen te tellen is zelfs zo algemeen niet, of zy rekenen ook by Zonnejaren. Ik meen dat ik aangemerkt heb dat ieder van deze wyzen van tellen aan zekere zaken eigh is, en dat zy in andere gelegenheden door elkander worden gebruikt.

Hoe zy
de jaren
rekenen

De Zonnejaren zyn geſchikt om den leeftyd der menſchen te rekenen. Om te weten by voorbeeld hoe oud een menſch is, vraagt men na de Auronſche ſprekwyze, hoe dikwils heeft hy zyn geboortedag bereikt? En dit is de zelfde redenzaart waar van zy zich ten opzicht van de Zon bedienen, waar van zy zeggen dat zy zo dikwils het punt; waar van zy haar loop weer begint, bereikt heeft. Zy drukken ook de Zonnejaren door den naam van een van de getyden en voornaamlyk die van de Winter uit, de naam van een der getyden in deze gelegenheid alle vier te zamen, en het gantsche Zonnejaar betekenende. Zy zullen by voorbeeld zeggen, zo veel Winters ben ik op de wereld geweest, om te zeggen zo vele jaren; deze wyze van ſpreken is ook in de oude en heden-daagſche Poëzy gebruikelyk. Op de zelfde wyze rekenen zy alle verafgelegen zaken, die een redelyken langen omloop van tyd in zich beſluiten, waar in het getal en de oprekening der Maan-maanden hen zou verlegen maken.

In tegendeel tellen zy by manen en by nachten, wanneer men van een redelyk korten tyd handelt, van hun maatregelen te nemen voor hun oorlogſtochten, viſch- of jachtpartyen, voor den tyd wanneer zy op een plaats beſcheyden zyn, en voor hun weeromkomt, enz. In deze gelegenheden zeggen zy zeer wel *Skarakouat*, dat een Zonne-maand betekent, gelyk *s'Ouennitat*, dat een Maan-maand is, maar het eerſte is zo gebruiklyk niet als het ander.

Reke-
nen der
Ouden.
Gen 41.
p. 29 30.

't is zeer waarſchynlyk dat alle de Volkeren der Oudheid de Maan-jaren ook aan den loop der Zon veronderschikt hadden, dit blykt klaar uit de II. Schrift ontrent de Egyptenaren en de Hebreuwen. Jozeſus tegen Farao van de zeven vette en de zeven magere jaren ſprekende, ſpreekt duidelyk van de jaren die volkomen van den loop der Zon afhangen, dewelke dient om den zaaityd en maaityd te bepalen; met dien der getyden te reguleren.

Herodot.
lib. 2.
n. 2.

De Jubeljaren der Joden waren ook klaarblykelyk Zonne-jaren. Herodotus verhaalt van de Egyptenaren, dat de Priesters dezer Natie zich beroemden van de eerſte geweest te zyn, die het jaar in twaalf Zonne-maanden, van dertig dagen ieder, verdeelt hadden, voegende vyf dagen aan het einde van ieder jaar. De Egyptenaren

ma-

matigden zich misfchien uit opgeblazenheid een roem aan, die hun niet toequam. Het is waarfchynelyk dat deze verdeling zo oud is als die der fterren in Hemeltekens, waar van 'er twaalf in den tekenkring zyn, die men de twaalf huisjes van de Zon noemt, om dat zy een maand in ieder huisvest; nu komt de eer van de namen aan de fterren gegeven te hebben, geloof ik de andere Barbaren toe, gelyk men zal kunnen befluiten uit het geen ik zo daatlyk zal aanvoeren.

't Geen dienen kan om myn mening van de Zonnejaren te bevestigen, is dat behalven de Barbaren de befchaafde Volkeren van Amerika ook hun jaren na den loop der Zonne reguleerdën. De Inwoonders van Peru rekenden zo veel dagen in 't jaar als wy, en verdeeldenze in twaalf maan-maanden, die ieder hun naam hadden, en zy verdeelden weer de elf zonedagen die 'er óverschieten.

Het Zonnejaar der Mexikanen was van 360 dagen, in 18. maanden van twintig dagen ieder maand verdeelt. Evenwel om dat de loop van de Zon elf dagen meer wegneemt, deden zy daar rekening van op dezelfde wyze als de Egyptenaren, maar zy zagenze als overtollige dagen, als ledige dagen aan, waarop hun Priefsters geen offeranden deden. Deze dagen wierden enkel doorgebracht met elkander te bezoeken en vermaak te nemen.

Na deze fchrikkelidagen begonnen zy hun nieuw jaar met de Lenten en het uitbreken der bladeren; in plaats dat de Peruvianen dat in 't eerst in Januari, en daar na in December begonnen, toen hun Almanak door een hunner Inkas hervormt was.

De Mexikanen verdeelden behalven dat hun jaar volgens de getyden in vier gelyke delen, die ieder onderscheyde namen en zinnebeelden hadden om dezelve uit te beelden. Hun maanden niet als de onze gefchikt zynde, waren het hunne weken al zo min, deze waren van dertien dagen. Zy hadden ook jaarweken, waar van vier, die het getal van 52 uitmaakten, hun eeuw te zamen stelden.

De gedaante van deze Eeuw Almanak wierd door een rad of een kruis met vier gelyke takken verbeeld. De Zon stond in 't midden gefchildert, en was in dertien delen onderscheyden, om het getal der jaren te betekenen. Op de kanten tekenden zy de voornaamste voorvallen door H. beeldfpraken af.

Ik zal niet vergeten hier in 't voorbygaan te zeggen, dat nadeemaal zy een oude overlevering hadden dat de Wereld aan het einde der Eeuwen vergaan moefte, net als de volkeren van Peru ook geloofden, gelyk wy reeds aangemerkt hebben, doofden zy, wanneer hun Eeuw-jaar eindigde, de heilige vuren van hun Tempels en die van hun huis-haartfleden uit, en floegen al hun huisraad in flukken, als of zy dat niet meer van noden hadden, en dat de Wereld werkelyk dien nacht vergaan zou, of tot haar oude Beyert keren. In deze verwachting brachten zy dezen gantschen nacht in de duifternis tuffchen vrees en hoop door. Maar zo dra zy zagen dat de dageraad hun de weerkomft van de Zon verkondigde, hoorde men van alle kanten duizent vreugdegalmen, en het geluid van speeluygen, men flak van alle kanten nieuwe vuren in de Tempels en

Acosta,
Hift.
Moral.
de las
Indias. l.
6. cap.
2. 3.
Zonne-
jaar der
Mexi-
kanen,

huizen aan, en men vierde een feest, waar in zy door offeranden en plechtige omgängen God bedankten, dat zyne goedheid hun het licht weer gegeven had, en noch een nieuwe Eeuw vergunde.

De namen der vier getyden zyn by de Barbaren bepaalt. De maanden nemen de namen van de Manen aan, of van de verscheyde uitwerkingen die daar door geschieden. By de Natien van Nieuw-Vrankryk die een vast verblyf hebben, duiden zy die uit door het zagen, door de verscheyde hoogtens van 't koren, het majen, enz.

De dwalende Natien hebben andere omstandigheden die ieder Maan eigen zyn, welke den naam, die zy 'er aan geven, bepalen. Zy weten van geen onderscheyd van weken, noch van dagen in bepaalde uren te verdelen; zy hebben maar vier vaste tydslippen, Zonnen opgang, middag, Zonnen ondergang, en middernacht, maar zy vervullen het gebrek der Uurwyzers door een zo naauwe achtgeving dat wat uur van den dag het is zy byna met den vinger op het punt weten aan te wyzen, daar de zon wezen moet.

De Irokoizen en Huronnen hebben een wyze van tellen, welke de Hof of Raadstyl is, waar in de nachten voor jaren gerekent worden, gelyk ik het van de gemene schalkst gezegt heb. De Egyptenaren, de Chinezen en andere oude Volkeren hebben mooglyk diergelyke wyzen van tellen gehad, 't welk oorzaak heeft gegeven tot deze oprekening van een groot getal van Eeuwen, die in hun tydrekning gevonden worden, en die geen wezentlykheid hebben als in hun onwetentheid of in hun oppelazentheid. Zo zyn 'er by de Joden jaar-weken geweest, die uitgedrukt wierden als of het dagweken waren.

De Baron de la Hontan zegt dat het jaar der Outaouakken, der Outagamis, der Huronnen, der Ilinezen, der Oumamis en enige andere Wilden uit twaalf geregeleerde maan-maanden bestaat, met dit onderscheyd dat na 't verloop van dertig Manen zy 'er altydeen op den hoop laten doorslippen, die zy de verloren Maan noemen; daar na gaan zy in hun tellen voort gelyk zy gewoon zyn. „ By voorbeeld, zegt deze Schryver, wy zyn tegenwoordig in de „ Maan van Maart, die ik veronderstel de dertigste maan-maant te „ zyn, en by gevolg de leste van deze tydrekening, op deze wys „ zou die van April daar ten eersten op moeten volgen, ondertus- „ schen zal het de verloren maan zyn, die het eerst komt, om dat „ zy de eenendertigste is. Vervolgens zal die van April komen, „ en men zal terzelfder tyd den cirkel van deze dertig reguliere „ Manen beginnen, die ontrent derdehalfjaar uitmaken. „ Dit alles schynt my puur uit het hersenvat van dezen Schryver voort te komen, zo wel als zyn zamenspraken, en vele andere zaken daar zyn gedenkschriften mee opgepropt zyn, en die alle klaar valsch zyn.

't Is zeker dat zy geen wiskunstige naauwkeurigheid ontrent de schrikkelingen hebben, en om de Zonne-jaren met de maan-jaren over een te brengen. De beschaafde Volkeren van Amerika hadden ze zelfs niet, 'k laat staan dan de Wilden. Acofta, en de Inca Garcilasso zyn genoodzaakt te bekennen, dat de wetenschap der Mexikanen en Peruvianen ontrent dit stuk zeer bepaalt was. Bejde verlu-

La Hontan,
Memoires de
P. Amerique tom.
2. p. 109.
110.

Acofta
loc. cit.
Garcil.

verhalen zy; hoewel een weinig vershillent, hoe de inwoonders van Peru de mislagen, die 'er uit het verschil tusschen de Maan en Zonnejaren zouden kunnen ryzen, verbeterden, richtende zich zelve niet na den loop der Maan, maar na de Zonnestanden en nacht-eveningen. Zy hadden torens om de eene waar te nemen, en pylaren voor de andere. De Schryvers, die ik heb aangehaalt, vershillen ontrent het getal en de plaatsing van deze torens; maar zy komen ontrent het wezentlyke overeen, te weten, dat zy dusdanig geschikt waren, dat men 'er Mathematiscbe waarnemingen op kon houden, die zonder twyffel zo naauwkeurig niet waren als men ze hedendaags zou vereischen, maar die tot hun behulp genoeg dienen konden. 't Was een Vorst uit het geslacht der Inkas, die deze verdrietiige observatie moest doen.

*Real. I.
2. c. 22.*

De Jaarboeken der Wilden door het gebrek der Alfabetische letters niet zeer met voorvallen overluden zynde, heeft hun tydrekening die mislagen niet te wachten, die 'er in hun optellingen zouden kunnen gevonden worden, en uit den omloop van verscheide Eeuwen volgen. Niet dat zy geen vaste tydstoppen hebben, en een middel om de geheugenis van Historische gevallen en zaken, die het merkwaardigste zyn, in wezen te houden. Want behalven 't geen ik van de Irokoizen van de Huronnen en die genen gezegt heb, die de zaken door porceleine halsbanden verhandelen, behalven het zinnebeeldige schrift der Mexikanen, en de schilderyen waar van wy gesproken hebben, hebben alle de Wilden noch een soort van jaarboeken, door zekere knopen verbeeld: maar deze kronyken zyn zeer schraal en onvolmaakt by alle de Wilden. By de Peruvianen waren ze een weinig beter tot volmaaktheid gebracht, want zo wy Vader Acolta mogen geloven, vervulden zy het gebrek der letters door hun *Quipos*, dus noemen zy zekere registers van koortjes gemaakt, die uit verscheide knopen en verscheide kleuren bestaan: 't Is een ongelooflyke zaak, zegt hy, hoe vele zaken zy op deze wyze uitdrukten, want al wat men door het schrift en de boeken rakende de historien, wetten, plechtigheden, of koopmansrekeningen kan te verstaan geven, wezen zy door verscheide toutjes aan, waar in de knopen en verwen zo verscheiden waren, dat men tot de minste omstandigheden der zaken, die daar door betekend wierden, kon kennen.

*Jaarboek
ken der
Wilden*

Daar waren publyke personen, gelyk by ons de Koninglyke Notarissen, die 'er register af hielden, en aangestelde meesters om de jeugt hier in te onderwyzen.

*Acolta;
Hist.
Moral. I.
6. c. 8.*

De Mexikanen hadden hun Chronologische Zinnebeelden noch tot groter volmaaktheid gebragt. Zy hadden 'er Historien van op schorffen van bomen geschreven die als boeken ingebonden waren, byna op dezelfde wyze als die wy uit China krygen: en wy zouden zonder twyffel meer kennis van hun regering hebben, indien de weinige smaaft die men ten tyden van de verovering der Spanjaarden voor de Oudheid had, en indien de dolle yver, by de weinige geleertheit van hun eerste Zendelingen gevoegt, hen niet gedreven had om alle deze Historische verzamelingen te verbranden,

*Idem c.
7. lib. 6i*

als of ze vol toverkarakters geweest waren, en geen ander oogwit gehad hadden als om toveren te leren.

De Wilden hebben dezelfde wyze van tellen als de Ouden.

Ik zal hier ten opzicht van hun tydftippen en wyze van tellen byvoegen, dat men ook als een verwonderenswaardige zaak moet aanzien, dat de Wilden dezelfde wyze van tellen hebbende, die wy van de Oudheid hebben overgehouden, en die te enemaal onverschillig is, uit dezelfde bron moet voortgekomen zyn. Want het getal van tien is by hen het getal van volmaaktheid, gelyk het by de Egyptenaren was, gelyk het noch hedendaags by de Chinezen is, en gelyk men ook zeggen kan dat het by alle de Natien van Europa is. Zy tellen voor eerst de enkele getallen tot tien toe: de tientallen door tien tot hondert: de honderden door tien tot duizent, en zo voorts.

V Y F T I E N D E H O O F T S T U K .

Starren en Hemeltekennen. De Wilden noemen de starren *genunur in 's wasser*.

Wat de starren en Planeten aangaat, zy hebben onder zich daar noch dezelfde denkbeelden van, die men in oude tyden gehad heeft. Zy noemen de starren *Otsfok* een vuur in 't water, van *Otsfa* vuur, en van *O*, dat in de samenstelling iets in 't water betekent, 't geen schynt te zinspelen op de wateren, die de Schriftuur zegt dat boven het uitspanfel zyn. Zy zeggen *Otsfokouannion*, doende 'er een slot van het meervoudige getal by, om het getal der starren te verbeelden.

Zomtyds noemen zy ze ook *Otsfokouamentagon*, vastgemaakte starren, om te betekenen dat schoon zy in vloeiende hemelen zyn zy evenwel vast zyn, en altyd evenwyd van elkander afstaan. Zy hebbenze in Hemeltekennen verdeelt, en het zonderlingste dat 'er in is, is dat enige van deze Hemeltekennen en enige der Planeten dezelfde namen hebben, die wy van de Oudheid ontfangen hebben. Zy noemen Venus of de Morgenstar *Te Ouentenbaouitba*, zy brengt den dag aan, 't geen dezelfde betekenis heeft als de naam van *Lucifer*, ons door de Ouden overgelevert.

Zy noemen de Pleiaden * *Te Jennonniakoua* de Dansers en Danseresfen. 't Geen enigen grond in de Oudheid schynt te hebben, volgens het geen Hyginus verhaalt, zeggende dat zy zo genoemd zyn, om dat zy door de schikking van haare starren een ronden dans schynen te leyden. Ik heb reeds aangemerkt dat zy den melkweg *Zielenweg* noemden, en ik heb aangetoont wat overeenkomt deze naam met de leere der Ouden over den staat der zielen had, over haar hemelschen oorsprong, en wederkering na den Hemel. Maar de duidelykste en waar op ik blyf staan, is de grote Beer dien

* Varro schryft aan alle de Starren toe, 't geen Hyginus maar van de Pleiaden alleen zegt:

*Quam Pictus ex servidis latè ignibus
Cæli choreas africanas offenderet.* Manilius lib. 2.
Signorumque choros & mundi flamma tecta.

* A
Eyland
kenten
wel als
de Bar
geven

dien de Wilden ook den Beer of de Beerin noemen. Dē Irokoi-
sche naam is *Okouari*.

Ik blyf, zeg ik, by deze staan, om dat dit Hemelteken het aan-
merkelykste van allen is, en die de meeste opmerking verdient,
ten opzigt van de *Arctische* Zeeluiden, die men wil dat zich in hun
scheepsvaart na het zelve gericht hebben en dat door een natuurlyk
gevolg meer als de andere moet bekend geweest zyn, die men zo
zeer niet van noden had.

Ik onderzoek hier de verdichtzelen der Poëten * over de namen
van den groten en den kleinen beer niet, en ik laat anderen na gaan
of deze namen uit hoofde van de Beren gegeven zyn, die Jupiter
in Creta voedden, of wel uit de oorzaak van de herfchepping van
Arkas en Callisto.

Ik geloof voor zo ver de Historie aangaat, dat die namen aan
deze Hemeltekens, die zeer na elkander gelyken, op verscheyde
tyden en misschien lang na malkander kunnen gegeven zyn: ten
minsten schynt het dat het gevoelen der Ouden was dat men zich
lang na den groten Beer gericht had voor den kleinen.

Hyginus zegt dat Thales, die zich zeer op de starrekunde had
toegelegt, die gene was, die aan den kleinen Beer den naam van
Arctos gaf, en dien men *Minor* noemde, om hem van den groten
te onderscheyden: dat Thales een Fenicier zynde daarom ook aan
dit Hemelteken den naam van *Fenice* gaf. De Feniciers deden hun
voordeel met de ontdekking van hun Landsgenoot, en richtende
hun streek na den kleinen Beer, voeren zy des te veiliger. Alle de
Volkeren van Peloponnesus en de Egeesche Zee volhardden den
groten Beer in 't gezicht te houden; misschien bleven ze uit een
soort van jalouzy by hun oud gebruik; wat hier van zy, de Feni-
ciers waren langen tyd de enigste die zich na den kleinen Beer rich-
ten, volgens het getuigenis van Ovidius, in het derde boek van zyn
Neeftdagen.

*Hygin. l.
2. Arct.
Arctos
Mimos.*

*Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Arbanteas
Senserat, aut geminos esse sub axe Polos?
Esse duas Arctos; quarum Cynosura petatur
Sidoniis; Helicen Graja carina notet?*

Wie liet het oog toen in den loop der starren dolen?
Wie wist den ommedrai des Hemels op zyn poolen?
Of dat 'er Beeren zyn in 't hoge starrenheir?
Daar nu 't Sidonisch Volk vaart op den kleinen Beer;
Terwyl de groote Beer geleidt de Grieksche kielen.

Hoogeliet.

P 3

Deze

* Aratus spreekt in 't begin van zyn dicht van de Beren, die Jupiter op het
Eyland Kreta voedden, van waar zy na den hemel vervoert werden en tot er-
kentenis van dezen dienst onder de Hemeltekens geplaatst. Dit verdichtel, zo
wel als dat van Arcas en Callisto, schynt te bewyzen dat het de Cretenzers en
de Barbaren die Griekenland bewoonden, zyn, die den naam aan de Starren ge-
geven hebben, en den Hemel in Gestartens verdeelt.

Deze Thales, waar van Hyginus spreekt, was van Mileten, en kan geen Fenicier genoemd worden als om het verblyf dat hy in Fenicien hielt. Hy is een ander als die Thales die aan de wetten der Kretenzers arbeeydde, en die men onder de Wetgevers stellen kan.

De mees-
te Wil-
den ken-
nen den
Beer
onder
denzelf-
den
naam als
wy.

't Geen het zekerste is, is dat de Irokoizen en de meeste Wilden den groten Beer onder denzelfden naam als wy kennen; en nadeemaal de namen der gestarntens te enemaal onverschillig zyn, en van der menschen gril afhangen, kunnen zy ons niet gevaldig ontmoet hebben in het geven van dezelfde namen, zonder een mededeling van denkbeelden, die een omgang van de personen ondersiekt, waar door deze kennissen van de ene tot de anderen zyn overgegaan. Voor 't overige moet men niet geloven dat zy 'er dezen naam aangegeven hebben zedert dat de Europeanen op hunne kustten zyn geland, 't is zekerlyk onder hen een zeer oude naam. Zy lagchen ons zelfs uit dat wy een groten staart aan de figuur van een dier geven, 'dat 'er byna geen heeft, en zy zeggen dat de drie starren, die den staart van den groten Beer uitmaken, drie jagers zyn, die denzelfen vervolgen. De tweede van deze starren heeft 'er een zeer kleinen, die dicht by haar is. Dit zeggen zy is de kemel van den tweden van deze jagers; die de bagacie en voorraad van de anderen draagt.

Relation
de la
Gaspésie,
cb. 7. p.
152.

Vader le Clerk in zyn Beschryving van Gaspesien verzekert dat de Gaspesische Wilden kennis van den groten en kleinen Beer * hebben, dat zy den eersten *Moubinne* en den anderen *Moubinchiebe* noemen, 't geen op *Arctos Major* en *Minor* uitkomt. Hy voegt 'er by dat zy zeggen dat de drie Wachters van de Noordstar een kano zyn, waar in zich drie Wilden gezet hebben om den Beerte vervolgen, maar dat zy hem by ongeluk noch niet hebben kunnen inhalen. Men gaat zelden met een boot op de Berejacht, ten zy men met witte Beren te doen had, die op het ys gaande visschen daar van in de Noordzee verlaten worden, maar deze jacht noch veilig noch in gebruik zynde, schynt my deze kano enkel en alleen uit de hersenen van Vader le Clerk zyn oorsprong te hebben.

Depool-
star noe-
men ze
de gene
die niet
voort-
gaat.

De Irokoizen, die ik 'er na gevraagd heb, schenen den kleinen Beer niet onder dien naam te kennen, zy noemen de Poolstar *ia' te Ouattenties*, de gene die niet voorgaat, om dat haar beweging voor het oog onzichtbaar is, en dat zy altyd op de zelfde plaats schynt vast te staan. Evenwel, schoon zy van de beyde Be-

* Onder alle de verscheyde namen die men aan den groten en kleinen Beer gegeven heeft, schynt die van *Arctos* of Beer de oudste te zyn, en in de tabelkunde het beste gegrond, maar het is niet zeker dat de drie starren, die men den staart van den Beer noemt, altyd op dezen voet in de Oudheid aangezien zyn, of ten minsten is dat niet algemeen geweest. Noch hedendaags worden deze drie starren in Italië *tre Cavalli* de drie Ruiters, genoemd, gelyk men op de Hemelglobe van Vader Coronelli zien kan. In Vrankryk noemt men ze ook de Wachters van den Beer, gelyk Vader le Clerk in zyn beschryving van Gaspesien op de aangehaalde plaats gedaan heeft.

Be
zie
die
zo
ma
die
der
vie
net
der
bor
No
F
helt
sche
zy r
met
den
na l
zy e
neer
iem
win
D
Oud
gaar
H
hebb
lege
byed
stem
ze t
Star
gen

H
haler
of w
den
kenb
me
den h
ten d
ten z
bezig
Hylas

Beeren geen als de groote kennen, is het de Poolstar waar na zy zich op hun reys richten, en die hun de verscheyde Windstreken, die zy volgen moeten, aanwyft. De Wilde Abenakis kennen al zo weinig den kleinen Beer, en wat Vader le Clerk ook zeggen mag, ik geloof dat het even eens met de Mikmakken gelegen is, die hun bureu zyn.

De Wilden hebben hun Noordstar meer in de bosschen en wildernissen van het vaste land van Amerika van noden, als op de rivieren, wier loop hun bekend is en die zy gemaklyk houden kunnen, maar wanneer zy het gezicht van de Zon, of de helderheid der Starren missen, hebben zy een gants natuurlyk kompas aan de bomen der bosschen, die hun door byna onseilbare tekens het Noorden aanwyzen.

Het eerste is dat van hun kruin, die altyd na het Zuiden overhelt, daar de Zon hem na toe trekt. Het tweede is die van hun schors, die na de kant van 't Noorden dover en donkerder is. Zo zy noch vaster willen gaan, hebben zy 'er maar eenige spaanders met de byl af te hakken, de verscheyde lagen, die het lichaam van den boom uitmaken, zyn altyd na het Noorden veel dikker, en na het Zuiden veel dunder. Hoe vast deze tekens gaan, sloopien zy evenwel hier en daar eenige gebroken rysjes op den weg, wanneer zy langs dien zelfden weg moeten weerom keren, of dat 'er iemand na hen komt, die verdoot zou kunnen lopen, indien de wind of de sneeuw hun voetstappen bedekte.

De Lacedemoniers, en misschien eenige andere Volkeren van de Oudheid, hadden eertyds de bygelovigheid van niet als in het afgaan van de Maan slag te leveren.

Ik zal niet verzekeren dat de Wilden de zelfde bygelovigheid hebben. Maar het is gowis dat wanneer verscheyde Natien een leger moeten uitmaken tot enige onderneming, het teken van hun byeenkomst een volle Maan is, die lang voorheen onder hen bestemt is, en zy laten niet na zich op dien tyd ter bestemder plaats te laten vinden, zo dat dit ook een waarneming is, waar in de Starren dienen om hun den weg te wyzen en hunne ondernemingen te bestieren.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Het kempement der Wilden, wanneer zy ter plaatse gekomen zyn daar zy zich neer willen slaan, is gaauw vaardig. Zy halen hun kanoos op zy, om zich voor den wind te beschermen, of wel zy planten enige takken met blaren in het zand, en spreiden 'er andere op hun matten. Zommige sloopien schorsien van berkenbomen met zich, die als onze Landkaarten toegerolt zyn, waar meê zy haast een soort van Tent en Hut opslaan. De jongste uit den hoop, als 'er geen Vrouwen onder zyn, maken vuur en moeten de pot koken en het overige huiswerk doen. De Krygsknechten zyn altyd gewoon eenige jongelingen met zich te voeren, wier bezigheid in hun eerste Veldtocht is de anderen te dienen, gelyk Hylas Herkules diende.

Zy hebben een natuurlyk kompas aan de bomen der bosschen.

De Lacedemoniers wilden niet als in het afgaan van de Maan slag leveren.

Van hun kempement.

Zy

Wyze
van vuur
maken.

Zy hebben in diergelyke gelegenheden een zonderlinge wyze van vuur te maken. De Montagnezen en Algonkynen slaan twee stenen uit de mynen te zamen boven een Arends Dye, die met haar veren gedroogt is, licht vuur vat en in plaats van lont dient. In plaats van zwavelstokken hebben zy een stuk verrot en gants droog hout, dat zonder ophouden brand, tot dat het gants verteert is. Zo dra het vuur gevat heeft, steken zy het in cederen schorsfen, die tot poejer gemaakt zyn, en blazen 'er zachtjes in tot dat zy in de brand zyn.

De Huronnen, Irokoizen, en andere Volkeren van Zuider-Amerika slaan geen vuur uit de stenen, maar wryven twee stukken hout tegen elkander. Zy nemen twee stukken cederenhout, die droog en licht zyn, het een houden zy styf met de knie vast, en in een holligheid die zy met een Bevertand of met de punt van een mes op de kant van een dezer twee houten, dat plat en een weinig breed is, gemaakt hebben, steken zy het ander stuk, dat rond is, en spits toeloopt in, en draien het zo vaardig en sterk, dat de stof van dit hout met geweld omgedraait, als een vuur regen door het middel van een klein gootje, dat aan deze holligheid vast is, op zodanig of diergelyk een lont, als ik beichreven heb, loopt. Dit lont ontvangt de vonken die 'er vallen, en bewaart ze lang genoeg om hun tyd te geven van een groot vuur te maken, met 'er andere droge brandstoffen by te doen.

Dit gebruik om door het boren vuur te maken is zo veel te zonderlinger en aanmerkenswaardiger, om dat de Vestaaliche Maagden te Rome net de zelfde gewoonte hadden om nieuw vuur te maken, of het oude weer aan te steken, dat zy door onachtzaamheid hadden laten uitgaan. Want niet geoorlooft zynde daar enig ongewyd vuur by te brengen, was het 't gebruik, zegt Festus, van een plank van een hout, dat zeer licht vlam vatte door te boren, tot dat men 'er vuur uit kreeg, dat een Vestaaliche Maagt in een kopere zeef ontfong, dat zy wederhand in den Tempel bracht.

Mos erat Tabulam felicitatis materiae tandem terebrare, quousque exceptum ignem cribro aeneo Virgo in aedem ferret. By de Grieken, volgens het getuigenis van Plutarchus, slak men het heilige vuur door middel van een brand spiegel aan, dat de zonnestralen verzamende, de brandstoffen, die in een vat, tot dit gebruik geschikt, bereyd waren, aanslak.

Festus.
Iguis.
Vesta.

Plutarch.
in Num.

Z E V E N T I E N D E H O O F T S T U K .

Voor-
zorgen
op 'svy-
ands bo-
dem.

DE wyze waarop de Wilden oorlog voeren, is gevaarlyk voor al hunne Vyanden, om dat al hun kunst bestaat in ze te verrassen, gelyk de kat de muis doet. Een kleine party loert om op enige hutten van jagers te vallen, die zy in hun slaap oplichten. Wanneer zy zelfs met het volle leger marcheren, pogen zy hunne maatregelen zo wel te nemen, dat zy op het ogenblik, wanneer men ze 't minst verwacht, aankomen; terwyl de mans op de jacht zyn; de vrouw met den landbouw bezig, en wanneer men buiten staat is om hun het hoofd te bieden.

De

De uitflag van deze ondernemingen van het geheim afhangeende, en van de zorg die zy dragen om hun marsch te bedekken, zyn 'er geen middelen die zy niet in 't werk stellen om de verſcheyde partyen, die te veld zyn, te ontdekken, en om zelve niet ontdekt te worden.

Op elk kampement dat zy maken zenden zy hun Verſpieders op kondſchap uit. Deze hebben tekens waar in zy zich zelden vergiffen.

Het eerste is de reuk van den rook. Zo 'er eenige Wilden in het bosch hun hutten hebben neergelagen, en die daar in veiligheid leven, merken de gene die hen zoeken het aanſonds en van zeer verre aan den reuk van hun vuur. Men kan verzekert zyn dat zy zo wel op de reuk afgerecht zyn als een jachthond die gewent is het wild op te ſnuiven.

Het tweede teken is dat der voetſtappen van personen, die een weg gepalleert zyn. 't Is zeker dat zy ze daar zien daar wy het minste ſpoor niet zouden merken. Met den eerſten opflag van het oog zullen zy zonder zich te vergiffen zeggen, van wat Natie, wat kunne, wat ſtatuur de personen zyn, daar zy de voetſtappen af ontdekken, en hoe lang het ontrent geleden is, dat deze voeten daar in gezet zyn. Onderſtelt zynde dat deze personen van hun kennis zyn, zullen zy niet dralen te zeggen, dit zyn de voetſtappen van zo of zo een. Zy zyn zelfs zoo gauw, dat wanneer zy hier door een beſtemde plaats die wat achterdenken veroorzaakt, ontdekt hebben, zy al het gras dat langs een van deze voetſtappen loopt, wegnemen. Een ſtomme maar duidelyke taal, van het geen de mond niet gevoeglyk darf zeggen, en zelden bedriegen zy zich daar in.

Schoon dat dit iets zonderlings is, is dit niet te zeggen dat zy een beter en ſcherper gezicht hebben als wy; maar ik geloof dat dit de uitwerking van een zonderlinge achtgeving is, en van een langdurige gewoonte om diergelyke aanmerkingen te maken. Ik heb 'er zelfs de proef van genoten, niet evenwel ontrent de voetſtappen, daar ik my niet op toegeleget heb om die te beſchouwen, maar ten opzicht van twee andere zaken, die dikwils voorkomen.

In het begin van myn Zendelingſchap ſtond ik gants verzet te zien dat de Wilden van zeer ver de kanoos de Rivier konden zien oplygen, of afzakken, zo dra zich die maar vertoonden. Ik was niet minder verwondert te zien dat met hen in een kano zynde, zy dikwils een beweging maakten, als of zy een viſch, die zy op den grond zagen, hadden willen harpoenen.

Ik zette zo grote ogen op als ik konde, en ik zag niets. Maar allengs begon ik, met lang acht te geven op de plaats die my aangewezen was, iets te ontdekken. Eindelyk gewende ik my 'er zo wel aan, dat ik dikwils de eerste was die ze den Wilden aantoonde, maar niet tegenſtaande myn ervarentheid, liet ik niet na verzet te ſtaan dat men een viſch enige voeten diep onder water kon zien, en een kano die meer als een myl ver was, ſchoon ze op 't water niet meer als een linie gelykt.

De Ouden verſtonden het kunſje om de voetſtappen na te ſpeu-

II. D E E L.

Q

Deou-

De

den be-
dienen
zich ook
van de
naſpo-
ring der
voet-
ſtappen.

*Apol.
Rhod.
lib. 4. V.
1459.*

ren, en bedienden zich 'er op de zelfde wyze van als onze Wil- den. Apollonius van Rhodes geeft 'er ons een voorbeeld van in de Argonauten. Deze hadden Herkules verlaten, toen hy ver- dwaalt was om Hylas na te loopen, dien de Nymfen hem ontroofd hadden. Naderhand vernomen hebbende dat hy kortelings in Ly- bien zich had laten zien, en dat hy niet ver kon zyn, zonden zy verſcheyde uit hun bende na deze en gene plaats uit, om tyding van hem te vernemen, om dat, voegt hy 'er by, het geen tyd meer was om hem op zyn voetſtappen te volgen, nademaal de wind, die enige nachten gewaait had, al de voetſtappen had door een geſmeten, en het zand giats en herwaarts verwaait, gelyk het noch hedendaags in die landen geſchied, daar hele karavanen zom- tyds onder bergen van draaizanden in de woefſtenyen van Arabien bedekt worden.

Zy zyn niet onbewuſt dat hun vyanden dezelfde hoedanigheden hebben als zy, en om 'er niet van ontdekt te worden, nemen zy zich zorgvuldig in acht, en trekken met een grote voorzorg voort. Zy bedienen zich van geen vuurroers meer om te jagen, en zy be- ginnen van den voorraad van meel, die zy mee gebracht hebben, te leven. Zy weken het in wat koud water, of eten het gants droog, en drinken 'er een helderen teug boven op. Zy durven zelfs geen vuur maken. In hun tocht trekken zy op eene ry ach- ter malkander, en de laafte dekken de voetſtappen met bladeren toe; zo zy enig riviertje vinden, trekken zy enigen tyd door 't water, om de gene, die hen volgen mochten, verlegen te maken. Eindelyk de plaats daar zy wezen willen naderende, marcheren zy niet als 's nachts, en ruſten een groot gedeelte van den dag uit.

Niet tegenſtaande alle deze voorzorgen worden zy evenwel dik- wils verrast, om dat zy de wezentlykſte verwaarlozen, dat is om een naauwkeurige wacht te houden; want in plaats van elkander in deze bediening af te loſſen, verlaten zy zich op de verzekering die hun de Verſpieders, die zy uitgezonden hebben, gegeven heb- ben, voor dat zy zich neerfloegen; zy ſlapen alle te zamen als in een land van veiligheid, en wanneer zy in een diepen ſlaap zyn, overvalt men hen, brengt hen omhals, of maaktze tot ſlaven.

Deze oorlog by verraffing, die de Wilden tegen elkander voe- ren op de wyze der Parthen, die de Romeinen zo lang afmatteden, komt uit geen lafheid voort, maar eer uit een luſt die zy hebben om hun overwinning te heerlyker te maken, en om hun volk te ſparen. Het verlies van een eenig perſoon raakt hun zeer gevoe- lig, om hun klein getal dat zy hebben; en dit verlies is van zo groot gevolg voor het hoofd van een party, dat hier zyn roem en goede naam van afhangt, begerende de Wilden dat een Opper- hoofd niet alleen bequaam zy, maar ook gelukkig. Zy zyn hier ontrent zo wonderlyk, dat zo hy al zyn volk niet weer te huis brengt, en dat 'er een zelfs zyn eigen dood ſterft, de kaptein hier door byna gants in ongunſt raakt. Dit kan evenwel een goede ſtaatkundige ſtreek zyn, om daar door de Hoofden in toom te houden, en hen te verplichten dat zy hun Volk niet reukeloos wa- gen. Voor het overige tonen zy wel als 't pas geeft, dat het hun

aan geen hart ontbreekt, wanneer zy ontdekt zyn, en dat zy hun leven moeten wagen; 't zy dat twee vyandlyke partyen elkander op 't vlakke veld ontmoeten, 't zy dat zy genoodzaakt zyn een plaats, die weerstand bieden kan, aan te tallen.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

DE Heer van Champlain aan het hoofd van eenige andere Franschen de Algonkynen en Montagnezen verzelt hebbende, die tegen de Irokoizen optrokken, heeft ons de Beschryving van een dezer ontmoetingen nagelaten, die aantonen kan dat zy dapperheid bezitten, en zelfs een zekere edelmoedige dapperheid, daar men in Europa op roemen zoude. Zie hier wat ik uit zyn vertelling, die ik een weinig verkort hebbe, gehaalt heb.

Toeval-
lig ge-
vecht.

Champlain en zyn bende zich op het meir hebbende begeven, dat men naderhand na zyn naam het meir van Champlain genoemd heeft, en hun reys in sulte vervolgende, zagen zy 's avonds ten tien uren op de kant van een Kaap de Irokoizen aankomen, die ook van hun kant ten stryde trokken. Zo dra de twee partyen elkander waren gewaar geworden, maakte men van weerskanten een groot getier, en ieder bereyde zich tot vechten. De Irokoizen traden aan land, schikten al hun kanoos in order op het strand, om in tyd van nood zich weer te kunnen inschepen; en met hun bylen hout hebbende gehakt, verchansften zy zich heel wel. De anderen van hun kant plaatsten zich ontrent een pylschootweegs van de verchansfingen hunner vyanden, sloten hunne kanoos dicht tegen elkander, maakten ze met staken vast, en bereyden zich tot het gevecht.

Voyages
de Cham-
plain. liv.
3. ch. 9.

Zo dra deze in order waren, vaardigden zy twee kanoos met gezanten af, om den Irokoizen den stryd aan te bieden, die den zelve met blydschap aannamen, maar tegen 's anderen daags eerst, zeggende dat zy dien met geen schyn in de duistere nacht konden beginnen, die hun dappere daden begraven zou houden, dat men den dag moest afwachten, om elkander te kennen, en dat zo dra de Zon zich aan de kimmen vertonen zoude, zy hun slag zouden komen leveren. Na dit antwoord, dat met dank aangenomen wierd, voegden zich de twee kanoos weer by hun vloot, en van weerskanten bragt men den nacht door met doodsliederen te zingen, met zyn dappere daden en die zyner Natie te roemen, en volgens gewoonte veele stekelige schimpfchoten tegen den vyand uit te braken, waar van ieder party zich een gemaklyke zege beloofde.

De dag gekomen zynde, trokken de Irokoizen uit hun verchansfing, ten getale van byna tweehondert man, gaande met kleine schreden in slag-order voort, met een Lacedemonische ernstigheid en destigheid, waar over de Heer van Champlain zeer vergenoegt was. Zy hadden drie Oversten, die drie grote vederbosschen hadden, om zich in 't gevecht te laten zien. Die van de andere party, die aan land getreden waren, rangeerden zich in de zelve order. Champlain toen voor uit getreden zynde, hielden de Irokoiz-

zen halte, om hun verwondering wat te laten overgaan, en na hem een tydlang van 't hoofd tot de voeten bekeken te hebben, raakten zy in beweging om hun pylen te ſchieten, en het gevecht begon met een goede cierlykheid. Het zou op de zelfde wyze volhart hebben, maar Champlain twee van de Irokoifche Overften doodgefchoten, en een derde van hun troep doodlyk gequetſt hebben de met de eerſte ſlentschoot die hy deede, terwyl een ander Franſchman ter zelfder tyd uit het boſch ſchoot, onthutzelde de onverwachte uitwerking van dit ſchiet geweer deze Barbaren, die het niet gewent waren; zy betwiften de zege niet, die zy miſſchien zonder dit voorval zouden weg gedragen hebben.

Zy verlieten het ſlagveld en hun verſchanſingen, zy reddden zich in de boſſchen daar hunne vyanden hen vervolgden, verſcheyde daar van ombrachten, enige gevangen namen, terwyl de overige na een goed heenkomen zochten.

Zy van-
gen
zoimtyds
in het
veld twee
gevech-
ten aan.

In diergelyke gelegenheden laat hun klein getal hun genoeg toe om man tegen man aan te gaan, en als een tweegevecht aan te vangen, gelyk de Helden van Homerus en Virgilius deden. Zy kunnen den ander dikwils bekennen, en ſpreken zich toe.

Zy vragen malkander na nieuwe tydingen, doen aanspraken, en brengen malkander niet om voor dat ze elkander een kompliment gemaakt hebben, gelyk die gene die Virgilius zyn Eneas in den mond geeft.

Schoon de Wilden gemaakt zyn om in de boſſchen te vechten, en van den eenen boom tot den ander te lopen, laten zy niet na zich zeer wel op het vlakke veld te houden. Zy hebben zelfs onder zich een ſoort van een oefening om hun drillkonſt te plegen, welke doet zien dat zy niet met gebroken gelederen vechten maar zich wel geſloten houden. Champlain geeft 'er ons ook deze Beſchryving van.

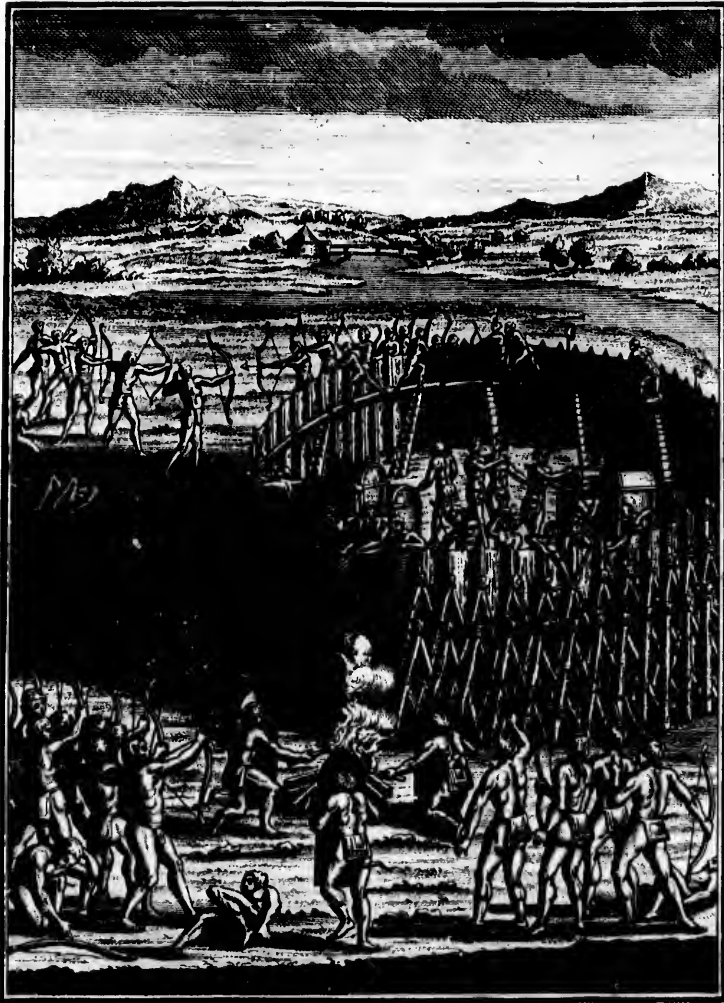
„ De Hoofden, zegt hy, nemen ſtokken van een voet lang, zo
„ veel in getal als zy ſterk zyn, en kiezen andere, die een weinig
„ groter zyn, voor hun hoofden uit, daarna gaan zy in de boſ-
„ ſchen en ſlechten een plaats van 5 of 6 voeten in 't vierkant, daar
„ de Overſte als Serjant Majoor, alle deze ſtokken na zyn goed-
„ dunken in order ſtelt, en daar na alle zyn rotgezellen roept, die
„ gants gewapent komen, en wyſt hun den rang en order aan, dien
„ zy houden moeten, wanneer zy met hun vyanden ſlaags zullen
„ raken, 't geen alle deze Wilden met opmerking aanzien, lettende
„ op de figuur die hun hoofd met deze ſtokken gemaakt heeft,
„ en daarna trekken zy van daar weg, en beginnen zich in order
„ te ſtellen, gelyk zy die ſtokken hebben zien ſtaan, naderhand
„ vermengen zy zich ondereen, en keren weer op nieuw in hun
„ rang, volhardende dus twee of drie malen, en dus doenze in alle
„ hun kampementen, zonder dat zy een Quartiermeester van no-
„ den hebben, om hun den rang te doen houden, dat zy zelfs wel
„ zonder verwarring weten te doen. Deze regel houden zy in den
„ oorlog.

en na hem
n, raakten
acht begon-
ze volhart
sten dood-
st hebben-
een ander
utzelde de
baren, die
lie zy mis-
zy redder
, verschey-
wyl de ove-

genoeg toe-
echt aan te
leden. Zy
oe.
spraken, en
compliment
meas in den

e vechten,
niet na zich
zels onder
egen, wel-
chten maar
k deze Be-

et lang, zo
een weinig
in de bos-
erkant, daar
zyn goed-
roeft, die
der aan, dien
laags zullen
zien, letten-
aakt heeft,
ch in order
, naderhand
nieuw in hun
oenze in alle
iter van no-
zy zelfs wel
en zy in den

D
wa
gep
den
hin
dez
I
den
ten
Hu
vee
zy
aan
de
kle
dor
sch
dra
zy
tege
mid
en
I
hon
den
ver
ten

't
Ove
om
loop
met
den
eer
de
me
de
lev
I
de
liev
gra

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

DE Belegering van de Plaatzen, waar in zy weerstand vinden, is ook een bewys dat zy regels van een krygskunde hebben, waar in de list en beleyd met de onverzaagste dapperheid en kracht gepaart gaan. Zo de belegeraars ongelooflyke krachten aanwenden, om de waakzaamheid der Belegerden te verrassen, en alle de hinderpalen, die men hun tegen stelt, te overwinnen, verzuimen deze niets van 't geen tot een dappere verwering dienen kan.

Belegering van een plaats.

Listen, valsche aanvallen, dappere en onverwachte uitvallen, hinderlagen, verrassingen, alles word beurt om beurt van beyde kanten in 't werk gestelt. De palissaden maar van hout zynde, en de Hutten niet als uit schofflen bestaande, mogen de belegerden zo veel zy willen hun Vesten met stenen, balken en water voorzien, zy mogen zo veel oplettentheid gebruiken als zy kunnen om de aanvallers met een hagelbui van pylen af te keren, deze brengen de verwoesting onder hen met brandende pylen, waar van een klein getal genoeg is, zo de wind hen begunstigt, om het gehele dorp in de asch te leggen. Zy maken hun aproches zonder schroom met storm-daken van planken gemaakt, die zy voor zich dragen, en achter welke zy tot den voet van de palissade gaan, die zy met de byl of met het vuur ondermynen: of wel zy maken een tegen-palissade, die hun voor schild en ladders dienende, hun een middel verschaft om over de vyandlyke verchansingen te komen, en die te vermeerteren.

Dus heb ik in een van onze Beschryvingen gezien, dat zeven hondert Irokoizen een Dorp van de Natie, *de Kat* genaamt, hadden vermeerstert, waar in bynatwee duizent mannen waren om het te verweren, niet tegenstaande een gedurige bui van vuur-roerfchoten, die als hagel op hen neerviel.

T W I N T I G S T E H O O F T S T U K .

't **I**s onmooglyk het droevig schouwspel wel af te schilderen, dat 'er in een verrast of ingenomen dorp vertoont word. De Overwinnaar met zwarte en rode verf beklad, 't geen bequaam is om iemand een schrik aan te jagen, en hoogmoedig op zyn zege, loopt over al als dol, zingende zyn zegepraal, en de overwonne met yslyk geschreeuw beschimpende. Alles wat onder zyn handen valt word aan zyn dollen wreedheid opgecoffert. Hy zet in de eerste hitte van zyn woede alles te vuur en te zwaard. Zyn woede houd niet eer op voor dat hy moede is, en dan is hy eerst op meerder wreedheid ten opzicht van die ongelukkigen bedacht, die de eerste aanvallen ontkomen zynde, het droevig lot hebben om levendig in hun handen te vervallen.

Verwoesting en inname en plaats.

De Overwonnene van hun kant niet onbewust zynde, wat zy van de wrede razerny der Verwinnaars te wachten hebben; willende liever omkomen en zich onder de aschen van hun Vaderland begraven, als enige ogenblikken deszelfs ondergang te overleveren,

om naderhand voor de yffelykfte plagen die de wreedheid bedenken kan bloot te staan, rechten wonderen van dapperheid uit, en te gelyk door de wraakluft en wanhoop aangezet, wapenen zy zich met het eerfte dat hun in de handen valt, zoeken de dood in hun moed en in dien van hunne vyanden, en geven het niet op als wanneer zy door het getal overfelpt of door de overdadige moedigheid zich niet langer in staat bevinden om weerftand te kunnen doen.

Wat ge-
vange-
nen zy
ombren-
gen.

Nademaal de Overwinnaars het groot getal van gevangens, die zy in een Dorp, dat zy vermeerft hebben, maken, niet zouden kunnen bewaren, doet hunne Staatkunde, die toelegt om de overwonnen te beletten dat zy niet weér op de been komen, en zich in staat van tegenweer ftellen, hen die gene uitkippen, die zy aan die krygswode willen opofferen, en de gene die ze behouden willen, om ze in hun lichaam in te lyven. Dus worden de Gryzaarts, die moeite zouden hebben om hun spraak te leren, of die door de ouderdom niets nut zyn: de Hoofden en de aanzienlykfte onder de krygsluiden, waar van zy iets konden te duchten hebben, zo zy hen ontfnapten: de al te jonge kinderen en de zieken, die hun te zeer in 't marcheren tot ballaft zouden dienen, de ongelukkige flacht-offers, die zy aan hun woede en valsche Staatkunde opofferen, zy verbranden 'er zommige van, eer zy uit het ingenomen dorp trekken, en gelyk als op het slagveld. Vervolgens branden zy 'er alle avond enige in de eerfte dagen van hun marfch, wanneer zy wegtrekken kunnen, zonder vrees van vervolgt te worden.

Onver-
zaagde
dapper-
heid
eenes
Wilde-
mans.

De kleine Partyen niet in staat zynde om een daad die veel gerucht maakt uit te voeren, durven byna de poorten der Dorpen niet naderen; daar zyn 'er evenwel die het doen; maar dit zyn zeldzame en reukeloze gevallen, gelyk die daad van een Irokois, die flilletjes de paliffade van een dorp nadrende, daar men reeds den oorlog zong, en twee Wilden op fchildwacht hebbende zien ftaan, daar behendig na toe klom, den enen met een knods een flag op den kop gaf, en den ander ter aarde hebbende geworpen, de tyd nam om hem te doorfteken, en beyder hoofden met zich te nemen, waar na hy doorging. Zy doen hun flagen gemeenlyk op de jacht en vifch plaatzen, en zomtyds voor aan op de velden en in de bofchen, alwaar, na zich eenige dagen in de ftruikken verfteken te hebben, het ongeluk van eenige reyzigers die nergens minder om denken, hun gelegenheid verfchaft om ze te verrallen en de zege te behalen. Daarna door de vrees van vervolgt te worden afgemat zynde, vluchten zy eer, als dat zy al wykende vechten; breken de gequeften, en die gene die hen niet volgen kunnen, den hals, en fleepen niet meer gevangens met zich, als zy door hun klein getal meester zyn; zo zy luft hebben om 'er een te verbranden, dien zy te veel denken te hebben, en dat zy menen geen tyds genoeg te hebben om het op hun gemak te doen, binden zy hem aan een boom vast, en fteken een anderen neffensftaanden boom in den brand, die 'er van pas afstaat om hem lange smerten te doen uitftaan en hem van langzamer hand te verbranden.

Deze

Deze elendige schepzels dus verlaten zynde sterven als razende menschen, of van het langzame vuur dat hen verteert, of van een gruwelyken honger, zo het vuur geen krachts genoeg gehad heeft om zyn werking op hen te doen.

EENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Alle de Krygslieden, wanneer zy tot een leger vergadert zyn ; voor dat zy een stryd beginnen of een plaats aantasten, slaan het hoofd van die gene die zy verrast en gedood hebben af, en brengen het in hun leger, daar zy het in het gezicht der vyanden, waar en zy die verovering gedaan hebben, op een foort van een piek of slaak zetten. Maar als zy niet getrokken, of in andere gelegenheden nemen zy niet als het hoofd-hair van die gene mee, die in den slag gebleven zyn of die zy voor dood gelaten hebben. Tot dien einde villen zy de huid die het bekkeneel bedekt, snydende het boven het voorhoofd en de oren tot achter aan het hoofd af.

Plundering der
hoof-
schedelg.

Na het afgestroopt te hebben, bereyden zy het en maken het zacht, gelyk zy met de beeste-vellen gewoon zyn te leven, die zy op de jacht gevangen hebben. Vervolgens spannen zy dit vel op een ronde raam, daar zy het aan vast maken, zy schilderen het van beyde kanten met verscheyde kouleuren, zomtyds zetten zy op de verkeerde zyde daar geen hair is het portret of zinnebeeldige schilderye van den gewezen eigenaar, en zetten hem boven op een staak, dragende het dus in zegepraal om. 't Wonderlykste is, dat al die gene waar aan men deze gruwelyke operatie van het hairvel af te stropen in 't werk stelt, daar van niet sterven, al zo weinig als van den mokerslag, waar meê men hun meent de rest gegeven te hebben. Verscheyde zyn 'er van opgekomen, en ik heb een Vrouw gezien ter plaatze daar ik Zendeling was, die na een diergelyk voorval van de Franschen den naam van *Tête pelée*, gevild of geschild hoofd, gekregen had, en die heel wel voer. Zy was aan een Franschen Iroquois getrouwd, daar zy kinderen by had.

De Scythen en andere woefte Volkeren van Azie en Europa hadden zich eertyds door deze yffelyke tekens van hun woeftheid, die de oude Schryvers niet onbekent zyn geweest, beroemt gemaakt. Dus drukt zich Herodotus aangaande de Scythen uit.

„ Een Scyth drinkt bloed van den eersten gevangen dien hy maakt,
 „ en hy bied den Koning de hoofden van alle die genen aan, die
 „ hy in een stryd gedood heeft, want een hoofd meê brengende,
 „ heeft hy deel aan den buit, daar hy zonder deze voorwaarde
 „ geen recht op heeft. Dit hoofd neemt hy op deze wyze meê.
 „ Hy vilt het rontom de oren af, en het bekkeneel van het overige hebbende afgescheyden, stroopt hy 'er het vel af, dat hy met
 „ zyn handen zacht maakt, en als een offehuid toebereyd. Vervolgens maakt hy 'er een cieraad van, en maakt het als een zegeteken aan zyn paardetuig vast. Hoe meer een simpel krygsknecht van deze zegetekens heeft, hoe meer hy geacht wordt.
 „ Daar zyn 'er die verscheyde van deze vellen aan malkander naaien,

De
Scythen
pleegden deze
woeftheid
ook eertyds.

Herodotus;
lib. 4. n.
64.

„ ien , als of het beestehuiden waren , en 'er kleren af maken .
 „ Zommige villen de rechterhand hunner vyanden , zy stropen
 „ behendig dit vel met de nagels , die 'er aan blyven , af , en ver-
 „ cieren daar hun pylkokers meê , om dat het menfche vel dik is ,
 „ en veel blanker als dat van alle andere dieren . Daar zyn 'er ook
 „ vele die gantsche menfchen villen , en het vel op ramen laten
 „ drogen , bedienende zich daar naderhand van als van een zadel
 „ op hun paarden .

En
 maak-
 ten van
 het be-
 keneel
 drink-
 bekers .

Dit , zegt deze Schryver , is een aangenomen gebruik by deze Volkeren . Vervolgens legt hy uit op wat wyze zy van het bekeneel van hun aapzienlykfte vyanden drinkbekers maken , en zelf van hun gemeenzaamfte vrinden , die zy in tegenwoordigheid van den Vorft in een twe-gevecht overwonnen hebben , wanneer zy om opgekome ne verffchillen genoodzaakt zyn geweest hen uit te dagen .

Diodor.
 Sicil. lib.
 3. p. 212

De Gaulen waren al zo woest als de Scythen , en Diodorus de Siciliaan fchryft 'er ontrent dus van . „ Zo iemand nadert om hen
 „ te beffryden , zingen zy de dappere daden hunner voorouderen
 „ en hun eigen . In tegendeel betuigen zy de uiterfte verachting
 „ voor hunne vyanden , vergetende niets van 't geen hun den moed
 „ kan doen verliezen en hen affchrikken . Zy hangen aan de hal-
 „ zen hunner paarden de hoofden die zy afgehouden hebben : zy
 „ laten door hun flaven de bloedige zegetekens , die zy gewonnen
 „ hebben , dragen , onderwyl zy zelfs door hunne zangen hun o-
 „ verwinning zingen . Zy hangen deze zegetekens aan de poften
 „ van hunne huizen . Wat de hoofden van hun aanzienlykfte vyan-
 „ den aangaat , die balzemen zy met cedergom en bewaren ze in
 „ kafies ; en die aan de vremdelingen , die hen komen bezoeken ,
 „ tonende , roemen zy daar op dat hun Voorzaten of zy zelfs ge-
 „ weigert hebben grote zommen gelds voor deze hoofden te ont-
 „ fangen , die zy niet hebben willen miffen .

De oude Duitschers , die van de zelfde Scythen , waar van Herodotus fpreekt , waren voortgekomen , gelyk Elias Skeed in zyn boek van den ouden Godsdienst der Duitschers , Gaulen , Volkeren van Groot-Brittannien , en Wandalen , dryft , leefden op dezelfde wyze met de hoofden hunner vyanden ; 't geen door Strabo bevestigtd word , die verzekert dat de meeste Noordsche Volkeren hier in van de Gaulen niet verffchilden .

Elias Skeed wil ook dat deze vreedheid byna by alle Oofferfche Volkeren in zwang ging , en miffchien zinspeelt God op dit gebruik in deze plaats van Deuteronomium . „ Ik zal myne pylen
 „ dronken maken in hun bloed , en myn zwaard zal zich in hun
 „ vleefch verzadigen . “ Met wat voor bloed wil hy zyn pylen
 „ dronken maken ? „ het bloed der doden die op het slagveld ge-
 „ bleven zyn , en het bloed der gevangenen , wier hoofd men ont-
 „ bloot heeft . *Inebriabo sagittas meas sanguine , & gladius meus de-
 vorabit carnes , de cruore occiforum , & de captivitate nudati inimicorum capitibus .*

De zin van deze plaats is veel verftaanbaarder , wanncer men deze ontbloting van die bloedige operatie uitlegt , die het vel der ge-

maken.
zy stropen
af, en ver-
vel dik is,
zyn 'er ook
ramen laten
in een zadel

niik by deze
van het bek-
ken, en zelf
digheid van
wanneer zy om
n uit te da-

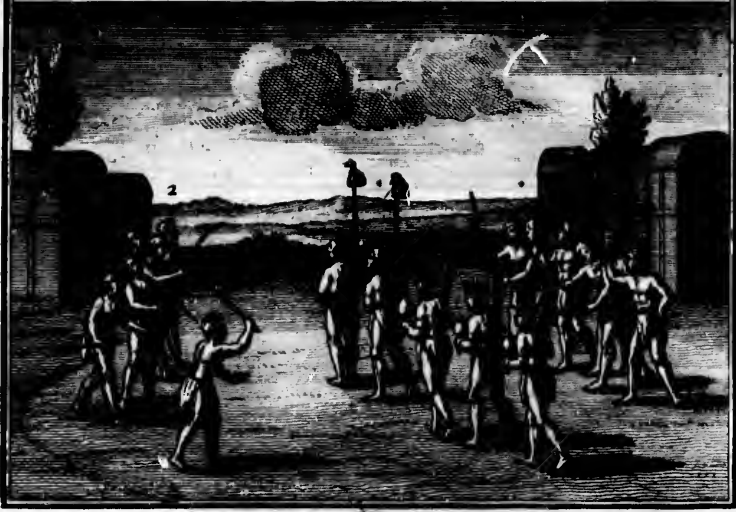
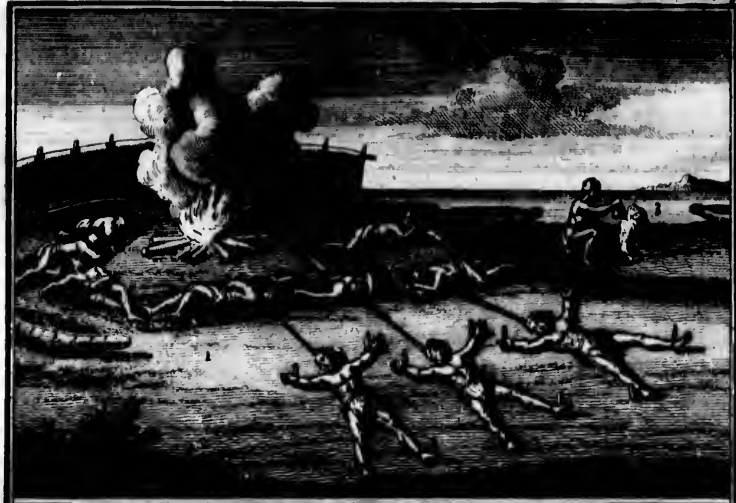
Diodorus de
lert om hen
voorouderen
te verachting
in den moed
aan de hal-
hebben: zy
y gewonnen
ingen hun o-
an de posten
slykste vyan-
waren ze in
n bezoeken,
zy zelfs ge-
den te ont-

aar van He-
keed in zyn
len, Volke-
n op dezelf-
r Strabo be-
ne Volkeren

alle Ooster-
God op dit
myne pylon
zich in hun
y zyn pylon
slagveld ge-
oft men ont-
adus meus de-
mudati inimi-

wanneer men
het vel der
ge-

e

ge
de
ner

Iyk
hu
sch
bal

D
sch
tal
om
der
elb
han
ker
't g
doe
van

H
had
en

I
men
daa
den
valt
gro
of v
mid
gev
llaap
van

E
stra
gen
die
diep
ste
baa

V
dat
nee
zyn
zo
dyo

gevangenen tot het bekkeneel afilroopt, als wanneer men die met de uitleggers op de gewoonte te huis brengt van den krygsgevangenen de helm te ontnemen, en hen blootshoofds te laten gaan.

De Irokoizen vergenoegen zich met den schedel af te stropen, geslyk ik het beschreven heb. Daar zyn enige Natien in Amerika die hundoode vyanden villen, en die zich met dit afgestroopte vel opschikken, en die zich voor al van de handen bedienen, om 'er Tabakszakken af te maken.

T W E E E N T W I N T I G S T E H O O F T S T U K .

DE gevangene die door kleine partyen gevat zyn, zyn in het marcheren lang zo ongelukkig niet, als die door een gantsche Leger gekregen zyn, om dat de overwinnaars niet op het getal hunner luiden of slaven sleunende, nergens op bedacht zyn als om zich te redden, en met hun buit veilig in hun dorp te belanden. Tot dien einde binden zy hun alleen de armen boven den elhoog vast, knevelende die achter op den rug vast, zo dat zy de handen vry hebben, zonder dat zy zich evenwel los kunnen maken, of vryheid genoeg hebben om te lopen en het te ontkomen, 't geen van een zekere wikking van het lichaam afhangt, daar zy door deze kneveling t'eenemaal van berooft zyn, ten zy ze zich van der jeugt aan geoeffent hebben om dus te lopen.

Een Zending heeft my verzekert dat hy een Wildeman gezien had, die 'er zo op afgericht was, dat hy niet anders kon lopen, en evenwel alle de anderen het in 't lopen afwon.

De sijnste tyd voor hen is des nachts, want alle avonden legt men ze byna gants naakt op den rug, op den bloten grond neer, daar men voor ieder gevangen vier palen insteekt, om 'er hun handen en voeten als een St. Andries kruis van elkander gespart aan vast te binden. Daarenboven plant men een vyfde paaltje in den grond, daar men een strik aan vast maakt, die den gevangen drie of viermaai om den hals gaat. Eindelyk sluit men hem om zyn middel met een anderen riem vast, waar van die gene die op den gevangen moet passen de twee enden neemt, die hy terwyl hy slaapt onder zyn hoofst legt, om wakker te worden indien zyn gevangen enige beweging om zich te redden maakte.

Een gantsche nacht zo geknelt te leggen is zonder twyffel een straf, maar 't is een van de grootste plagen in den tyd van de muggen, want het is niet te beschryven hoe lastig deze dieren vallen, die by millioenen vliegende en niet doen als brommen, hun angel diep in 't vleesch slaan en het bloed zuigen, latende vergif in ieder steek, dat ter zelfder tyd een ontfeking en een gruwelyke jeuking baart.

Voor 't overige geven zy altoos deze elendige schepzels hoop, dat men hun op hun aankomst het leven zal schenken. Zelfs wanneer zy wat ver van de plaatzen, daar zy ze gevat hebben, af zyn, past men zo zeer niet meer op hen, en men vergunt hun een zo grote vryheid, dat die zomtyds de Verwinnaars tot onheil gedryd. Want het is dikwils gebeurt dat slaven, daar niet wel op

Weder-
komst
der
Krygs-
knech-
ten en
gevan-
genen.

Hoezy
de krygs-
gevan-
gene be-
waren.

Deel III.

gepast wierd, zich los gemaakt hebben, een deel van hun vyanden, die in een diepen slaap lagen hebben omhals gebracht, en zich van de anderen meester gemaakt, die ze op hun beurt tot slaven maakten, latende hen zich over hun te grote toevertrouwenheid en onvoorzichtige veiligheid, die tot hun verderf strekte, beklagen.

Doods-
schreuw.

De Krygsknechten hun Dorp of een van hunne Bondgenoten naderende, zenden iemand van hun troep voor uit, om de tyding van hun wederkomst te brengen, en ondertusschen houden zy halte, om te wachten dat men hun te gemoet kome. De gene die dit aanbevolen is begint, zo dra hy het Dorp gewaar word, of vermoed dat hy kan gehoord worden, een *doods-schreuw* te geven, roepende *kébe*, welk woord hy zo lang uitrekt als hy kan, en zo dikwils herhaalt, als 'er luiden van hun troep in den stryd of op reis gesneuveld zyn. Dit geroep is zeer doordringent en droevig. men kan het van zeer ver horen, voor al op de Rivieren en by nacht. Aanstonds loopt men alle hutten van het dorp uit, na de kant daar het geschreuw van daan komt.

Ondertusschen vervolgt de afgezant zyn weg, verdubbeldende van tyd tot tyd zyn geschreuw. Hy blyft niet staan voor dat hy in 't midden van 't dorp is, daar ze een kring om hem slaan, en na een weinig adem geichept te hebben luistert hy een van de Ouden, die gekozen is om hem aan te horen, een net verflag van hun reis in 't oor, den naam van die gene die zy verloren hebben, en hoe zy aan hun dood zyn gekomen, zonder eenige omstandigheid van het geen hen aangaat te verzwigen. Deze oude man zyn verhaal hebbende aangehoort, herhaalt het met luider stem in een deftigen styl. Dit gedaan zynde keert ieder naar huis.

De gene die van hun vrinden verloren hebben gaan dezelve in hun Hutten bewenen, daar zy de gewoonlyke rouwklachten ontfangen. De afgezant van zyn kant keert na de zyne, of wel zo hy een vremdeling is, treed hy in een andere, daar hy door eenige vermagichapping of gatsvryheid aan verbonden is. Men geeft hem daar te eten, waar na hy omstandiglyk verhaalt alles wat 'er in dezen tocht is voorgevallen, en ontfangt de gelukwenschingen over zyn behouden weerkomst.

Zy hebben zo veel eerbied voor elkander, dat hoe compleet hun overwinning ook zyn mag, en wat voordeel zy behaalt hebben, de eerste drift die zy laten blyken die van droefheid is over die gene, die zy van hun volk verloren hebben. Het gantsche Dorp moet daar deel in nemen, het nieuws van den gelukkigen uitslag word niet gemeen gemaakt voor dat men over de doden de eerste klachten, die hun toekomen, uitgestort heeft. Dit gedaan zynde verwittigt men op nieuws het gemeen door een tweden schreuw; men geeft hun deel van het voordeel dat men behaalt heeft, en men geeft zich aan de blydschap over, die deze zege verdient.

De Vrouwen doen het zelve ten opzicht van de mans die ter jacht of ten oorlog gegaan zyn. Want op hun wederkomst gaan zy ze aan den oever op wachten, en in plaats van hun ten eersten de vreugde te betuigen, die zy over hun behoude weerkomst ge-

voe-

voelen, beginnen zy die van haar vrienden te bewenen, die gedurende hun afwezen in het dorp gestorven zyn, en verkondigen hun het verlies dat zy geleeden hebben door haar jammerklachten en klaagliederen, waar van wy in 't vervolg zullen spreken.

Zoo'er niemand van de kant der Overwinnaars gebleven of gestorven was, gelyk het dikwils in de kleine partyen gebeurt, die eer op stropery als ten oorlog uitgaan, geeft de afgezant in plaats van een dood-schreeuw een vreugde-geschrey, roepende ook *kohe*, maar dit woord veel korter afbrekende. Hy herhaalt het zo dikwils als hy gevangens of hoofdschadels in getal heeft, en het gantsche dorp, zich aan de vreugde, door dit geschrey veroorzaakt; overgevende, loopt in aller yl om het goede nieuws te verstaan.

't is verwonderenswaardig dat een zo zonderling gebruik ons niet omstandiglyk door de Oude Schryvers verhaalt is. 't is evenwel van Azie in Amerika overgegaan, en is noch hedendaags in Colchos in zwang. *Obi* dat de doodschreeuw by de Mingrelieers is, is het ook by de Huronnen.

De oude luiden en de bloedmagen der oorlogshelden hun aankomst wetende, zenden hun te gemoet, om ze over hun behoude weerkomst geluk te wenschen, om hun ververstingen te brengen, en om de slaven te helpen geleyden.

DRIENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

OP den dag tot deze intrede geschikt geven de Krygsknechten hun gevangens over, als of zy 'er geen belang meer in namen; zy begeven zich alleen na het dorp, marcherende achter elkander, byna gelyk toen zy vertrokken, maar zonder te zingen, zonder geschildert te zyn, en zelfs met gescheurde kleren, als lieden die een verren tocht gedaan hebben. Ondertusschen bereyden de gene, die de zorg der gevangenen op zich genomen hebben, hen tot deze plechtigheid, dat een soort van een zegepraal is, die voor hen te gelyk iets roemryks en iets droevigs inheeft. Want 't zy men hun wil eer aandoen, of dat zulks maar geschied om den roem der Overwinnaars te verheffen, men beschildert hun aangezicht met zwarte en rode verf, gelyk op een dag van plechtigheid. Men verciert hun hooft met een kroon met veren daar op, men geeft hun in de linkerhand een witten stok met een zwaansvel overtrokken, dat een soort van een kommandeerstaf of scepter is, als of zy den oppersten van de Natic, of de overwonne Natic zelfs verbeelden. In hun rechterhand houden zy de Schildpad, en om den hals van den slaaf die 'er 't best uitziet maken zy de porceleine halsband vast, die de Krygsoverste gegeven of ontvangen heeft, toen hy volk worf, en waar op de andere krygsknechten dienst genomen hebben. Maar zo men van de eene kant hun eer aandoet, schud men van de andere kant, om ze hun elende te doen gevoelen, hun alles uit, zo dat zy byna gants nakent zyn, en men doet ze met de armen boven den elleboog op den rug gebonden marcheren, gelyk ik reeds gezegt heb.

Ik heb de verstandigste Kanadenzers, en die de meeste omgang

Overwinningsgeschrey

Lamberti, Relat. de la colchide, Cap. XI. p. 67.

Intrede der Krygsgevangenen.

witte
staf met
zwaane-
veren
over-
trokken
beduid.

met de Wilden gehad hebben, ondervraagt, om te weten wat de betekenis van dezen witten staf, met zwaneveren overtrokken, zyn mocht:

Zommige hebben my gezegt dat het een zinnebeeld was, dat deze elendige slaven hun droevig lot verbeeldde, en dat zy volkomen alle recht op zich zelve en op hun eigen leven verloren hadden.

Evenwel heeft my een Officier een geval vertelt, waar van hy ooggetuigen was geweest, en waar uit men besluiten zou konnen dat deze staf een eerteken is; want een kleine party krygslieden twee gevangene lebbende gekregen in een ontmoeting, daar hy zich by bevond, en een van beyden zich in zyn nieuw lot wat ongeduldig tonende, en dezen staf met een achteloosheid aanvattende, die zyn bovenmatigen druk te kennen gaf, rukte hem zyn lotgenoot die met kracht uit de hand, zeggende met een toornig gelaat, dat de lafheid die hy toonde duidelyk te kennen gaf dat hy niet waardig was dien te dragen. Vervolgens marcheerde hy met siere schreden, dragende beyde de stokken, zo wel dien men hem gegeven had, als dien hy den ander ontrukkt had, in de hand.

Marfch
der
krygs-
gevan-
genen.

De marfch der krygsgevangenen begint met die van het dorp, die de hoofstchedels der doden, aan lange stokken als halve pieken vastgemaakt, vooruit dragen. Zy volgen een voor een achter makander, dan komen de slaven, die den gantschen weg langs zingen, parende het geluid van hun Lier met hun doodlied. De dorpelingen ten naasten by van den tyd verwittigt zynde van de aankomst der gevangenen, gaan hun een vierendeelmyls of een half myl te gemoet, en byna alle maken zy zich vaardig om zich op hun kosten een wreed vermaak te verschaffen. Zo dra men by hen gekomen is, doet men ze stil staan, en onderwyl zy hun doodlied zingen, danst het gantsche Dorp rontom hen, volgende de maat van hun lied door hun menigvuldige *be, be*, die zy diep uit de borst halen. Na hen dus te hebben doen stilstaan doet men ze lopen, en dan doet ieder zyn best om hun zo veel quaad te doen als hy kan. De steenen, de vuist en rotting-slagen vallen hen als hagel op 't lyf. Men neemt het niet qualyk dat zy zich verweren, en men lacht 'er om. Maar nademaal zy geknevelt zyn en door het getal overmant zou hun verwering hun van weinig nut zyn. Ieder een heeft recht om ze op te houden, en eer ze aan 't dorp komen doet men hun menigmaal stil staan. Voor dat zy 'er in treden doet een van de oude mannen hen ook halte houden, om hun enige nagels uit te rukken of een vinger af te doen snyden, na dat het re voren in den raad besloten is, of op het verzoek van een partikulier.

Zy hebben evenwel hier ontrent enige wetten, maar die zy eer-tyds veel zorgvuldiger naquamen als hedendaags. De krygslieden hebben recht op hun gevangenen, tot dat zy ze overgelevert hebben; zy geven eenigermaten in 't intreden van de dorpen dit recht over, om hun landsluiden of bontgenoten het genoegen te gunnen van daar hun vermaak mee te nemen; 't geen ieder met meerder of minder woede doet, na dat hy meer of minder door het verlies,

dat

dat de oorlog hem veroorzaakt, aangedaan is. Dit is een foort van zegepraal, waar van de krygslieden al de eer hebben, schoon zy 'er niet by verſchynen, en het volk al het vermaak. Evenwel nademaal de krygsknechten zich zodanig niet van het recht op hun gevangens ontdoen, of zy krygen ze weerom, hebben zy 'er belang in dat zy zo gezond en zo min mishandelt als het mooglyk is wederkeren, op dat het preſent dat zy 'er van in de Hut van hun ouders moeten doen, daar zy de doden moeten vervullen, te aangenamer ontfangen worde. Hierom is ingevoert, dat de gene die ze verminken willen genootzaakt zyn een preſent te doen na mate van de verminking om den genen, dien hy toekomt, ſchadeloos te ſtellen.

Daar loopt dikwils in deze gelegenheden veel drift onder, en het is altyd zo gemaklyk niet de gene, die men in 't leven wilde ſparen, te redden, ter oorzaak van deze verminkingen, die, om dat ze hier door onbequaam worden om iets te doen, hen in 't vuur doet werpen. Om deze reden verbergt men zorgvuldiglyk waar toe zy geſchikt zyn; maar zo het geheim uitlekt, en dat de perſonen, die zy toegedacht zyn, van eenig aanzien zyn, gaan zy den genen, die zy redden willen, te gemoet, en geleydenze zelfs by de hand. De eerbied, die men voor hen heeft, ſpaart deze ongelukkigen de quade ontmoeting, die men hun zonder deze voorzorg toebereyde. Anders zyn zy zo mishandelt, dat als zy in 't dorp komen het bloed hun van alle kanten het lyf af ſtroomt, en zy zyn zomtyds in zo elendigen ſtaat, dat het wonder is dat zy onder de ſlagen niet bezweken zyn.

Dit intrée-recht is men aan alle de dorpen van de Natie of van hun bontgenoten, die zy op den weg ontmoeten, verſchuldigt, tot dat zy in het dorp komen, daar zy hun laaſte vonnis moeten ontfangen; overal is het de zelfde onthaling en de zelfde plechtigheid. Evenwel gebruikt men meer omzichtigheid en gematigtheid in de dorpen die zy maar doortrekken.

De ſlagen houden op zo dra zy een voet in het dorp zetten. Men leydze in een Raadshut, daar met de oude en jonge luiden zich ook de krygslieden laten vinden, die ze gevangen gevoert hebben, welke dan het eerſte recht, dat zy op hen hadden, weer omkrygen. Men geeft deze arme menſchen te eten, waar na de krygsoverſte hen beveelt hun doodslied te zingen, en het gezelschap op hun koſten te vermaken. Evenwel doet men hun geen ander quaad, als dat men zich over den elendigen ſtaat, waar in zy zyn, verheugt. Al het vermaak beſtaat in ze te zien danſen, in ze de liederen van hun land, of die gene die de overwinnaars hen onderweeg geleert hebben, te horen zingen. Van de eene hut voert men ze in de andere, en dit duurt zo eenige dagen, tot dat zich de krygslieden weer op weg begeven, of, zo dit het dorp is van hun verblyf, tot dat men beſloten en verklaart heeft, aan wien men ze geven moet.

De
krygslieden hebben
recht op
hun gevangenen tot
zy ze overgelevert hebben.

VIERENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Verde-
ling der
slaven.

DE verdeling geschied in een Raad, waar na men het in 't dorp laat uitroepen, daar ze alle op de markt verschynen om het lot der slaven te horen. Een van de oude luiden maakt de verdeling, die men 'er van gemaakt heeft, openbaar, de bontgenoten, of de personen, waar aan zy gegeven zyn, en den naam van de mannen of vrouwen, wier plaats zy moeten vervullen.

Men verdeelt ter zelfder tyd de hooftschedels, die voor een slaaf gerekent worden, en ook een persoon vervullen. De gene die deze hairlokken ontfangen, bewarenze zorgvuldig, hangenze eenigen tyd aan de deuren van hun hutten, zy schikken 'er zich meê op in de openbare plechtigheden, voor al als men ten oorlog zingt, en eindelyk hangen zy ze op nieuws aan de deuren van hun hutten, tot dat zy door den tyd verslyten.

Na deze verdeling geleyd men de slaven in de Hutten, daar zy aangegeven zyn, en men voert ze daar in, of wel men laatze aan den deur in den ingang, 't geen men voor al doet wanneer men niet vast besloten heeft hun het leven te schenken. Daar gekomen zynde zet men hun opstaande voet eten voor. Ondertusschen bevenen de inwoonders van deze hut, hun magen, en vrinden, de doden; wierplaats deze slaven vervullen, als of men ze zo eerst quam te verliezen, en men laat in deze plechtigheid waarachtige tranen rollen, om de geheugenis van de personen eer aan te doen, waar van het gezicht dezer slaven een bitter herdenken baart, en den druk vernieuwt dien men over hun verlies gevoelt heeft.

De
Krygs-
helden
die een
slaaf ge-
ven hem
met den
halsband
over.

De krygshelden, die een slaaf geven, geven hem met den halsband, die het verband van hun onderneming geslerkt heeft, of die hun dient om te zeggen dat zy hun plicht volvoert hebben zy schudden den slaaf alles uit, op het enigste stuk na dat de zedigheid verbied hun te ontnemen.

De Hut, waar aan de slaaf gegeven is, moet dit geschenk met een ander beantwoorden, zo zy hem het leven schenkt, maar zo zy hem in 't vuur werpt, gaat het geschenk over 't gansche Dorp, niet meer als billyk zynde dat dit het wrede vermaak betaalt, 't geen het gehad heeft om hem te doen sterven.

Men verbrand altyd twee of drie slaven, wanneer zy gegeven zyn om luiden van groot aanzien te vervullen, al waren zelfs die gene, die men vervult, op hun bed, en aan een natuurlyke dood gestorven.

Men is niet verwondert dat die gene, aan wien men ze geeft, hen, volgens hun uitdrukking, in 't vuur werpen, maar hier na moeten de personen, die 'er belang in hebben, te vreden zyn, want de verplichting om de doden te vervullen altyd in de kinders ten opzicht van hun vaders en hun moejen in wezen blyvende, tot dat men het leven aan een persoon geschonken hebbe, welke dien gene verbeeld dien men wil doen herleven, zouden die gene, die deze verplichting hebben, recht hebben om zich te beklagen, dat men ze weinig ontziet, nademaal om een slaaf te maken zy ver-
plicht

plie
ged
zich
I
scha
ver
gen
den
voo
men
ven
hur
later
mee
zy n
zyn
sche
te ve
wille
U
deze
zy aa
heeft
maar
lopen
en in
veel
linnen
dien
gesch
De J
de vla
tot hu
Hu
gegev
leven
angit
wel re
men v
verno
Dikw
voor
V Y
DE
maar
felyke
doet g

plicht zyn het zelfde gevaar te lopen van zelfs flaven te worden, gedood of verbrand te worden, op de zelfde wyze als zy ze by zich verbranden.

Dikwils wyzen de oude luiden enige gevangens aan de gemene schatkist toe, als een goed dat het gemeen toekomt, en dat in 't vervolg tot eenige staats-verrichting dienen kan. Men laat in die gelegenheid niet na hen aan eenige hut toe te wyzen, en den een of den anderen naam te doen opbeuren, om te beter de geheime voornemens verholten te houden, die de Raad ontrent hen genomen heeft of in 't vervolg noch nemen kan. Op andere tyden geven de Oudraden en de krysknechten zelfs als zy ze aan eenige hut geven, de genegenheid te kennen die zy hebben om hen te laten leven of te doen omkomen, en deze genegenheid word gemeenlyk opgevolgt, uit eerbied die men voor hen heeft, maar zy maakt geen wet uit. De Hutten daar zy aangegeven worden zyn 'er zodanig de meester van dat de genegenheid van het gantsche dorp hen niet zou kunnen redden, zo zy lust hebben om hen te verbranden, noch hen niet zou kunnen doen omkomen, zo zy willens zyn hun het leven te schenken.

Uit eenige lichte omstandigheden kan men dikwils gissen wat lot deze elendigen te verwachten hebben. Zy zyn vast verloren zo zy aan een hut te beurt vallen, daar men veel krygslieden verloren heeft, of eenig ander persoon, wie het ook zyn mag, al was het maar een kind aan de borst, waar van het verlies noch vers is. Zy lopen geen minder gevaar indien hun ouderdom, gellalte, gelaat en inborst niet aangenaam zyn, en doen vrezen dat men 'er niet veel dienst van zal hebben: indien men ze aan eenige helduivelinnen geeft, die vermaak in de wreedheid scheppen, of wel indien men ze aan arme hutten toewyft, die niet in staat zyn om het geschenken te erkennen, of den slaaf te kleden en de kost te geven. De Jesuiten hebben veele van deze elendige slacht-offers gered, uit de vlam dezer Barbaarsche menschen, met de geschenken, die 'er tot hun behoudenis nodig waren, op te brengen.

Hun lot is gaauw uitgemaakt, indien de personen, waar aan zy gegeven zyn, zich in het dorp bevinden: maar zo zy afwezig zyn, leven deze ongelukkige menschen tot haar weerkomst in gelladige angst en vrezen tusschen het leven en de dood. Men laat hun evenwel redelyk veel vryheid; zy zyn noch geketent noch gebonden, men voed ze met hoop dat ze het leven zullen behouden, en men vernoegt zich met op hen te passen dat zy niet weg kunnen lopen. Dikwils om hen gerust te stellen en beter te bedriegen houdt men voor hen in deze gelegenheden verholten, aan wie zy gegeven zyn.

VYFENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE doodstraf der flaven by de Natien van Noorder-Amerika, die wy kennen, is dezelve met een klein vuur te verbranden, maar dit schouwspel gaat met zo veel omstandigheden van een yfselyke wreedheid toe, dat het denkbeeld alleen daar van een mensch doet grillen.

Dikwils worden 'er enige flaven aan de gemene schatkist toege-
wezen.

Dood-
straf der
flaven in
Noord-
Ameri-
ka.

't Is alzo onaangenaam als moejelyk daar een naauwkeurige Beschryving van te geven; evenwel nadien ik 'er van spreken moet, zie hier het geen men 'er ontrent van zeggen kan, en dat zal genoeg zyn om 'er eenige kennis van te krygen.

De tyd van de executie gekomen zynde, bemaalt men eerst den Slaaf met verscheyde koleuren, 't geen de zelfde indruk op hem maken moet, als op een misdadiger het lezen van zyn doodvonnis. Dit is evenwel een eer die hun geschied, en een grote achting die men voor hen heeft. Ondertulichen laat men het dorppolk door een omroeper tot dit schouwspel nodigen, waar van het toneel een Raads-hut, of een openmarkt is. Daar zet men een paal, of men recht een vierkante houtse lyst op een klein schavotje op, en men maakt een vuur van kolen, daar men yzere boute priemen, ondeugende bylen, en oude lopen van roers inlegt, die haast gloeient worden.

Het
gantsche
dorp
word
tot dit
Schouw-
spel ge-
nodigt.

Als men het gantsche dorp rontom een elendig schepzel verzamelt ziet, dat gereed legt om zyn leven in de yffelykste pynen te eindigen, zou men zeggen dat 'er een gants andere vertoning zou geschieden.

Alle zyn ze daar in de grootste bezadigtheid van de wereld, men zit of legt op de matten gelyk in de Raadsvergaderingen, ieder praat met koele moede met zyn buurman, steekt zyn pyp aan, en rookt met een wonderlyke onverschilligheid. Die gene zelfs die het lot van dezen ongelukkigigen beklagen, zyn genoodzaakt voor de wereld de gevoelens van mededogen, die in hun harten zouden kunnen ontslaan, te doven, uit vrees dat men hun tot een misdaad mocht rekenen, dat zy eenig medelyden voor een vyand van hun Natie gevoelden.

De luiden van de Hut, waar aan hy gegeven is, raken hem niet aan, het zou niet welvoegen dat zy de beulen van dien genen wierden, die aangeboden is om iemand van hun familie te vertonen. Maar ieder Hut heeft een ander, die verplicht is haar diergelyke diensten te bewyzen, en beulen te verschaffen om die gene, die zy verworpen heeft, om hals te brengen. Deze zyn het gemeenlyk die beginnen, dan komen andere op hun beurt met geschenken, om het vermaak te hebben van enig deel van 't lichaam na hun welgevallen te blaken. Op 't end komen alle de omstanders in 't spul. Boven al munt de jeugt daar in uit, en vind nieuwe wyzen van pynigen uit.

De Ouden offerden de krygsgevangenen aan hun God Mars op, zy slachten 'er dikwils op de graven van hun bloedmagen en vrinden, die in het gevecht omgekomen waren, en zy meenden der zelve schimmen door dit slag van offerhanden te paien. Dus liet Achilles twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombrengen, en dus wierd Polixena op het graf van Achilles opgeoffert. Het is zo veel te waarschyntlyker dat dit een overblyfzel van dit barbaarsche gebruik is, om dat de gewoonlykste slacht-offers die de Mexicanen offerden, in de krygsgevangen bestonden, die zy in den sryd gevat hadden. En schoon hedendaags by deze Barbaren in die gelegenheden niets na een offerande gelykt, zou ik evenwel

Gladi.
23⁶
175.
Empid.
in *Illec.*

ge-

geloven dat het 'er oorspronkelyk een was ; en my heugt in een oude Beschryving gelezen te hebben , dat op een zekeren tyd dat men dus een slaaf verbrandde , een Fransman die 'er tegenwoordig was opmerkte , dat 'er een oud man was , die alle de stukken die hy van het liehaam van dezen elendigen affneed , aan *Areskoui* offerde .

Indien de Slaaf in de hut of op de markt wandelt , houd men hem staan , of men gaat na hem toe om hem te pynigen , zo hy reeds aan de paal vast gemaakt is . Maar om dat dit wrede vermaak langer zou duren , raakt men hem niet als van verre aan , zonder ontroering of yl . Men begint met de uiterste tippen der voeten en handen , klimmende zo allengsjes na het lyf op : de een rukt hem een nagel uit , een ander ryt met de tanden of een oud mes een stuk vlees van zyn vinger af , een derde neemt dezen ontvleeschten vinger , steekt hem in de gloeiende kop van zyn pyp , rookt hem als Tabak , of dwingt den Slaaf zelfs dien te roken .

Dus laat men hem na korten tyd geen enen nagel behouden , men knuut de beenderen van zyn vingeren tusschen twee stenen , men snyd ze hem aan alle leden af ; men houd hem verscheyde malen op dezelve plaats gloeiende yzers , of brandende toortzen , tot dat ze door het bloed of vet , dat uit zyn wonden druipt , uitgedooft is : men snyd het gerooiste vleesch aan stukken ; zommige van deze razende menschen eten ze op , terwyl andere hun gezicht met zyn bloed verwen .

Wanneer de zenuwen ontbloot zyn , steekt men 'er yzers in , om ze te draaien en te breken , of wel men zaagt hem de armen en benen met koorden af , die men met een gruwelyk geweld aan beide de enden trekt .

Dit is evenwel niet meer als een voorspel , en zomtyds na vyf of zes uren in deze wrede oeffening doorgebracht te hebben , ontbint men den Slaaf , om hem in rust te laten , en men stelt de verdere executie tot een andere zitting uit . Maar 't geen vreemd zal sehynen is , dat de meeste van deze ongelukkige schepzels , afgemat en uitgeput zynde , gedurende dezen tusschentyd zo vast slapen , dat men ze met vuur moet wakker maken . Gemeenlyk evenwel geeft men hun zo langen uitsfel van smerten niet , en men rust niet voor dat zy het afgelegt hebben .

Als men boven de dyen begint te blaken , worden de pynen veel heviger , en de wreedheid dezer Barbaren krygt nieuwe krachten , wanneer de deerlyke slaaf , waar in de lyder gebracht is , die moest verzachten . Dikwils maken zy hem een soort van een hemd van berkeschors , daar zy den brand in steken , die van langen duur is , en een vlam maakt die weinig kracht heeft . Dikwils vergenoegen zy zich met toortzen van deze schors te maken , daar zy hem de zyden en borst mee schroeien ; dan eens nemen zy verscheyde bylen die zy op kolen gloeient maken , maken daar een rondon kring van , en hangen hem dien om den hals . Deze bylen en toortzen maken blaren , daar vet uit komt lopen , waar in deze beulen hun brood dopen , dat zy naderhand gratig inslokken .

Eindelyk na van langzamerhand alle de delen van het liehaam ge-

blaakt te hebben, zo dat men niet een vinger kan zetten daar geen wond is; na het aangezicht gants onkenbaar gemaakt te hebben, na het vel van het hoofd te hebben afgevilt, en van het bekkeneel gefcheurt; na op dit blote bekkeneel een regen van vuur, hete asch of kokent water te hebben gegoten, onbinden zy dezen ongelukkigen, doen hem noch lopen, zo hy krachts genoeg heeft, en smyten hem met stenen of slaan hem met stokken dood; of wel zy rollen hem over de gloeiende kolen, tot dat hy het weinige leven, dat hy noch överig hadde, hebbe uitgeblazen, ten zy iemand uit medelyden hem het hart uit den boezem gerukt of met een dolk doortoken hebbe, toen hy noch aan de paal stond.

De wreedheid van deze ontmenschte Barbaren is met de dood dezer elendigen noch niet verzaad; en terwyl zommige op de schorsten der Hutten slaan, om de ziel van den Overleden te noodzaken het dorp te verlaten, op dat zyn omzwervende schim hen niet verschrikken moge, vertonende zich voor hun gezicht in de gedaante van een helsche furie, hakken deze menschevreters, gelyk de oude Scythien en de meeste andere woefte Natien van de eerste tyden waren, het lyk aan stukken, steken het in de pot, en geven 'er geen ander begraafplaats aan als hun buik.

Dus eindigt dit bloedig schouwspel, waar in ik niet weet waar over men zich het meest moet verwonderen, of over de beestachtige woede dezer Barbaren, die met zo veel wreedheid elendige Slaven handelen, die dikwils uit zo verre landen daar na toegevoert zyn, dat zy niets aan deze moordenaren kunnen verdient hebben; of wel over de stantvastigheid van deze Slaven zelfs, die in 't midden van de yfselykste pynen een stantvastig gemoed en een helden-aart behouden die men zich niet verbeelden kan.

Dit is een wezentlyke Heldenaart, en de uitwerking van een edelmoedige stantvastigheid. 't Geen wy in de bloedgetuigen van de eerste kerk met verwondering aanschouwt hebben, en dat in hen de uitwerking van de goddelyke genade en een wonderwerk was, is by hen de blote natuur, en een uitwerking van hun stantvastig gemoed. De Wilden gelyk ik reeds aangetoont heb, schynen zich van hun teerste jeugt af tot dit voorval te bereyden. Men ziet 'er kinderen de naakte armen tegen malkander houden, tusschen beyden gloeiende kolen leggen, en zich uittarten wie het 't langst zou uithouden, en zy houden het standvastig uit. Ik heb zelfs een kind van 5 of 6 jaar gezien, wiens lichaam by een droevig toeval door kokent water gebrant was, dat telkens als men het verbond met een ongelooflyke stantvastigheid zyn doodlied zong, schoon het gruwelyke smerten uitstond. Scevola zyn hand in 't vuur stekende, om dat hy zyn aanslag gemist had, is niet meer verwonderingswaardig als deze Volkeren, die zich dus beproeven om het leven te verachten, om het zonder vrees te wagen, en het in de yfselykste pynen te verliezen, zonder de minste lafhertigheid te laten blyken.

Ik weet niet of men menschen die zulk een mannenmoed bezitten, Barbaren moet noemen; maar ik weet wel dat men meer voorbeelden hier van by die gene die men daar voor uitmaakt zal vinden,

Des
Schry-
vers
aanmer-
kingen
over de-
ze bloe-
dige
schouw-
spelen.

den
die
heir
lafh
F
een
heb
kule
te.
zyn
tuin
aan
miss
zag
wild
geer
Ne
een
de V
zich
Vrou
sche
de V
voert
ander
verbr
dat zy
zy na
niet k
in Ar
sonen
hen te
gelyk
Qui
genen
land b
nomer
voerde
spring
hy ze
en vro
die de
tot an
bedru
Vorft
geven
manne
perhei
van or

den, als by beschaafde Natien, aan wie de kunsten en al het geen dient om ze wellevend te maken een overvloed en een aangenaamheid van leven verschaffen, die niet dient als om hen verwyft en lafhertig te doen worden.

By de oude Volkeren van Indien was het gemeen als men tot een zekeren ouderdom gekomen was en genoeg meende geleefd te hebben, zich met koelen moede levent te verbranden, en als Herkules te sterven, die zelfs zyn houtmyt op den berg Octa oprechtete. Alexander de Groot zag 'er enige voorbeelden van gedurende zyn verblyf in die landen; en zommige van die gene, die het fortuin der Macedoniërs volgen wilden, gaven 'er het schouwspel van aan Griekenland. Zeno van hunne grondregels onderricht, en die misfchien ooggetuige van diergelyk een schouwspel geweest was, zag ze met verwondering aan, en zeyde dat hy liever een Indiaan wilde zien, als hy zich zelve verbrand, dan alle de lessen der Wysgeerte over de stantvastigheid te horen.

Noch hedendaags ziet men by eenige Volkeren van Indien (daar een vervloekte staatkunde het gebruik heeft ingevoerd, dat eertyds de Vrouwen van zekere Volkeren van Thracië ook hadden, die zich op het lichaam van haar dode mans verbranden) in deze Vrouwen grondregels van een Heldinnen aart, die de Europeefche Vrouwen haar graag zullen overlaten. Want nademaal onder de Vrouwen, waar van het gebruik de meerderheid heeft ingevoerd, aan de liefste alleen de eer toekomt om den overleden in de andere wereld te verzellen, met zich op zyn lykflapel met hem te verbranden, ziet men haar om den voorrang twisten, zegepralen dat zy verkoren zyn, zich bereyden om na de houtmyt te gaan als of zy na een baal gingen; in tegendeel zuchten zommige, het affront niet kunnende overleven, dat haar die eer geweigert is. Men zag in Amerika dien zelfden naaryver by de Volkeren, alwaar personen, aan de oversten toegewyd, gedwongen waren zich met hen te laten ombrengen, om hun in het land der zielen te dienen, gelyk ik in het vervolg zeggen zal.

Quintus Curtius verhaalt dat men onder de Sogdiaanfche gevangenen, Alexander dertig jongelingen van de grootfte Heren van 't land bracht, alle wel gemaakt en die 'er wel uitzagen, welke vernomen hebbende dat men ze op bevel van dezen Vorst ter dood voerde, vreugdeliederen begonnen te zingen, te dansen en te springen, tonende veel vrolykheid. De Koning verwondert dat hy ze zo verheugt zag ter dood gaan, deed ze weerom komen, en vroeg hen waar van daan zy zo uitgelaten waren, dat luiden, die de dood voor ogen zien, zo zelden gewoon zyn; zy gaven tot antwoord, dat zo iemand anders als hy hen dede sterven, zy bedrukt zouden zyn; maar dat zy op het bevel van een zo groot Vorst, overwinnaar van alle Natien, aan hun Voorouders weergegeven zynde, een zo roemryke dood zegenden, die de grootte mannen zich tot eer zouden rekenen. Alexander over deze dapperheid verzet fraande, schonk hun het leven, en stelde 'er vier van onder zyn lyfwachten; die hem altyd getrouw bleven.

II. DEEL.

De

Sirabo,
l. b. 15. p.
493.

Zeno,
apud
Clem.
Alex.
Strom.
ib. 2.

Sirabo,
loc. cit.
Pompo-
nias Me-
la, lib.
2 Cap. 2.

De So-
gidianen
gingen
met
vreugd
ter dood
Quint.
Curt. lib.
7.

Zo ook
de Kan-
tabren.

Strabo,
lib. 3. p.
114.

De Kantabren en de eerste Volkeren van Spanje zongen 'als men hen deed sterven, en terwyl zy op het kruis lagen.

Ik weet niet of Strabo, die dit gebruik van hen verhaalt, recht heeft om het voor zotheid uit te kryten, en het als een teken van hun woeftheid en botheid te boek te slaan. Ik zou in tegendeel geloven dat men 'er zich zo zeer over behoorde te verwonderen, als wy ons over de schoonste Voorbeelden doen, die de geschiedenis ons van de Romeinsche dapperheid verschaft.

ZESENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Doods-
liederen.

MAar wat waren deze Lofzangen en Liederen anders als de doodsliederen van onze Wilden, hun Feestgezangen, hun Krygsdansen, wanneer zy de byl opsteken en gereed zyn op den vyand aan te vallen? Zy herhalen deze zelfde gezangen wanneer zy tot Slaven gemaakt worden; zy gaan daar in voort gedurende den tyd van hun slaverny, en zingen ze noch met meer kracht in de pynen, als of zy nooit ergens anders op gedoelt hadden.

Deze Liederen nergens anders door bedwongen zynde als door de maat, en de slaven vryheid hebbende om te zeggen wat zy willen, zingen zy hun dappere daden en die van hunne Natie; zy braken duizent vloeken tegen hunne Tyrannen uit; zy zoeken ze door hun dreigementen vervaart te maken, zy roepen hun vrynden te hulp om het te wreken; zy beschimpen hun beulen als of zy hun ambacht niet verstonden, zy leren hun hoe men branden moet, om te groter pyn te veroorzaken; zy verhalen wat zy zelfs ontrent de gevangens gedaan hebben, die hun in de handen gevallen zyn; en zo 'er by toeval onder deze gevangens een van de Natie geweest is, die hen nu doet sterven, verhalen zy de geringste omstandigheden van 't geen zy hem hebben doen lyden, zonder de gevolgen van een rede te vrezen, die de toehoorders noodzakelyk meer verbitteren moet.

Zoude ik durven zeggen dat de 137ste. Psalm beginnende *aan de wateren van Babylon*, een soort van een doodliet is, dat ons de gewoonte vertoon die de Oosterfchen eertyds hadden, en die het zelfde denkbeeld en den zelfden aart van de gezangen der Amerikaansche Slaven heeft? 't zyn Hebreewsche gevangenen die 'er spreken en die hun slaverny bewenen. Hun overwinnaars vermaanden hen dat zy hun Lofzangen van Sion, dat is te zeggen liederen die in hun land in gebruik waren, zouden voorzingen; het schynt dat de Hebreeuwen dit verzoek niet wilden inwilligen, evenwel is de gehele Psalm een Lied, en een Lied in de smaak der Wilden; want zy maken een aanvang met de uiterste verachting voor het land en de Volkeren, daar zy by overgevoert zyn, te betuigen: niets kan hen bekoren als Jerusaleem, daar al hun zuchten en verlangens na strekt; en om te meer hun liefde en afkeer te doen ontsteken, bidden zy den Heere dat hy de rampen niet vergeete, die de kinderen van Edom, dat is te zeggen de Assyriërs, in wier macht zy waren, den Joden in de verwoesting van Jerusaleem veroorzaakt hebben, en zy eindigen met de gruwelykste vervloeking.

De hon-
dertze-
venen-
dertigste
Psalm is
een
soort
van een
dood-
lied.

kingen. „ Wee u , zeggen zy , gy Dochters van Babylon , wel
„ hem die u alle de rampen zal vergoeden die gy ons gedaan hebt!
„ wel hem die uwe kleine kinderen zal nemen en ze aan de stenen
„ verpletteren.

Om weer tot onze Slaven te keren : in de tuffchenpozen dat men
ze met rust laat , onderhouden zy elkander , of zonder tolk , zo zy
de spraak verstaan , of door een tolk zo 'er een is die de hunne
verstaat , zy spreken onbeteutert van onverschillige zaken , van
nieuwe tydingen , en van 't geen 'er in hun land omgaat , of zy
vragen met een bezadigt wezen na de gewoontens van die gene ,
die bezig zyn met hen te verbranden.

Midden in de zwaarste pynen , zelfs wanneer de overdadige
finert hen schuimbekken doet , en zich als bezeten aanstellen , zal
hun geen een lafhertig woord ontsnappen. De Vrouwen bezitten
die stantvastigheid zo wel als de mans ; ik heb 'er een gezien , die
men in myn tegenwoordigheid twe nagels afkneep , maar het ging
zo vaardig in zyn werk , dat ik het niet gauw genoeg gewaar
wierd om het te beletten. 't Was in een intrede der Gevangenen ,
zy gaf niet eens een schreeuw , noch liet geen zucht , en ik kon
op haar gehaat niets als een geringe druk bemerken.

Daar zyn 'er die miaden onder de pynen lachen , die 'er vrolyk
na toe gaan , en die met een grote bevalligheid de gene , die haar
't meeste quaad gedaan hebben , bedanken.

Alle , om de waarheid te zeggen , bezitten zy deze stantvastig-
heid in den zelfden graad niet : zommige laten tegen hun dank on-
verduideligheid blyken , en zyn het schreuwen niet meester. Men
heeft ook Fransche mannen en vrouwen gezien , die in de pynen
al zo veel stantvastigheid hebben laten blyken als de Wilden , tot
zo ver dat deze laatstgenoemde zeyden te geloven dat zy geen ge-
voel hadden. Maar deze Voorbeelden van een heldenmoed worden
onder de Europeanen schaars gevonden , en zyn onder de A-
merikanen gemeen. Zonder twyffel dat zy zo teer niet opgevoed
zynde , ook zo kleinzerig niet zyn : en misschien ook dat zy , voor
geen hel vrezende , waar van hunne vuren maar een schaduw zyn ,
ook minder het leven aankleven , en minder verschrikt zyn voor
een toekomstende leven , dat altyd meer indruk op een gemoed
maakt , dat door het geloof verlicht is , als alle de pynen van het
tegenwoordige leven.

Ik beken dat na de Beschryving die ik van de pyniging der Sla-
ven gegeven heb , men deze Volkeren niet als met afgryzen kan
aanzien , en dat men 'er zich ten eersten een denkbeld van moet
maken , dat zy geen meer menschelykheid bezitten als de wildste
dieren. De Irokoizen die voor de Franschen zo vreeslyk zyn door
het groot getal van die gene , die zy in deze ysselyke pynen heb-
ben doen omkomen , hebben by ons noch veel slimmer naam als
alle de andere Natien. Zy staan ook zodanig by de andere Wil-
den te boek , en de Abenakis geven hun geen anderen naam als
dien van *Magouë* , dat is te zegge *Wreedarts*. Maar om hun te
geven wat hun toekomt , zy hebben elkander ontrent dit artykel
niet veel te wyten. Ondertuffchen als men de Irokoizen hoort

De Iro-
koizen
hebben
ontrent
dit py-
nigen
den
slimsten
naam.

spreken, beelden zy zich in dat zy zo wreed niet zyn als andere; en zy betalen een ander maar met gelyke munt.

De Schryver tracht hen met 't voorbeeld der Grieken en Romeinen te verschonen

Om de waarheid te zeggen, wat doen zy meer als certyds de Grieken en Romeinen deden? Wat is 'er onmenschter als de Helden van de Ilias? Wat barbaarischer als het sryden der Kampvechters en Slaven onder zich, of van deze zelfde Slaven tegen de wilde dieren, die in de Schouwplaatzen van Rome zo veel bloeds hebben doen stromen? Ondertusschen stelde dit Volk, dat de volmaakteitheid van alle kunsten en wetenschappen, die bequaam zyn om de Zeden te verzachten en te beschaven, zo ver gebracht had als de palen van zyn ryk; ondertusschen stelde dit Volk, zeg ik, zyn grootste vermaak in de onmenschelykheid van diergelyke gevechten, het deed het vermaak van de grote maalyden in het zien van deze bloedige schouwspelen bestaan, en schiepte een zonderling genoegen in op de schouwplaats een teken te geven daar men maar na wachte om een ongelukkigen, die overwonnen was, af te maken, sehoon hy om genade bad.

En met dat der Joden.

Ik heb reeds iets van de wreedheid der Joden aangeroert, maar ik heb noch niet alles gezegt. Hoe handelden zy hunne vyanden? Ten tyden van Trajaan maakten de Joden, door den ondergang van Jerusaleem en de noch versche verwoesting van hun land om zo te spreken vernietigt, in verscheyde Provintien een opstand tegen de Romeynen, en begongen zo grote buitensporigheden in Egypte en Cyprus, dat zy meer als veertig duizent zielen deden onkomen, scheppende vermaak om zich met het vlees hunner vyanden te voeden, het aangezicht met hun bloed te besmeuren, en ze gants levend te villen, bekleedende zich naderhand met derzelver vellen, om tot een zegepraal hunner woede te strekken. Men zette hun dit wel betaalt. Het schynt dat deze woorden van den 77. Psalm, *Juvenes eorum comedit ignis, & Virgines eorum non sunt lamentatae*; het vuur verslond hunne jongelingen en men maakte geen rouwklacht over hunne maagden, al zo natuurlyk van de straffe des vuurs zouden kunnen uitgelegt worden, die men de Joodsche Slaven deed lyden, als van het zwaard en den oorlog, gelyk de Uitleggers zeggen. De straffen die Antiochus de Machabéers en hun moeder oplegt, zyn de uitwerking niet van een wreedheid die dezen Tyran alleen eigen was. Wanneer hy ze doet in stukken hakken, het vel van het bekkeneel rukken, en belast dat men ze in ziedende oly koke, springt hy 'er na allen schyn volgens het gewone gebruik der Oostersehe Volkeren meê om.

Het vuur van onheuglyketyden af in gints Noorder-Amerika de gemeene doodstraf.

Het vuur is van onheuglyke tyden af in het gantsche Noorder Amerika de gemene doodstraf. Hier door maken zy zich gevreesd en denken elkander in toom te houden. Zo zy de gene die hen onmenschelyk handelen niet met gelyke munt betaalden, zouden zy 'er allerliefst aan zyn, en hunne gematigtheid zou maar dienen om hunne vyanden stouter te maken.

De zachtmoedigste Volkeren worden zelfs gedwongen hunne gedweehheid te laten varen, wanneer zy zien dat die aan wrede naburen tot een dekmantel strekt, om daar trotzer en onhandelbaarder door te worden. De Franchen zyn hier een voorbeeld van.

Wan-

Wan
ten h
deld
dat z
niet
On
want
dat z
reden
voeg
den
den
wenn
den v
dat v
W
wein
Verf
den v
zyn a
wone
schey
dikw
mige
hen e
gelate
homet
de ta
hen o
aartig
God
Zalig
Ei
hun o
slag
te sta
Ma
vyan
men
elkar
den
gema
begr
een l
lever
bloo
die o
gevo
vyan
door

Wanneer om wraak van de Irokoizen te nemen, men hun toegelaten heeft om hunne gevangens te handelen, gelyk zy de onze handelden, hebben zy het met zo veel woede en verbittertheit gedaan, dat zy deze Barbaren niets hebben toegegeven, zo zy hen zelfs niet overtroffen hebben.

Om de waarheid te zeggen, men moest 'er zo mée te werk gaan, want deze gestrengheid, die men noodzakelyk oordeelde, maakte dat zy minder dorften ondernemen, en was voor hen een beweegreden, om zo veel te eer vrede met ons te maken. Ik zal 'er by voegen, dat wanneer de Franschen en Engelschen onder de Wilden genaturaliseert zyn, zy zo wel al het quade dat 'er in hun Zeden en gewoontens is aannemen, zonder zich het goede aan te wennen, dat zy noch slimmer zyn als de anderen zelfs. De Wilden weten het ons heel wel te verwyten, en de zaak is zo klaar, dat wy 'er niets tegen weten in te brengen.

Wanneer men onder de Irokoizen een Slaaf verbrand, zyn 'er weinig of zy beklagen hem, en zeggen dat hy deernis waardig is. Verscheide, en voor al de vrouwen (zo men 'er eenige helhonden van uitzondert, gelyk 'er overal gevonden worden die bozer zyn als de mans) hebben het hart niet om zyn doodstraf by te wonen: onder de mans en vrouwen die 'er by staan, doen hem verscheide geen letzel ter wereld: de gene die hem pynigen doen het dikwils voor de wereld, en om dat zy 'er toe verplicht zyn: zommige, zich aan de wereld niet kreunende, verquikken hem als hy hen ergens om vraagt. De Raad heeft dikwils de Zendelingen toegelaten deze laatste ogenblikken te mogen gebruiken, om hen het hemelpad te doen betreden; en daar zyn Irokoizen geweest, die de taal van deze Slaven verstaande, hun voor Tolken dienden, om hen de eeuwige waarheden te doen smaken, en dat met een goed-aartigheid, daar de Zendelingen zelfs verzet over stonden, en die God door zyn genaede vruchtbaar heeft willen doen worden ter Zaligheid van den een en van den ander.

Eindelyk doet na een zekeren tyd een van die gene, die door hun ouderdom en gezag hier toe gerechtigd zyn, hem den genade slag geven, en spaart hem de pynen, die hy noch zou hebben uit te staan.

Maar wat wreedheid men ook den Wilden ten opzicht van de vyanden, die in hun handen vervallen, te last moge leggen, moet men hun van de andere kant dit recht bewyzen, dat zy onder zich elkander meer ontzien als de Europeanen doen. Zy zien met reden als iets barbaarscher en woester de Tweegevchten aan en de gemaklykheid om elkander om hals te brengen, die door een qualyk begrepen en gewaant punt van eer ingevoerd is, en dagelyks om een beuzeling, om een qualyk opgenomen of uitgelegt woord, het leven van bloedmagen en de welverknochteste boezemvrienden blootstelt. Zy staan niet minder verzet over de onverschilligheid die de Europeanen voor die van hun Natie hebben, en over de ongevoeligheid, die zy over de dood van hun Landsluiden, door de vyanden omgebracht, betonen. By hen helpt een man alleen, die door een ander van een vremde Natie omgebracht is, de beyde

De Franschen en Engelschen als zy onder de Wilden genaturaliseert zyn, zyn noch slimmer als de andere.

De Irokoizen onder elkander ontzien zich meer als de Europeanen doen.

Na-

Natiën aan malkander, en veroorzaakt een oorlog. Onder de Europeanen schynt de dood van vele van hun Volk geen mensch te raken. Zy hebben hier ontrent voorbeelden van een ongevoeligheid gezien, die hen verzet heeft doen staan, en verontwaardiging en verachting tegen ons ingeboezemt.

Zy hebben zich zelve aangeboden om wraak voor de Franschen te nemen, die niet over de dood van hun broeders en medeburgers schenen aangedaan te zyn, welke door andere Wilde Natiën vermoort waren. Men heeft niets op hun voorstellingen te antwoorden gehad, en zy zyn 'er ontslicht geweest.

De oorlog die de Zuider-Amerikanen voeren, gelykt op eenige omstandigheden na redelyk wel na dien ik beschreven heb; ik zeg op eenige omstandigheden na, want wat het wezentlyke betreft is het over al 't zelfde.

Zy hebben over al de zelfde beweegredenen daar toe; de zelfde wyze om dien te zingen; de zelfde maatregelen om zich daar toe te bereyden; de zelfde waarnemingen ontrent hun tochten, en ontrent den tyd van hun bestemde byeenkomst; de zelfde wyze van aan te vallen en zich te verweren; de zelfde wapenen om te stryden, zo men 'er het harnas van uitzondert: met een woord, het is over al de zelfde onverschrokke en woeste aart: de zelfde geeft van haat, woede en razerny tegen hunne vyanden.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

Dood-
straf der
slaven in
Zuider
Ameri-
ka.

DE doodstraf hunner Slaven heeft iets zonderlings dat verdient aangemerkt te worden. Zy is om de waarheid te zeggen, met zo veel omstandigheden van een zo uitgezochte wreedheid en zo duidelyke onmenschlykheid niet verzelt, als die der Noorder-Amerikanen, die ik omstandig verhaalt heb. Maar zy heeft in een zekeren zin noch iets yfelykers, dewyl, zo dra deze elendige menschen tot Slaven gemaakt zyn, zy zich als vast ter dood veroordeelde slachtoffers moeten aanzien, en die dikwils langen tyd in de onzekere verwachting van dat dodelyk oogenblik te wachten hebben, 't welk van de koppigheid van die gene afhangt, die 'er de meesters van zyn: want nademaal zy onder vyanden niet weten van vrede of bestand te maken, en dat om deze redenen hun haat onsterfelyk is, weten zy ook van geen genade te bewyzen, en hun wraaklust word niet gebluft als in het bloed van die ongelukkigen, die het oorlogs-lot in hun ketens heeft doen vallen.

Eenige Beschryvingen zeggen dat de Slaaf ten eersten een intrecht betalen moet, als hy in het dorp van zyn overwinnaars, gelyk die van Nieuw-Vrankryk, komt. De krygshelden laten hem aan de bescheydenheid der vrouwen en kinderen over, die rontom hem dansende, en hem zelfs dwingende om meê te dansen, een onmenschelyk vermaak scheppen om hen in zyn elende te bespotten, en op hem haar eerste gal en ingewortelden haat tegen die van zyne Natie uitbraken, doende hem verscheyde quade handelingen uitstaan.

Thevet zegt in tegendeel, dat zy de gevangenen alle soorten

van

Tegen-
strydig-
heid der
Schry-
vers.

Hieron.
Stroud.
Hist
Bresil
no 2 Cap
29.

Jean de
Leri Hist
du Bresil,
cb. 15.

de Eu-
rensch te
gevoelig-
ardiging

ranfchen
medebur-
e Natien
n te ant-

p eenige
; ik zeg
betreft is

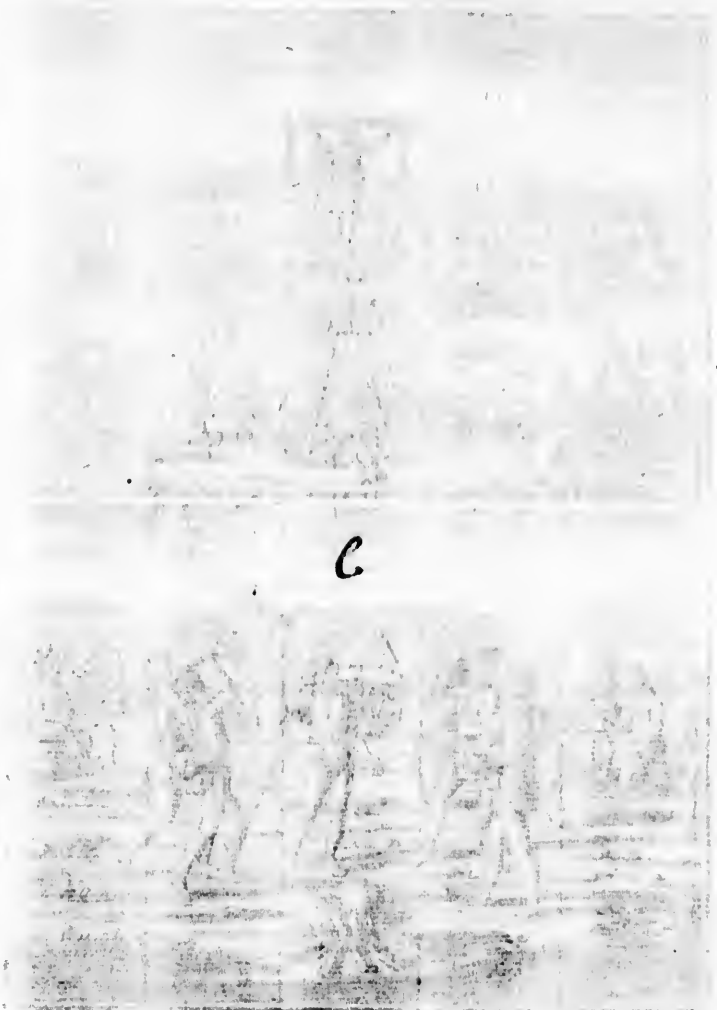
de zelfde
daar toe
, en on-
wyze van
n te ftry-
rd, het is
fde geeft

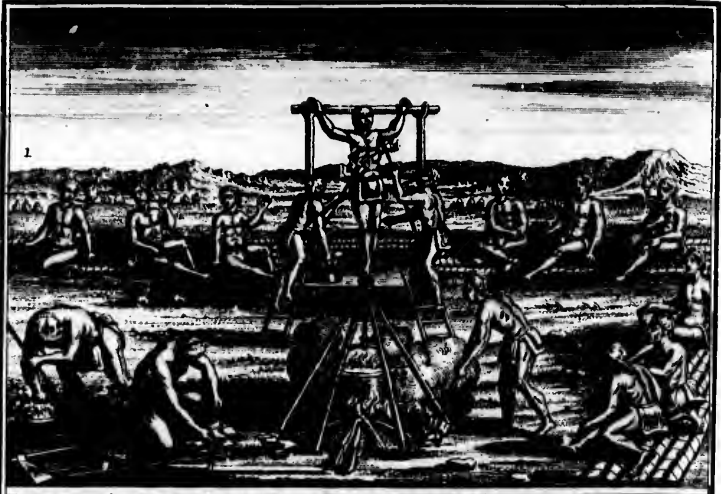
JK.

verdient
e zeggen,
edheid en
Noorder-
eft in een
dige men-
l veroor-
tyd in de
aten heb-
ie 'er de
et weten
hun haat
yzen , en
ongeluk-

en intre-
aars , ge-
aten hem
e rontom
fen , een
e bespot-
tegen die
de hande-

e foorten
van

v
o
:
n
g
f
f
v
le
o
h
b
h
w
d
v
k
w
h
n
h
t
p
fo
en
tie
me
no
ste
ke
feh
be
wa
ren
als
en
hy
wo
aan
zie
no
ge
bor
no
is,

van goed onthaal aandoen, en hem zo wel met verscheyde ciera-
den van veren gemaakt opschikken, dat men als men hen ziet
zeggen zou, dat zy de Heren van die genen zyn, daar zy zelfs
maar Slaven af zyn.

Het eerste dat men ontrent hen pleegt, is dat men hen na het
graf van die gene geleyd, voor wie zy gegeven zyn, dat men hen
het zelve doet hernieuwen, om verzekert te zyn dat zy zich als
slachtoffers moeten aanzien, die geschikt zyn om tot verzoening
van der zelve schimmen opgeoffert te worden. Vervolgens ge-
leyd men ze in het dorp, daar men, ver van hen te inishandelen
of in de gevangenis te werpen, hen byna als meesters stelt over de
hutten van die gene, wier graven zy opgeschikt hebben. Men
brengt alles wat de overledenen gedient heeft voor hen, als hun
hamak, boog, pylen, en pluim-cieraden, die zy verplicht zyn te
waschen en schoon te maken, eer zy zich daar van bedienen. Zo
de overledene weduwen hebben nagelaten, geeft men hun die tot
vrouwen, anders de zusters van die genen, die hen gevangen ge-
kregen hebben, of van die gene aan wien zy moeten opgeoffert
worden, of zelfs van dien genen die hen opofferen moet. Zy
hebben hier ontrent vastgestelde regels, daar men in de Schryvers
na raden moet; maar niemand van die gene, die deze verplichting
hebben, maakt zwaarigheid om zyn zufter aan deze ongelukkigen
tot vrouw te geven, men reekent zich zelfer deze vermaagschap-
ping tot eer.

Die de meester van den Slaaf is verkiest ter zelfder tyd een per-
foon, die hy deze eerwaardig acht om hem van kant te helpen,
en deze die door die daad in aanzien moet komen, nodigt de Na-
tie en hare Bondgenoten om den dag van de executie te bestem-
men. Hier toe recht hy een groot feest aan, waar op alle de ge-
nodigden verschynen, en waar op de Slaaf, die daar de voornaam-
ste rol speelt, met koelen bloede en zonder zich te ontzetten de
keur ziet, die ieder van enige zyner ledematen doet, en de ge-
fehenken die men hem aanbrengt, om dat lid te betalen dat hy
bedongen heeft. Ondertusschen doet men hem een halsband om,
waar in aan een katoenen draad zekere pitten of wel vischbeende-
ren geregen zyn, wier getal zo veel manen of maanden betekent;
als men hem noch leven laat.

Ieder maand doet men 'er een van deze pitten of beenders af,
en wanneer 'er noch maar een overblyft, kan hy verzekert zyn dat
hy op het einde van deze maan geoffert zal worden.

Ik zeg dat hy zal geoffert worden, want dit verschriklyk feest
word met zo veel toefel en plechtigheid geviert, dat het al het
aanzien van een Godsdienstige plechtigheid heeft. Men bereyd 'er
zich van langer hand toe, schikkende alles tot deze daad, die
nooit zonder een *grote wyn*, dat is te zeggen, zonder een plechti-
ge maalyd geschied, daar men alle vrinden, alle bureu, en de
bontgenoten van de Natie, die deze plechtigheid bekostigt, op
nodigt.

De Vrouwen die de zorg van deze toebereydzelen aanbevolen
is, hebben lang werk om van vette aarde grote vaten te maken,

II. D E E L.

T

die

die bequaam zyn om haar sterke dranken bekend onder de namen van *Caouin*, *Quicou* en *Chica*, waar van wy reeds gesproken hebben in te houden en te doen gillen. Zy maken 'er ook andere kleinder, die dienen moeten om de verven, waar meê men den Slaaf moet beschilderen, en het werktuig van zyn pyniging, in te doen. Alle deze vaten doen zy op een langzaam vuur koken, op de wyze gelyk ik reeds heb uitgelegt.

Daar na spinnen zy een lange koorde van katoen of schorffen van bomen, om den Slaaf meê te binden, en zy werken met veel nettigheid verscheyde hangende quaften, met pluimen van verscheyde kleuren, daar zy de *Boutou* of knods, waar meê hy dood gellagen moet worden meê opschikken. De Slaaf, dien men niet verholen houd dat alle deze toebereydzelen hem aangaan, ziet dit alles met een bezadigt oog aan, en is 'er niet meer van ontroert, als of het een gants onverchillige zaak was, en die hem in 't minste niet raakte.

Evenwel om hem tot een plechtigheid te gewinnen, waar in hy wezentlyk de hooftrol moet spelen, vertoont men hem enige dagen achter een op de markt, daar hy opgeoffert moet worden, en daar vermaakt men zich op zyn kosten, dwingende hem te zingen en te dansen, en zingende en danllende rontom hem, volgens de maat van zyn lied, waar na men hem weer stilletjes na huis brengt.

De gene die men tot dit feest genodigt heeft, verschynen van alle kanten op den gezetten tyd, en de opperste van de Carbet of van het dorp hen verwelkomende, vermaant hen om deel in hun vreugde te nemen, en wenscht hen in voorraad geluk met het vermaak dat zy zullen hebben van het vleesch van een hunner vyanden te eten.

Al de toebereydzelen tot het feest gemaakt zynde bestemt men hier een netten dag toe, tegen dat de *Caouin* uitgewerkt heeft. 's Avonds voor dit feest gaan de Vrouwen den Slaaf afhalen, en doen hem deze koord, in haar taal *Mussurana* genoemd, die zy hier toe geweven hebben, om den hals. Waar na een uit den hoop zyn gantsche lyf met verscheyde verven beschildert, waar op zy een afchgrauw poejer van zekere gestote Vogel-eyer-schalen gemaakt, strooit. By dit cieraad voegt zy verscheyde pluimen, zo dat hy opgeschikt is als of het een dag van zegepraal was. Terwyl men dus den Slaaf verciert, omringen hem alle de andere Vrouwen, en doen de lucht van haar liederen weergalmen, en de aarde van 't getrippel harer voeten beven. Op de zelfde wyze en op het zelfde geluid schildert men de *Boutou* of dodelyke knods daar zy hem meê bollen moeten. Vervolgens draagt men met staatsi deze knods in een lege hut, die Jeronimus Staad ons byna als een Tempel verbeeld, daar zy met eerbied haar *Maracas* bewaren, die hy meent dat hare Godheden zyn. Men hangt ze in 't midden van deze hut op, en de Vrouwen slyten daar den nacht met uit al haar macht te zingen en te springen.

's Anderendaags vertoont zich de Zon naauwelyks aan de kimme, of de Wilden zich gereinigt hebbende, volgens hun gewoonte van zich alle morgen te baden, en zich hebbende doen be-

schil-

fchi
daan
die
re k
ken
een
drink
dron
haar
zeer
" fle
" An
" dat
" mo
De
beker
zyn.
houde
haar e
uitdri
drank
't ver
" wil
" tot
" dat
" ik l
" den
" wa
" gee
" wo
" ove
" Z
" den
" ziel
" dar
" wa
" kan
" wa
" daa
" dat
" dat
" gee
" drin
" verg
" voo
" stuk
" ze
" een
De

schilderen en hun beste sieraden aandoen, vergaren op de plaats daar het feest moet gehouden worden, en geleyden 'er den Slaaf, die zy in 't midden van hen plaatzen. De Vrouwen van de andere kant ontlikeken kleine vuurtjes rontom de potten daar haar dranken in zyn, en warmenze op tot dat ze laauw zyn. Dit is maar een drink-feest en geen eetfeest. Maar de Zuider-Amerikanen drinken zo wel op de wyze der oude Scythen, en zyn zo tot den dronk genegen dat 'er werkelyk geen Natie in de wereld by haar daar in kan vergeleken worden. Dit drukt ons de Heer Leri zeer wél door deze opgeblazen woorden uit.

„ Wykt Duitchers, Hollanders, Zwitzers, die uw werk van „ slempen en zweigen maakt, want als gy gehóort hebt hoe onze „ Amerikanen zich daar in quytten, zult gy zelfs moeten bekennen „ dat gy by hen te rekenen daar niets van verstaat, derhalven „ moet gy 't hun hier ontrent gewonnen geven.

De Vrouwen dan de potten geopent hebbende, vullen 'er grote bakers uit, die van door midden gesnedene kalabassen gemaakt zyn, waar van zommige meer als anderhalve Parysche pinten inhouden, en dragenze midden in de Carbet, daar de mans rontom haar dansen, dezelve uit haar handen ontfangen, en in eene teug uitdrinken. Deze Vrouwen doen niet als gaan en komen, en drank te halen, zy vergeten zich zelven niet, drinkende zo veel in 't verholen als haar mans in 't openbaar. „ Maar weet gy hoedik- „ wils? (gaat de Schryver, dien ik aangehaalt heb, voort) zo lang „ tot dat de kruiken, alwaren 'er hondert, alle ledig zyn, en „ dat 'er geen drup *Caouin* meer in is. En in der daad zegt hy, „ ik heb ze niet alicen drie dagen en drie nachten zonder ophou- „ den zien doordrinken, maar ook na dat ze zo dronken en vol „ waren dat ze niet meer konden (want daar uit te scheyden past „ geen braaf kerel onder hen maar hy zou al zo weinig geacht „ worden als een schelm onder de Duitchers) na dat ze had- „ den overgegeven begonnen ze weer van veren af aan.

„ Zo lang dit drinken duurt, voegt hy 'er wat lager by, hou- „ den onze Brasiliaansche slampampen en lichtmullen niet op, om „ zich de kop wat herer te maken, te zingen en te fluiten, elkan- „ dar aanmoedigende en vermanende om vele gevangens te maken „ wanneer zy ten oorlog trekken; en als de ganzen achter mal- „ kander geplaatst houden zy niet op van dansen in het huis, „ waarin zy vergaderd zyn, op en neer te lopen, tot dat het ge- „ daan is: dat is te zeggen gelyk ik reeds voorheen gemeld heb, „ dat zy niet zullen van daar vertrekken zo lang als zy merken „ dat 'er noch drank is. En zeker om beter te bewaarheden 't „ geen ik gezegt heb, dat zy katje de voorste en overvliegers in 't „ drinken zyn, geloof ik dat 'er zyn die voor hun hooft in eene „ vergaring meer als twintig kannen *Caouin* uitdrinken; maar „ voor al wanneer zy op de wyze als ik ze in 't voorgaande Hoofst- „ stuk afgebeelt heb, met veren opgeschikt zyn, en dat zy in de- „ ze toerusting een krygsgevangen doden en eten, houdende dus „ een Bacchanaal feest op de wyze der oude Heydenen, enz.

De Slaaf, dien men gelyk aan de anderen te drinken bied, laat

I I. D E E L.

T 2

De slaaf
drinkt

Leri,
loc. cit.

zo wel
als de
reit.

geen teug dien men hem brengt voor hy gaan zonder hem tot den bodem toe te legen, hy bedwingt zyn gelaat om bly te schynen, en beter te vreden als iemand uit de vergadering zingt en danst hy zo goed hy 't geleert heeft, en terwyl dat ieder van de gene die hem omringen op zyn dappere daden of die zyner voorzaten smoeft, en een eer itelt om die van de vyandige Natien te verklynen, roemt de Slaaf ook op zyn heerlyke bedryven, en ontziet geen van die hem gevangen houden, en die zich over zyn ongeluk verheugen, de smadelyke scheldwoorden en de yfelykte vervloekingen na 't hooft te werpen.

Men rust een dag uit na het plechtig festyn, en gedurende dien tyd word de Slaaf, die nu zyn vryheid quyt is, gevangen gezet in een klein hutje, dat men expres midden op de markt voor hem oprecht, net op de plaats daar hy zal opgeoffert worden, en men bewaart hem daar zorgvuldiglyk. Den nacht voor de executie, gaan de Vrouwen weer in de hut daar de Boutou opgehangen is, dansen en volharden met zingen tot het aanbreken van den dag.

Eindelyk begint het laatste bedryf van dit Treurspel met den Slaaf uit zyn gevangenis te halen, die men onder den voet werpt, en men bereyd de plaats voor de plechtigheid. Dit gedaan zynde komen de krygslieden met hun pluimen op en met hun schilden bedekt, die van een dik en sterk leer gemaakt zyn, den Slaaf halen.

De
Krygs-
lieden
kōmen
den slaaf
at halen.

Zy ontbinden de koord die hy om den hals heeft, binden hem die om zyn middel, en doen hem aldus lopen, verscheyde krygslieden van beyde kanten de beyde enden van deze lange koord vasthoudende, zo dat zy hem, wanneer zy 't raadzaam oordelen, bot stil kunnen doen staan.

In deze toeruling geleyd men hem midden op de plaats, daar al het volk, mannen, vrouwen, kinderen, hem met hopen volgen, ieder een breed tegen hem opgewende van het vermaak dat zy hebben zullen van hem te braden en te eten. Men vermaant hem ondertusschen zyn aanstaande dood te wreken, en men laat hem de vryheid om stenen en gebroken pot-scherven op te rapen, daar de plaats tot dien inzicht heel meê bestrooit is. Hy werpt ze in der daad uit 'al zyn macht in 't hondert op de omstanders, de krygsknechten bedekken zich met hun rondassen; maar wee de Vrouwen, die niets hebbende om zich te beschutten van hem geraakt worden, want in dit spel worden 'er altyd verscheyde gequett.

Dit katespel gecindigt zynde, doet men den Slaaf onbeweeglyk midden op de plaats stillaan. Men steekt twee treden van hem af een vuur aan, dat my als de Godheid voorkomt, waar aan hy moet opgeoffert worden. Ter zelve tyd komt een Vrouw, die men belast heeft de knods te halen, daar triomfantelyk mee aan sryken, gillende van vreugde, en stelt ze een krygsknecht ter hand, die zich recht voor den Slaaf plaatsende, dezelve voor zyn gezicht opgeheven houd, en hem zonder ophouden het doodlyk werktuig vertoont, dat een einde van zyn leven maken moet.

Nu begint zich die gene dien de eer vergunt is om den doodslag te geven, en die zich tot hier toeschuil gehouden heeft, om door

vafien

afst en eenzaamheid zich tot deze grote daad te bereyden , op de plaats te vertonen , verzelt van vyftien of twintig krygshelden , die hem als wapenheren dienen , opgeschikt zynde ais hy , en met verscheyde verven beschildert , waar op van 't hoofd tot de voeten van dit afschgrauw poejer gestroot is , waar mee de Slaaf en de knods reeds beschildert is. De opperste van de Karbet of het dorp de knods uit handen van dien genen , die ze vast hield genomen hebbende , gaat hem te gemoet , bied ze hem aan , en steekt ze vervolgens als uit eerbied tusschen zyn benen door.

Deze de knods met beyde de handen vattende , en zich in postuur van slaan stellende , spreekt den Slaaf met deze woorden aan : „ Zyt gy niet van zulk een Natie , die onze vyand is : hebt gy „ niet verscheyde van onze vaders , broeders , vrouwen , kinderen „ en bondgenoten omgebracht ? Ja zeker , zegt de Slaaf , ben ik „ van die Natie , en ik draag 'er myn roem op : ik heb my zelfs „ niet ontzien u alle mogelyk leed toe te brengen : ik heb zo en „ zo veel personen omgebracht ; ik heb my met hun vlees gefpyft.

Daar na zich in de minste omstandigheden inlatende van al het geen hy gedaan heeft , breed van zyn dappere daden opgevende , vergeet hy niets van het geen hy bequaam oordeelt om de omstanders te verbitteren. „ Goed , hervat de krygsheld , om die oor- „ zaak , nademaal wy heden meester van uw persoon zyn , en u in „ onze handen hebben , zult gy ons niet ontsnappen , ik zal u den „ doodslag geven , wy zullen alle uwe leden stuk voor stuk braden , „ en ze tot de beenderen afkluiven. Daar sla geluk toe , antwoord „ de Slaaf , ik hang 'er myn zegel aan , en gy doet wel , maar „ weest verzekert dat myne landsluiden my wreken zullen , en dat „ myn dood u duur zal komen te staan.

Naauwelyks heeft hy dit woord uit den mond , of de beul of offeraar geeft hem ter zyden 't oor een zo vervaarlyken slag met de knods op den kop , dat hy hem gemeenlyk dood voor zyn voeten neer doet vallen , daar hy naauwelyks eenige tekens van een slauw overfchot van leven geeft.

De Vrouw van dezen ongelukkigigen nu het lyf naderende , gunt men haar eenige ogenblikken , om eenige tranen over hem te storten , en zyn dood met eenige jammerklachten te vereren. Maar deze rouw duurt niet lang , en is zonder twyffel niet heel oprecht , nademaal zy van haar recht dat zy heeft om 'er zo wel als de andere van te eten niet afstaat , en dat zy dikwils van de yverigste is om haar lust met zyn vlees te boeten.

Na deze gemaakte tranen nemen de Vrouwen het lyk , braden het op een klein vuur om het schoon te maken , en wasschen het braaf met kokent water , tot dat de huid zo blank als sneeuw is. De geweze meester van den Slaaf komt vervolgens met enige die hem helpen het lichaam aan stukken kappen. Voor eerst hakt hy 'er de armen aan de schouderbladen af , en de dyen onder de knie , welke vier Vrouwen met groot gejuich als in zagepraal het gantsche dorp doordragen. Vervolgens verdeelt hy het middelrif , en na 'er de ingewanden uitgehaalt te hebben , maakt hy 'er verscheyde andere stukken van , gelyk vlees dat men in de hal op de ban-

ken ten toon legt. De vaders en moeders, die dit schouwspel by wonen, vangen zorgvuldiglyk het bloed, dat uit dit lichaam loopt, op, en beltryken 'er het aangezicht, de armen, dyen, en benen hunner kinderen meê, om hen aan te moedigen, en om in hun jonge harten dezen onsterffelyken haat in te boezemen, die zy tegen de vyanden hunner Natie koefteren.

Het lichaam dus in stukken gehakt zynde, houden 'de mans het vaste vleesch voor zich, na de verdeling die 'er van ouds van gemaakt is, en zy bereyden het na het gebruik dat zy hebben van het vleesch te braden. Het hoofd en de ingewanden zyn voor de vrouwen en kinderen, zo evenwel dat de laatstgenoemde niet als de herssens en de tong eten, 't geen zonder twyfel door enige bygelovigheid geschied. De Vrouwen koken dit hoofd en deze ingewanden, en doen 'er van haar meel by, waar van zy een soort van Sagamité maken.

't Zy uit lust tot menschen vleesch, of uit woede en razerny tegen hunne vyanden, niemand is 'er of hy eet 'er van, en betuigt dat hy 'er een zeer lekkeren en synen smaak in vnd.

Als alles verslonden is zoekt men onder de beenderen die gene uit die bequaam zyn om sluiten van te maken, waar mee zy noch de geheugenis van die gene onteeren, die het ongeluk hebben gehad van in hun handen te vervallen. Het bekkeneel en het overschot der beenderen word in een soort van knekelhuis gebragt, dat 'er in het dorp is, 't geen hun als een zegezuil en gedenkteken van hun overwinning verstrekt, dat zy den vreemdelingen, die hen komen bezoeken, als wat raars, en als echte getuigenissen van hun dapperheid tonen.

De offeraar van dit ongelukkig slagbeest verwerft door deze heerlyke daad een roem, die hem onder de zyne onsterffelyk maakt, en hy moet in 't vervolg eertekens dragen, die zo lang als zyn leven duren. Men geeft hem ten eersten met veel plechtigheid een nieuwen naam, die voor hem als een nieuwe adelyke titel, en die hem veel aanzien doet verkrygen. De overste van de Karbet geeft hem dien zelfs, en een scherpen tand van een Acouti of enig ander dier nemende, maakt hy hem grote kerven op de schouders, op de borst, op de armen, op de dyen en op de benen, daar veel bloed uitloopt, dat men met gestoten houtskool stulpt. Deze kervingen laten op zyn lyf onuitwislyke littekens na, gelyk die waar van ik reeds gesproken heb. van hun brnd-schildering handelende; het zyn zo veel eeuwigdurende bewyzen van zyn dapperheid, en ter zelfder tyd als een soort van inheiliging, waar van de Dichter Prudentius ons een bewys geeft, in het geen hy St. Romanus ten opzicht van de Priefters van Cybele doet zeggen.

Over-
een-
komst
met de
Oud-
heid.

Prudent.
in Ro-
man.
Martyr.

*Quid cum Sacerdos accipit spbragitidas,
Aeus minutas ingerunt foruacibus:
His membra pergunt urere, utque igniverint.
Quamcumque corporis partem serrens nota
Stigmarit, hâc sic consecratum prædicant.*

Het

H
blyf
gebr
vigh
ten w
neer

,, va
,, of
incide
vobis

Na
zaam
mak
gryz
doe b
offer
ten,

He
hun v
kind
heeft
ziet n
der a
zal op
daar
dezen

Me
sterve
De B
aan d
De
schen
wely
een te
buyer

By
maar
smet a
die 'e
ander

A C

D
is hy

* A
menf
heid e

Het ſchynt ook dat het een ſchimverzoening is, en een overblyfel van het geen eertyds in 't Ooſten onder de Heydenen in gebruik was, en zelfs onder de Hebreuwen, die alle de bygelovigheden, welke zy hun bureu zagen doen, na-aapten. Dit moeten wy beſluiten uit het verbod dat God aan zyn Volk doet, wanneer hy zegt: „Gy zult geen kervingen op uw vlees ter oorzaak „ van de doden maken, en gy zult 'er geen onuitwisbare figuren „ of tekens op ſchilderen. Ik ben de Heer. *Et ſuper mortuo non incidetis carnem veſtram, neque figuras aliquas aut ſtigmata facietis vobis. Ego Dominus.*

Levit.
19. vs.
28.

Na deze operatie moet hy vertrekken, en eenige dagen in eenzaamheid en vaſten doorbrengen, zittende of leggende in zyn Hammak; maar op dat zyn armen niet zouden verſtyven en dat het afgryzen van den moord, dien hy begaan heeft, hem dezelve niet doe beven, en onbequaam make om met den boog te ſchieten, oeffent hy zich gedurende dien tyd met pylon op een wit te ſchieten, dat tot dien einde opgerecht is.

Het gruwelykſte en wreedſte dat 'er in den haat, dien zy tegen hun vyanden bewaren, gevonden word, is, dat zo de Slaaf een kind by de Vrouw, die zy hem gegeven hebben, overgewonnen heeft, ſchoon zy zomtyds van de aanzienlykſten van 't Dorp is, ziet men in het zelve niet als het bloed van zyn ongelukkigen vader aan, en het is onfeilbaar dat hy t'avond of morgen even eens zal opgeoffert en opgegeten worden; wreedheid zonder weerga, daar niets over kan, en die de maat vult van de beeftachtigheid dezer menſchenverters.

Men oeffent de zelfde plechtigheden om de Vrouwen te doen ſterven, die het lot des oorlogs in hun handen heeft doen vallen. De Brazilianen evenwel geven haar geen mans, gelyk zy Vrouwen aan de mansperſonen geven.

De Kariben leven 'er een weinig anders mee, want zomtyds ſchenken zy het leven aan deze Vrouwen, en nemen ze ten huwelyk, maar zy dragen geen brozen, zy hebben korte haren, als een teken van haar flaverny, en zyn dikwils de ſlachtoffers van hun buyen, gelyk ik reeds gezegt heb. *

Byna alle de woefte Natien van Amerika zyn menſchenverters; maar de Zuider-Amerikanen zyn meer met die ontmenſchtheid befmet als de anderen. Ik ken 'er weinig andere als de Abenaquis, die 'er een afgryzen van hebben, en die men de wreedheid der andere Natien niet kan te laſt leggen.

ACHTENTWINTIGSTE HOOFSTUK.

DE ſtaat van een Slaaf, dien men het leven ſchenkt, is altyd by de Algonkynſche Natien hard genoeg, maar by de Irokoizen is hy zacht, na mate als het lot van de gene die men in het vuur

* Ariſtoteles in het eerſte boek van zyn Rhetorica, en Luciaan in zyn zamenſpraken, zeggen dat de haren te laten groeien een zeker teken is van vryheid en vrye geboorte.

Hoe
men met
een
daaf
leeft die
men het
leven
schenkt.

vuur werpt wreed is. Zo dra hy de hut intreed waar aan hy gegeven is, en daar men besluten heeft hem in 't leven te laten, maakt men zyn banden los, men ondoet hem van dezen droevige opschik, die hem deed aanzien als een slachtoffer dat ten vure geadoemt is; men wafcht met warm water de verwen, daar zyn aanzicht mee beschildert was, af, en men kleed hem in der yl. Vervolgens ontfangt hy het bezoek van de bloedmagen en vrinden van de familie, daar hy ingetreden is.

Kort daar na recht men voor het gantsche Dorp een feest aan, om hem den naam van de persoon te geven, die hy opbeurt: de vrinden en verwanten van den overleden rechten ook een feest in zyn naam aan, om hem eer aan te doen, en van dit oogenblik af aan treed hy in alle deszelfs rechten.

Zo het een Slavin is die aan een Hut gegeven word, daar niemant van haar sex in staat is om die op te houden, is het een geluk voor deze Hut en voor haar. Al de hoop van de familie steunt op deze Slavin, die de meefres van dit huisgezin word, en van de takken die 'er van afhangen. Zo het een manspersoon is, die een aanzienlyk oud man doet herleven, word hy zelfs aanzienlyk, en krygt gezag in het Dorp, zo hy door zyn eigen verdienften den naam, dien hy aanneemt, weet op te houden.

Om de waarheid te zeggen, de Slaven, zo zy wys zyn, moeten zich den staat waar in zy geweest zyn, en de genade, die men hun bewezen heeft, crinneren. Zy moeten zich door hun goed gedrag bemint maken, anders zou hun fortuin kunnen draaien, zelfs na verscheyde jaren in die Hut geleest te hebben, voor al zo de huisgezinnen, daar zy ingeent zyn, talryk zyn, en hen gemaklyk kunnen ontberen. Maar hun meesters, schoon zy hun eigen oppergezag wel voelen, laten het hun niet blyken, in tegendeel leggen zy zich toe om hun te doen geloven, dat zy, hunne familie ingelyft zynde, meesters zyn als of zy in hun eige huis waren, en dat 'er geen onderscheyd tusschen hen is. Zomtyds zeggen zy zelfs tegen hen, dat het hun vrystaat te blyven, of weer na hun Vaderland te keren: maar het zou gevaarlyk zyn deze party te kiezen, zo men het gewaar wierd, en het zou hun onfeilbaar het leven kosten, zo zy het ongeluk hadden om andermaal gevangen te worden.

Een zo zachte behandeling der Irokoizen jegens hunne Slaven is de uitwerking van een doorlepe staatkunde: want deze Slaven byna geen onderscheyd tusschen de natuurlyke Irokoizen en zich zelven ziende, worden ook byna niet gewaar dat zy Slaven zyn, en krygen geen lust om te vluchten. De Natien zelfs, die de Irokoizen beoorlogen, of die van de andere kant door onrustige buren geplaagt worden, zich niet in staat vindende om elkander te weerstaan, luisteren gretiger na de voorlagen die de Irokoizen hun laten doen, van zich aan hun over te geven, om te zamen maar een volk uit te maken; en dus verwerven deze des te gemaklyker de twee wezentlykste punten die zy verlangen, te weten van hun waggelende familien te schoren, en der zelve getal te vermeerderen; 't geen hun zedert zo langen tyd de overhand over de andere Natien doet hebben.

VIER-

Z
A
VI
Va
flage
byna
tyd d
dat h
len h
hand
Ev
zyn.
verste
Afge
bedic
zo m
zend
zyn,
altd
porce
wied
deurs

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

VIERDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Gezantschappen en den Koophandel.

Eurende den oorlog vergeet de party, die het 't
 quadt begint te krygen, niets om het onweer
 van zich af te keren, en stilte te krygen Zy
 bedient zich van alle de openingen die zich aan-
 bieden om tot een onderhandeling te treden, en
 wanneer haar dunkt dat alles geschikt is om daar
 in te slagen, zend zy Afgezanten uit, om voor-
 slagen van Vrede te doen. De overwinnaar van zyn kant neemt
 byna altyd deze voorstellingen gretig aan, als deze oorlog, die al-
 tyd de gene die ze voeren lastig is, hem maar 't minste drukt, en
 dat hy zich vlyen kan uit de Vrede aanzienlyke voordelen te zul-
 len halen: in dit geval is hy dikwils zelfs de eerste om onder de
 hand daarom aan te houden.

Evenwel, nademaal de gemoederen van beyde kanten verbittert
 zyn, en dat het gevaarlyk zou zyn zich aan de bescheydenheid van
 verstoorde menschen over te geven, neemt men, voor dat men
 Afgezanten afvaardigt, zo veel voorzorg als het mooglyk is: men
 bedient zich van onzydige Natien, en de andere de pols te tasten:
 zo men gevangens heeft van de Natie, die men bevredigen wil,
 zend men enige van die gene die aan het gemene land toe gewezen
 zyn, met certekenen en ge'chenken na huis. Daar zyn ook byna
 altyd partikulieren die zich in gevaar stellen, en die met takken
 porcelyn den weg gaan banen en daar de dorens en onkruid uit
 wieden, gelyk zy spreken, makende ruim baan voor de Ambassa-
 deurs, die zich in staat stellen om te vertrekken, wanneer zy ver-

I I. D E E L.

V.

ze-

VIER-

zekert menen te zyn dat men genegen is om hen wel te ontfangen.

Wie
door
den
Raad tot
afgezant-
ten ver-
koren
worden.

De Raad kiest altyd tot deze bediening enige Oude luiden, wier gaven en bequaamheid bekend zyn; en na langen tyd over de openbare en geheime voorflagen, die zy doen moeten, geraadflaagt te hebben, boezemt men hun ter degen in wat zy zeggen moeten: men geeft hun hun les als op fchryft op hun halsbanden, of wel met kleine stokjes van verfcheyde gedaantens, en die verfcheyde zinnen hebben, op dat zy van de ene kant niets vergeten, en van de andere hun orders niet overtreden.

Zy zyn
altdy
van een
zeker
getal
jonge-
lingen
verzelt
om hun
karakter
eer aan
te doen.

De Afgezanten hun intructien ontfangen hebbende, begeven zich met de gefchenken die zy doen moeten op weg, die altyd uit de gemene fcharkift genomen worden; en zy doen zich van een zeker getal jongelingen verzellen, om het karakter, waar mee zy bekleed zyn, eer aan te doen. Dit strekt hun voor alle de kosten die elders de Ministers van Vorften, welke na vremde hoven gezonden worden, doen moeten.

De afge-
zant
zendt i-
emand
vanden
hoop
voortuit,
om ken-
nis van
zyn
komst te
geven.

Voor hun aankomft zendt de opperfte van de Ambaffade iemand uit den hoop eenige dagen voor uit, om kennis van zyn aantocht te geven, op dat men zich vaardig make om hem te ontfangen. Een half myl van het Dorp houdt hy halte, en laat ze weer van zyn aankomft verwittigen.

Dan fchikt de Raad van de plaats, daar hy na toe gaat, enige Ouden na de Ambaffadeurs uit, om hen te verwelkomen, en eenige jongelingen om hun pakken te helpen dragen. Die van de Ouden die het woord voert een ogenblik by hen neer zynde gaan zitten, zyn pyp aangestoken en gehoelt en gefpuwt hebbende, zegt tegen hen met een grote welprektheid, dat zy welkoom zyn: dat men hun wel verplicht is dat zy zo moeielyk een reys ondernomen hebben, dat zy zonder twyffel op zo langen weg veel ongemakken van de koude of hitte, enz. moeten geleden hebben. Lindelyk geeft hy hun te kennen, dat men een Hut bereid heeft daar hy met al zyn volk in logeren kan. Na deze korte aanspraak nemen de Ouden hun affcheyd, en de Ambaffadeurs doen zonder pracht hun intrede in het Dorp.

Op hun aankomft vinden zy hun Hut klaar, en de pot over 't vuur. Het zyn de jongelui uit het Dorp, die altyd de Hoofden der Huis-gezinnen ten dienft ftaan, die de maalyd toebereyden, en niet de Vrouwen. De onkosten worden uit de gemene beurs goed gemaakt, en niemand raakt 'er aan als de nieuw gekomene, die gedurende hun verblyf door het gemeen onderhouden worden, volgens de gewoonte die zy onder zich hebben dat de geen, die het heeft aanrecht, het 'tenemaal aan de genodigden toewydt, zonder 'er het minste deel van over te houden.

Na een of twee dagen rustens doen de Ambaffadeurs hun voorftellingen, en bieden hun halsbanden in den vollen raad aan, die nergens toe belegt is als om te zingen, danfen, en te horen wat zy te zeggen hebben. Zy fapen ondertuffchen niet op hun belangen, en nemen den tyd wel waar dien zy in 't byzonder voor hun geheime onderhandelingen hebben, waar van de gantfche goede uitflag van hun bequaamheid afhangt. De Ouden raadflagen van

hun

ntfangen.
n, wier
over de
geraad-
zeggen
banden,
die ver-
ergeten,

begeven
altyd uit
van een
mee zy
de kosten
oven ge-

e iemand
aantocht
ntfangen.
r van zyn

t, enige
en eeni-
n de Ou-
gaan zit-
de, zegt
om zyn :
onderno-
eel onge-
ben. Ein-
heeft daar
praak ne-
en zonder

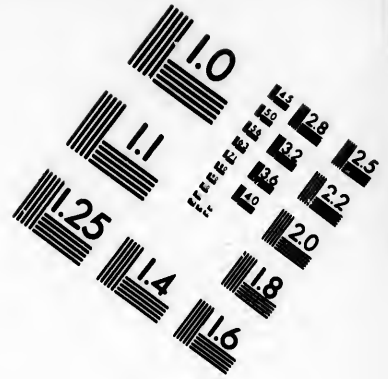
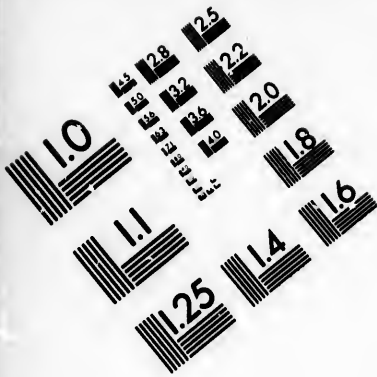
ot over 't
: Hoofden
eyden, en
eurs goed
menc, die
orden, vol-
, die het
l, zonder

hun voor-
aan, die
horen wat
hun belan-
voor hun
che goede
slagen van
hun

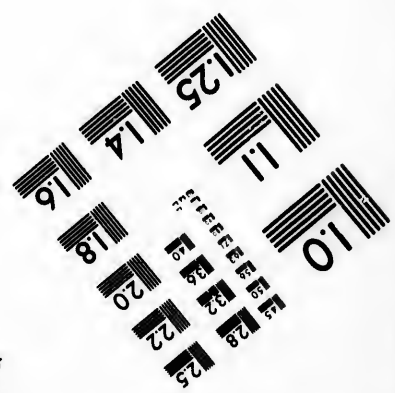
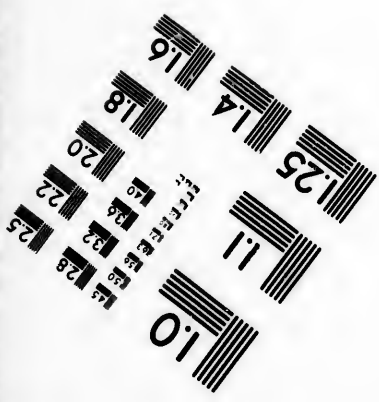
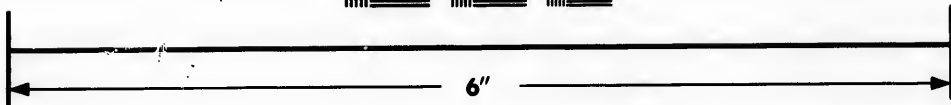
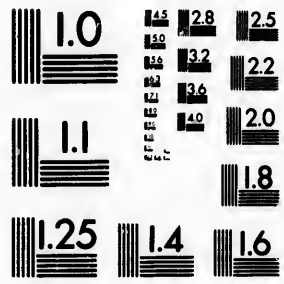
c

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

14 128
16 132
18 136
20 140
22 144
25 148

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50

hun k
 tot de
 slagen
 ten m
 zomty
 gen,
 den al
 den.

Zo
 overha
 keren
 als zo
 laatste
 dikwik
 hatelyk
 heid en
 geven
 omhals
 verbra
 Iroko:
 dien d
 had, e
 niet by
 den da

Het
 Natiën
 oevers
 ben, e
 onder

V
 d
 gaan z
 door k
 vloed
 siana
 bespro
 (dat is
 la Sall
 Land
 en ved
 hem r
 vervie

De
 dat zy
 itroon
 na hu
 af. N

hun kant over deze voorstellingen, en veronderstelt zynde dat zy tot de Vrede besluiten, zenden zy na eenige dagen geheime raads-lagen gehouden te hebben, en openbare maaltijden, de Afgezanten met antwoord op hun vraag weer te rug, of wel zy laten zé zomtyds kort daar na door andere Ambassadeurs van hun kant volgen, die op hun mat door een byna even groot getal van halsbanden alle de voorlagen, die zy gedaan hebben, gaan beantwoorden.

Zo het gevoelen van den oorlog voor te zetten in den Raad de overhand behoud, wee dan de Ambassadeurs! het recht der Volkeren red hen niet, en men heeft geen eerbied voor hun karakter als zo lang de zaak noch onafgedaan hangt: maar zo dra men het laatste besluit genomen heeft, breekt men hun den hals, en dat dikwils op hun mat zelfs, hoewel het gebruikelijker is, om de hatelykheid van een daad te ontgaan, die de rechten van gaffryheid en vertrouwen schend, hun op een eerlyke wyze afscheyd te geven, en ze op den weg, eenige dagrezens van het Dorp af, omhals te laten brengen. 't Is geen gebruik de Ambassadeurs te verbranden, en ze als Slaven te handelen. Evenwel verbranden de Irokoizen eenige van die genen, die den Ridder d'O verzelt hadden, dien de Graaf van Frontenac hun als Ambassadeur toegezonden had, en zy zouden hem misschien zelfs verbrand hebben, zo hy niet by de Engelschen gevluht was, maar de Irokoizen beweerden dat dit maar reprefaille was.

Het recht der Volkeren word veel meer in acht genomen by de Natien die hoger op wonen na de kant van Louisiana, langs de oevers van Mississippi, die het gebruik van de Vrede-kalumet hebben, daar de Irokoizen en de andere Wilden ontrent Quebec, en onder aan den vloed van St. Laurens niet afweten.

TWEDE HOOFSTUK.

Vader Marquette, een Zending der Jezuiten te Kanada, met den Heer Joliet, een Franschman van Kanada, sloop ge-gaan zynde om ontdekkingen in de West-zee te doen, en een weg door Kanada na China te zoeken, was de eerste die tot den groten vloed Mississippi doordrong, en de kennis van de Natien van Louisiana kreeg, die door de landen, welke door deze grote rivier besproeit worden, verltrooit zyn. Het was op den 17 Juni 1673 (dat is te zeggen zeven of acht jaren voor dat de Heer Cavellier de la Salle op zyn voetspoor in name des Konings bezitting van dat Land ging nemen) dat zy, na den vloed St. Laurens opgevaren, en veertig mylen op den vloed *Quisconsin* of *Misconsin*, gelyk hy hem noemt, afgelegd te hebben, op een anderen veel groteren vervielen ontrent op 41 en een halve graden Noorderbreette.

De schoonheid van deze grote Rivier hun vast doende besluiten, dat zy ergens ontlasting in zee moest hebben, lieten zy zich den stroom afdryven, en voeren daar in der daad op tot den 34. graad, na hun rekening twee of drie dagrezens van den golf van Mexiko af. Maar gemerkt hebbende dat de loop van dien stroom hen van

hun eerften weg afleydde, en de vrees voor de Spanjaarden hen belet hebbende om tot dezelfs mond te dalen, namen zy een befluit om dien weer op te varen, en keerden door het land der linnenzen na Missilimakinak, en van daar na Quebec, daar zy van de byzonderheden hunner ontdekking verflag deden.

In de Reysbeschryving, die men toen liet drukken, geeft ons Vader Marquette kennis van het Vgsderied, en nademaal hy de eerste is die 'er van gefproken heeft, en ook die 'er het beste van fchryft, zal ik uit hem halen 't geen ik hier ga ter neder zetten.

Verhaal
uit Va-
derMar-
quette,
Zende-
ling der
Jezuiten

Op den 25 Juni van het zelfde jaar aan den oever van den vloed Mississippi enige voetftappen van menfchen en een gebaant fpoor gezien hebbende, befloten zy dat te volgen, en een avontuur te beproeven dat hachelyk genoeg was voor twee menfchen alleen, die zich aan de genade van een woest en onbekent volk blootftelden. Zy waren niet lang zonder drie Dorpen te ontdekken. Zy bevalen zich aan God, en in ftilte voorttrekkende quamen zy zo dicht by een van de Dorpen zonder ontdekt te worden, dat zy de Wilden hoorden fpreken.

Oordelende dan dat het tyd was om zich bloot te geven, fchreeuwden zy uit al hun macht, en hielden zich ftil om af te wachten wat hier af komen zoude. Op dit gefchreeuw liepen de Wilden met hopen hunne hutten uit, en hen voor Europeanen kennende, zonden zy vier Gryzaarts, om met hen te fpreken.

Twee onder hen hadden Tabakspypen in de hand, die fraai opgefchikt en met verfcheyde veren verciert waren. Zy traden met manhafte fchreden, en hun pypen na de Zon opbeurende, fcheen het of zy die tot roken wilden nodigen, zonder evenwel het minfte woord te fpreken. Zy brachten langen tyd door om den korten weg van het Dorp tot hen toe af te leggen. Eindelyk by hen gekomen zynde, bleven zy ftil staan om hen met opmerking te befchouwen. De Pater door deze plechtigheid, en door hun stoffe kleren geruft gefelt zynde, fprak hun het eerste toe, vragende wie zy waren; waarop zy antwoordden dat zy llinenzers waren, en tot een teken van Vrede boden zy hun de pypen aan om te roken, vervolgens nodigden zy hen om in hun Dorp te komen, daar zy met ongedult van een ieder verwacht wierden.

Aan de deur van de hut, daar zy zouden ontfangen worden, stond een oud man, die hen in wonderlyk poftuur, maar by hen op het ontfangen van alle vremdelingen in gebruik, verwachtte. Deze man stond overal en gants nakent, met de handen uitgestrekt en na de Zon opgeheft, als of hy zich voor der zelve stralen had willen hoeden, die evenwel tuffchen zyn vingeren door op zyn gezicht fchenen. Toen zy dichte by hen gekomen waren, maakte hy hun dit compliment. „Wat is de Zonfchoon, Fransch-„ man, als gy ons komt bezoeken! ons gantsche Dorp verwacht „ u; gy kunt in Vrede in alle onze hutten treden.“

Hier op geleyde hy hen in de zyns, daar een deel menfchen waren, die de ogen op hen uitkeken, en die evenwel gants ftilzweg. Men hoorde alleen deze woorden, die zy hun van tyd tot

tot
„ d
N
lyke
niet
noeg
O
om l
hoof
raad
zelfs
dorp
den o
geleg
de w
om o
geraa
He
midde
kent,
Aanfp
Kalum
alle be
gewoo
He
genthe
waar o
de.
De l
rechter
hun C
tel me
lepel v
ter in
hand v
Cerem
uit te
ftak hy
het de
flacht l
nam m
kiou of
den mo
Na d
Onderv
Volk v
len, m
ken van
rarighe
perhoo

tot tyd met een zachte stem toefpraken. „ Dat is goed, broe-
„ ders dat gy ons komt bezoeken.

Na dat zy plaats genomen hadden bewees men hun de gewoon-
lyke beleeftheid van hun Kalumetten aan te bieden. Men moet ze
niet weigeren, zo men niet voor vyand wil palleren, maar 't is ge-
noeg als men zich maar gelaat te roken.

Onderwyl dat de Ouden de een na den ander na hen rookten
om hun eer aan te doen, quam men ze uit namen van het Opper-
hoofd der llinenzen verzoeken om in zyn Vlek te kómen, daar hy
raad met hen wilde houden. Zy gingen 'er met een goed ge-
zelschap na toe; want deze Volkeren, die nooit Franschman in hun
dorp gezien hadden, en hen niet als by reputatie kenden, en door
den omgang die zy met de Natiën, na de kant van Missilimakinak,
gelegen, hebben, lieten niet na hen aan te zien: zy gongen langs
de wegen op het gras leggen, zy liepen voor uit, en keerden weer-
om om ze noch eens te zien, die geschiede evenwel alles zonder
geraas, en met tekens van de eerbied die zy voor hen hadden.

Het Opperhoofd wachtte hen aan den ingang van zyn hut, in 't
midden van twee Gryzaarts: zy stonden alle drie overent en na-
kent, houdende de Kalumet opgelicht na de Zon. Hy deed een
Aanspraak met weinig woorden, verwelkomde ze, bood hun zyn
Kalumet aan, en deed ze roken zo dra zy in de hut traden, daar zy
alle beleeftheden ontfongen, die men in diergelyke gelegenheden
gewoon is te doen.

Het gantsche gezelschap vergadert zynde en een diepe stilzwy-
genheid houdende, sprak hen de Pater door vier geschenken toe,
waar op het Opperhoofd der llinenzen door drie andere antwoor-
de.

De Raad wierd door een groot festyn gevolgt, dat in vier ge-
rechten bestond, daar men moest van eten, zich al de wetten van
hun Ceremonieel onderwerpende. Het eerste was een grote scho-
tel met Sagamité, die in 't vet dreef. De Ceremonie-meester een
lepel vol daar van in de hand houdende, stak die driemaal den Pa-
ter in den mond, en deed het zelve aan den Heer Joliet. Nader-
hand verscheen 'er een tweede schotel daar drie visschen in lagen; de
Ceremonie-meester nam 'er eenige stukket van, om 'er de graad
uit te doen, en daar op geblazen hebbende om ze koud te maken,
stak hy hun die in den mond, gelyk men de vogeltjes doet. Voor
het derde gerecht bracht men een groten hond, dien men ge-
flacht had, maar vernomen hebbende, dat zy daar niet van aten,
nam men dat weer weg. Eindelyk het vierde was een stuk *Pifi-
kiou* of van een woud-os, waar van men hun de vette brokken in
den mond stak.

Na de maalyd moesten zy de hutten van het Dorp bezichtigen.
Onderwyl dat zy overstraat gongen, was 'er een die gedurig het
Volk vermaande van hen aan te kyken, zondér hen lallig te val-
len, men bood hun overal gordels, kouffebanden en andere wer-
ken van Beere en wild Ossenhair gemaakt, aan, dat de eenigste
rarigheden zyn die zy hebben. Zy slipepen in de hut van het Op-
perhoofd, en namen 's anderendaags afscheyd van hem. Hy ver-
zel-

Vremde
ceremo-
nien
omtrent
hem ge-
pleegt.

zelve met meer als zes hondert personen, die elk om 't zeerft door allerly foorten van betuigeniffen van vrindfchap hun wat vreugde zy door hun bezoek ontfongen, betoonden.

Vader Marquette na in 't kort een denkbeeld van de llinenzers en hun Zeden gegeven te hebben, fpreekt vervolgens van de Kalumet op deze wyze.

Befchry-
ving van
het vrec-
ried.

„ Zy hebben niets heiligers en dierbaarders. Men bewyft de
„ Scepters der Koningen zo veel eer niet als zy dit riet aan doen. Hy
„ fchynt de God van Vrede en Oorlog te zyn, en leven en dood
„ in zyn handen te hebben. 't Is genoeg dit Ried by zich te heb-
„ ben en het te laten zien, om veilig midden door de vyanden te
„ wandelen, die in het hevigitte van het gevecht de wapens neer-
„ werpen, wanneer hun dit vertoont word. Hierom gaven 'er my
„ de llinenzen een, om voor vrygeleyde by de Natien te dienen,
„ die ik in myn tocht moest doortrekken. Daar is een Kalumet
„ voor de Vrede, en een voor den Oorlog. Zy bedienen 'er zich
„ ook van om hun gefchillen by te leggen, om hun verbinteniffen
„ te bekrachtigen, en om tegen vremdelingen te fpreken.

„ Het beftaat uit een rodefteen, die zo glad is als marmer, en
„ zodanig doorboort, dat het eene end dient om tabak in te stop-
„ pen, en het ander in een handvatfel fluit, dat een ftok is van
„ twee voeten lang, zo dik als een ordinaar ried, en van binnen
„ hol. Het is verciert met het hoofd en hals van verfcheyde vog-
„ gels, wier veeren heel fraai zyn; zy hangen 'er ook grote rode,
„ groene en andere pluimen aan, daar het van alle kanten meê
„ omwonden is. Zy maken 'er werk van, om dat zy het voor
„ de Kalumet van de Zon aanzien, en inderdaad zy bieden ze de
„ Zon aan om te roken, wanneer zy ftilte, regen, of mooi weer
„ verlangen; zy maken zwarigheid zich in 't begin van den zomer
„ te baden, of nieuwe vruchten te eten, voor dat zy 'er mee ge-
„ danft hebben. Zie hier hoe zulks in zyn werk gaat.

„ De Kalumetdans, die onder deze Volkeren zeer beroemt is,
„ word niet als om gewichtige oorzaken gehouden; zomtyds om
„ de Vrede te bekrachtigen, of om zich tot eenigen groten oorlog
„ te verenigen, op andere tyden voor een algemeen vreugdefeest.
„ Nu eens houd men die ter eeren van een Natie, die men daar
„ by nodigt, dan eens ter welkomt van de een of de ander aan-
„ zienlyk perfoon, als of zy hem op een Bal of Komedie wilden
„ onthalen. 's Winters gefchiedt deze plechtigheid in een hut.
„ 's Zomers op het open veld. De plaats verkoren zynde omringt
„ men die met bomen, op dat al de toekykens onder derzelver fcha-
„ duwe voor het fteken der Zon zoudn bevryd zyn. Men fpreyd
„ op 't midden van de plaats een grote bieze mat, die met ver-
„ fcheyde kleuren befchildert is, deze dient voor een tapyt om
„ daar met eerbied den God van dien genen, die den Dans geeft,
„ op te plaatzen. Want ieder heeft zyn God, dien zy hun *Ma-
„ nitou* noemen. Dit is een Slang, een Vogel, een Steen, of iets
„ diergelyks, daar zy van gedroomt hebben, en daar zy al hun
„ vertrouwen voor den goeden uitflag van hun oorlog, jacht, en
„ vifchery op ftellen. Dicht by dezen *Manitou* en aan zyn rech-

ter

„ ter
„ M
„ wa
„ de
„ den
„ aan
„ ma
„ ber
„ de
„ mo
„ ker
„ hy
„ den
„ cer
„ fleu
„ lied
„ hy
„ en
„ dan
„ vleu
„ aan
„ les
„ D
„ ker
„ Zan
„ te za
„ D
„ wap
„ uit d
„ boog
„ den
„ wro
„ alty
„ der
„ ze a
„ vluc
„ op d
„ en t
„ Vra
„ D
„ de g
„ geve
„ haal
„ winn
„ zen,
„ gene
„ hem
„ hebb
„ dcrd

„ ter zy leggen ze de Kalumet, tot wiens eere dit feest geschied
 „ Men maakt als een wapenpraal, en men legt de wapens ten toon
 „ waar van zich de krygshelden dezer Natie bedienen, te weten
 „ de knods, de heirbyl, den boog, den pylkoker, en de pylen.
 „ De zaken dus geschikt zynde, en het uur van den Dans na-
 „ derende, nemen die gene die benoemt zyn om te zingen, de
 „ aanzienlykste plaats onder deze bomen in. Hier toe worden de
 „ mannen en vrouwen verkoren, die de schoonste stemmen heb-
 „ ben, en die volmaakt wel over een stemmen. Daar na gaan alle
 „ de genodigden in 't rond onder deze takken zitten, maar ieder
 „ moet op zyn aankomst den *Manitou* groeten, 't geen hy al smo-
 „ kende doet, blazende den rook uit den mond op hem, als of
 „ hy hem wierook toezwaaide. Hier na verschynt de leyder van
 „ den Dans in 't midden van de vergadering, en neemt strak met
 „ eerbied de Kalumet, en dezelve met beyde de handen onder-
 „ steunende, doet hy die op de maat danssen, op 't geluid van de
 „ liederen. Hy maakt 'er allerly vremde figuren mee, dan toont
 „ hy ze eens aan de vergadering, draiende ze gints en herwaarts,
 „ en dan bied hy ze de Zon aan, als of hy die wilde doen roken;
 „ dan eens buigt hy die na de aarde, dan strekt hy derzelver
 „ vleugels uit als om te vliegen: op andere tyden nadert hy die
 „ aan den mond der toekykers op dat zy roken; dit geschied al-
 „ les op de maat, en is als de eerste intrede van het Ballet.
 „ De tweede bestaat in een gevecht, dat op 't geluid van een ze-
 „ ker soort van trommel gehouden word, welke in plaats van den
 „ Zang komt, of zelfs daar onder geroert word, stemmende wel
 „ te zamen over een.
 „ De Danffer geeft een van de krygshelden een teken om de
 „ wapens, die op de mat leggen, op te nemen, en nodigt hem
 „ uit om op het roeren der trom te vechten; deze nadert, neemt
 „ boog en pyl met de heirbyl, en vangt het Tweegevecht tegen
 „ den ander aan, die niets als de Kalumet heeft om zich te ver-
 „ weren: dit schouwspel is zeer vermakelyk, voor al om dat het
 „ altyd op de maat geschied; want de een is de aanvaller, de an-
 „ der verweert zich; de een brengt een slag aan, de ander keert-
 „ ze af; de een vlucht, de ander vervolgt hem; dan keert de
 „ vluchter om, en doet zyn vyand weer wyken, 't geen zo wel
 „ op de maat en vaste passen geschied, na het geluid der stemmen
 „ en trommels, dat dit voor een aartige intree van een Ballet in
 „ Vrankryk zou kunnen doorgaan.
 „ De derde vertoning bestaat in een lange redevoering, welke
 „ de gene, die de Kalumet in de hand heeft, houd. Want het
 „ gevecht ge-eindigt zynde zonder dat 'er bloet gestort is, ver-
 „ haalt hy de Veldslagen waar in hy zich bevonden heeft, de over-
 „ winningen die hy behaalt heeft; hy noemt de Natien, de plaat-
 „ zen, en de gevangens die hy daar gemaakt heeft, en om den
 „ genen te belonen die de meester van dezen Dans is, vereert hy
 „ hem een schone bever-rok of iets anders: en het aangenomen
 „ hebbende gaat hy de Kalumet een ander aanbieden, die aan een
 „ derden, en zo in 't rond, tot dat zy alle hun plicht gedaen heb-
 „ bende

Kalu-
 met-
 dans.

„ bende, de Voorzitter van de Vergadering dezelfde Kalumet aan
 „ de Natie schenkt, die tot deze plechtigheid genodigt is, tot te-
 „ ken van den eeuwighdurenden Vrede, die 'er tusschen deze twee
 „ Volkeren zyn zal.

Vader Marquette verhaalt vervolgens een van de liederen, die men op de Kalumet zingt, waar aan zy, zegt hy, een zekeren toon geven, die men met noten niet wel verbeelden kan, en die 'er evenwel al de bevalligheid aan geeft. Ik heb in der daad aangemerkt, dat de zangen van de Bovenlandsche Natien meer wel-luidentheid hebben als die der Irokoizen en andere Wilden, die dicht by Quebec wonen.

Na den oorlog die men in deze laatste jaren tegen de Outagamis, anders de Vossen genaamt, voerde, schonk men een Slaaf van deze Natie aan de Wilden van de plaats daar ik myn Zendelingchap bekleedde, die hem het leven schonken, volgens de gewoonte der Christen Wilden. Deze Slaaf deed hun lust krygen in deze Kalumet-dans, en onze luiden waren 'er als gek na.

Het
woord
Alleluia
in de ge-
zangen
der Wild-
den
door on-
zen
Schry-
ver op-
gemerkt
L'Estar-
bot, Hist.
de la
Nouv.
Franc liv
3 ch. 6.

Zy quamen hier toe dikwils in de hut te zamen, daar hy in de familie aangenomen was, om hem te zien dansen en te horen zingen. Ik bleef 'er zelf alte mets by, vindende noch niets quaads in deze plechtigheid van de Kalumet, die ik niet kende, en ik schepte 'er veel vermaak in. Maar 't geen my 't wonderlykst voorquam, is dat hy onder 't zingen niet als het enkel woord *alle-luia* uitte, sprekende de *u* als de Italianen (*ou*) uit, en splezende het woord in twee gelyke delen op deze wyze *Alle-luia*. Hy herhaalde dikwils het eerste, en daar na het tweede, vallende van het een op het ander, en ze elk in 't byzonder langs verscheyde tonen van een muziek rollende, dat redelyk bevallig was. Lescarbot schryft, dat hy dit zelfste woord in de Gezangen der Souriquezen gehoord had. Ik weet niet wat betekenis dit woord in hun taal mag hebben.

DERDE HOOFDSTUK.

Verge-
lyking
van de
Kalumet
met met
den slang-
genitaf
van Mer-
kurius.

Niets verbeelt beter den Slangenstaf van Mercurius als het Vrede-ried. Mercurius was een uitheemsche Godheid ten opzigt van de Grieken, die dezelve van de Egyptenaren en andere barbaarsche Volkeren ontleent hadden. Hierom is het niet om te verwonderen dat de Grieken hem door Fablen onkenbaar hebben gemaakt, en dat zy zelfs verscheyde zaken, die dezen God raken konden, niet geweten hebben. In den Zinnebeeldigen Godsdienst der Ouden was de overeenkomst van Jupiter en Mercurius met de menschen na allen schyn in haar oorsprong niet anders als een verborgenheid, die hun het Opperste Wezen verbeeldde, dat hun de plicht op ley om elkander, schoon vrent zynde, in de plichten van den burgerlyken omgang eerbied te bewyzen; om het recht der Volkeren als geheelligt aan te zien; om het in luiden te eren, die met een inzicht van Vrede zich in hun handen quamen stellen, om hun geen ongelyk te doen, en voor al om hun de gezwore trouw te houden.

In

In
ande
zelfs
wege
ter h
zand
Desze
teken
Mi
aanwe
mee h
zy in
nauter
zy aan
„ Dit
„ zor
„ slaf
„ De
't is ee
men v
hy in
word.
me gel
aan de
en zin
Wilden
nen ka
af en t
hebben
het we
den.
Dat
heb, e
kome
bied by
lighcid
zyn, o
waren.
Wan
staf dez
Altaar
de Zon
dat ik
een en
voorko
aan dez
die gen
kleed w
lig Zinn
Men

In dezen zijn wierden die gene, die van de eene Natien tot de andere gezonden wierden, enigermaten als Afgezanten van Jupiter zelfs aangezien, dat is te zeggen als personen, die onmiddelyk van wegen den Heere gezonden wierden. De Slangenstaf, dien men hun ter handen stelde, was hun vry-geleyde, en het teken van hun gezantschap gelyk noch hedendaags de staf der Wapen-Koningen. Deszelfs figuur was zinnebeeldig; de Vleugels en de slangen zyn tekens van den Godsdient.

Misschien wilden zy door deze vleugels de naarstigheit, die zy aanwenden moesten, betekenen, en misschien dat de slangen, waar mee hy omwonden was, de voorzichtigheit betekende, waar mee zy in hunne onderhandelingen moesten te werk gaan. De Argonauten hadden op hun tocht hun Herout en hun Ambassadeur dien zy aan alle natien, die zy op den weg ontmoetten, afvaardigden. „ Dit was Ethalides, een vaardig en naarstig Afgezant, dien zy de „ zorg der onderhandelingen hadden toevertrouwd, en dien zy den „ staf van Mercurius in handen gaven. „

De Kalumet gelykt enigermaten van gedaante na den slangenstaf: 't is een stok byna van de zelfde lengte, hy is altyd met groce pluimen verciert, of zomtyds met hele vleugels als de Caduceus, gelyk hy in een der platen van de nieuwe Historie van Virginia verbeeld word. Daar ontbreekt zo 't schynt niets aan de Calumet tot volkome gelykenis van het zinnebeeld als de gekroonde slangen, die altyd aan de Caduceus door de Grieken en Romeinen in de Stantbeelden en zinnebeelden van Mercurius behouden zyn. Maar indien de Wilden dit punt van gelykenis niet hebben, dat onverschillig schynen kan, zynde misschien maar een van die sieraden, die men 'er af en toe kan doen, volgens de zinlykheit en aart van ieder Natie, hebben de Grieken en Romeinen van hun kant, aan den slangenstaf het wezentlykste, dat de Kalumet van vrede heeft, niet behouden.

Dat is deze pyp, welke, volgens de verbeelding die ik 'er van heb, een waar Altaar is, waar op de Wilden aan de zon een volkome offerande aanbieden: Offerande, die de Kalumet, die ze eerbied byzet, waar aan na den aart vanden ouden Godsdient, de heilighheit der Eden, en het onschynbaar recht der Volkeren verknocht zyn, op de zelfde wyze als zy eertyds aan den Slangenstaf gehecht waren.

Wanneer ik zeg, dat de Grieken en Romeinen aan den Slangenstaf deze pyp van de Kalumet niet bewaart hebben, die een waar Altaar is, waar op de Wilden noch hedendaags een Offerande aan de Zon doen, spreek ik 'er dus niet van, als volgens het denkbeeld dat ik 'er van heb, dat de Caduceus en de Kalumet oorspronkelyk een en het zelfde waren. Myn gevoelen zal die gene wel gegrond voorkomen, die den naam van πυρροφορος of *Vuur-dragers*, die men aan deze Roe-dragers, zo ik my van dit woord mag bedienen om die gene te beiekenen, die met het karakter van Ambassadeurs bekleed waren, in die tyden dat de Caduceus of Slangen-roe het heilig Zinnebeeld van hunne Zending was, willen doorgronden.

Men vind het woord πυρροφορος in Herodotus, in Xenofon, by Fi-

Apoll.
Rbod. lib.
v. 640.

N. Hist.
de Ital'er-
gine.
Planche
6.

Herodot.
lib. 8. n.
6.
Xenoph.
de repub.
Laced. p.
400.
Phil. de
vita Mo-
sis. lib. 1.
Pollux

Onom.
lib 1. Cap
1. Segm.
24. Sui-
das

Alex. ab
Alex. lib
5. Cap.
8 Cal.
Rhodig.
lib. 8.
Cap. 2.

Rhodig.
lib. 7.
Cap. 29.

Calu-
met
noch
nader
met den
Slangen
staf ver-
geleken.

lo den Jood, in Pollux, en in Suidas. Men kan uit het gene deze oude Schryvers, en na hen Alexander ab Alexandro en Caelius Rhodiginus gezegt hebben; besluiten: 1. Dat het Priesters en Waarzeggers waren, die ter zelfder tyd den dienst van Gezanten en Herouten waarnamen, wier perzoon zo geheiligt was, dat men voor een van de grootste misdaden aanzag het krygsrecht tegen hen te gebruiken, en hun de minste smaad aan te doen. 2. Dat zy in hun handen een Altaar droegen, *Pyranon* genaamt, en een heilig vuur, dat hun den naam van *Pyrophori* of *Vuurdragers* deed geven, en dat dit vuur hun de eerbied van de kant hunner vyanden zelfs byzette. 3. Dat men op hun raad het laatste besluit van Vrede of Oorlog nam. 4. Dat voor dat de sryd aangong zy voor de eerste Standaarden traden, om voorlagen te doen, waar op men de wapens neerley, of den sryd begon. 5. Dat de eerbied, die men voor hen had, den Overwinnaar verplichtte om alle vyandlykheid te doen ophouden, zo dra zy zich vertoonden om nieuwe voorstellingen te doen, of om te betuigen dat men zich onderwierp: zo dat om een volkome overwinning en een gehele neerlaag te betekenen, het tot een spreekwoord was geworden, dat 'er zelfs geen *Vuurdrager* overgebleven was, om de overwinnaars de wapenen uit de hand te doen vallen. 6. Dat het een algemeen gebruik by de Grieken was, en wel in 't byzonder by de Lacedemoniers, zich van *Vuurdragers* te bedienen, en die aan het hoofd der Legers te doen trekken. Eindelyk, dat het een zo oud gebruik was, dat men die gewoonte had zelfs voor dat de Trompetters uitgevonden waren, om den aanval te blazen. De Volkeren van Pontus en Kappadocien hadden menigte van Waarzeggers, die men *Pyretben* noemde, een woord waar van de betekenis op dat van *Pyrophoren* mee uitkomt: 't Is waar de Schryvers geven ons geen licht genoeg om ons te doen kennen hoe die draag-Altaren gemaakt waren, maar het is ons genoeg dat wy in de Kalumet een waar Altaar vinden, een heilig-vuur, en een reuk-offer, namentlyk de kruiden; waar van wy reeds gezegt hebben dat de Ouden die aan de Goden offerden.

Ik heb ook in enig Schryver gelezen, dat men den Slangenstaf met haar opschikte, dat men netjes vlocht, op dezelfde wyze als men met de Calumet leeft; maar wat vlyt ik ook aangewent heb; ik heb my niet kunnen erinneren waar ik het gelezen had. Men zal dit evenwel maklyk kunnen geloven, als men overweegt dat de bywoorden, die de Schryvers aan den staf van Mercurius geven, betekenen dat hy vergult, en gants verciert was: dat volgens het gebruik der Ouden, men de haarlökken aan de Goden opofferde: en dat de Romeinen, die zich in plaats van een Slangenstaf van Olystakken, van yzerkruid en andere kruiden, *Sagmena* genaamt, bedienden, dezelve met wol en windelen vercierten.

In al het overige zyn de Slangenstaf en Calumet te enemaal gelyk; want de Wilden stellen vast, gelyk men in de oudheid ook deed, dat het een Zinnebeeld van Vrede voor de gene is die dezen staf aanbieden en ontfangen, en van oorlog voor die gene, die hem van de hand wyzen en verwerpen: dat hy het recht van leven en dood

dood
stort:
grote
door
pand
wann
uit de
de Zo
ze als
van A
Nad
oorlog
ke me
heid b
van de
te geb
eniger
hun ve
Een
had ev
by wie
flaan,
hem m
moord
zich d
boden
Kalum
woord
de hy
was.
een wa
wiens
gesned
ken va
maatre
zich in
zegt he
neer zy
millioe

D E
n
kurius
gen, d
dezelf
God d
Men
Dieven

dood voert. Dat hy de schimmen uit de hel leyd, en daar in stort: dat zy de gramfchap der Goden zouden gaande maken, en grote ongelukken op hun hals halen, zo zy de trouw, die daar door gegeven is, fchonden. In der daad daar is geen zekerder pand als deze Kalumet, die gelyk Vader Marquette wel zegt, wanncer men ze in 't hevigte van 't gevecht zien laat, de wapens uit de handen doet vallen. Eindelyk de Wilden zeggen, dat hec de Zon is die hun deze Kalumet gegeven heeft, op de zelfde wyze als de Ouden zeyden dat Mercurius den Slangenftaf uit handen van Apollo gekregen had.

Nademaal 'er Kalumetten van Vrede zyn, en Kalumetten van oorlog, moet men ze wel weten te onderfcheyden, zonder 't welke men gevaar loopt om door zyn onachtzaamheid of onwetentheid bedrogen te worden; want de Wilden niet opentlyk de trouw van de Kalumet durvende fchenden, trachten litten tegen die gene te gebruiken, daar zy enig verraad tegen willen plegen, om ze enigmaten daar voor verantwoordelyk te maken, en op dat ze hun verlies aan zich zelven te wyten hebben.

'en Fransch Officier, die de Zeden der Wilden heel wel kent, had evenwel haat in diergelyk een strik gevallen. De Siouzen, by wie hy was, waren willens om zich van enige Wilden te ontfiaan, die by dezen Kommandant gekomen waren, en zy zouden hem met al de Franschen daar hy het gezag over had, in den moord, dien zy wilden plegen, ingewikkelt hebben. Zy gelieten zich dan als of zy met hem van staatszaken wilden fpreken, en boden hem twaalf Kalumets aan. De Officier, dien dit getal van Kalumets verdacht voorquam, verhaaste zich niet om zyn antwoord te geven; en in zyn Fort wedergekeert zynde, raadpleegde hy hier over met een zyner Wilden, dat een fchrander karel was. Deze deed hem opmerken dat 'er onder deze Kalumetten een was, die niet als de andere met hair gevlochten was, en op wiens riet de figuur van een Slang, waar mee het omwonden was, gefneden was; vervolgens deed hy hem begrypen, dat dit het teken van een geheim verraad was. De Officier nam hier op zyn maatregelen, hy ftelde het verzoek der Siouzen te leur, en hielt zich in zyn Fort met al zyn volk op zyn hoede. Na men my gezegt heeft, is dit noch een gewoonlyker teken van oorlog, wanncer zy den stok van de Kalumet, tuffchen de hairen in, met vermillioen beftryken.

VIERDE HOOFSTUK.

DE Kalumet is niet alleen een Zinnebeeld van Vrede of Oorlog, maar ook van den Koophandel, gelyk de Slangestaf van Mercurius, die om deze reden de veiligheid der wegen moest bezorgen, die hem in 't byzonder toegewyd waren; en dien men om dezelfde reden een beurs in de hand geeft, om te tonen dat hy de God der Koopliden was, en de borg van hun goede trouw.

Men heeft Mercurius verongelykt, met hem tot God van de Dieven te maken. Niets ftryd 'er meer tegen de verpligting die

I I. D E E L.

W. 2

op

Twe-
derlei
foort
van Ka-
lumet-
ten, een
van vrede
en
een van
oorlog.

Van den
Koop-
handel

Gifft
ge

des
Schry-
vers,
waarom
Mer-
kuur
een God
der Die-
ven ge-
noemt
wierd.

De Wil-
den
gaan hun
koop-
handel
met fee-
sten en
dansen
dryven.

Relation
du Voya-
ge de la
mer du
Sud, p.
68.

op hem ley om de veiligheid der wegen te bezorgen, als 'er een Godheid van te maken, die de dievery begunstigde.

Na allen schyn is deze eigenschap een uitwerking van de quadaartigheid der Ouden, die de getrouwheid der kooplieden hebben willen verdacht maken, met van hun God een God der dieven te maken.

De Wilde Natien handelen van alle tyden af met elkander. Hun koophandel heeft dat gemeen met die der Ouden, dat het een zuivere ruiling is van waar tegens waar. Zy hebben alle iets byzonder, dat de andere niet hebben, en de handel doct alle deze zaken van de ene tot de andere rond gaan. Het zyn granen, porcelein, pelfsen, rokken, tabak, matten, kanoos, allerlei werken van zwynsborstels en wilde osfen-hair gemaakt, katoene bedden, huisraad, kalumets, met een woord alles wat tot behulp van 's menschchen leven dienen kan.

De feesten en de danssen die de Wilden houden, gaande by de andere Natien handelen, maken van hun koopmanschap een aange naam tydverdrijf. Zy trekken van den een tot den ander, gelyk wanneer zy in Ambassade gaan. Zo was certyds de koophandel der Volkeren van Thracien en Pontus, wanneer zy in Griekenland hun waren gingen veilen, die in koren, pelteryen, bevergy en gezoute visch bestonden, die zeer beroemt waren; want zy gongen 'er al zingende en danssende na toe, houdende gedurige feesten, in navolging van de Volkeren die Bacchus verzelden. Dus legt Dalechamp een woord van een Vers van Nicotratius of Phileterus, door Atheneus aangevoert, uit.

Hun wyze van handel te dryven geschied by wyze van geschenk. Daar zyn 'er die aan den oppersten en in 't gros aan het lichaam van de Natie gegeven worden, waar meê men handelt, en die ze met een ander geschenk beantwoord, dat altyd aangenomen word, zonder het te naauw te bezien, om dat dit soort van een geschenk als een soort van Recht kan aangezien worden, dat op de waren gelegd is. Daarna dryven ze koopmanschap van den eenen partikulieren by den ander, en van de eene Hut tot de andere. Men zend aan een van deze Hutten de zaak die te koop is, van daar zend men eenige andere zaak weer te rug, die 'er de prys van is; maar zo men 'er niet meê te vreden is, laat men het weerom brengen daar het van daan gekomen is, en men neemt zyn waar weer na zich, ten zy men iets beters bied, of dat beter na zyn zin is. De waardering en de lust om iets te hebben, maken 'er alleen den prys van uit. Men moet wel toezien by deze Wilden, zy zyn 'er slim zo wel als in andere landen, en zy stellen zomtyds gultestrecken tegen de vreemdelingen in 't werk.

Frezier verhaalt iets zonderlings van de wyze van handeldryving eniger Indianen van Chili die op de gebergten van de Andes wonen, dewelke zeer na den smaak en den aart der Wilden zweemt. Hy zegt, dat zo dra de Spaansche Handelars op een plaats komen, zy recht toe na het opperhoofd van het vlek gaan, daar zy een geschenk aan doen, zo wel als aan ieder in 't byzonder van die ge-
nen,

men,
groep
kooplic
gekome
kammer
ling kla
en ver
levert
schulde
het Opp
talen, e
heeft.

Eind
wannee
Natie d
zy wille
ze Natie
de rivie
niet ge
bied in
schenk

Hoe
der daa
vreemde
zyn dez
of zich
geweld
zich teg

lk zal
de Euro
Louifian
tien van
genomen
de vreen
ben, om
doden t
aangaan,
verfichey
Godsdie
en of zy
ken, dan
de Wild
tyds een
gemoed
burgerly
weet dat
overblyf
zeer klar
plicht is

men, daar zyn familie uit bestaat; waar na dit opperhoofd met trompettengeschal zyn verstrooide ondersdanen van de komst der kooplieden laat verwittigen, daar zy mee handelen kunnen. Deze gekomen zynde, zien de koopmanschappen, als messen, bylen, kammen, naalden, enz. Zo dra zy alles gezien hebben, en de rui-ling klaar is, neemt ieder 't geen hem aanstaat naar zyn huis, en vertrekt zonder te betalen, zo dat de koopman alles ge-levert heeft, zonder te weten aan wien, noch enige van zyn schuldenaars te zien. Eindelyk als de koopman verreizen wil, geeft het Opperhoofd door een ander trompettengeschal order om te be-talen, en ieder komt en brengt getrouwelyk 't geen hy beloof-t heeft.

Eindelyk daar zyn by de Wilden eenige rechten te betalen, wanneer zy reizen om handel te dryven, en de landen van een Natie doortrekken, by wie zy zich niet willen ophouden, en dat zy willens zyn verder te trekken, want de minste persoon van de-ze Natie zal twintig of dertig Kanoos aanhouden; zeggende *dat by de rivier sluit*, of om dat men het lighaam van zo een Kapitein niet gedekt heeft, of op wat voorwendzel hy geven wil. Men bied in diergelyke gelegenheden geen tegenstand, maar met een ge-schenk is men vry.

Hoe weinig inhelig de Wilden schynen, zynze het evenwel in der daad, en zelfs slim genoeg op hun zaken: maar zo wel als de vreemdelingen niet veilig voor hun handen zyn, die zeer licht zyn; zyn deze ook niet gedekt voor de gene die hen bedriegen willen, of zich vleyen dat zy hen bedrogen hebben, wanneer zy ontrent hen geweld gebruikt hebben, daar zy wel zien dat het vruchteloos is zich tegen aan te kanten.

Ik zal hier, voor dat ik dit artikel eindig, zeggen, dat tot hier toe de Europeanen, die met de Illinenzen en de andere Volkeren van Louisiana gehandelt hebben, zich op het voorbeeld van deze Na-tien van de Vrede-Kalumet hebben bedient, en dat zy deel hebben genomen aan alle de plechtigheden, die by hen in gebruik zyn om de vreemdelingen te ontfangen, om een vryen doortocht te heb-ben, om de veiligheid van den Koophandel te verzekeren, om de doden te bewenen, en om de knopen van de verbonden, die zy aangaan, toe te strikken. Ik weet niet wat de Zendelingen van de vericheyde orders hier van denken, of zy de beweegredenen van Godsdienst, die in dit gebruik zyn opgesloten, doorgrond hebben, en of zy die gene die het waarnemen zwarigheid daar ontrent ma-ken, dan of zy geloven het te moeten toestaan, veronderstellende dat de Wilden overal geen Godsdienst hebben, of dat het geen oud-tyds een oeffening van Godsdienst was, geen indruk meer op hun gemoed maakt, en niet meer als op den voet van een te eenemaal burgerlyk gebruik moet aangezien worden. Wat my aangaat, die weet dat de Wilden zeer bygelovig zyn, die meen by hen grote overblyfzelen van het Heydendom te ontdekken, en die hier in een zeer klare Afgodery gewaar worde, ik geloof ook dat men ver-plicht is zyn best te doen om dit gebruik te eenemaal af te schaf-fen.

fen, om het den Europeanen te eenemaal te verbieden, en het de Natiën te doen verlaten die ons geloof omhelst hebben, of die men toebereyd om het te omhelzen.

Z

A

V Y

de me
ben: h
daar h
dryft.

De
vifch:
ophou
het an
na te l

Ik z
van ja
vuur e
al te b
Volge
de Vi

het de
die men

Z E E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

VYFDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van de Jacht en de Viffchery.

Ndien de oorlog van alle de oefeningen de heerlykfte is, en daar de Wilden de grootfte eer in stellen, volgende hier in het algemene denkbeeld van alle de Natien, die 'er haar roem van doen afhangen; die van de Jacht en de Viffchery zyn voor hen de gewoonlykfte, om dat zy hun in het leven het noodzaaklykfte zyn, en dat zy 'er de meefte zaken uithalen, die zy tot hun onderhoud nodig hebben: het vlees om te eten, de kleeren om zich te dekken, de oli daar hy zich meê befmeert, en de pelteryen waar meê hy handel dryft.

Van de
Jagt en
de Viff-
chery.

De omzwervende volkeren leven byna niet als van vleefch en viffch: een deel van 't jaar zyn zy Viffch-eters, zwervende zonder ophouden langs den oeever van de zee, van de meiren en rivieren; het ander deel brengen zy in de bolffchen door met wild gedierte na te lopen.

Ik zal my hier in de omftandigheden van hun verfcheyde wyzen van jagen en viffchen niet inlaten, noch hoe ze 't vleefch voor 't vuur of in de zon braden of drogen, en tot meel maken, dat zyn al te bekende en gemene zaken, om 'er dit werk meê te vullen. Volgens myn inzicht zal het genoeg zyn te zeggen dat de Jacht en de Viffchery, om zo te fpreken, de eerfte bezigheden der eerfte men-

menfchen geweest zynde , die de nood dwong om in de bofchen te leven , daar het aartryk toen vol van was , of op de oevers van de rivieren en van de zee , dit gelegenheid aan de nakomelingen gegeven heeft , om ze onder de namen van Faunen Tityrs, Bofchgoden, Bofchnimfen en Berggoden te heiligen ; naderhand van deze buitensporige inbeelding overtuigt zynde , maakten zy zich daar een artykel van Godsdienst uit te geloven , dat ieder boom een geest had , die daar in zyn verblyf hield : en dat op dezelfde wyze ieder meir , ieder rivier , ieder bron , haar Goden, Godinnen, Vliet en Bronnimfen had , gelyk de zee behalven haar grote Goden, haar Nereiden en Tritons had. De Bygelovigheid eindelyk met der tyd toenemende , voerde men yffelyke menigte van kleine Godheden van een minderen rang in , dewelke , gelyk wy in het artykel van den Godsdienst gezegt hebben , haar wezen niet als de onwetenheid der tyden , en de vroylyke verbeelding der Dichters verfhuldigt waren , dien het niets kostte Vergodingen te maken , en de menfchen na hun dood in iets anders , als zy in hun leven geweest waren , te herfcheppen.

TWEEDE HOOFSTUK.

Van hun
Speelen
en Tyd-
kortin-
gen.

Behalven de noodzakelyke bezigheden hebben 'er de Wilden noch andere , die of tot enkel vermaak ftrekken , gelyk de fpelen van hazard , of tot vermaak daar de gezondheid meê vermengt is , die tot de lichamelyke oefeningen behoren , om het lichaam rap en vlug te maken. Deze fpelen zyn ook van de eerfte instellingen der menfchen , en de eerfte waar van de oude Schryvers ons kennis hebben gegeven. Zy zyn ouder als de gene die Palamedes gedurende het beleg van Troje uitvond , en miffchien ook als die der Lydiërs , die men de eerfte vindere van alle foorten van fpelen maakt , op een Historie die 'er Herodotus van maakt , of wel op de gelykenis van de woorden *Lydië en Ludi* ; 't geen my als een zwakke giffing voorkomt.

Het bekendfte fpel van geluk by de Wilden , gefchied met vruchten , ftenen of met bikkels uit de achterfte poten van een Elandt , en andere ronde kootjes van wat dier het ook zyn mag. Zy zyn ontrent tweemaal zo groot als kerlftenen , en byna van een eyrondege form gemaakt ; fchoon men 'er zes zyden op kan onderscheyden , hebben zy 'er evenwel maar twee breder als de andere , die allengsjes plat worden , verliezende een weinig van haar rondheid , en waar op zy gemaklyker ruften. Een van deze zyden is zwart gefchildert , en de andere geelachtig wit. Zy hebben 'er geen bepaalt getal van , men kan 'er meer of min nemen , na dat de fpeelers over een gekomen zyn. Evenwel overfchryden zy het getal van acht niet , en nemen 'er meften tyd zes. Zy werpen deze kootjes in een houtte zeer effe fchotel met brede randen , en aan de holle en bolle zyde zeer uitgerond. Deze fchotel heeft byna de gedaante van een bak daar men zich op de fchepen van bedient. Zy fhudden deze ftenen langen tyd in de fchotel om , en na ze dus gehutzelt te hebben , zetten zy de fchotel op de mat neer , ftaande

e bos-
op de
de na-
Faunen
n; na-
maak-
dat ie-
dat op
Goden,
en haar
vigheid
menigte
, gelyk
wezen
ing der
odingen
; zy in

Wilden
gelyk de
neë ver-
a het lic-
de eerste
e Schry-
e die Pa-
hien ook
orten van
maakt, of
geen my

et vruch-
landt, en
/ zyn on-
en eyron-
derschey-
dere, die
rondheid,
is zwart
geen be-
de speel-
het getal
rpen deze
n, en aan
neest byna
n bedient.
en na 'ze
mat neer,
staande

staand
spring
Zy
rond
ze gec
zy me
keren
Zor
stenen
grond
Maar r
zyn ee
van ee
waar v
„ dat
„ taarl
„ brui
„ maak
„ kunn
„ linge
„ gater
„ twee
„ ten o
Scho
zyn, de
nigte v
duren,
verzo
Men zie
zontyd
ken. V
Overwi
dat mer
gulden
niet all
in het h
ook hur
niets on
zommig
spel.
't Is e
len, zo
schotel
zeggen
den dan
als of zy
speelder
hand w
wensch

staande met de schotel zelfs tegen den grond, om de stenen te doen springen.

Zy geven 'er ook een draai aan, die dezelve langen tyd in 't rond doet lopen, en zy helpen de beweging, die de stenen in deze gedraaide schotel ontfangen, noch door een klein windje, dat zy met de handen maken, om ze, zo als zy het verlangen, te doen keren of vallen.

Zomtyds, zonder zich van schotel te bedienen, gojen zy de stenen maar in de hoogte, en laten ze op een huid, die op den grond neer gespreyd is, of op een syne mat weer neer vallen. Maar men ziet zelden andere als vrouwen dus spelen, en de bikkels zyn een weinig groter als de andere. Dit spel verscheelt weinig van een ander, dat by de zwarten van Afrika in gebruik is, en waar van Vader Labat dus spreekt. „Het spel dat zy spelen, en „dat zy ook op de Eylanden ingevoerd hebben, is een soort: van „taarling-spel, het bestaat uit vier schulpen, die zy tot: geld ge- „bruiken. Hier in is aan de bolle zyde expres een gat in ge- „maakt, op dat zy zo gemaklyk op deze zyde als op de andere „kunnen ruttlen. Zy schuddenze in de hant, gelyk men de taar- „lingen hutzelt, en gojen ze op een tafel. Zo al de zyden met „gaten boven leggen, of onder, of twee op de eene wyze en „twee op de andere, wint de speelder, maar zo het getal der ga- „ten of der onderste zyden oneven is, heeft hy verloren.

Schoon 'er op de stenen of bikkels maar twee kanten getekent zyn, de ene wit, de andere zwart, kunnen 'er evenwel een menigte van kombinatien uitkomen, die de party lang kunnen doen duren, en vermaak bybrengen. De Wilden zyn zo zeer op dit spel verzot, als de ergste Dobbelaars by ons op de stenen zyn kunnen. Men ziet de eene helft van het dorp tegen de andere spelen, en zomtyds komen de naburige dorpen by een, om een party te maken. Vooraf legt men de pelteryen, het porcelein en alles wat de Overwinnaar na zich trekken zal ter neer, niet zelden gebeurt het dat men 'er in die gelegenheden ter waarden van vyf of zes duizent guldens ziet. Ik heb ergens gelezen dat 'er particulieren zyn, die niet alleen al wat zy in de wereld hebben daar meê verliezen, en in het hartje van den winter naakt weer naar huis keren, maar die ook hun vryheid voor eenigen tyd verpanden: ook verzuimen ze niets om gojen te krygen die hen gelukkig kunnen maken, en sommige bereyden zich door eenige dagen streng te vasten tot het spel.

't Is een van de grootste vermaken van de wereld hien te zien spelen, zo yverig en verhit zyn ze. Schoon 'er maar twee zyn die de schotel houden voor de twee weddende partyen, kan men evenwel zeggen dat zy alle te zamen spelen. Deze zyn maar leyders van den dans, en alle de andere volgen de bewegingen, die zy maken, als of zy alle hand aan 't werk hadden. Onderwyl dat een van de speelders de schotel hutzelt, schreeuwen alle de gene die op zyn hand wedden uit eene keel, herhalende zonder ophouden den wensch, dien zy voor de verfen het leggen der stenen doen; alle

I I. D E E L.

X

die

*Novve-
aux Vo-
yages
aux Isles
de l'A-
merique
tom. 4. p.
153.*

cl. 61. 209

die van de tegenparty schreeuwen ook van hun kant; roepende met om het tegendeel. Zy spreken hun woorden met een ongelooflyke levendigheid en rapheid van tong uit, en zomtyds breken zy ze noch af; ondertuffchen slaat de een en de ander zich zelve op de borst, geeft zich vervaarlyke muilperen, en dat met zo grote hevigheid, dat, schoon zy half naakt zyn, zy ten eerften aan 't zweten, als of zy sterk gekaait hadden, of eenige andere noch geweldiger oefening hadden gehouden.

Het bikkelspel met de *lusus talorum* der ouden verzeleken.

De verhandelingen die de Geleerden over de woorden *Tali*, *Tesseræ*, *Calculi*, gemaakt hebben, die men dikwils zonder onderscheyd de een voor de andere gebruikt heeft, hebben ons drie vershillende spelen doen onderscheyden; zo dat wy hedendaags menen te weten, dat het spel met de *Tali* een bikkelspel was, 't welk zedert langen tyd in Europa niet meer schynt in gebruik te zyn; dat de *Tesseræ* het taarlingspel was: en de Geleerden schynen vast te stellen, dat het geen in oude tyden *ludus calculorum* genoemd wierd, voor het hedendaagsche verkeren moet opgenomen worden.

Het spel der Wilden dat ik beschreven heb is klaar dit bikkelspel of *lusus talorum* der ouden; 't geen ik genoegzaam uit de aanmerkingen meen te kunnen beschryven, die de Geleerden, die over deze stof geschreven hebben, daar over gemaakt hebben, en in 't byzonder Cælio Calcagnini, Julius Cæsar Boulanger, en Adrianus Junius, die deze stof het beste verhandelt hebben. 't Geen zy 'er van gezegt hebben zal dienen om myn gissingen te gronden, en de beschryving die ik 'er van gemaakt heb zal misschien de hunne helpen ophelderen.

Dit spel had zyn naam gekregen van een klein * kootje, dat in de enkel van de achterste poten van byna alle de dieren die een gespletten voet hebben, gevonden word, en dat by de Latynen *Talus astragalus* by de Grieken genoemd word.

Dit kootje was misschien de eerste stof waar van men zich bediende om die bikkels, waar mee men speelde, te maken, en zy bleven den naam daar van behouden, schoon men 'er naderhand niet alleen allerlei soorten van rondè beentjes toe gebruikte, maar ook allerlei andere stoffen † gelyk de metalen, yvoor, en zelfs steenen van vruchten, gelyk Dadels van Palmbomen, enz.

De *Talus* of de *Astragalus* verschildte veel van den dobbelsteen of taarling; want deze heeft zes vierkante zyden, te eenemaal egaal, zo dat hy evengemaklyk op ieder van zyn zyden leggen kan.

De

* *Calcagnini de Talorum ludo*, p. 288. Est autem Talus proprie bisulcorum in suffragine pedum posteriorum ossiculum, non rotundum plane, sed rotunditatis tamen parte magna particeps, &c.

Talum cum esse apud Latinos quem Græci vocant Astragalum ita certum est ut vix probatione indigeat... Plinius Lib. 34. Ubi de Polycleto verba facit. Fecis, inquit, & distrigentem se & nudum telo incessentem, duosque pueros item nudos talis ludentes, qui vocantur Astragalizontes.

† Tali aurei apud Apoll. Rhod. lib. 3: ex cornu, vel ossè, vel talo Finnuli, apud Callim, ex dactylo Palmæ, Athen. lib. 5. Eburnei Propert. lib. 2.

De *Astragalus* zeggen meer o malkan

De noemd rondite op kon den dat rige bil

† Ge speelde de ima op ruste de twe 'er in 't twee la

Deze hol was en *Plan*

de bikk Boulanger

maakt o wel var ter als o die veel

wannee niet vol ter toel

* *Bu* geen hy plat en zyde n

buiten heid te meê be

veel te

* *Sex* sunt ita derur *Av*

† *Ge* ab utroc § *Bu*

stabilis e ret... bus qua rat.

† *Ca* absoluta * *Bu*

De *Astragalus* * in tegendeel ovaal zynde, had om de waarheid te zeggen ook wel zes verscheide, maar ongelyke zyden, en die meer of minder rond waren, na dat ze moesten zyn om wel over malkander te komen.

De twee uiterste einden van het eyrond die men de *sriesen* noemde, en welke de twee uiterste verste zyden zyn en die het rondite toelopen, waren zo krom dat de *Astragalus* daar al zo min op kon ruiten als een ey op zyn punt. Dus gebeurde het zeer zelden dat de bikkels zo lagen, ten zy 'er een door de andere naburige bikkels in dit postuur, dat niet natuurlyk was, geknelt wierd.

† Gellius en Calcagnini zeggen, dat de andere vier zyden de speelders dienden, en dat de *Astragalus* op de twee zy-kanten, die de smalste waren, kon rusten. Boulanger zegt ook dat hy daar op ruiten kon, maar dat hy 'er zo valt niet op leggen kon, als op de twee andere kanten die breder waren; ondertullchen voegt hy 'er in 't vervolg by, dat de *Astragalus* zelden als op een van deze twee laatstgenoemde vallen kon en valt blyven leggen.

Deze Schryver geloofst dat van deze twee breedste zyden de een hol was, en de andere hol, 't geen het onderscheyd van *Suppus* en *Planus* uitmaakte, dat twee woorden zyn, die het leggen van de bikkel schynen uit te drukken; maar misschien bedriegt zich Boulanger in dit stuk. Want de zyden van de stenen sloegen volmaakt op elkander, en waren alle bol, met eenig verschil evenwel van de eene tot de andere, zynde de twee breedste veel platter als de andere vier, en voornaamlyk als de twee uiterste enden, die veel meer uitstaken. † Calcagnini heeft het zeer wel opgemerkt, wanneer hy zegt, dat hy reeds heeft aangetoont dat de *Astragalus* niet volmaakt en volkomen rond was, maar dat hy allengsjes platter toeliep, verliezende een weinig van zyn rondheid.

* Boulanger behoorde het zelve begrepen te hebben, uit het geen hy elders zegt, dat 'er geen eene zyde was, die t'eenemaal plat en effen was, waar uit hy licht had kunnen gissen, dat ieder zyde met die gene die tegen haar over stond over een quam, na buiten rondachtig toelopende; zo veel te meer om dat deze holligheid te eenemaal vruchteloos schynt, zynde de verwen, daar zy mee beschildert zyn, genoeg om ze te onderscheyden. Dit is zo veel te waarfchynelyker, om dat in de Architectuur de *Astragaal*

X 2 een

* Sex vero sunt tali latera, etsi quatuor in usu ludentium sint. Nam duosunt ita incurva, ut illis Talis vix possit consistere: has *noptas*, Antennas videtur Aristoteles appellasse.

† Gellius, lib. 1. Talus quatuor tantum partes habet quibus insitat, cum ab utroque longitudinis extremo rotundetur.

§ Bullingerus de ludis veterum. In latera minus lata si cadat, stat, sed minus stabilis est quam si in latiores duos superficies caderet, suppusque aut planus fieret... Talus igitur non ferè cadit nisi duobus modis, vel in eam faciem è duabus quas habet latiores, quæ cava est, vel in oppositam quæ eminent & protuberat.

† Calcagnini, p. 293. Astragalos plane rotundos negavimus, perfectâ scilicet & absoluta rotunditate, sed parte sui leviter pressa.

* Bullinger. loco cit. Ei Ctalo nulla facies plana perfectè.

een rondachtig stuk is: en dat de Latynen het bolle deel van hun ronde Tempels *Talus* noemen. †

Daar ziet men, myn's bedunkens, dat de bikkels onzer Wilden heel wel voor zo verre de gedaante aangaat na de *Astragal*en der Ouden gelyken.

De Schryvers staan in groter verlegenheid, om te ontwinden wat 'er op de zyden van deze bikkels getekent stond, als zy ontrent het maakzel geweest hebben. Niet te min komen zy in twee zaken over een, de eerste dat de *Astragalus* geen ogen had *; de tweede, dat de legging van de *Astragalus* alleen in plaats van ogen diende, en de zelfde uitwerking had.

Maar zy veronderstellen dat 'er behalven dat verscheide figuren op getekent stonden, en zy pynigen zich zeer om te weten wat *Unio*, *Senio*, *Cibus* en *Cous*; *Canus* en *Venus* was, en diergelyke woorden meer. Ondertusschen als men deze gewaande figuren nagaat, moest dat op twee kleuren of twee getekende zyden uitkomen; want volgens hun eige bekentenis sloeg 'er niets op de ogen die op de stenen de doubletten van twee, alle de drien, de vieren, en de vyven aanwyzen. Daar was niets als de weerga van het aas en de zes. † Ik geloof dat men in der daad besluiten moet, dat 'er niet meer als twee kleuren op stonden, als op de bikkels van onze Wilden, te weten wit en zwart, of wel twee andere verscheide verwen, die op het zelfde uitquamen, en die volkomen noodzakelyk waren op dat men 'er enige verandering op mocht zien.

Eustathius maakt op het zesde boek van de *Ilias* van een zeker spel gewag, waar in men met zestig witte en zwarte schyven speelde. Dit kan het verkeren, noch het dammen, noch het schaken niet zyn. Zou het dat niet zyn daar wy van spreken, waar in het getal der bikkels meer van iemands zinlykheid afhangt? Schoon men zich in het getal te schryven wel kan vergift, en een nul te veel gezet hebben, zettende zestig in plaats van zes.

Boulangier veronderstelt ook dat een van de getekende zyden gelukkig was, en de andere ongelukkig. Dit kan en moest ook zo zyn, wanneer men maar met een steen speelde, en in dit geval verloor de *Unio* en won de *Senio*. De zelfde Schryver zegt ook na *Cicero* *, dat de worp *Venus* zoo één was, wanneer alle de bikkels

† *Cornel. in Persii Satyr. 5.* *Talum, eminentem rotunditatem esse dicit, camque ob causam fastigium Templi rotundi talum quoque dici affirmat.*

* *Bullinger. loc. cit.* *Talis, ipsi casus aut propunctis numerorum, quia ipsi sua figura fuit.*

† *Adrianus Junius Anim. lib. 2.* In *Talis*, positus ipse, sive ratio lapsus, vicem obtinebat numeri, testante *Polluce*.

* *Bullinger. ibid.* In *Talis Bimio*, Ternio seu trio, quaternio non fuere, soli senio, *Venus* & *unio*. *Canis* fuere. *Venus*, si diverso omnes vultu, *canis* si uno omnes tali vultu caderent. Si unico talo luderent senio felix fuit, *unio* damnosus. *Cicero* zegt wel dat de worp van *Venus* hier in bestond, dat de bikkels zich alle op verscheide zyden vertoonden, maar hy zegt niet dat ieder van deze zyden haar eige figuur had, en men moet het over een brengen met het zeggen van *Pollux*.

kels op
alle of
worp
canes
of gam

Dez
vyf en
te beg
De nar
Helder
nomen

siede v
van *E*
thenen
dreven

de, en
moet n
schiller
lei pari
plaatze
lukkige

Apo
doet he

zetten,
om dat
naar K
wedden
mee sp

Pauli
Goden

het geb
pen de
uitlegg
zelfs of
fortuin

heid,
't geen
van hu
hunne

De f
uitgeve

zo we
men v

ricula
rentje
redely

beduid

* *S*
werping

kels op verfcheyde zyden vielen, en die van *Canis*, wanneer zy zich alle op een zyde vertoonden. De beste gooi was de koninglyke worp *Basilifus* of *Venus*. De flimfte in tegendeel wierd *Damnosi canes* genoemt. De worp van *Venus* by de Wilden is gants wit, of gants zwart, na dat men over een gekomen is.

Deze verfcheyde combinatien waren by de Ouden ten getalle van vyf en dertig, zeggen de Schryvers; dit is evenwel moeielyk om te begrypen, zo zy gemeenlyk maar met vier bikkels speelden. De namen die dezelve uitdrukten waren van hun Goden, van hun Helden, of wel van de beroemfte voorvallen of gedenktekens genomen; zodanig was de worp *Stefichorius* genaamt, van de grafliede van dezen man, dat van een achtkantige figuur was. Die van *Euripidius* na een der veertig bestierders genoemt, die te Athenen aangeltelt* wierden, na dat men de dertig Tyrannen verdreven had. Maar alle de verfcheyde combinatien arbitrair zynde, en na de tyden en plaatzen hebbende kunnen veranderen, moet men zich volkomen houden by het geen Polluks van de verfchillende legging der bikkels zegt, waar van de verfcheydenderlei paring, van haar legging en verf genomen, op verfchillende plaatzen aanleyding tot verfchillende namen, en verfchillende gelukkige of ongelukkige worpen zal hebben gegeven.

Apollonius van Rhodus doende *Kupido* met *Ganymedes* spelen, doet hen tot loon voor den overwinnaar de bikkels zilver in 't spel zetten, waar meê zy speelden. Hy verbeeldde *Ganymedes* bedroeft, om dat hy 'er niet meer als twe overig had, onderwyl dat de winnaar *Kupido* zyn handen en de flippen van zyn rok vol had. Zo wedden de kinderen noch dagelyks om de marmels zelfs daar zy meê spelen.

Pausanias in zyn *Achaïfche* zaken zegt, dat die gene die met de Goden quamen raadplegen in een Tempel van *Hercules*, die op het gebied der *Buriers* was, hun nootlotig antwoord uit het werpen der bikkels haalden. Zy gooiden 'er vier op een tafel, en de uitlegging van het geen zy verlangden te weten, stond op de tafel zelfs onder de bikkels gefchreven. Dit was mogelyk een Rad van fortuin. De Lotwerpingen van *Lycien*, zo beroemt * in de Oudheid, wierden miffchien door een diergelyk bikkelfpel gehouden, 't geen ook op het gebruik der Wilden fleunt, die voorspellingen van hun ziekten en alle zaken maken door een fchotel-fpel, dat hunne *Waarzegger* hun zeer dikwils voorfchryven.

De fchotel, waar in men de ftenen wierp, was door de Ouden uitgevonden om de bedriegeryen der valfche fpeelders te beletten, zo wel als het horentje daar men de dobbelstenen in doet. De namen van *Orca*, wiers hals zeer naauw was, en van *Pyrgus* en *Turricula*, wier gedaante van zelf fpreekt, konden niet als op het horentje paffen. Die van *Alveolus* verbeelt de fchotel van de bikkels redelyk wel. Het woord *Abacus* zou miffchien het zelfde kunnen beduiden, fchoon het noch beter het bord, waar op men fchaakt,

X 3

* *Statius* 5. Boek van de *Theb.* *Virgil.* 4. Boek van de *En.* fpreken van de lotwerpingen van *Lycien*, maar zy zeggen niet waar in die beforden:

Hoe veel combinatien de Ouden hadden.

Calca-guins de Indo T. l. p. 290.

Apoll. Rhod. lib 3. v. 117

Pausanias Ach. 233.

ver-

verkeert of damt, uitdrukt. Het woord *Fritillus* kan te gelyk aan de schotel en het horentje zyn gegeven, om dat in beide de bikkels of de stenen met groot geraas omhutzelden.

Eindelyk om dit artykel te eindigen, de Ouden, als zy hun spelen van hazard speelden, gaven zich al zo veel beweging, als de Wilden hedendaags doen, en waren even heet daar op. Op ieder gooi die zy deden, riepen zy den naam van hunne Goden aan, de Kliënten die van hunne Patronen, de Minnaars die van hunne Meesteressen. Zy riepen met luider stemme om den gooi dien zy verlangden, zy ichreeuwden en woelden met zo veel yver, dat het zweet hun langs het lyf neerliep; 't geen Augustus aan Tiberius schryvende, volgens Suetonius, deed zeggen, *forum Aleatorium calefecimus*. Dit heeft ook aanleiding tot de gissing gegeven, dat het Latynsche woord *Alea*, van het Grieksche *ΑΛΙΑ* komt, dat een vochtige hitte betekent, om dat de drift om te winnen, de speelders zo aanzette, dat zy 'er van zweetten, en door hun driftigheid de plaatsen daar men spelen liet, warm maakten.

DERDE HOOFSTUK.

Spel met
Stroot-
jes.

EEn ander spel van hazard der Wilden, en daar ter zelfder tyd veel behendigheid in gepleegt word, is dat van de Stroohalmen, of om beter te spreken van de biezen. Want het zyn kleine witte viesjes, zo dik als een korenhaln, en tien duimen lang. Ik heb het nooit zien spelen, en ik vind 'er geen naricht van in de Oudheid. De Heer Boucher, die ik in den ouderdom van 95 jaren heb zien sterven, en die als de Patriarchen gelceft hebbende, ook een talryke nakomelingschap heeft nagelaten, die hedendaags tot eer van de Colonie strekt, in wiens dienst hy zyn leven verlieten heeft, spreekt van dit spel met deze woorden in zyn klein werkje *Historie van Canada* genoemd.

Men
vind
weinig
naricht
van dit
spel.

„ Dit spel word met kleine stroohalmen gespeelt, die 'er expres „ toe gemaakt zyn, en die in drie hopen verdeelt worden, als by „ geval en zeer ongelyk. Onze Franschen hebben het noch niet „ kunnen leren. Het is vol geelt, en zy vermaken 'er zich meê, „ als wy met de kaarten.

De Baron van Hontan maakt 'er ook een spel van dat geheel van 't verstand afhangt, en in 't rekenen bestaat, waar in de gene die tellen, divideren, aftrekken en multipliceren kan, verzekert is te winnen. Dat moet in de gewoonte en in 't veel doen bestaan, want de Wilden zyn niet minder als goede cyfferaars. Men kan ten minsten verzekeren, dat hun rekenkunst niet veel behelt, en zich niet ver uitstrekt.

De Heer Perrot, een beroemt Reiziger en een der Europeanen, dien de Wilden van Nieuw-Vrankryk de meeste eer hebben aangedaan, heeft ons in zyn Gedenkschriften, die nooit gedrukt zyn, een beschryving van dit spel nagelaten. Ik zou ze hier ingevoegt hebben, maar ze is zo duister, dat ze byna onverstaaubar is. Niemand van de andere Kanadische Franschen, die ik gesproken heb, heeft 'er my van kunnen onderrichten. Al wat ik 'er van heb kun-

nen

nen v
zy ze
ten, o
altd
spel d
gens
zomty
dat zy
vreed
'er eve
vervaa
bikkel
op sta
zicht b
meeste
van ik
in geb

HE
do met
lyk ik
aan de
van hen
piter v
God he
genoten
daar zy
Hom
de Fea
nings d
mee ve
meeste
Op d
het me
van al
alle hu
balspel
in men
om te
dansen
Ond
behalve
men by
ven he
Burette
lyke A
'er hier

men vernemen, is, dat na dat zy deze halmen verdeelt hebben, zy ze met een onbegrypelyke vaardigheid in hun handen verschie- ten, dat het oneven getal altyd gelukkig is; en 't getal van negen altyd van alle anderen wint: dat de verdeling van de strootjes het spel doet ryzen of dalen, en de weddenschappen verdubbelen vol- gens de verscheide getallen; tot dat de party gewonnen is; die zomtyds zo verhit is, wanneer het ene dorp tegen het ander speelt, dat zy dikwils twe of drie dagen lang duurt. Schoon alles hier in vreedzaam toegaat, en zo het schynt ter goeder trouw; laten zy 'er evenwel veel bedrog en guitery onder lopen. De Wilden zyn vervaarlyk handgaww, en schoon het zeer moeiyk valt in hun bikkelspel bedrog te plegen, daar maar twe zeer duidelyke verven op staan, en die in een schotel met een brede rand voor het ge- zicht bloot leggen, verstaan zy daar in de kunst van valsch spelen meesterlyk. Voor 't overige weet ik niet dat de twe spelen, waar van ik gesproken heb, elders als in het Noorderdeel van Amerika in gebruik zyn.

VIERDE HOOFSTUK.

HEt Balfpelen, dat onder de lichaams-oeffeningen behoort, is al zo oud als de Atragaal. Apollonius van Rhodus na Kupi- do met Ganymedes dit laatstgenoemde te hebben doen spelen, ge- lyk ik verhaalt heb, doet hem daar van nitscheyden, schoon hy aan de winst was, op de hoop die hem zyn moeder Venus geeft, van hem een schonen bal te zullen schenken; den zelfden dien Ju- piter van zyn Voedster Adrastea ontfangen had, en waar mee deze God het grootste vermaak van zyn kindsheid op het eiland Krete genoten had; mits dat hy van zyn kant haar de gunst inwillige, daar zy hem ter liefde van Juno en Miterva om verzoekt.

Homerus in het zesde en achtste boek van de Odyssea, doet 'er de Feaciërs mee spelen. Op de eerste plaats is het Nauficaa, 's Konings dochter, die zich op den zee-oever met haar Staatjuffers daar mee vermaakt. Op de andere plaats zyn het twee jongelingen, meesters in deze kunst, en daar niemand tegen aan dorst.

Op order van Alcinous danssen zy alleen al spelende, en zy doen het met zo veel netheid en bevalligheid, dat zy de toejuichingen van al de toekykers ontfangen. De Ouden leyden zich toe om alle hun bewegingen met een bevalligheid te doelt, 't geen het balfpelen als een deel van de Danskunst heeft doen aanzien, waar in men lessen gaf in de publyke scholen. 't Is evenwel moeiyk om te begrypen, dat men kaatzen kan en een regulieren dans danssen.

Onder de soorten van Balfspel, hadden de Grieken en Latynen, behalven den Coryx en den Windbol, noch verscheide andere die men by Boulanger en Mercurialis, die 'er in 't brede van geschre- ven heeft, kan nalezen; gelyk ook in het vertoog van den Heer Burette, dat in de verzameling der Gedenkschriften van de Koning- lyke Academie der Beschaafde Wetenschappen ingevoegt is. Ik zal 'er hier niet meer van zeggen, als het geen met de spelen onzer

Van het
Balfspe-
len.

Apoll.
Rhod.
lib. 3. v.
133.

Wil.

Wilden over een komt, die 'er ook vier of vyfderlei foorten hebben.

Het eerste gaat op deze wys toe. Na twee plaatzen die redelyk ver van elkander af staan (als by voorbeeld vyfhondert schreden) uitgekozen en afgetekent te hebben, vergaderen de speelders in 't midden tusfchen de merkpalen. Die het spel beginnen moet, houd een groter bal als onze kaatsballen, maar die zo vast niet is, in de hand. Hy moet hem in de lucht werpen, zo recht op als 't hem mogelyk is, om dien in 't neervallen weer te vangen; alle de andere slaan een kring rontom hem, lichtende de handen boven 't hoofd, om hem ook in 't neervallen te vangen. De gene die hem gekregen heeft, tracht aan een van de merkpalen te komen; de andere in tegendeel spannen al hun zinnen in om hem den weg af te snyden, om hem te beletten dat hy geen honk kryge, slotende hem gedurig na 't midden, om hem te vatten en den bal te ont-rukken. Maar deze op al hun doen acht gevende, wykt dan na de eene kant dan na de andere, houdende altyd den bal vast, zoekende zich altyd van die gene te onttaan, die hem vervolgen; alle die hy in zyn weg ontmoet slotende en onder den voet werpende, tot dat hy geen kans meer ziet om hem te behouden. Dan moet hy ze een van de vlugten van den hoop toewerpen, die in staat is om den bal te verweren. Maar om de party zo veel te langer te doen duren, bestaat zyn behendigheid daar in, dat hy hem na die genen werpt die achter hem zyn, het eerste van den genen af, daar hy na toe liep: dat hy die zelve bedriegt, gelatende zich na de eene kant te mikken, en werpende na de ander waar na hy dus lange vervolgt zynde, op zyn beurt ook vervolge, en de hoop niet verliest van zyn bal weerom te krygen, die dus van de eene hand in de andere gaat, 't geen een zeer levendig vermaak verschafft, en daar kunst genoeg in steekt, tot dat kindelyk iemand het geluk heeft om aan den merkpaal te komen. Hier in bestaat de winst van de party, die men altyd op dezelve wyze weer begint.

Het begin van dit spel gelykt na het geen de Ouden *οὐρανία* noemden, 't welk volgens de beschryving die 'er Pollux van geeft hier in bestond, dat een van de speelders den bal in de lucht wierp, dien de anderen al springende trachtten op te snappen eer hy ter aarde viel. Maar of deze beschryving is zeer onvolmaakt, of dit spel was wel koud zo 'er anders niet in stak. Deze Schryver geloof dat het dit spel was, dat Homerus de *Feacijs* doet spelen; maar het geen ik beschreven heb kan niet met zyn beyden gespeelt worden; gelyk *Halius* en *Laodamas* by *Alcinous* deden.

Hierom geloof ik eer dat het 't spel was: *Pbaininda*, *Pbeninda*, of *Pbennida* genaamt, dat Pollux van de *Episcyrus*, waar van ik straks spreken zal; onderscheyd. Volgens het gevoelen van den zelfden Schryver, wierd het dus genoemd of van *Pbenindus* zyn uitvinder; of van het Griekfche woord *οὐρανία*, om dat men in dit spel iemand zocht te misleyden, werpende den bal na de eene kant, na dat men zich gelaten had als of men hem na de andere wilde gojen.

De Dichter *Antifanes* schynt het ook uit te beelden in eenige ver-

Pollux,
lib. 9.
cap. 7.
Segm.
105.

n heb-

redelyk
reden)
rs in 't
, houd
, in de
't hem
de an-
oven 't
tie hem
en ; de
eg af te
totende
te ont-
n na de
, zoe-
en; alle
rpende,
n moet
staat is
nger te
na die
nen af,
zich na
a hy dus
oop niet
ne hand
erschaft,
et geluk
le winst
t.

O'ugavla
an geest
at wierp,
e hy ter
, of dit
yver ge-
spelen ;
gespeelt

beninda ,
r van ik
van den
zyn uit-
en in dit
ne kant,
re wilde

in eenige
ver-

verz
 „ ee
 „ w
 „ pl
 „ fla
 M
 zeer
 naam
 De
 regel
 waar
 „ len
 „ hop
 „ eer
 „ ker
 „ nie
 „ kor
 „ van
 „ daa
 „ vya
 „ sien
 Het
 pifcyr
 om de
 welker
 daar l
 van ee
 die m
 geen o
 in hun
 't kan
 geen n
 dewyl
 land al
 den af
 Besch
 men d
 en uit
 voegt
 Arena
 geen o
 I

(a)

(b) tumque
runt.

Id. ib.

verzen, door Atheneus aangehaalt, waar van dit de zin is. „ De „ een den bal nemende, wierp dien luchtig een ander toe, ont- „ week ter zelfder tyd den slag van dezen, stiet dien uit zyn „ plaats, en riep den vierden uit al zyn macht toe dat hy op zou „ slaan.

*Aniſpb.
apud
Athen.
lib. 1. p.
15.*

Men speelt noch hedendaags in Neder-Bretagne een spel, dat 'er zeer na by komt, en dat daar te lande heel bekend is onder den naam van *la Soule*.

De tweede soort van Balslaan der Wilden is het kolf spel. De regels hier van zyn t'eenemaal de zelfde als die van de Episcyrus, waar van Pollux deze beschryving maakt. „ De speelders verde- „ len zich volgens hun getal, en scheidyden zich in twee zo gelyke „ hopen als zy kunnen. Vervolgens halen zy midden op den grond „ een linie waar op men een bal legt. Op de zelfde wyze trek- „ ken zy achter ieder van de twee troepen twee andere verre li- „ nien, om voor meet te dienen. De gene die door het lot ver- „ koren zyn stoten het eerste den bal na hun tegenpartyders, die „ van hun kant hun best doen om hem te zenden daar hy van „ daan komt. De party duurt zo lang tot dat een van beyde hun „ vyanden tot de meet of schrap gebracht hebben, die zy moe- „ styen verweren.

*Pollux 3
lib. XI.
Cap. 7.
Sec. m.
104.*

Het eenigste onderscheyd dat 'er tusschen dit kolfspel en de Episcyrus of *Harpastum* is, is dat men zich in het eerst genoemde om den bal voor te slaan van eenige kromme stokken bedient, aan welkers einde verscheide Wilden soorten van raketten hebben, daar het in tegendeel niet blykt dat men zich in het andere spel van een van deze beyde bediende; want behalven de armwapens die men gebruikte om met den windbal te spelen, vinden wy geen overblyfzel van eenig ander instrument daar de Ouden zich in hun kaatzen van bedient hebben. Het schynt evenwel dat men 't geen besluiten niet alleen uit de oudheid van het kolf-spel, 't geen niet moogelyk is of de Ouden moeten het gekent hebben, dewyl het hedendaags in Europa tot de uiterste grenzen van Lapland alzo zeer verspreyd is, als door ganſch Amerika van het Noorden af tot aan Chili toe; maar men kan het ook besluiten uit de Beschryving die 'er Pollux van maakt, nademaal die zegt, dat men den bal op den grond ley op de Scyros, of middel schreef, en uit het bywoord *bestoven*, dat (a) *Martialis* by *Harpastum* voegt, zo dikwils als hy 'er van spreekt, zo wel als uit het woord *Arenaria*, dat by (b) St. Isidorus van Sevilje gevonden word, 't geen ons te kennen geeft dat deze bal altyd door het zand rolde.

*Martial.
lib. 4
Epiſt. 19.
lib. 7.
Epiſt. 31
lib. 14*

I I. D E E L.

Y

De

(a) *Martialis*, lib. 14. *Epiſt.* 48.

*Hæc rapit Antei velox in pulvere draucus
Grandia qui vano colla labore facit.*

Idem lib. 4. Epiſt. 19.

Sive Harpasta vagus pulverulenta rapis.

(b) *Isidor. loc. cit.* *Arenaria* qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumque emissâ ultra justum spatium pilam accipere ludumque inire consueverunt.

Id. ibid. *Trigonaria* est qua inter tres luditur.

Epigr.
48.

Isidor.
lib. 18. c.
65:

Historia
della col-
obede.
cap. 18.
p. 107.

De Mingreliërs speelden dit spel te paard, en de Beschryving die 'er de Italiaan in zyn Beschryving van Colchis van geeft, is zeer aartig.

De derde soort van kaatzen by de Wilden is een oeffening met den kleinen bal, daar zelden andere als de meisjes mee spelen. De wetten daar van zyn na myn gevoelen, weinig verschillende van de Trigonalis of driehoek-kaatzing der Romeinen. Men kan het met zyn tweeën, driën of viereën spelen. De bal moet in dit spel altyd in de lucht wezen, van de eene hand tot de andere gaan, en die hem laat vallen verliest de party.

Een vierde soort word by de Albenagues gevonden. Hun bal is niet anders als een blaas vol wind, die men altyd in de lucht moet houden, en die in der daad langen tyd door de menigte handen opgehouden word die ze zonder ophouden weerom kaatzen; 't geen een vermaaklyk schouwspel geeft.

De Floridianen hebben een vyfde soort. Zy rechten een mast van eenige ellen op, waarop zy een teene kooitje zetten, dat op zyn spil draait. De kunst bestaat hier in om dit kooitje met den bal te raken en verscheyde malen te doen omdrajen.

Hunne ballen hebben geen veer-kracht, en kunnen niet in de weromstuit opgeschept worden. Die van het kolffspel is van leer gemaakt, dat met herte of elants hair, gelyk die der ouden, opgevult is, waar van daan het woord *Pila* van *Pilis* volgens de aanmerking van * Isidorus komt; hy is een weinig plat, op dat hy zo wel niet rollen zou.

De anderen kunnen ook van de zelfde stof zyn, maar gemeenlyk maken zy ze van de bladeren van Indiaansch koren, zonder iets anders, zo dat zy uitnemen lichtig zyn, met dit enkel onderscheyd, dat de Trigonaal veel kleinder is.

Van de andere lichaams-oeffeningen hebben zy behalven deze geen als die van den boog, van de renning en een soort van kampfgevecht, waar van ik in het vervolg spreken zal. Zy kennen myn's wetens niet en schynen zelfs het gebruik van de werpschijf niet gekent te hebben, die zo oud en zo beroemt is door de dood van Hyacinth, dien Apollo by ongeluk ombracht; noch de slinger en de osse-lere wanten, noch de worsteling en eenige andere oeffeningen, die zo langen tyd het vermaak der Grieken en Romeinen hebben uitgemaakt.

(c) *Isidor. lib. 18. cap. 65.*

Pila proprie dicitur quod sit pilis plena.

Nec tu parce pilos vivacis condere cervi

Unica donec erit geminam superaddita libram;

Z E E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZESDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK.

Van hun Ziekten en Genezing.

E hevige oeffeningen die de Wilden doen, hun tochten, en de eenvoudigheid der spyzen die zy nuttigen, bevryden hen van vele ziekten, die de noodzakelyke gevolgen van een lekker, ledig en lui leven zyn; van de lekkerheid der tafels, van den overvloed en verscheyden aart van wynen, van de faussen en speceryen, en eindelyk van al deze aangename toebereydingen van spyzen, die de gulzigheid heeft doen uitvinden, en die eer dienen om den smaak te vergenoegen, en den honger gaande te maken, als om de gezondheid te onderhouden en een goede gesteltenis te krygen.

Van hun
Ziek-
ten en
Gene-
zing.

Slecht voedsel nuttigende, en door de ongemakken van hun reyzen verhart, door de weinige voorzorg die zy tegen de ongemakken van de lucht gebruiken, die door overmatige hitte en koude zeer streng is, zyn zy byna alle van een sterke en robuste gesteltenis, wel in 't vleesch, en hebben een zachter, zoeter en balzemachtiger bloed als het onze is. Men vind onder hen weinig menschen die van natuur gebreklyk zyn; zy zyn geen voeteuvel, graveel noch beroertheid onderhevig of een schielijke dood, en zy zouden misschien zonder den omgang met de Europeanen geen pokjes, scheurbuik, purperkoorts, mazelen, of andere volkziektens kennen

ZE.

I I. D E E L.

Y 2

Even-

Ziek-
tens.
Zy zyn
zeer aan
de ge-
zwel-
achte
ziekten
onder-
worpen.

Evenwel menschen zynde zo wel als andere, en by gevolg ziekten onderworpen, hebben zy'er eenige die hun meer eigen zyn. Als daar zyn de gewelachtige ziekten, door het rauwe water en sneeuw veroorzaakt, die zy op de jacht moeten laten smelten om te drinken en om hun Sagamité te koken. 't Komt misschien uit de zelfde bron voort, en om dat ze altyd met de borst open lopen dat zy een soort van toring krygen, die hen allengs ondermynende, 't grootste gedeelte daari van in 't graf sleept, en daer zy noch geen hulpmiddel voor hebben kunnen vinden.

Zo zy deze ziekten kunnen vermyden, die hen gemeenlyk in 't best van hun leven aantasten, en de toevallen die men altyd niet afweren kan, komen zy tot een zeer hogen ouderdom, waar in men ze moet doodslaan, of afwachten dat ze door een volkome verval van krachten sterven, gelyk een lamp die by gebrek van voedzel uitgaat. Ik heb ter plaatse daar ik als Zending was een Wilde vrouw gezien, die haar kindskinderen tot in het vyfde gelid voor haar ogen zag.

Deze evenwel was maar een kind in vergelyking van twee of drie andere; maar boven al van een in 't byzonder, die zo een hogen ouderdom bereykte, dat men geen jaartal van haar wist, als dat de oudste menschen geen geheugen hadden dat zy haar anders als oud gezien hadden. Zy was van een redelyke gestalte geweest, maar enige maanden voor haar dood scheen het lichaam in malkander te zakken, en zo klein te worden, dat ik ten uitersten verzet stond toen ik met haar te begraven gong, dat ik een kist zag die nauwelyks derdehalf voet lang was.

T W E E D E H O O F T S T U K .

Twe
soorten
van ge-
nees-
kunde.

DE Geneeskunde in de eerste tyden was eenvoudig; slecht en recht liep ieder in de hand, en ieder een kon die oefenen zonder den Doktershoed bekomen te hebben, en den naam gekocht van geleert te zyn en het recht van met 's menschen leven om te springen als of men al 't verstand alleen had. De Koningen en Helden bemoeiden zich met die kunst zo wel als het slechte volk. Enige planten, waar van men de kracht eer uit een lang gebruik, als door scherppinnige redeneringen kende, waren natuurlyke algemeene geneesmiddels, daar de menschen zich wel by bevonden, 't geen men noch doen zou, zo men het geheim niet verloren had met al te zeer te willen ziften; en zo men de Geneeskunde niet met oneindig veel barbaarische woorden had beladen, die dezelve verduisteren, en als een onoplosfelyk raadzels van een wetenschap maken, die ieder behoorde te verstaan, om dat ieder daar belang in heeft, en hem ten hoogsten daar aan gelegen is, dat het geen dient om de goede overeenkomst van het leven en de gezondheid te onderhouden, niet in handen van weinig luden in bewaaring was, die hun oefening vryheid geeft om door droevige profneeringen en ongeftraste moorden een naam te verkrygen. Dit zy evenwel gezegt zonder de Doctoren van onzen tyd te beledigen,
die

die
ben
Be
ande
Apo
was,
ziek
,, die
,, van
,, zer
Schry
't ge
in ge
Zy is
met v
tens r
ken,
maar
't I
zegge
neesku
was,
deze
derliep
ze eve
den,
de geb
scheyd
fte inf
In a
te wet
geen v
heden
bedien
kracht
werk,
uic om
Dokto
spreek
zing v
ben.
Ma
rulthe
verlang
geoper
kop h
of and
tuurlyk
milien

die' waarlyk geleert zyn, die hun kunst oneindig volmaakter hebben gemaakt, en hun Voorgangers zeer overtreffen in de kunst.

Behalven deze gemaklyke en gemene Geneeskunde was 'er een andere, die gants tot den Godsdienst behoorde. Men was ze aan Apollo verschuldigt, die omdeze reden de God der Geneeskunde was, gelyk hy het van den Oorlog, van het danssen, en van de Muziek was.

„ Ily was het, volgens de getuigenis van Diodorus van Sicilien, die de vinder van deze genezing-kraft was, die door de kunst van waarzegging geschied en waar door de zieken eertyds genezen wierden. „ Men had zonder twyffel ten tyden van dezen Schryver al het vertrouwen op deze waarzeggings-kunst verloren, 't geen het woord eertyds te kennen geeft, en of zy was niet meer in gebruik, of de zieken vonden 'er dezelfde baat niet meer by. Zy is evenwel in dezen zin zodanig niet afgeschafft, of men kan noch met waarheid zeggen dat de Doctoren na de meeste van onze ziekten meer raden, als dat zy ze kennen zonder van die gene te spreken, daar zy niets van weten en met raden ook geen gat doorzien; maar 't is hun schuld niet, en het kan niet anders zyn.

't Is door een overblyfzel van de verwarde kennis van deze waarzeggende wetenschap, dat Hippokrates heeft gemeent van de Geneeskunde in 't algemeen te kunnen zeggen, dat zy een gave Gods was, en na aan de waarzeggerij quam; dus schynt Hypokrates deze Geneeskunde, daar een weinig duivelry of waarzeggerij onderliep, met de natuurlyke en gemaklyke te verwarren. Men moetze evenwel niet door malkander gojen want zy zyn zeer onderscheyden, en onze Wilden, naauwkeurige en getrouwe waarnemers van de gebruiken van de eerste tyden, wetenze volmaakt wel te onderscheyden, en oeffenze noch zo ten naasten by als zyze in de eerste instelling ontfangen hebben.

In alle de ziekten waar van zy menen de natuurlyke oorzaken te weten, en daar zy geen geheim in vermoeden, maken zy 'er ook geen voor haar genezing, en uitgenomen enige gemene bygelovigheden, die zy in het plukken en bereiden der kruiden waarnemen, bedienen zy zich zonder veel omstandigheden van die genen, wier kraft zy kennen, en stellen zekere natuurlyke hulpmiddelen te werk, die by hen in gebruik zyn. Zy treden kunne huften niet uit om Doktoren te zoeken, alle mannen en vrouwen zyn daar Doktoren, 't geen evenwel niet belet dat men die geenen aanspreekt die den grootsten naam hebben, voor al zo zy in de genezing van een diegelyke ziekte, als men genezen wil, gellaagt hebben.

Maar zodra 'er eenig vermoeden is dat de ziekte door de ongerustheden van de ziel veroorzaakt is, die om enige zaak zucht en verlangt die zy niet verwerven kan, 't zy dat zy zich in den droom geopenbaart heeft of niet: indien de zieke of zyn vrienden in de kop hebben gestoken, dat de ziekte de uitwerking van een tovery of andere poets is, dan nemen zy hun toevlucht tot de boven-natuurlyke Geneeskunde, en stellende waarzeggeressen te werk, die niet millen zich in deze gelegenheden te doen gelden, en al de bedrie-

Behalven dat hadden zy noch gene die tot den Godsdienst behoort de
Dio!
Sicil. lib.
5 p. 235.

Hippocrates in Epistolis, Epist. ad Philopscum q: a habetur in 4 classe, p. 67 apud mercenrialem:

geryen van hun kust in 't werk stellen om de bezwering, die de dood veroorzaakt aan den genen daar zy op geworpen is, te ontdekken en weg te nemen.

DERDE HOOFSTUK.

Van de
Natuur-
lyke ge-
nees-
kunde
der Wil-
den.

HEt zou een wetenswaardige en schone stof zyn van de Natuurlyke Geneeskunde der Wilden te handelen. Beyde de Amerika's in haar wyde uitgestrektheid zyn vol wonderlyke planten, waar van 'er enige specifiek voor zommige ziekten zyn, en waar mée zy verwonderlyke kuren doen. Maar behalven dat een Missionaris weinig tyds heeft om zich op deze ontdekking toe te leggen, en dat hy het zelfs vrees te doen, uit vrees van de bygelovigheden en de zotte inbeeldingen der Wilden ontrent hun eenvoudigste hulpmiddelen te schynen voor goed te keuren, zyn zy 'er zelfs zeer agterhoudende mée, en ieder houd die gene die hy ontdekt heeft, of waar van de kennis in zyn geilacht erfelyk is, geheim.

Zo ik evenwel daar ter plaatze was gebleven, zou ik niet gewanhoopt hebben daar eenige nutte ontdekkingen in te doen, waar toe de bezigheden die ik gedurende myn verblyf, had my geen tyd hebben overig gelaten.

De genezing der oretzuren is het meesterstuk van hun operatiën; en zy werken hier ontrent zulke wonderlyke zaken uit, dat zy byna ongelooflyk schynen. Ik zou 'er verscheide voorbeelden van kunnen aanhalen, maar ik zal my met twee genoegen, daar vele menschen getuigen van geweest zyn. Het eerste is van een wilden Abenaki, die in den dronk gequett zynde, en de darmen opgesneden, door die van zyne Natie, die hem te Montreal trakteerden, genezen wierd tegen het gevoelen der Doktoren en Geneesmeesters aan. Het andere is van een van onze krygslieden, die tegen de Natie der Outagamis of Vossen ter oorlog was getrokken. Hy wierd met een vuurchoot in 't bestormen van een dorp van Kikapous getroffen, en zyn schouder was aan stuk geschoten. De gene die over hem ging kort daar na omgebracht zynde, wanneer hy uit onvoorzichtigheid te ver was afgedwaalt om kruiden te zoeken, wierd hy naderhand slegt opgepast, en had veel van den honger en andere ongemakken van een reis van meer als zeven hondert mylen te lyden, waar na hy te huis quam met een wonde, die na meer als zes maanden dat hy die gekregen had voor ingekankert kon doorgaan.

Men ondernam de genezing evenwel, en schoon hy zo slecht was, dat ik genoodzaakt was hem de laatste sacramenten te bedienen, en dat 'er zo 't schein niets goeds van een zo verouderde wond te hopen was, quam hy 'er evenwel van op, en kreeg zyn gezondheid weer, daar een Europeaan misschien duizentmaal den bek by zou hebben ingeschoten.

Theria-
kel-
water.

Zy maken een theriakel-water voor de wonden, dat deze wonderlyke werkingen doet. Deze kompositie geschied op velerhande wyzen. De een is van eenige wond-planten, waar onder zy ook

ook v
krach
romp
neesm
versch
en daa

Dit
men g
van 't
zelfs k
die zie
dryft,
yzers
len zie

De z
dat hy
bezicht
daar m
mond

De v
niets a
kring
heeft.

de rake
rie vera
zou inv
gen in

Men
hernie
vles d
ten; d
frisch
ten po

Zon
de, ve
genesi
van de
schien
zorg d

Zy
gen,
gezet
weer

In
in hur
Zy m
krach

He
maag
te hel

ook verscheide soorten stellen na de verscheide graden van hare krachten. De andere is van wondgenezende bomen, van wier romp of wortel zy eenige stukken nemen, waar van zy hun geneesmiddel maken. De derde eindelyk is uit het lichamen van verscheide dieren gehaalt; en voor al uit het hart, dat zy drogen en daar zy een poejer of een soort van mastik van maken.

Dit theriakaal water op een van de voornoemde wyzen te zamen gestelt bestaat uit weinig ingredienten. Het verschilt weinig van 't ordinare water; als dat het een weinig geelachtiger is. Deszelfs kracht bestaat hier in dat het niet alleen de quade humeuren die zich gewoon zyn in de wonden te zamen te zetten, na buiten dryft, maar ook de schilfers van de verbryzeld beenders, en de yzers van de pylen, die men door de kracht van deze heelmiddelen ziet uitvallen.

De zieke begint met dit water te drinken, dat al het voedzel is dat hy nuttigt zo lang hy in gevaar is. De Dokter na de wonde bezichtigd te hebben drinkt 'er zelfs ook van, op dat zyn spogdaar mee gemengt zy, voor dat hy de wonde zuigt of met den mond besproeit.

Hoede
Dokter
de wou-
den be-
handelt.

De wonde wel gespuut zynde, dekt de Dokter die zo toe, dat niets aan het stukkende vleesch raakt; ten hoogsten legt hy 'er een kring van medicinalen kruiden om, die hy tot een p.p gemaakt heeft. Zy stellen vast dat alle vremde lichamen, die aan de wonden raken, dezelve verslimmeren zouden, en de humeuren in materie veranderen, welke zich om het verband zettende het vleesch zou invreten, vermolfemen en vergiftigen, en de genezing vertragen in plaats van ze te vorderen.

Men neemt het verband regulier van tyd tot tyd weg, en men herniewt de zelfde operatie, die zo krachtig is, dat men aan het vlees die wilde uitwassen niet ziet, die men weg moet doen vreten; de lippen van de wond zal altyd kleurig, het vleesch altyd frisch, en mits dat de zieke een goed dieet houde, en geen buitenporigheden bega, is hy gaauw genezen.

Zommige beelden zich in dat de Wilden geen zout gebruiken, de, veel zoeter en beter vleesch hebben als wy. Dit kan tot hun genezing helpen, ik beken 't, maar ik stel vast dat het voornaamlyk van de kracht van hunne wondgenezende kruiden komt, en mischien noch meer van de wyze van die te gebruiken, en van de zorg die zy aanwende dat 'er geen lucht by de wonde komen.

Zy slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen, uitedingen, en arm of been breuken. Men heeft beenderen gebroken, gezet en genezen, zo dat men die in acht dagen tyds volkomen weer tot zyn wil had.

In 't algemeen zyn hun uitwendige hulpmiddelen goed. Maar in hun braak en buikzuiverende middelen slagen zy zo wel niet. Zy moeten daar al een goede dosis van innemen, eer die eenige kracht hebben.

Het zyn als zeer walgelyke dranken van kliffieren, en die de maag verzuipen. Daarenboven menen zy niet genoeg gepurgeert te hebben, zo zy geen sterke medecynen innemen, die hen krach-

tig

De wilden slagen even zo goed in de breuken, verstuikingen en arm of been breuke.

tig aantasten, en een paard zouden kunnen ombrengen.

Zy hebben oneindig veel geheimen voor ziekten, daar wy eertyds byna geen hulpmiddel toe zagen. Een Wildeman te Missilimakinak genas in acht dagen tyds een van onze Zendingen van een geraaktheid over 't gantsche lyf, die hem aan al zyn leden lam maakte, en hem verplichte zich na Quebec te laten voeren, om zich daar te laten genezen; men heeft 't geheim geweien, maar ook weer verloren. Al wat ik 'er van onthouden heb is dat hy in de diepe moerassen een wortel ging zoeken, die hy vervolgens met dulle kervel mengde.

Ik heb een Wildin ter plaatze daar ik Zending was gezien, die men my verzekert dat zich van een volkome gezette waterzucht genezen had; ik heb verzuimt uir haar te horen hoe en door wat middel zy geholpen was. Zy hoeden en genezen zich van de Venus ziekten, die de Europeanen uit Amerika na Europa overgebracht hebben, met geraapt heilighout en fallastras. Het zonderlingte hier in is, dat zy de gewoonte hebben van een Hut in het bosch voor die gene op te rechten, die van deze schand ge quaal aangetast zyn, en ze uit het midden van het volk af te scheyden, gelyk de joden met die gene omsprongen die met mela-tshheid besmet waren. In de zydwee en in alle de ziekten, daar eenige stekende pyn is, trachten zy pyn door verdryving te breken, en zy werken op de andere zyde. In de koortzen tempren zy de hitte en komen de ylhoofdigheid voor door koudebaden van medicinale kruiden, die tegen de hitte aanwerken.

De diët is by hen gelyk over al een groot hulpmiddel, maar zy gaat altyd niet te ver, is niet algemeen, en bestaat dikwils niet als in de onthouding van eenige spyzen, die zy schadelijk voor de ziekte geloven te zyn, daar men van aangetast is

Voor de komst der Europeanen wisten zy van geen anderlaten

Voor de komst der Europeanen kenden zy geen aderlating, zy weten zelfs onder malkander zich daar noch niet van te bedienen, maar zy vervullen dat gebrek met scarificatien, die zy met scherpe stenen zonder onderscheyd op alle delen van het lichaam en daar hun de quaal schort in 't werk stellen. Vervolgens leggen zy 'er uitgeholde kauwoerden op, die men met meer eigenlyc *Cucurbitæ* kan noemen als de glaze, en zy vullen ze met zaken die licht vlam vatten, en steken 'er den brand in.

Dit was en is hedendaags noch een zeer gemeen hulpmiddel in Egypte en by de Oosterfche Volkeren

Zy houden veel van doorbytende, en inbrandende middelen die zo zeer in Oostindien in gebruik zyn, maar in plaats van de *lapis infernalis* bedienen zy zich van rothout, dat zo sterke hitte niet geeft als het groene.

Zy weten van geen klisteren, en ik weet 'er maar een voorbeeld van, dat Vader Garnier my gezegt heeft van een Wildeman van de hoge landen na de Outaouakken toe, behoort te hebben, die diegelyke komposities maakte Hy de d ze in een blaas, waar aan hy een riet vatmaakte, en hy zette het klisteer met de blaas sterk tot malkander te persen.

VIER-

HEt ge
gezonde
sten, we
vervolg

Het s
hoog, d
Hut is n
houden.
nen, die
boven h

De ge
ver als o
veronder
handeler
beginnen
En nade
zyn, ma
horen ka

Van t
wekken
water ui
ryst een
vermeer
aangezic
het zwe
zweetga
lopen zy
daar zy
naamlyk
sproeien

Men z
hitte me
misschier
hebben d
al de rec
't Is g
gen der
middele
„ hunne
„ gen z
„ volge
„ Zy
„ hellen
„ stenen
„ deze
„ henni

VIERDE HOOFSTUK.

Het zweten is hun gemeenste hulpmiddel, en dat zy 't meeste gebruiken. Het is even dienstig voor de zieken en voor de gezonden, die zich hier door van hun overtollige vochten ontlafsen, welke hun gezondheid kunnen bedorven hebben, of in 't vervolg hun ongemakken zouden kunnen veroorzaken.

Het stookhuis is een kleine ronde hut, zes of zeven voeten hoog, daar zy zeven of acht perzonen in kunnen bergen. Deze Hut is met matten en vellen bedekt, om 'er de buitenlucht uit te houden. Op 't midden van de vloer legt men een zeker getal stenen, die men in het vuur heeft gloeient laten worden, en daar boven hangt men een ketel met koud water.

De gene die zweten willen treden naakt in deze Hut, voor zo ver als de eerbaarheid toelaat, en hun plaats genomen hebbende, veronderstelt zynde dat zy daar niet van geheime zaken moeten handelen, volgens het gebruik daar wy haast van spreken zullen, beginnen zy uitermate te woelen, en ieder zyn lied te zingen. En nademaal zy ontrent de wys en de woorden zeer verschillende zyn, maakt dit het vreemdste en verwardste muziek uit dat men horen kan.

Van tyd tot tyd als de stenen haar kracht beginnen te verliezen, wekken zy die weer op, besproeiende ze met een weinig koud water uit die pot. Dit water raakt zo dra de stenen niet, of daar ryft een damp uit, die de gantsche Hut vervult, en de hitte veel vermeerert. Zy gooien elkander ook van dit koude water in 't aangezicht, om niet qualyk te worden. In een oogenblik loopt het zweet met droppels van hun gantsche lichaam, en als hun zweetgaten ter degen open zyn, en de zweet op zyn sterkste is, lopen zy al zingende ait de Hut, en dompelen zich in de Rivier, daar zy in zwemmen en veel gewoel maken. Zommige, voor-naauwlyk de zieken, vergenoegen zich met koudwater te laten besproeien.

Men zou zeggen dat de tegenstrydighheid van een bovenmatige hitte met het koude water hen bevangen moest en doen sterven, misschien zelfs dat 'er een eerlyk menich van sterven zou; maar zy hebben de ervarenheid dat hun zulks goed doet, 't geen beter is als al de redeneringen die men hier over doen kan.

't Is gemaklyk te gissen uit het geen Herodotus van de zuiveringen der Scythen verhaalt, dat zy op de zelfde wyze hun zweetmiddelen namen. Hoor wat hy zegt. „ Wanneer de Scythen „ hunne doden begraven hebben, reinigen zy zich gelyk wy zeggen zullen; eerst het hoofd, en vervolgens het lichaam op de „ volgende wyze.

„ Zy nemen drie stukken hout, die zy over malkander doen „ hellen, ron'om hangen ze hare dekens, en werpen gloeiende „ stenen in een kuip, die 't midden van deze brokken hout en „ deze hare dekens inslaat. Nu groeiter by hen een soort van „ hennip, dat zeer na vlas gelykt. Zy nemen het zaad van deze

I. I. D E E L.

Z

hen

Van hun zweetmiddelen.

Zonderlinge wyze van zweten.

Met die der oude vergeleken.

Herodot. lib. 4.º. 73. seq.

„ hennip en leggen het onder deze machine en deze dekens; en
 „ ter zelfder tyd maken zy 'er zo een aangename reuk van, dat
 „ 'er by de Grieken zulk uitmuntent parfüm niet gevonden word.
 „ De Scythen ichreeuwen hun verwondering over dezen lekke-
 „ ren reuk uit, en dit dient hun in plaats van een bad; want zy
 „ wasschen nooit hun lichaam, en geen als de Vrouwen baden
 „ zich.

Men kan in deze Beschryving de stookhut en de wyze om met
 stenen te zweeten klaar onderscheyden, maar Herodotus heeft dit
 op zyn manier vertelt; en het komt ganis niet waarschynelyk
 voor, dat by de Scythen de mans zich nooit zouden baden.

*Strabo
lib. 5 p.
106.*

De Lacedemoniers en de Lufitaniers zweetten op de zelfde wy-
 ze, gelyk Strabo ons leert. „ De Volkeren van Lufitanien, zegt
 „ hy, die de oevers van de Duero bewonen, hebben na men ver-
 „ zekert te enemaal de zelfde gebruiken en gewoontens, die men
 „ te Lacedemon heeft. Zy vryven zich tweemaal daags met oli,
 „ en raken door gloeiende stenen aan 't zweeten; zy baden zich in
 „ koud water, en hebben maar een soort van voedeel, levende
 „ zeer zoer.

Het ge-
 bruik
 der war-
 me ba-
 den by
 de ou-
 den zeer
 gemeel.

Het gebruik der warme baden was oudtyds zeer gemeen: de
 Grieken en Romeinen hadden de middelen om te zweeten en de
 doorwaassening te bevorderen tot grote volmaaktheid gebracht.

Het zweeten is niet alleen een geneesmiddel by de Wilden van
 Noord-Amerika, maar ook een gebruik van de burgerlyke beleeft-
 heid, en misschien van den Gotsdienst, om de vreemdelingen te
 ontfangen. Want zo dra een vreemdeling aangekomen is, en een
 weinig gegeten heeft van het geen 'er voor de hand staat, doet
 men hem onderwyl dat men een nieuwe pot voor hem kookt om
 hem te onthalen, en terwyl dat men de zweethut klaar maakt, en
 de stenen gloeit, op een zinlyke mat neerzitten; men trekt hem de
 kousen en schoenen uit, men smeert zyn voeten en benen; ver-
 volgens doet men hem in het stookhuis treden, en de meester van
 de Hut, die hem ontfangen heeft, treed 'er met hem in. Daar,
 als in een heiligdom van waarheid, verhandelen zy de geheimste
 zaken, hy geeft al de redenen van zyn reis te kennen, en hy be-
 antwoordt gemeenlyk in alle oprechtheid de vragen die men hem
 doet. Zo men merkt dat hy liegt, en zyn gevoelens of de waar-
 heid van de zaken, daar men hem na vraagt, ontveinst, gelaat
 men zich het niet te merken; het gebruik wil dat hy daarom even
 vriendelyk en beleeft onthaalt worde, en dit belet niet dat men
 hem op zyn vertrek niet met geschenken en goederen overlade, als
 of men reden had om wel over hem voldaan te zyn.

De Wilden doen ook hun zieken met takken van sparrebomen
 zweeten, die zy in een grote ketel doen koken, waar van zy den
 damp op een tapyt, daar zy op gaan leggen ontfangen.

In Amerika gelyk elders maakt men meer werk van de genees-
 middelen die van verre komen, als van die men by de hand heeft,
 en die al te gering schynen, om dat ze te gemeen zyn. 't Gaat
 met de Doktoren als met de kruiden; een vremde heeft altyd den
 voorrang, men denkt dat hy verstandiger is, zonder te weten

De wil-
 den
 houden
 veel van
 vremde

waar-

wa
 voe
 ker
 als
 den
 heit
 onz
 ma
 van
 te fr
 aanh
 die z

D
 zwer
 neesh
 zien v
 de hu
 't is c
 hun i
 waar
 raadp
 woort

Ik k
 deze
 ge ov
 langer
 zo ved
 om de
 van hu
 boze
 dienaar
 de dar
 hy wi
 de zle
 handel

De
 een ste
 hut v
 men i
 plaats

Dit
 Hut,
 de Ge
 Waar
 hy be
 Oiard

waarom: het vooroordeel is voor hem, dat 's genoeg: op dezen voet stellen de Wilden een hulpmiddel dat nieuw is, voor een be- kent; en zy gebruiken de Doktoren van een andere Natie liever als die van hun eigen land. Zy geven zich graag onder de han- den van de Europeanen, zy laten zich zelfs zonder noodzakelyk- heid en om een ander gezelschap te houden aderlaten: zy nemen onze braak en purgeermiddelen om den naam dien zy hebben; maar zy vallen byna in zwym als zy deze yffelyke toebereyding van yzere instrumenten zien, die men in Europa gebruikt om ons te snyden en kerven, en zy kunnen zonder yzen het verhaal niet aanhoren van de grote operatien die met 't incisie-mes geschieden, die zy in 't geheel niet dulden kunnen.

genees-
midde-
len en
Dokto-
ren.

V Y F D E H O O F T S T U K .

DE Jonglers en Waarzeggers niet geroepen wordende als om de innerlyke lusten van de ziel te ontdekken, om van de be- zwingingen te oordelen en die weg te nemen, mochten ook als Ge- neesheren die over de gemeene wetten der natuur heerfchen aange- zien worden: ook volgen zy de zelve niet in het voorschryven van de hulpmiddelen tot geneezing van deze buiten-gemene ziekten. 't Is de Geest, waar mee zy voorgeven omgang te hebben, 't is hun inbeelding die door de verrukking gaande gemaakt word, waar in zy of wezentlyk of geveint vervallen, daar zy eer mee raadplegen, als met een overeenkomend hulpmiddel tot den tegen- woordigen staat der zieken.

Genees-
kunde
door de
waar-
zeggers
of be-
zwing

Ik heb reeds in 't breede in 't artykel van den Godsdienst van deze Waarzeggers of Quakzalvers gesproken, welke de ongelukki- ge overblyfzelen van een eerloze kunit oyer ge-erft hebbende, die langen tyd het Heydendom op de been gehouden, en gedurende zo veel eeuwen oneindige Natien bedrogen heeft, noch volhardten om de menschen te bedriegen, makende een quaad gebruik of van hun godloos vertrouwen op de wezentlyke werkingen van de boze geeften, of van hun zotte lichtgelovigheid aan der zelve dienaren, die hen door guichelaryen om den tuin leyden. Laten- de dan ieder de vryheid om van deze Bezweerders te oordelen wat hy wil, zal ik niets als de wyze beschryven die zy gebruiken om de zieken te genezen, welke ongelukkig genoeg zyn om in hun handen te vervallen.

De Bezweerder voor dat hy zyn operatie begint, bereyd zich een stookhuis, zoo als ik ze beschreven heb, of een diergelyke hut van zes of zeven voeten hoog, die versprekt voor het geen men in het Heydendom *Adyta* of *Penetralia* noemde, dat duistere plaatzen waren, daar men de godspraken gaf.

Dit onderscheyd is 'er evenwel tusschen het stookhuis en deze Hut, dat deze van boven licht ontfangt, door een gat waar door de Geest inkomen kan, daar de eerstgenoemde overal toe is. De Waarzegger verbergt zich in dit heyligdom met zyn zak, waar in hy behalven zyn tabak en pyp altyd met zich draagt 't geen ik zyn *Oiaron* en zyn *Manitou* genoemt heb, die men als zyn Talisman-

Hoe de
Jong-
lers hun
Bezwe-
ringen
in 't
werk
stellen

nen of Toverkarakters kan aanzien, waar in al zyn kracht bestaat. Behalven dit maakt hy dikwils een soort van een drank die hem voorbereyd om de indrukking van den Geest te ontfangen, op de zelfde wyze als de Pythische Waarzegster Laurier kaauwde, voor dat zy met Apollo raadpleegde, en op den heiligen drievoet * klom, of liever daar in gong om zich te verbergen. Want schoon men gemeenlyk den Delphischen drievoet voor een tafel of stoel met

* Atheneus, in het 2de. boek zegt, dat men twee soorten van drie voeten onderscheydde, 't een was een beker en het ander een ketel, of om beter te zeggen een soort van een pot, wiens onderste deel op drie voeten rustte. Zy dienden om wyn in te doen. Zy waren de beloning van de overwinnaars in de spelen die aan Bacchus toegewyd waren, en zy waren eigen aan Apollo en Bacchus: aan Apollo ter oorzaak van de zekerheid van zommige zynere Godspreekers: aan Bacchus, om dat de wyn de waarheid doet zeggen, en dat men gemeenlyk van de geen, die de waarheid spreken, zegt, dat zy *à Tripode*, uit den drievoet spreken. Maar dit was de Pythische drievoet niet, gelyk Semus van Delos, dien Atheneus op deze plaats aanhalt, duidelyk zegt.

De zelfde Schryver spreekt van een ander soort van drievoet, dat een muziek instrument was, dus genoemt, om dat het na de gedaante van den Delphischen drievoet gemaakt was; deze was een vinding van Pythagoras van Zacynthus. Maar behalven dat hy een Schryver aanhaalt welke zegt dat dit speelzug een van die gene was, die men niet wist of ooit in wezen geweest waren, of dat het zo weinig in gebruik geweest was, dat het byna t'encmaal onbekent was; de beschryving die 'er Atheneus naderhand van geest is zodanig, dat men 'er weinig bericht van het maakzel van den Pythischen drievoet van kan krygen.

Men ziet drievoeten op de medailjes en oude gedenktekens. Deze driestallen ondersteunen gemeenlyk een soort van *labrum* of kuip, die tot het wywater geschikt is, of ook wel om Offer-plaatingen in te ontfangen; want men ziet dikwils een Offeraar de schaal voor over houden boven het *Labrum*: 't was ook de Pythische drievoet niet, en, schoon hy tot de Waarzeggerij en Wighelugry kon dienen, blykt het klaar, dat het die niet was welke de Pythische Waarzegster gebruikte.

De drievoet van de Pythische Priesteres was een klein stoeltje met drie of vier voeten, volgens Jamblichus. Zommige menen dat het een drievootig tafeltje was, waar op zy klom. Eenige andere onderscheyden twee zaken in den drievoet. De eerste is de drievoet zelfs; dat is te zeggen 't geen iets anders ondersteunde, dat geschikt was om hem te bedekken. De tweede het geen men *Cortina* noemde. Nu zeggen zy dat *Cortina* een tafel was, waar op de Pythische Waarzegster klom of zitten ging, 't geen weinig met den staat van een persoon over een komt, die in razerny verviel. Deze tafel, voegen zy 'er by, was rond. Om deze ronde gedaante te bewyzen halen zy Ennius aan, die het verwelzel van den Hemel *Cortinam caeli* noemt, en Severus, die den top van het Theater in de ronde gemaakt, van buiten bol en van binnen hol *Cortinam Theatri* noemt. Nu zo dat waar is, moet men hier uit besluiten dat het geen men *Cortina* noemde, geen tafel was daar men op kon gaan zitten; maar een dekkleed, en iets dat als een boog of verwelzel gemaakt was. Nu komt dit alles uit op het geen ik van de tent van onze Bezweerders gezegt heb. Dus zal de drievoet niets anders zyn als de houten die men oprecht, die het ligchaam van het gebouw uitmaken, en die netgens toe dienen als om de vellen, waar mee men ze moet dekken, te ondersteunen; *ipsum sustentaculum cui imponebatur Cortina*, gelyk Pabri zegt: en men zal dit woord *Cortina* door het woord *Operculum* vertleggen, daar zig Plinius van bedient heeft om het te beduiden; en door dat van *Aulea* tapyten verstaan, maar tapyten van Leer, volgens de uitlegging die 'er Isidorus van geest. *Cortinae sunt aulea, id est vela de pellibus, dicta a cortis*

met d
volgen
voet e
der Sc
hoog
naderl
hier a
geven
De

die hy
die ho
deed o
vige s
der le
by een
in 't e
schude
veroon
zien z
den or
grypen
der ke
weerft

Maar
spreken
deel a
menscl
hevigt
boog,
der za
te.

Wat
gen va
hunne
doet h
ogen d
vreem
in hem
dingen
over d

Dez
zyn za
een vo
der te
men n
den: h
feelt v
dingen
Waarz
zorgyu

met drie of vier voeten aanziet, gelyk Jamblichus zegt, geloof ik volgens het denkbeeld dat ik 'er van maak, dat de gewyde drievoet een Tabernakel was, byna gelyk Herodotus de zweetplaats der Scythen heeft beschreven, bestaande uit drie stukken, die omhoog te zamen quamen, en om laag zich verspreydden, die men naderhand met vellen, behangzels of tapyten toedekte, 't geen hier aan door de Latynen den naam van *Cortina* een gardyn, deed geven.

De Waarzegger dus ver klaar zynde begint de Lier te roeren die hy in de hand heeft, en te zingen om den geest aan te roepen, die hem zyn tegenwoordigheid doet gevoelen gelyk hy eertyds deed door een dwarrelwind, een geloei van 't aartryk, en een hevige schudding van den Tabernakel, daar hy in geloten is. Vader le Jeune de Wilde Mikmakken op de jacht zynde gevolgt, was by een van deze vertoningen tegenwoordig. Hy zegt dat hy zich in 't eerst inbeelde dat het de Waarzegger was die deze tent zoo schudde; dat zulks evenwel niet naliet hem grote verwondering te veroorzaken, hebbende in het oprechten van die tent jongeluiden zien zweeten van de vermoeiheid en arbeid die zy in 't werk stelden om die valt te maken. En dat hy daarenboven niet kon begrypen hoe een mensch alleen die zo hevig en zo lang na malkander kon schudden, en krachts genoeg hebben om dien arbejdt te weerstaan.

Maar hy voegt 'er by, dat de Wilden, openhartig met hem sprekende, hem hadden verzekert, dat 'er de Bezweerder geen deel aan had: dat het gebouw zomtyds zo valt was, dat een mensch het naauwelyks bewegen kon, en dat wanneer het op zyn hevigste geschut wierd; dat de top van de tent tot op den grond boog, men 'er van onderen de armen en benen van den Bezweerder zag uitkomen, zo dat het klaar bleek dat hy 'er niet aanraakte.

Wat hier van zy, dan begint de Bezweerder in die verrukkingen van een godlyke razerny te vervallen, die de Heydenen in hunne Pythia's, Sibyllen, en Waarzeggers gewaar wierden, dan doet hy alle de wonderwerken of guigchelaryen, waar meê hy de ogen der omstanders verblind, die dezelve aan de macht van den vreemden geest toefchryven, welke alle zyn ledematen beweegt, en in hem werkt. 't Is ook in de grootte hevigheid van deze schuddingen dat hy het vonnis velt over den staat van den zieken, en over de hulpmiddelen die hem dienen.

Deze souvereine remedien om de gezondheid weer te krygen zyn zang-feesten en maaltyden, dansseryen van verscheyde soorten: een voornamentlyk, waar in zy elkander bezweren als om malkander te doen omkomen, en waar in men 'er verscheyde ziet, die men menen zou dat waarlyk Riek uit den neus en mond bloedden: het zyn spelen met de schotel, kolf, en stroohalmen: het feest van *Omonbouarori* of het feest der Zotten, en diergelyke dingen meer, die hoe buitensporig zy ook zyn, zoo dra het de Waarzegger geordonneert heeft, op staanden voet met zo veel zorgvuldigheid en naaukeurigheid uitgevonden worden, dat hoe

De
schey-
ver
heeft
een an-
der
denk-
beeld
van het
maakzel
van den
Delphi-
schen
drievoet
als het
gemeen.

Relation
de la
Nouvel-
le Fran-
ce pour l'and
1634.

Wat
voor re-
medien
hy voor-
schryft.

ongemeen de zaak ook is die hy eifcht, alles in beweging is om ze te vinden, en dat het enkel vonnis van den Bezweerder zomtyds verfcheyde dorpen te zamen in roer stelt.

De zieke, die gemeenlyk meer ruit als iets anders nodig heeft, is gedurende deze wrede plechtigheid, hoe lang die ook duren mag, aan al dit geraas bloorgeftelt, dat alleen in ftaat zou wezen om hen de kop gek te maken of wel heel omhals te brengen. Het geraas is noch niet met al, maar deze elendige fchepzels zyn aan die Quakzalvers overgegeven, die hen blazen, zuigen, met een dollmans drift die delen van het lichaam knypen, daar zy 't meefte pyn in voelen, zo dat zy eer na beuls gelykenen als na Doktoren. Zomtyds doen zy ze met hen in de zweethut gaan: op andere tyden doen zy ze danffen en fpelen: dikwils doen zy ze met langzame fchreden midden over de gloeiende kolen in de hutten gaan, zonder dat hun het vuur de minfte letzel doet: eindelyk zy matten hen zodanig af, dat zy zieker zyn van de bezwering als van de ziekte zelfs.

Men verwacht van den Waarzegger dat hy verklaare wie hem betovert heeft: dat hy ontdekke waar in het beltaat: dat hy den ftaat van de ziekte voorzegge, en, zo 't mooglyk is, die geneze.

Het valt die van de Natie gemaklyk de perzoon die oorzaak van de quaal is te openbaren. Zy hoeven 'er maar een van die gene te noemen die een quaden naam hebben, en die gehaat of veracht zyn. Wie dat zy maar uit zulk een hoop noemen zyn zy verzekert van geloof te worden, en het gemeen plezier te doen. Een vremd bezweerder zou een weinig verlegener ftaan; maar hy draagt zorg dat hy voorheen enige geheime onderrichtingen neemt. Zonder zelfs zo veel voorzorg te gebruiken, word hy altoos wel door een menigte van luiden onderrecht, die hem hun vermoedens openbaren, en naderhand zot genoeg zyn om te geloven dat hy waar gezegt heeft, of flim genoeg om zich zo te gelaten.

't Valt den Bezweerder noch gemaklyker het Toverkarakter te ontdekken en het aan te wyzen. Hy hoeft het maar van te voren te bereyden en te verfteken daar het hem goed dunkt. De meefte tyd evenwel haalt hy het uit het lichaam van den zieken. 't Zyn zodanige tekens als hy goed zal vinden, kleine beendertjes, hairen, flukken yzer of koper die hy in zyn mond fteekt, en 'er behendig weer uithaalt, na dat hy den zieken gebeten heeft dat hy hem alle kennis doet verliezen; waar na hy veinf dat hy het uit de wond heeft doen komen, en gelukkig genoeg is om dezen elendig te doen geloven dat hy hem veel goeds gedaan heeft. Zo hy hem eenig braakmiddel heeft ingegeven, dat bequaam was om hem tot de darmen toe te doen uitfpuwen, dat hy eenig geronne bloed looft, eenige zwarte of materie-achtige ftoffen, dit is de *Orkon*, de boze geest of de betovering, die hem quynen deed. Hy toont het met blydfchap aan, en is dapper in zyn fchik dat hy een zo wreden vyand overwonnen heeft.

De Voorzegging is eer gelukkig als ongelukkig, en geeft altyd grote hoop. Sterft de zieke daarna, 't is voor zyn eige rekening. De Waarzegger heeft duizent redenen om zich te redden. Hy ver-

De zie-
ken
worden
erbar-
melyk
geplaagt

De Be-
zweer-
der wyft
den Au-
teur dan
die quaal
aan.

De
waar-
zegger
voor-
fpelt ge-

liest 'e
betail
midde
had
de he
fchepz
spelt d
in zyn
hebben
zent v
handen
der is
genspr
of ten
fche C
ven.

War
verzell
Duivel
fproken
" hut
" klein
" *Mal*
" Ouic
" hove
" tent
" deze
" N
" nis a
" en d
" duif
" ken
" gevo
" verv
" gron
" mon
" daar
" de,
" aper
" fchu
" eerft
" hem
" Z
" over
" de C
" dat
" rake
" een
" kne
" na h
" van

liest 'er zyn aanzien niet door, en word daarom niet te slechter betaalt. 't Is de schuld van de betovering, die boven alle hulpmiddel was, of iets wezentlyks dat de Bezweerder voorgelchreven had, 't geen men niet nagekomen heeft. Om kort te gaan de doede heeft altyd schuld, en het ongelukkig lot van deze elendige schepzels, die dikwils ter zelfder tyd dat men hun genezing voorspelt den geest geven, kan deze blinde Volkeren, dien de Duivel in zyn slaverny houdt, de vliezen niet van de ogen lichten. Zy hebben altyd hun vertrouwen op hun falsche Profeten, schoon duizent voorbeelden hen moeten geleert hebben, dat men onder hun handen niet geneezen word, dat 'er gemeenlyk niets wankelbaarder is als hunne Voorzeggingen, en dat zy dikwils elkander tegenspreken, wanneer 'er verscheyde Waarzeggers te zamen zyn, of ten minsten dat zy zo bewiijpelt zyn als de Orakels die de falsche Goden door den mond van hun Priesters en Pythonissen gaven.

Wanneer de Karajben toevlucht tot hun Bezweorders nemen, verzellen zy altyd deze plechtigheid met een Offerande aan den Duivel, waar van ik in het artikel van den Godsdienst reeds gesproken heb. „ Voor al, zegt de Predikant Rochefort, moet de hut waar in de Boyé gaan zal, netjes toebereyd zyn: op de kleine tafel, die zy *Matoitou* noemen, moet de *Anakri* voor *Maboja* leggen, dat is te zeggen een Offerande van Kallau en Ouicou voor den bozen geest, en zelfs de eerstelingen van hun hoven, zoo het de vruchte tyd is. Aan de eene kant van de tent moeten ook zo veel kleine stoelen zyn, als 'er perzonen by deze versocielyke aktie tegenwoordig zullen zyn.

„ Na dit toefstel komt de Boyé (die nooit dit werk der duisternis als by nacht doet) na zorgvuldiglyk al het vuur van de tent en de omleggende plaatsen te hebben doen uitdoven, in deze duistere spelonk, en op het zwakke schynisse van een aangestoken end tabak, dat hy in de hand heeft, zyn plaats hebbende gevonden, spreekt hy eerst enige onverstaanbare woorden uit: vervolgens stampt hy met zyn linker voet verscheydemmaal op den grond, en het endje tabak dat hy in de hand heeft, in den mond gestoken hebbende, blaast hy vyf of zesmaal den rook daar van weg, dan het entje tabak tusschen zyn handen wryvende, stroot hy het in de lucht. Waar op de Duivel, door deze aperyen opgedaagt, den top van de tent geweldig heen en weer schuddende, of eenig ander verbaarlyk gedruis makende, ten eersten verschynt, en onderscheydentlyk alle de vragen, die hem door den Boyé gedaan zyn, beantwoordt.

„ Zo de Duivel verzekert dat de ziekte van den genen, waar over men hem raadpleegt niet doodlyk is, nadert de Boyé en de Geest die hem verzelt den zieken, om hem te verzekeren, dat hy haast genezen zal zyn: en om hem met die hoop te voeden, raken zy zacht de pynlykste delen van zyn lichaam aan, en die een weinig gedrukt hebbende, veinzen zy daar doornen, gekneusde beendertjes, stukken hout en steen uit te persen, die, na het zeggen van deze rampzalige genesmeesters, de oorzaak van zyn quaal waren.

Zom-

meenlik
de Ge-
nezing.

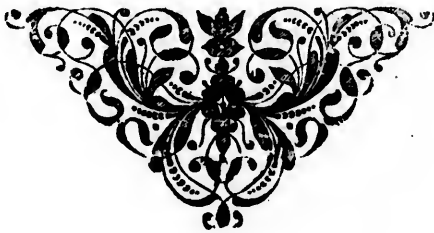
*Rochefort. Hist
Morale
des Antil-
les liv. 2.
c. 14.*

„ Zomtyds bevochtigen zy ook met hun aassem het zwakke
 „ deel, en het zelve eenige reyzen gezogen hebbende, maken zy
 „ den lyder wys dat zy door dit middel al het venyn dat hy in 't
 „ lichaam had, en dat hem quynen deed, za zich getrokken had-
 „ den. Eindelyk tot belluit van die duivelary wryven zy het gant-
 „ sche lichaam van den zieken met het sap van de vrucht *Junipa*
 „ dat hem gants donker bruin verft, en dat als het teken en zegel
 „ van zyn genezing is.

„ De gene die door een zo verfoeielyk middel meent genezen
 „ te zyn, is gewoon tot erkentenis een groot maal te geven, waar
 „ op de Boyé de eerste rang onder de genodigden heeft. Hy
 „ moet de *Anakri* voor den Duivel niet vergeten, die niet nalaat
 „ zich daar te laten vinden; maar zo de Boyé uit het onderhoud
 „ dat hy met den Duivel gehad heeft gemerkt heeft dat de ziekte
 „ doodlyk is, vergenoegt hy zich met den zieken te vertroosten,
 „ zeggende tegen hem dat zyn God, of, om beter te zeggen; zyn
 „ familiere Duivel, medelyden met hem hebbende, hem na zich
 „ wil halen, om hem van alle smerten en quellingen te verlossen.

De wyze van door bezwering te genezen is te enemaal onder
 de Natien van Amerika verfpred, die, gelyk wy gezegt hebben,
 alle haar Waarzeggers en Quakzalvers hebben. Zy kan by de ver-
 scheyde Volkeren ontrent de omftandigheden verschillen, maar is
 de zelfde ten opzichte van de hoofzaak en in den grond.

De zieken worden genoeg opgepaf zo lang men hoopt en be-
 lang heeft om hen te genezen; maar zy worden al te licht verla-
 ten, zo dra men de hoop begint te verliezen. Ik heb 'er een twe-
 maal uit het gevaar van sterven gered, de eerste reys van koude,
 en de andere van honger, en hy zou 'er gewis den bek by hebben
 ingefchoten, zo ik tot zyn geluk niet by hem geroepen was, en
 hem in die twee nooddrufften niet verzorgt had zo als ik 't
 raadzaamst oordeelde.

Z

A

ZEE

ZEE

mond n
 dood or
 heid ve

De o
 verhaaf
 door ie
 dat zy
 moeite
 fen van
 of zy b

By a
 sterfely
 te moet
 te oeffe

De o

Z E E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

ZEEVENDE BOEK. EERSTE HOOFSTUK:

Dood, Begraffenis en Rouw.

De nadering van deze laatste oogenblikken , door de godvrucht van alle eeuwen geheiligt en door de wenschen die ieder deed om onder zyn waardste vrienden te sterfen, die hun leste zachten opvangen en hun de ogen mochten sluiten; blinkt de godvrucht der Wilden ook uit; maar de zotte vrees die zy hebben van hun zieken de ogen en mond niet wel te kunnen sluiten, en dat zy 'er hier door na hun dood ongedaan zullen uitzien, maakt dat hun vroomheid inwreedheid verkeert wanneer deze op sterfen leggen.

De oplettenheid die zy hebben om hen deze plicht te bewyzen, verhaaft de dood van vele, zonder dat hun teerhartigheid hier door iets lyd, om dat zy 'er niets meer van hopen, of zelf, om dat zy menen der zelve smerten te verkorten. Ik heb zomtyds moeite gehad om moeders tegen te houden, die dus moordrefsen van haar eige kinderen wierden, die ik niet anders kon zien of zy bemindende teerhartig.

By alle het geen ik van 't gevoelen der Amerikanen over de onsterffelykheid der zielen gezegt heb, geloof ik als een nieuw bewys te moeten byvoegen alles wat zy gewoon zyn ontrent hunne doden te oeffenen.

De omstandigheden die ik 'er van ga verhalen zullen een genoeg-

I I. D E E L.

A a

z a t a m

Dood;
Begraaf-
fenis en
Rouw.

zaam bewys zyn van een gevoelen, dat van alle de barbaarste Volkeren aangenomen zynde, geen tegensprekers meer behoorde te vinden. Maar de verdorvenheit des harten gaat zo ver, dat zy de godlozen voor waar doet aanzien, 't geen hun hoosheid-hen wenschen doet, om zo veel te geruster in hun ondeugden te kunnen voortgaan: niets meer klem gevende aan de ongebontheit als het geloof waar by zy willen blyven dat alles met het lichaam ver gaat; want dan denken zy hunne driften zonder knaging den vol len roöm te kunnen geven, en zy vleyen zich dat zy niet te vren zen hebben dat zy in het eeuwige leven na verdienste van hun mis daden zullen gestraft worden.

Gelyk-
vormig-
heid van
de ge-
woon-
tens der
Wilden
met die
der Oud-
den om-
trent het
stuk van
de eer
die zy
den do-
den be-
wyzen.

Niet alleen komen de Amerikanen met alle de andere bekendste Volkeren in de eer overeen, die zy de doden bewyzen en in de beweegredenen van die eer; maar zy zyn in dit stuk zo gelykvormig met de gewoontens der Ouden, dat ik my hier zeer verlegen vind ontrent de order die ik aan myn verhaal geven moet, door de menigte plaatzen en bewyzen die deze overeenkomst aantonen, en die natuurlyk verwarring moeten veroorzaaken. Om te trachten deze Verwarring te vermyden, ga ik eenvoudiglyk verhalen, wat zy gewoon zyn in deze gelegenheden te doen, vergenoegende my met my een weinig breder over enige principale punten uit te laten, die de meeste oplettentheid verdienen.

Na dat de zieke den laaften snik gegeven heeft, worden de eerste zorgen aan het lyk besteed om het tot de Begraafenis te bereyden ieder hut heeft een andere daar haar *Libitinari* en * *Pollinifores* dat is te zeggen dode bezorgers in zyn, en dit zyn gemeenlyk geloof ik de Hutten, die vermaagschapt zyn met die van den overleden. De gene dan die tot dien droevigen dienst moeten gebruikt worden, op het tijp van de dood daar van verwittigt wordende, of zich zelfs ter plaatze gevoegt en vervaardigt hebbende; voor dat 'er de geest uit was, wasschen het ligchaam, smeren het met hun olien, bestryken hem het aangezigt en het hooft, 't geen hun certyds den naam van *Pollinifores* a *Polliendo* of wel a *Polline* van een soort van deeg of blanketzel dat men gebruikte, om te beletten dat men op hun gezicht de yffelykheden van de dood niet zien zou. Dit blanketzel was niet anders als de verven, daar de Wilden zich noch hedendaags mee bestryken, gelyk ik zelfs op de lykbussen gezien heb, die de Kardinaal Gualterio in zyn ryk kabinet bewaart. Vervolgens kleden zy het lyk van het hooft tot de voeten, schikken het met zyn halsbanden en verscheyde sieraden op: en na het in de gestalte geplaast te hebben gelyk het in 't graf zyn moet, en het met een schonne bonte rok die gants nieuw is, omwonden te hebben, legt men het op een verheven plaats, daar het tot den begraafdag toe ten toon blyft leggen.

Zy
schik-
ken het
lyk van
't hooft
tot de
voeten
op.

TWEE.

* Servius 9, *Aeneid.* *Pollinifores dictos scribit, quod mortuis os Polline oblini-
rent, ne livor appareret extincti.*

Vol-
de te
at zy
d-hen
e kun-
eid als
n ver-
n vol-
te vre-
n mis-

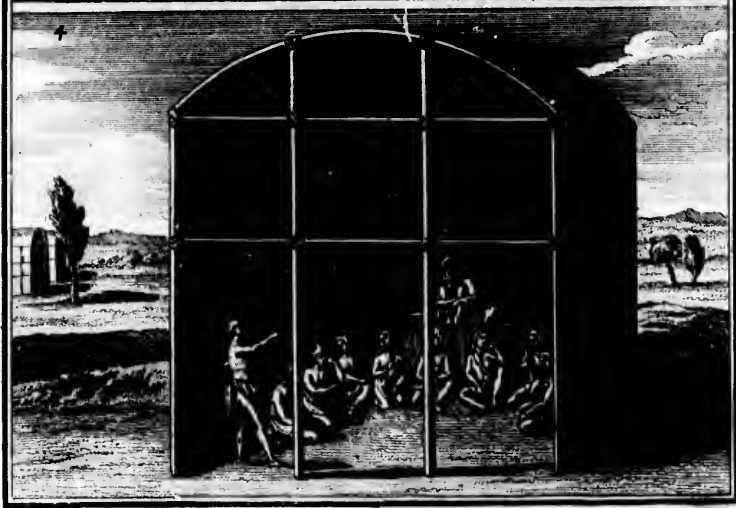
kendste
in de
lykvor-
erlegen
, door
tonen,
rachten
n, wat
nde my
it te la-

de eer-
e berei-
linctores
nlyk ge-
n overle-
gebruikt
ordende,
de; voor
het met
geen hun
blin van
te belet-
niet zien
de Wil-
fs op de
ryk kabi-
oft tot de
cieraden
t in 't graf
meuw is,
aats, daar

TWEE-

Polline oblini-

e

ENig
 v
 lykte
 ryen
 ren,
 Zy
 vil
 ben
 do
 de
 gew
 geraam

Deze
 men
 en
 toeb
 fyn
 kan
 op
 een
 hun
 vo
 Men
 laten
 op
 de
 denis

In
 ner
 Ca
 een
 kle
 dit
 vuu
 ren
 was
 met
 ve
 bewa
 perfo

Verf
 en
 de
 E
 gen
 en
 genoeg

De
 v
 Florida
 ren
 van
 in
 geb
 ring
 me
 zeggen
 het
 gen

HE
 g
 was
 to
 jen.
 Een

TWEDE HOOFSTUK.

ENige Volkeren van Noord-Amerika hebben een middel uitgevonden om de lichamen hunner Opperhoofden en de aanzienlykste personen hunner Natie zonder daar de balzemen en speceryen te gebruiken, die by de Oosterfche Volkeren in gebruik waren, en die de Egyptifche Mumien zo beroemt hebben gemaakt. Zy villen het lyk behendig, na dat zy het vel langs den rug hebben doorkerft. Zy ontveefchen netjes de beenderen, zonder aan de gewrichten te raken, die 'er het verband van maken, om het geraamte in zyn geheel te laten.

Deze beenderen gedurende eenigen tyd gedroogt zynde, fluit men ze weer op nieuw in hun eigen vel, dat men zacht gemaakt en toebereyd heeft, en men naait het weer toe, werpnde daar fyn zand in, dat de ledige plaatzen vuld, zo dat men niet zien kan dat daar aangeraakt is. Men draagt vervolgens deze lichamen op een verheve plaats, aan 't einde van de Hut opgerecht, die hun voor Tempel dient.

Men legt het vleefch dat men in den rook of in de lucht heeft laten drogen en braden, in wel gellotene korfjes: en de gene die op de behoudenis van het heilige vuur paff, paff ook op de behoudenis dezer lichamen.

In de Spaanfche Indien roosterden de Wilden de lichamen hunner Caciquen. Ze leyden ze op houte tralien, en lieten ze over een klein vuur drogen. Het vleefch en het vet waaffemde door dit vuur uit, en wanneer 'er niet meer als het vel over de beenderen was, droegen zy ze in hun Tempels, daar zy ze zorgvuldig en met veel eerbied bewaarden. Op de zelfde wyze zonder twyffel bewaarde men ook de lichamen der Inca's van Peru, en van de perfonen die hun leven te gelyk met het hunne opofferden.

Verscheyde Volkeren der Oudheid, behalven de Egyptenaren en de Ethiopers, hadden hunne wyzen van de lichamen uit te drogen en te balzemen, die ons van de Schryvers niet naauwkeurig genoeg geboekt zyn.

De wyze die ik zo even beschreven heb was in Virginia, in Florida, by de Natchez, by de Oumas, by eenige andere volkeren van Louisiana en de Spaanfche Indien, die onder Vorften staan, in gebruik. Wat de Huronnen en Irokoizen aangaat, wier regering meer na een gemenebest lykt, ik heb nooit gelezen of horen zeggen, dat zy ooit dit onderscheyd tuffchen hunne Hoofden en het gemene Volk gemaakt hebben.

DERDE HOOFSTUK.

HEt lyk gekleed en op zyn plaats ten toon gelegd zynde, beginnen de tranen en klachten, die men genoodzaakt geweest was tot dit oogenblik te sparen, met order en op de maat te vloejen.

Een oude Matroon, die in deze gelegenheid de plaats bekleed

I I D E E L.

A a 2

van

Zonderlinge manier om de lichamen te balzemen.

Gomard, lib. 3 cap 18
Pietr. Martyr's Sommarrio dell India. F. 12. Nelle Ravelle di Ramuffo Tom. 3.
Gonzales d'Oriedo, Sommarrio del Eft del India, cap X. Nelle Ravelle di Ramuffo Tom. 3.

Treugezangen en wyze van de dode te

bewenen.

Gelyk-
vormig-
heid
dier ge-
woonte
met die
der Oud-
den.

Grute-
rus de
funeri-
bus, lib 1
Cap. 14.
Cicero 2.
de legib.

Plautus
in Trin-
col.

Hist. de
la Nouv.
France,
3 part.
cb. 26.

van 't geen de Romeinen *Præfica* of Huilster * noemden, vangt aan den toon te geven, die van alle Vrouwen gevolgt word, houdende dezelfde maat, maar daar verscheyde woorden op toepassende, die ieder persoon voegen na de verscheyde graden van bloedverwantschap, of vermaagschapping die zy met den doden hebben. Dit muziek duurt dus eenigen tyd, waar na een van de ouden het stilzwygen oplegt, en alles houd ogenbliklyk op, zoo dat men geen klagen of stenen meer hoort.

Deze wyze van met kunst en op de metode te huilen verdient een sonderlingen aandacht, om dat zy kan dienen om ons te doen verstaan wat de *Nenia* der Ouden waren, en wat de Schryvers ons door de woorden *facere lessum* hebben willen betekenen.

Gruterus zegt dat de geleerdste luiden der Oudheid aan de betekenis dezer woorden getwyffelt hebbende, het voor hem geen schande kan wezen ze niet te verstaan. Hy haalt in der daad een plaats uit Cicero aan, die ter gelegenheid van deze woorden van de wetten van Solon, die op de 12 tafelen waren overgebracht, *mulieres genas ne radunto, neve lessum funeris ergo babento*, zegt, „ dat de Oude uitleggers Sextus Aelius en L. Acilius bekent hadden dat zy ze niet verstonden, maar dat zy zich inbeelden dat „ het wel een soort van Rouwkleed mocht zyn. Lelius, vaart de- „ ze grote Redenaar voort, heeft gemeent dat de Lessus een soort „ van jammerklacht was, gelyk het woord mée brengt, 't geen „ ik, voegt hy 'er by zo veel te waarfchynelyker geloof, om dat „ dit het gene is dat Solon verbied.

Gruterus vervolgens het gevoelen van Cicero omhelzende, bevestigt het met een plaats uit Plautus, daar gezegt word, dat Thetis door haar jammerklachten voor haar zoon Achilles een *Lessus* maakte: *Thetis quoque etiam lamentando Lessum fecit filis*. Einde-lyk hy voegt 'er by, en sluit met te zeggen dat men noch ter zyn-er tyd in de oude taal van Champagne het droevig gelui der klokken, die te kennen geven dat 'er een dode is, en de overledenen schynen te bewenen *une lessé* noemde, van het woord *Lessus*. Men noemt ook den klaagtoon en de lykzangen in het oude Gaulisch of Fransch *un Lay*.

L'Escarbot verschaft ons hedendaagfche voorbeelden van deze muzikalische jammerklachten, die in eenige Provintien van Vrankryk in gebruik zyn. Want na verhaalt te hebben 't geen ons de Historien van het gebruik der Egyptenaren en de Romeinsche Huilster leren, gaat hy dus voort: „ ieder een weet dat de vrou- „ wen van Picardyen haar mans met groot getier bewenen. De „ vrouwen van Bearn zyn noch koddiger, want zy verhalen een „ gantschen dag lang het gantsche leven van haar mans. La mi „ amou, la mi amou, cara rident, œil desplendou, cama leugé, „ bet dansadou, lomé balem balem, lomé fourbat, mati de pes „ fort tard cougat: dat is te zeggen myn lief, myn lief, lagche-
beck,

* *Calepinus. Præfica. Præfica mulier in funere conducta ad lamentabilem cantum, quæ cateris modum plangendi ostendit, & fortia defuncti facta laudat. Ita dicta, quasi in hoc ipsum præfecta.*

„ b
„ da
„ op
H
fche
„ re
„ ze
„ da
dit g
waan
oorf
De
Lied
zy z
wier
was,
meru
heid
drukt
geh
de w
feten
docht
dikw
wel e
die V
bedry
zy A
trane
van d
dat n
pels t
't S
treur
waar
hart,
houd
make
He
lon,
Jazon
heid
als va
„ on
„ Le
nelo
mans
D
dige
op h

„ bek , glansryk oog , die zo licht te voet was , en zo schoon
 „ danste , myn dappere (man) myn wakkere (man) die vroeg
 „ opstond en laat te bed gong , enz.

Hy haalt ook Jan de Lery aan, die het zelfde van de Gaskon-
 sche Vrouwen verhaalt, en deze woorden van aanvoert. „ Ye-
 „ re yere, o le bet Renegadou, o le bet Jougadou quere, dat is te
 „ zeggen; helaas! helaas! de schone vloeker, de schone speelder
 „ daar hy was. “ De Vrouwen van Bearn en Gaskonje moeten
 dit gebruik van de oude Iberische Celten overgehouden hebben,
 waar van het waarschynelyk is dat de Volkeren van dat land hun
 oorsprong hebben.

Deze jammerklachten op de maat wierden zomtyds eenvoudig
 Liederen genoemt, van die soort die men *Tbreui* noemde, om dat
 zy zodanig waren als de klaagliederen van Jeremias. Zomtyds
 wierden zy Gehuil genoemt, om dat der zelve toon zo droevig
 was, dat hy zeer na het gehuil der wolven geleeke. Dus heeft Ho-
 merus in zyn Odylsea de klachten van Penelope over de afwezent-
 heid van haar zoon Telemachus door het woord *ejulavit*, uitge-
 drukt. De Dichter zegt, dat Penelope een offerhande hebbende
 gehouden, en in haar vertrek geweken zynde begon te huilen (als
 de wolven) wenende om haar zoon. Hier op zinspelen de Pro-
 feten ook, wanneer zy de toekomstige onheylen voorziende, de
 dochters van Sion vermanen te huilen: het woord *ululare* word
 dikwils in de H. Schrift gevonden. Eindelyk men noemde ze ook
 wel eenvoudig tranen, om haar gebruik en einde. Ezechieel van
 die Vrouwen sprekende, die hy in den Tempel had zien afgodery
 bedryven, en treurliederden ter eeren van Adonis zingen, zegt dat
 zy Adonis beweenden, *plangentes Adonidem*. Dus moet men de
 tranen der Egyptische Vrouwen over haar God Apis, als ook die
 van de Vrouwen van Lybien uitleggen, waar aan Herodotus zegt
 dat men den oorsprong van dit slap van treurliederden in de Tem-
 pels toeschreef, om dat zy zich daar zo uitmuntent in queten.

't Staat aan te merken dat het niet als Vrouwen zyn, daar deze
 treurliederden aan toegeschreven worden. De mans zien die als on-
 waardig voor hen aan, en bedwingen hun droefheid binnen in 't
 hart, het hoeft na den grond gebukt en in hun rok bewonden
 houdende, zonder een woord te zeggen of het minste misbaar te
 maken.

Het schynt dat dit dus in alle tyden geweest is. De wet van So-
 lon, die het misbaar maken verbied, raakt niet als de Vrouwen.
 Jazon, om de droefheid uit te drukken die men over de afwezig-
 heid der Argonauten in hunne families moet gevoelen, spreekt niet
 als van hun moeders en vrouwen. „ Onze moeders, zegt hy, en
 „ onze vrouwen zitten tegenwoordig op het strand, en maken een
 „ Lessus voor ons als of wy dood waren. “ 't Is Thetis, 't is Pe-
 nelope die dus hare kinderen bewenen. Men leest zulks van de
 mans niet.

De mans bewenen evenwel hunne doden, maar op een edelmoe-
 dige wyze, en die niets lafhertigs inheeft, gelyk zy gewoon zyn
 op hun seften te doen, wanneer zy hun doodslid zingen, en dat

Hist. de
l'Americ
que, cb.
19.

Homér.
Odyss. lib
4. v. 767

Ezeeb.
cap. 8. v.
14

Herod.
lib. 4. n.
189.

Apoll.
Rood. lib
5 v. 923.

Hoede
mans
hunne
doden

bewe-
neu.

zy de *Atbonront* danffen; 't geen zy ook wenen noemen. 't Is waar dat wanneer zy op de feesten zingen om hun doden te bewenen, hun zangen en kadans iets droevigers in hebben, als hun gewoonlyke zang feesten.

*Macro-
b. in Somn.
Scip.
lib. 2.
Cap. 3.*

Macrobius * geeft reden van de instelling dezer lykgezangen, en hy zegt dat de beweegreden die de Natiën gehad hebben om die in te voeren, het vaste geloof was dat zy hadden, dat de zielen van de lichamen afscheydende weer ten hemel stegen, daar de oorsprong van het muziek is, en van die betoverende harmony, waar in haar gelukzaligheid bestaat en de schoonheid van dit heel al, gelyk wy reeds aangemerkt hebben dat dit het gemene denkbeeld der Heydenen was.

Nademaal de Dans een deel van deze welluidentheid uitmaakt, en dat zy veronderfelden dat de hemelsche lichamen, dat de geesten die dezelve doen bewegen, en dat de zielen van de menschen, die weer tot haar kringen keren, altyd in de beweging van een gedurig bal zyn, moet men niet verwondert staan dat de Ouden gelyk onze hedendaasche Wilden treurdanffen hebben gehad, en dat zy hunne doden zo wel met danffen als met zingen vereerden. Ik zal my vergenoegen, om dit gebruik der Ouden en vooral de Oostersehe Volkeren te bewyzen, met aan te halen 't geen Ammianus Marcellinus † van de lykplichten verhaalt, die men Grumbates, Koning der Chioniers, en Kroon-prins van Perziën, zoon van Sapore, bewees.

*Ammi-
an.
Marcell.
lib. 19
Cap. 1.*

„ Gedurende den tyd van zeven dagen, zegt hy, brachten alle
„ de mans in troepen verdeelt den tyd met lykfeesten door, stor-
„ tende jammerklachten over dezen jongen Vorst uit, daniffende
„ en zingende een soort van Treurliederen, waar van de toon zeer
„ droevig was.

„ De Vrouwen van haar kant maakten een yffelyk misbaar;
„ schreeuwende dat de hoop van 't volk in de bloem zyner jeugt
„ weggemaait was: gelyk Venus aanbidders, wanneer zy de dood
„ van Adonis bewenen, enz.

Verdere
plech-
tigheden

De eerste jammerklachten zyn zo dra niet opgehouden, of een van die gene die tot de Hut behoren gaat uit om het Opperhoofd van de wyk van 't verlies dat zy geleden hebben te verwittigen. Dees laat de dood door 't gantsche dorp verkondigen. Ter zelfder tyd schikt hy iemand na de naburige dorpen af, daar de overlede vermaagchapt was, en zo 't een Opperhoofd is laat men zo veel

* *Macro. in somn. Scip. lib. 2. cap. 3.* Mortuos quoque ad sepulturam profequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel religionum instituta sanxerunt, persuasione hac, quia post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ (ad cœlum) redire credantur.

† *Ammianus Marcellinus lib. xix. cap. 1.* Per dierum spatium septem viri quidem omnes per contubernia & manipulos Epulis indulgebant saltando, & cantando tristia quædam genera Næniarum, regium juvenem lamentantes. Faminiæ vero miserabili planetu, in primævo flore succisam spem gentis solitis fletibus conclamabant, ut lachrymare cultrices Veneris sæpe spectantur in solemnibus Adonidis sacris, quod simulachrum aliquod esse frugum adultarum Religio-nes myisticæ docent.

veel
van
O
maak
dat z
reeds
gewo
dood
te sla
men e

De
tigt z
woor
Matro
doopt
les wa
ziekte
digt z
de Vr
woord
Vrouw
klachte
broker
te begi
hun G
de lof
hebben

Dez
zekere
de goe
waar i
zyn on
die 'er

Dez
vervol
hun be
de plec

De
ter lief
aan, e
lang al
byna a

D
eten t
Indiaa
zy nie

veel als 't mogelyk is de gantsche Natie waarschouwen, op dat men van alle kanten hem de lautste eer kome bewyzen.

Ondertusschen slaat men op de schorsfen (wanden) en men maakt een groot geraas om de ziel van den overledenen te dwingen dat zy 't ligchaam verlate, en by haar voorouderen wone; ja ik heb reeds aangemerkt in den Artykel van den Godsdienst, dat het een gewoonte van de oudheid was, in 't byzonder te Lacedemon by de dood hunner Koningen, van alle kanten op hun kopere bekkens te slaan, waar aan zy de kracht toefchreven van de spoken, schimmen en quade geesten te verdryven.

De magen en vrienden van den overledenen van zyn dood verwittigt zynde, begeven zich na zyn hut, daar ieder zich zonder een woord te spreken plaatst. De Vergadering vol zynde begint die Matroon, die ik met den naam van *Presica* of misbaarmaakster gedoopt heb, een aanspraak, om met de uiterste omstandigheden alles wat 'er ontrent den overledenen zedert de eerste aanval zynner ziekte tot zyn dood gepasseert is, te verhalen. Deze reden geeindigt zynde, spelen de tranen weer op een nieuw haar rol, en alle de Vrouwen, zo wel die tot de hut behoren, als die 'er tegenwoordig zyn, verzellen haar muziek met rechte tranen, die de Vrouwe altyd klaar hebben wanneer zy willen. Deze jammerklachten worden door een van de Hoofden of aanzienlyksten afgebroken, die haar een stilzwygen oplegt, om een andere aanspraak te beginnen die voor een lyk-oratie dient, en over de fabels van hun Godsdienst, over de dappere daden hunner Voorouders, over de lof van den Overledenen, en de redenen die de vrienden moeten hebben om zich over zyn dood te vertroosten, loopt.

Deze redenen, schoon zonder kunst opgesteld, missen niet een zekere natuurlyke en beweeglyke welsprekenheid te hebben, die de goede hoedanigheden van den overledenen in zyn dag stellen, en waar in men geen van de overwegingen verzuimt, die bequaam zyn om den druk der toehoorderen, en voornamentlyk dier gener, die 'er het grootste belang in nemen, te matigen.

Deze byna algemene vergadering gescheyden zynde, nodigt men vervolgens de een na de ander de byzondere huisgezinnen, om op hun beurt te komen wenen, en men wyft ieder zyn dag en tyd tot de plichtigheid aan.

De misbaarmaakster vangt haar aanspraak weer op nieuw aan, ter liefde van de nieuw gekomene: de Iesus begint van voren af aan, en daar word altyd een Lofredenaar gevonden, zo dat zo lang als de overledenen ten toon staat hy altyd bewaart word; en byna altyd geprezen en beschreit.

VIERDE. HOOFSTUK.

DE jammerklachten, welke de tegenwoordigheid van den doden in zyn Hut veroorzaakt, maken dat men niet denkt om eten te bereyden. Daar zyn geen als de kinderen die een weinig Indiaansch koorn roosten, om den grootsten honger te stillen, dien zy niet in staat zyn om uit te houden als volwasse menschen, dien

Dood-
maal.

het

het weinig kost verscheide dagen achter malkander zonder eeten door te brengen. Maar op den dag van de begraffenis laat de Opperite van 't dorp het 's morgens vroeg uitroepen, op dat men in ieder hut een pot voor den Overledenen te vuur zette. Dit is een recht doodsmaal by de Ouden reeds in gebruik en onder den naam van * *Silicernium* bekend, om dat de gene die het toebereydden het stilzwygent deden, en daar niet aanraakten. De Wilden proeven en behouden niets van de pot die zy toegerecht hebben. Zy verdelen ze en zenden ze in verscheide hutten, van waar men hen met dezelve beleeftheid beantwoordt.

Zo vertroosten zy zich onderling in den gemenen Rouw. Men kan dit een feest noemen, want voor eene por die zy toegerecht hebben krygen zy van wyd en zyd overvloed van gerechten, daar zy zich op onthalen kunnen. Deze mode is in verscheide landen noch in haar kracht, alwaar de Begraffenis van een heerlyke maaltijd voor de gasten gevolgt word, waar op men voortgaat de doden te bewenen, met wel te eten en te drinken.

De eerste of de derde dag na de dood zyn voor de begraffenis geschikt, ten zy dat eenige partikuliere inzichten die langer uit doen stellen, gelyk het gebeurt wanneer de overledenen van een rang is die de Hoofden van de verafgelegen dorpen verplicht om zyn lykfaats by te wonen, 't geen in dien korten tyd van drie dagen niet getchieden kan. Dan stelt men de plechtigheid tot den zeventen of negenden dag uit. Deze dagen waren onder het Heydenendom tot die droevige plicht geschikt, en de Kerk zelfs heeft ook iets van deze gewoonte behouden.

Alles tot de lykfaats vaardig zynde, roept men het in het dorp uit, en men begeeft zich van alle kanten na de sterfhut, daar de jammerklachten weer als voren beginnen, waar na de zalvers het lyk op een voort van draagbaar leggen, gelyk onze open berrien zyn, dezelve met hun vieren op de schoulers dragen tot na de begraafplaats, daar al het volk hen met een diep stilzwygen verzelt.

Eenige hebben gement dat de ouden hunne doden niet door de deur van 't huis deden passeren, om dat de deur iets heiligs had, en door deze doortocht zou ontheiligt zyn geweest, op de zelfde wyze gelyk die een lyk aanraakten onrein wierden. Dit is evenwel in alle gevallen niet volstrekt waar.

De ouden zetteden hunne lyken in de voorhuizen ten toon, gelyk men noch hedendaags te Parys en op enige andere plaatzen doet. Zy plaatzen dezelve dus niet by de deur, als om dat men ze na alle schyn daar door moest uitdragen. Perſius verschaft ons hier een bewys van in het voorbeeld van een lichtmis; die zich door

zyn

Gevoe-
len van
zommi-
gen, dat
de Ouden
hun
doden
niet
door de
deur van
't huis
droegen

* *Silicernium* varie exponi solet. Scribit Nonius esse funebre convivium quod senibus exhibetur. *Varro*. Funus execuri laute ad sepulchrum antiquo more silicernium confecimus. Festus docet esse farcinis genus, quo familia in lucu purgatur, quia cujus nomine instituebatur ea res jam silentium cerneret. Donatus esse ait cenam quae inferunt Diis manibus, vel quod eam silentes cernant umbræ, id est umbræ possideant, vel quod qui hæc inferunt cernant neque degustent.

zyn de
beelt m

Daar
wezen.

Vad
nezen;
dig reg
vertoor
de Pale
gen, on
gefelt
die gee
daaa te

Vad
hoor w

„ van g
„ maal
„ de ge
„ weg
Vader h
algeme
zonderl

D E

m
der lyk
Patriar
zianen
tuigt:
apud X

Het
hertsto
men ni
verand
andere
gaderd
bruik a
graf de
had.

verboo
vuur a
ben ge
als een
teren

zyn de baucheren om hals helpt, en dien hy ons op een berri verbeelt met de voeten na de huisdeur uitgestrekt.

wedet-
legs.

In portam rigidos calces extendit

Daar waren evenwel gelegenheden door de bygelovigheid aange-
wezen, waar in dit gebruik waargenomen wierd.

Pers.
Sitt. 3.

Vader le Comte verhaalt ons een diergelyk gebruik van de Chi-
nezen; en hy zegt dat de Koninginne moeder van den tegenwoor-
dig regerende Keyzer gestorven zynde, de Bonzen dezen Vorst
vertoonden dat men volgens het oude gebruik een gedeelte van
de Paleys-muren moest omver gooien, om 'er het lyk door te dra-
gen, om dat de Keyzerlyke familie voor vele rampen bloot zou
geesteld zyn, zo het door de gewone deuren gong. Deze Vorst,
die geen acht sloeg op diergelyke bygelovigheden, kante zich
daar tegen, en stak de gek met hun zotte en ydele opmerkingen.

Novv.
Memor.
de la
Chine,
tom 2 p.
187.

Vader le Jeune maakt 'er een algemene wet voor de Wilden af,
hoor wat hy zegt: „ Myn waard, en de gryzaart, daar ik dikwils
„ van gewaagt heb, hebben my bevestigd, 't geen ik reeds een-
„ maal geschreven heb, dat het lyk van den overleden niet door
„ de gewoonlyke deur van de hut gaat; maar men licht de schors
„ weg daar hy gestorven is, om 'er zyn lyk door te dragen. “
Vader le Jeune moet het qualyk begrepen hebben, ons voor een
algemene regel in de hand duwende, 't geen niet als van eenige
zonderlinge gevallen kan verstaan worden.

Relat.
de la
Novv.
France
pour l'Am
1634.
ch. 4 p.
85.

V Y F D E H O O F T S T U K .

DE Begraving, waar door men een ligchaam dat van aarde ge-
maakt is weer tot aarde doet keren, is de eerste bezorging
der lyken die by de ouden in gebruik is geweest. Deze hadden de
Patriarchen van 't oude Testament, de Egyptenaren, en de Per-
zianen zelfs, gelyk Cicero, van het graf van Cyrus sprekende, ge-
tuigt: *Mibi quidem antiquissimum Sepulturæ genus fuisse videtur, quo
apud Xenophontem Cyrus utitur.*

Vers-
schillen-
de ge-
woon-
ten van
't bezor-
gen der
lyken of
lyk-
plichten
Cicer
lib. de le-
g. 6.

Het bygeloof, de kaprice, de vrees van ontwyding en andere
hertstochten voerden vervolgen andere gebuiken in waar ontrent
men niet alleen by verschillende maar ook met de zelfde Natien
verandering heeft gezin. De Grieken, de Indianen en verscheyde
andere Volkeren lieten de hunne door het vuur verflinden, en ver-
gaderden de aschen in lykbussen. De Romeinen namen dit ge-
bruik aan na het voorbeeld dat hun Sylla gaf, welke voor zyn
graf den zelfden smaad vreesde, dien hy dat van Marius aangedaan
had. De Romeinen hadden het ook van aanvang gehad, en Numa
verbood het zyne te verbranden. De Perzianen in tegendeel het
vuur als een Zinnebeeld van de Godheid aanzieude, zouden heb-
ben gemeent een schelmsluk te begaan, zo zy een zo onrein ding,
als een lyk volgens het denkbeeld der Ouden was, daar aan te ver-
teren hadden gegeven. Evenwel verzekerden eenige Schryvers dat

Valer
Maxim.
lib 1 c.
Plin lib.
lib. 13
Cap. 13.

*Nicol.
Damas.
apud
Stobaeum
Serm.
120
Strab.
lib. 15.*

*Ammian.
Marcell.
lib. 19.
Erocop.*

*de Bello
Persico.
lib. 1.
Agathias
lib. 2.*

*Herodot.
lib. f. 3.
4.
Strab. lib.
14. Diod.
Sic. l. 4.*

zy hier ontrent van gevoelen verandert waaren , en dat zy ze in de laatste tyden deden verbranden.

Agathias en verscheyde anderen verhalen van hen , dat het hun niet vrystond hunne doden te begraven, voor dat zy die voor den honden en gieren hadden blootgesteld: en dat zy achtgaven hoe die dieren hen 't eerst aanpakten, om daar voorspellingen uit te trekken van hun eeuwig geluk of rampen. Dit is by de Gauren of Gebren noch gebruikelijk, die men meent dat daar van afstammen, zo wel als in Hyrkanien, daar men expres honden daar toe opvoed, die de Ouden *Graf-honden* noemden.

Wat de andere woester Natien aangaat, zy hadden haar verschillende manier van begraving, die noch vreemder waren.

Wy lezen by de Schryvers dat verscheyde Volkeren van Scythien en Indien hun ouders, als tot een zekere ouderdom gekomen waren, mestten, waar na zy ze den hals affneden; om 'er voor hun vrinden een maalyd van te bereyden; andere leyden hun zieken in de bosschen neer, latende hen aan de genade der wilde dieren over, die niet nalieten hen te verllinden en hun den honger en andere ongemakken van een zo wrede verlating te sparen. De Troglodyten besporteden hunne lyken; zy leydenze op den top van een berg, bonden hun een sien aan de voeten, en zetteden hun een geytehoorn op, en in dezen staat wierpen zy daar na met een hagelbui van stenen, tot dat zy ze in den afgrond hadden doen vallen, waar na zy huiswaarts keerden, lachende en vrolijk zynde over deze plechtigheid. De Icthyophagen wierpen al hun dode lichamen in de zee, als om dit element en de visschen, die hun tot eenig onderhoud gestrekt hadden, schatting te betalen. De Volkeren van Kolchos begroeven de Vrouwen en hongen de lyken der mans, in ossenhuiden genaait, aan de bomen op; die van Thracien, die op de geboorte van hun kinderen weenden, bewezen hun de laatste eer met allerly vreugdetekenen.

Schoon de Schryvers, die van deze gewoontens gesproken hebben, misschien waarheid hebben gezegt voor zo ver den grond en de wezentlykheid der zaken betreft, stel ik evenwel vast dat de meeste ongeloofbaar zyn, als men op enige omstandigheden let, die ons deze Volkeren veel woester voorstellen, als zy inderdaad waren.

In Amerika daar wy noch de meeste van deze gebruiken, of byna diergelyke, zien, ontdekken wy beweegredenen die eniger maten zachten en verbeteren 't geen deze gewoontens, op zich zelve aangezien, in den eersten opslag te ruw, en barbaars vertonen. 't Is waar dat 'er eenige Natien gevonden worden, die hun gryze Vaders doen sterven, gelyk ik reeds gezegt heb, maar zy geloven hun dienst te doen, en hen van de ongemakken van een ouderdom te verlossen, die de omstandigheden veel yffelyker maken als de dood zelfs: 't is waar dat 'er zyn die met de lyken hunner ouders galteren, maar het is onwaar dat zy ze in hun ouderdom omhals brengen, om het vermaak te hebben van zich met hun vlees te voeden, en daar een gastaal af te houden.

ze in

met hun
or den
en hoe
n uit te
Gauren
aftam-
laar toe

verschil-

an Scy-
n geko-
om 'er
leyden
ade der
aun den
te spa-
enze op
ten, en
zy daar
nd had-
ende en
wierpen
wiffchen,
te beta-
en hon-
nen op ;
veenden,

ken heb-
grond en
t dat de
den let,
nderdaad

hiken, of
ie eniger
, op zich
barbaars
den, die
eb, maar
kken van
yffelyker
de lyken
n hun ou-
zich met

Ee-

Een
 hebbe
 dit nie
 wel g
 glimpt
 te bez
 lieten.
 ben in
 zy by
 vrolyk
 niet be
 der ki
 oorspr
 dat de
 rikanen
 Zy zul
 van de
 houder
 hun de
 algeme
 is gew
 in " ,
 a. c.
 p. 100
 gen do
 In Z
 ner oon
 zegt he
 lang hu
 geraam
 dit gez
 andere
 neer zy
 zal.
 In M
 der Vo
 de lyk
 zy op
 De
 hun lyk
 hoog f
 de Fry
 De Iro
 Wilde
 en zy o
 wyze
 plaats
 ligcha
 weero
 boren

Eenige Natien van Zuider-Amerika, die noch de gewoonte hebben van de dode lichamen hunner vrienden op te eten, doen dit niet als uit een godvrucht, die om de waarheid te zeggen niet wel gegrond is, maar evenwel met eenige schyn van reden beglimpt is; want zy menen hun dus een veel eerlyker begravenis te bezorgen, als wanneer zy ze aan de wormen en verrotting overlieten. Kan ook zyn dat de oude Schryvers zich vergift hebben in het geen zy van de Volkeren van Thracien verhalen, dat zy by de geboorte der menschlichen weenden, en by hun sterfen vrolyk waren. Zy zullen vergift zyn geweest, zeg ik, om dat zy niet begrepen hebben dat deze tranen der ouders op de geboorte der kinderen een penitentie was en een godsdienstige oeffening, oorspronkelyk voor de zonden ingeltelt, gelykende na het gebruik dat de Tibareniers hadden, en noch hedendaags de Zuider-Amerikanen by het in de kraam komen van hunne Vrouwen hebben. Zy zullen van 's gelyken in de maling zyn gebracht ten opzichte van de Lyk-plichten, ziende de Volkeren van Thracien gattmaal houden, danffen en zingen: niet wetende dat danffen en zingen in hun denkbeeld en taal het zelve is als treuren. Men kan ook in 't algemeen zeggen dat het na allen schyn valsch is dat 'er eenige Natien geweest is, die in de dood van haar vrienden vermaak gelykt hebben, wy weten 'er hedendaags gene, of zy is zeer gevoelig over de daderies haren magen; goede vrienden, medeburgers, en alle de personen, die haar waard moeten zyn, voor al zo zy een ontydigen dood sterven.

In Zuider-Amerika ontveefchen enige Volkeren de lyken hunner oorlogsglieden, en de vrienden eten hun vleefch, gelyk ik gezegt heb, en na het zelve verteert te hebben bewaren zy een tyd lang hunne lyken met eerbied in hun Hutten, en zy dragen deze geraamtens in den slyd voor standaarden om, om hun moed door dit gezicht te ontsteeken, en schrik aan hunne vyanden in te blazen; andere laten ze in de aarde verrotten tot dat het verjaarde, wanneer zy hun nieuwe lykplichten bewezen, gelyk ik hier na zeggen zal.

In Noorder-Amerika houden de llinenzen noch het oude gebruik der Volkeren van Kolchos, begravende de vrouwen, en hangende de lyken der mans, in wilde ossen-vellen of van andere dieren, die zy op de jacht gevangen hebben, genaait, aan de bomen.

De Huronnen en enige andere Volkeren daar ontrent, leggen hun lyken in kisten, die op vier palen van tien of vyftien voeten hoog staan op de zelve wyze als Nikolaas van Damaskus zegt dat de Frygiers met de lyken hunner Priesters of Korybanten leefden. De Irokoizen, de Karaiben, de Brazilianen en de meeste andere Wilden volgen de gewoonte van de lyken ter aarde te bestellen, en zy oeffenen die, ten minsten ontrent de krygsglieden, op dezelve wyze als Cicero zegt, wier laatste woorden van de aangehaalde plaats zeer aanmerkenwaardig zyn; want niet alleen geven zy het ligchaam aan de aarde, de gemene moeder van alle menschlichen, weecom maar zy plaatzen het in de zelve gestalte, als een ongeboren vrucht in 's moeders schoot legt, *redditur cum terra corpus*.

Ge-
woon-
tens der
zuider
Ameri-
kanen:

Ge-
woon-
tens der
llinen-
zen in
noorder
Ameri-
ka.
Nicol:
Damasc.
apud
Staubenn
Serm.
120.

Et ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur.

Zy nemen zelfs zomtyds in acht 't geen Herodotus van de Nafamonen verhaalt, die dezelfde gewoonte hebbende van de lyken te begraven, hen in die gestalte stelden, voor dat zy den geest hadden gegeven.

Onver-
vaart-
heid op
de aan-
nade-
ring van
dedood.

Nademaal zy de dood met een geruster wezen aanzien als wy, hebben zy dat valsche mededogen en deze voor een Christen zo schandelyke beschroomtheid niet, van een stervende het gevaar waar in hy is niet te durven bekend maken, schoon 'er zyn eeuwig welzyn aanhangt, dat men 'er liever aanwagen wil als hem verschrikken. 't Gebeurt zeer dikwils onder deze Barbaren, dat men tegen een zieken zegt dat het met hem gedaan is, dat hy niet meer leven kan. Men meent hem zelfs te vertroosten, met hem als een getuigenis van de genegenheid, die men voor hem heeft, de kostelyke kleren en sieraden te tonen, die hy met zich in 't graf zal dragen; kleren en sieraden die dikwils al van voor lang met den zelfden yver en dezelfde tere liefde toebereyd zyn, die Penelope met zo veel vlyt aan het dood kleed van haar schoonvader Lääertes deed arbyden. De zieke is dikwils ook de eerste die zich opgeeft. Hy verkondigt het eerst zyn aanstaande dood aan zyn bloed-vrienden; hy doet zyn vrienden by een komen, hy onthaaltze om hun vaarwel te zeggen: hy geeft hun zelfs redenen van vertroosting in het verlies dat zy lyden zullen, en met de zelfde koele zinnen als iemand die zich tot een kleine reys vervaardigt, laat hy zich wasschen, smeren, beschilderen en by zyn leven in de gestalte pakken, die hy in het graf hebben moet. Hoe veel Europeanen zouden op dit droevig oogenblik op het zien van een diergelijken toefel van schrik sterven?

*Relation
de la
nouv.
France
pour l'an
1634.
cb. 4. p.
86.*

*Euripid.
in Alceft.*

Een oogenblik voor dat men het lyk in den kuil dompelt, snyd de ceremoniemeester hem op den kruin van 't hooft een lok hair af, die hy aan deszelfs naastbestaande geeft, gelyk vader le Jeune schryft. Deze daad is niet zonder geheim, zy was by de Heydenen geheiligt, die de haren aanzagen als den Hellschen Goden toegewyd, en die geloofden dat de stervende of dode niet konden ter helle dalen, zo zy door de offerande dezer eerstelingen daar niet toe ingewyd waren. Dit heeft Euripides aanleyding gegeven om Orcus of Charon in te voeren, welke zegt, van Alceitis sprekende.

„ Deze Vrouw gaat na Pluto's huis. Ik ga na haar toe om ze „ met den dolk in te wyden. Want ieder een, wie het ook zyn „ mag, die hier née de haren afgefneeden is, is een slacht-offer „ dat aan de hellsche Goden toegezegt is.

*Virgilius
lib. 4.
Æneid.*

Virgilius, na Euripides, versiert ook, dat Juno Isis na de stervende Dido afvaardigde, om haar de nootlottige hairlok, aan Proserpina toegewyd, af te snyden, zonder 't welke haar ziel zich niet van 't lichaam kon afscheyden; en zich aan den oever van den Stix vertonen. Tot de dieren toe die tot de offeranden geschikt waren, sneed men op het voorhoofd of tusschen de horens eenige haren af, die men de hellsche godheden, voor dat ze geslacht wierden, opofferde. Het schynt dat de Roomsche kerk in haren kinderen dat gebruik, dat de Heydenen hadden, heeft willen hey-

Na-
yken
had-

wy,
n zo
evaar
uwig
ver-
men
niet
hem
heeft,
in 't
lang
, die
onva-
te die
d aan
, hy
denen
zelfde
rdigt,
in de
Euro-
ierge-

, fnyd
k hair
Jeune
leyde-
en toe-
en ter
niet toe
Orcus

om ze
ok zyn
- offer

le ster-
n Pro-
el zich
an den
efchikt
eenige
eflacht
n haren
en hey-
li-

c

ligen,
dient
die vo
een vo
alle ha
't Is
voor a
kostely
vloed
met ee
gelyk
dingen
rustpla
ne vrin
zeer na
Cesa
gewag
gevaar
gebeur
gen, o
by mer
in niet
By
we hoe
van zy
ten van
waar a
ook el
bonden
gewyd
Deze
hoofst,
hun be
lukken
De
t'ennem
tuur be
ben ge
gevoer
Ter
op der
dat me
doet n
dat he
gene p
In c
gen t
ziet de
van h
was (

ligen, hebbende geordonneert, dat de geen die tot den Autaardient geschikt zyn, daar door de schering toe ingewyd worden, die voor hen het Zinnebeeld van een geestelyke dood is, en van een volkome en volltrekte verzaking van de aardische wereld en alle haar pracht.

't Is byna een zotheid van alle Natien geweest met de doden voor al zo het Vorsten of andere luiden van hoge geboorte waren, kostelyk huisraad, grote rykdommen, offerande, spyzen in overvloed te begraven of met hen op hun lyktafels te verbranden, met een woord al hun liefste zaken tot de slaven en vrouwen toe, gelyk dat noch in de Indien gebruikelijk is, als of alle deze dingen hun na de dood moesten dienen, en hun zielen tot de rustplaats toe verzellen. De Joden en Christenen zelfs hebben hunne vrienden eerbewyzingen aangedaan, die op de wreedheid na, zeer na by deze Heydenische gewoontens quamen.

Cesar maakt in zyn gedenkschriften van eenige dappere Gaulen gewag, die zich aan een groot Heer opofferden, en niet hem het gevaar van een goede of quade fortun liepen, zo dat indien het gebeurde dat hy omquam, zy zich alle met hem lieten ombrengen, of zich zelve na zyn nederlaag ombrachten, zonder dat 'er by menschen geheugen een gevonden was, die zyn woord hier in niet gehouden had.

Verhaal van Cesar van de Gaulen.
Cesar, de Bello Gallico lib. 3.

By de Natchez, en te Louisiana heeft de opperste, en het vrouwe hoofd (dat is te zeggen de moeder van den oppersten, of die van zyn moejen of zusters van moeders zyde, die volgens de wetten van de vrouwelyke regering aan het hoofd van de Natie is, en waar aan men de zelfde eer bewyft als aan het opperhoofd zelfs, ook elk een zeker getal van personen, die aan hun eveneens verbonden zyn, en waar aan zy in hun taal een naam geven, die toegewyd of opgeoffert betekent.

Deze personen verzellen altyd den oppersten of het vrouwehoofd, zy worden op hun kosten onderhouden, waken altyd op hun behoudenis, en nemen deel aan alle hunne gelukken en ongelukken.

De grootste ramp is de dood van die gene aan wien hun leven t'eenemaal verknocht is: want zo dra deze de schatting aan de natuur betaalt hebben, zyn zy ook genootzaakt te sterven. Zy hebben geen keur wat dood zy ondergaan willen, men moet het ingevoerde gebruik volgen, en in ceremonie sterven.

Terwyl dat het lichaam van den overleden man of vrouw noch op den steen aan den ingang van den Tempel ten toon legt, en dat men op het punt staat om een einde van de lykstaaf te maken, doet men deze ongelukkige slacht-offers een touw om den hals, dat hen alle vast houdt, en dat aan beyde de enden sterk door die gene getrokken word, die hen verworgen zullen.

In dezen staat beginnen zy een soort van zang en dans die eenigen tyd duurt, waar na men aan beyde de enden trekt en men ziet deze elendige schepzels sterven en hoe zy tot den laafsten snik van hun leven noch de kadans en de maat trachten te houden. Dit was (ten minsten voor zo ver men my verzekert heeft, want ik

spreek hier maar op het goed geloof van een Reyziger) de wet die onder hen ingevoerd was. Zedert dat de Franschen zich hier te lande nedergezet hebben belet men hen een zo ontmenschte offerhande ter uitvoering te stellen. Men kan wel begrypen dat de gene die tot een zo harden dienst verbonden zyn daar niet veel tegen hebben.

Gonzales Oviedo, Hist. de las Indias, l. 5. c. 3.

Gomara, Hist. gener. des Indes, liv. 1. decad. 3. l. 9.

Daar heerschte een diergelyk gebruik op de Spaansche Eylanden. Oviedo zegt dat na de dood der Hoofden, die hy *Caciquen* noemt, men met hen verscheide personen van beyde kunnen begroef, en in 't byzonder verscheide van hunne levendige Vrouwen, die haar roem in deze dood stelden, en zich inbeeldden dat zy hem in den Hemel of in de Zon verzelden. Lopez de Gomara verzekert het zelve, 't geen ook door Petrus Martyr bevestigd word, zeggende dat de *Cacique Bohucco* den tol aan de natuur betaalt hebbende, zyn zuster *Anacaona* met hem verscheide van zyn levendige Vrouwen wilde begraven, maar dat eenige *Franciskaner Munniken*, zich daar bevindende, zo veel met bidden uitwerkten, dat zy zich vergenoegde met er een enkelde te doen begraven, die voor alle andere den voorrang wilde hebben; deze was zeer schoon, zy schikte zich met haar beste sieraden op, en deed in het graf, eer zy er zich in liet sluiten, niet als een kruik water zetten, een brood van mais en een ander van kalfouw.

Wat de andere Wilden aangaat, schoon zy ontrent dit stuk dezelfde gronden hebben als eertyds de Heidenen, ik heb niet gehoort dat zy de wreedheid gepleegt hebben van perzonen te slachten, voor wie de gehele Natie behoorde in de bogt te springen, eer als dat zy den rouw door de menigte van slachtoffers zouden vermenigvuldigen. 't Is waar dat zy feest houden met de handen van den overleden, en dat wanneer zy een slaaf branden of ombrengen, die voor een van hunne doden gegeven is, en in zyn naam, zy zyn schimmen denken te verzoenen met hem te doen sterfen, gelyk wy gezegt hebben; maar op den begraafdag ziet men niets bloedigs noch afgryfselyks: zy leggen zelfs weinig van belang in de tombe of op de haar. De kleren die hy aan heeft, eenige kleine broodjes, een weinigje *sagamité*, zyn ketel, zyn tabakszak, zyn kalumet, een kawoerde vol olie, een weinig porcelein, een kam, wapens, verwen om zich te beschilderen, en enige andere diergelyke snuysteryen zyn al de voorraad, die hy mee na de andere wereld neemt.

Zy menen misthien den doden meer plaasier te doen met onder zyn levendige vrinden, en alle de perzonen daar hy eenige achtig voor gehad heeft, alles wat hem toebehoorde, en alles daer zy graag gezien hadden dat hy zelfs het genot van gehad had, ter verdelen.

Men zou zeggen dat al het slaven, al het zweten, al de handel der Wilden byna alleen geschiedde om hun doden te eren. Tot dien einde hebben zy niets te kostelyks. Dan verspillen ze de bever-rokken, hun koor, hun bylen, hun porcelein zo overdadig, dat men zou denken dat zy 'er geen werk ter wereld van maakten, schoon dit alle de rykdommen van 't land zyn. Men ziet ze zomtyds

tyd
rok
lyk
mak
edel
de
wo
voor
O
terw
dat i
vaar
testa
meer
hem
kunn
tot z
V
de an
volg
doet
de v
waar
De
stond
vlees
schri
Oudk
Be
nut f
ronn
ben.
van d
om h
sie, e
meen
zelve
de ge
men
gewe
koor
kan
van d
lende
le ee
dig i
alle
stenu
H
't ge

tyds in de strenge winters heel naakt lopen, onderwyl dat zy goerokken met bont, of van stof in hun kassen hebben, die zy tot de lykplicht schikken, ieder zich een punt van eer of van godsdienst makende, om in deze gelegenheden tot verquistsens toe prachtig en edelmoedig te zyn; zo dat men kan zeggen, dat niets klaarder by de Wilden in 't algemeen uitblinkt, ten opzicht van hun oude gewoontens, als de eerbied voor de doden, en het aandenken hunner voorouders.

Om deze kosten te helpen dragen, komen de magen en vrienden, terwyl het lyk noch in de hut ten toon staat, den doden dekken, dat is te zeggen, dat zy geschenken komen brengen om zyn uitvaart te eren. Deze geschenken maken als een gedeelte van het testament van den overleden uit, waar toe die van zyn hut het meeste byleggen, behoudende niets, zelfs niets van de zaken die hem toebehoorden, en waar van het gezicht hun droefheid zou kunnen verflimmeren; maar daar noch van het hunne by doende, tot zo verre, dat zy zich byna geheel uitputten.

Van deze geschenken worden zommige op staken gehangen, en de andere op den grond gelegd op tapyten, eerst in de hut; en vervolgens op 't kerkhof. Onderwyl dat men het lyk in 't graf schikt, doet een van de aanzienlykten, twee of drie voeten hoger staande als de vergadering, een uitdeling van deze godvruchtige legaten, wier waardy zeer hoog stygt, na mate van den rang des overledenen.

Deze uitdelingen waren by de Romeinen zeer gemeen, en bestonden in geld of in andere bruikbare waren, als koorn, wyn, olie, vleesch, zout; gelyk dat noch uit de Munten, Opschriften en Graf-schriften blykt, en andere gedenktekens die ons van de vervalde Oudheid noch overig zyn.

Behalven deze verquisting van geschenken, die den ontfanger tot nut strekken, geschied 'er noch een andere by de Irokoizen en Huronnen, die geen andere inzicht als een ydele eer schynt te hebben. Dit bestaat in een groten hoop koorn, dat men voor de deur van de hut gooit, en met voeten trapt, op dat niemand lust kryge om het op te rapen. Het minste voor een particulier is zyn provisie, en zo veel als hy in een jaar zou kunnen orberen. Ik heb gemeent deze omstandigheid niet te kunnen voorby gaan, om dat dezelve ons aanleiding geeft om te gissen, dat men eertyds deze zelfde gewoonte in zommige Fransche provincien gehad heeft, daar men noch voor de deur van gestorve luiden, wanneer zy getrouwt geweest zyn en een huishouding gehad hebben, een deel, wel geen koorn, maar stroo en kaf strooit, als een teken van de dood. Dit kan in der daad een overblyfel van enig oud gebruik zyn, waar van de godsdienst en de tyd het misbruik verbeterd hebben, stellende in de plaats van een nutte zaak die men uit bygeloof en ydele eer opofferde, den overvloed van dezelfde zaak die niets waardig is; zoo veel te meer om dat men 'er een zedeles kan uithalen, alle vleesch stro en hooi zynde, gelyk de Schrift zegt: *Omnis caro fanum*.

Hun graven zyn kleine huisjes in 't rond uitgegraven als putten, 't geen hun van de Ouden den naam van *Puticuli* deed geven. Men

Den dö-
den dek-
ken en wat
zulks
zegged
wil.

Dit was
by de
Romei-
nen al
in ge-
bruik:

Ezias
40. v. 5.

be-

*Rbodi-
gin, lib.
10 c. 12
Beschry-
ving
hunner
graven.*

bekleed ze van binnen van alle kanten met schorflen en naar het lyk ingezet te hebben, maakt men 'er een verwerk over byna met den grond gelyk van diergelyke schorflen en paen, die men met aarde en stenen tot een zekere hoogte opstapelt, 't geen deze graven ook de namen van *Agger* en *Tumulus* dede geven. Daar na sluit men dit gantsche ruim toe, bouwende daar een tent van schorflen of planken over heen, of wel men omringtze met staken, die men boven valt maakt, daar zy te zamen komen in de gedaante van een ronde spits of piramide; een zeer eenvoudige schets van het geen deze gedenktekens in hun eersten oorsprong waren, maar die de ydelheid der Natien naderhand in prachtige mausoleën deed verkeren, welke de tyd, die alles verblind, zo wel ver-teert als de lichamen die 'er in rusten.

By het graf voegt men de *Cippus*. Dit is een paal als een soort van een eerzuil, waar op, zo het een oorlogsheld is, men zyn portret en zyn dappere daden geschildert ziet, gelyk ik voorheen uitgelegt heb dat deze gedenktekens gemaakt worden: men doet 'er ook eenige van zyn wapens by, of een roeiriem: en zo het een vrouw is, hangt men er draagzelen aan of iets anders van haar huisraad.

Eindelyk om de plechtigheid van de begraaffenis door een volkomener gelykenis met de gewoontens der Ouden te eindigen, op de zelve wyze als men eertyds by het graf het schouwspel van een stryd van Kampvechters gaf, die hun oorsprong aan deze lykplechtigheid verschuldigt waren, en die men *Bustuarii* * noemde, na het graf zelfs; besluiten de Wilden dit lykfeest ook met een spel, dat niets wreeds en bloeddorstigs in zich heeft als de Romeinsche Kampgevechten. Een der Hoofden die het opzicht heeft over de plechtigheid werpt van het graf af midden onder den troep jongelingen, of stelt een van de sterksten zelfs een stok van een voet lang ter hand, dien alle de andere hem trachten te ontrukken, en dien hy zo goed als hy kan poogt te verweren. Even een diergelyke word onder de bende van jonge vrouwen en jonge dochters gegooit, die geen mindere krachten inspannen om hem te roven of om hem te behouden.

Na dit gevecht dat redelyk lang duurt en een aangenaam maar ernstige vertoning geeft, geeft men den daar toe gestelden prys aan die gene die de overwinning behaalt hebben, waar na ieder naar huis keert.

Men moet in het geen ik reeds gezegt heb acht gegeven hebben, dat 'er spelen in de oeffeningen van den godsdienst quamen. Ik heb reeds aangemerkt hoe er de Bezweerders eenige tot genezing van de zieken ordonneren; dit zyn lykspelen ter eeren van de doden. Aldus waren de plechtige spelen van Grickenland ter eere van hun halve Goden ingestelt, en wierden op het graf hunner Hel-

* *Calepinus. Bustuarii.* Gladiatores dicti sunt qui ante sepulchra in honorem defuncti digladiabantur.

Cicero in Pison. Si mihi cum filo Bustuario gladiatore & tecum & cum Collega tum decertandum fuisset.

het
pyna
men
deze
Daar
van
ken,
ge-
chets
aren,
auro-
ver-

foort
a zyn
rheen
a doet
et een
a haar

n vol-
n , op
an een
plech-
le , na
spel ,
einfche
ver de
jonge-
en voet
en , en
dierge-
ochters
roven

m maar
en prys
na ieder

hebben,
men. Ik
genezing
de do-
ter eere
hunner
Hel-

honorem

um Colle:

e

Helden
eersten
Scho
hebben
mitschie
riche va
wende
met zic
te voet
oeffener
vette ce

De b
van Zui
uitgedel
te hebbe
is in de
gen de
gezicht
pen om
mans pl

Dan b
in over
ten van
beeld fr
ene han
ze te ve
wenen.
een plan
Daarna
den op
kuil in
ne hutte
van een

By al
niet eve
zien van
ook hun
dadiger
het leve
men.
van der
zelfde v
zelve
gen die
storven

Onbe
looshei
Reysbe
stuurver
verfche

Helden geevrt : dit kan tot een bewys strekken dat de spelen hun eersten oorsprong aan den Godsdienst verschuldigt zyn.

Schoon de gene die van de oude lichaams-oefeningen gehandelt hebben, van deze oefening des handbooms niet gesproken en misschien dezelve niet gekent hebben, geeft Salustius ons daar bericht van, zeggende van den groten Pompejus, dat hy zich gewende om een zo groot man te worden als hy naderhand wierd, met zich in 't springen met de vlugsten, in 't lopen met de rapsten te voet, en in den handboom te ontrukken met de sterksten te oeffenen: *Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis veste certabat.*

Salust.
apud Vo-
getium
de remi-
litari. l.
1. c. 9.
p. 3.

De begraafing is gelyk ik gezegt heb, byna by alle de Volkeren van Zuid-Amerika in gebruik. Hun graven zyn ook in 't rond uitgedelft, en na wel het lichaam van den overledenen gesmeert te hebben, zet men hem in zyn hamak bewonden in dit graf. Hy is in de gestalte van een zittent mensch, hebbende de benen tegen de dyen gebogen, de elbogen tusschen de benen, en het aangezigt op zyn handen gebogen. Voor dat zy het lichaam toelulpen omringen de vrouwen de kuil, zittende op haar hurken: de mans plaatzen zich achter haar in de zelfde gestalte.

Gestalte
van den
doden
in 't graf
by de
Zuid-
Ameri-
kanen.

Roche-
fort.
Hist. mo-
rals des
Anilles,
l. 2. c.
24.

Du Tur-
vre, Hist.
Nat. des
Anilles.
Traité 7.
c. 1. § 12

Dan beginnen de vrouwen haar jammerklachten, storten tranen in overvloed; en geven yffelyke gillen, die bequaam zyn om herten van steen door te dringen. Hare mans huilen op haar voorbeeld snot en quyl, maar zonder geraas; zy omhelzen haar met ene hand, en leggen de andere dikwils over haar armen, als om ze te vertroosten, of om ze te vermanen dat zy voortgaan met wenen. De jammerklachten opgehouden zynde, legt een man een plank op de kuil, en de vrouwen dekken ze met aarde toe. Daarna branden ze offerande, en al het huisraad van den overledenen op het graf. Zo het een vader des huisgezins is, word de kuil in zyn eige hut gemaakt, de andere worden of ter zyde hunne hutten of in hun tuinen begraven, en zy hebben de gewoonte van een kleine tent over het graf te maken.

By alle de Volkeren waren de lykplichten voor alle menschen niet even eens; men oefende 'er meer of min na den rang en aanzien van de perzonen. De godsdienst en het burgerrecht hadden ook hun eige wetten. Het menschelyk gerechte beroofde de misdadigers van de begraafenis, en het was genoodzaakt op hen na het leven te woeden, om schrik voor de misdaden in te boezemen. Door een wet van Numa was het verboden de gene, die van den blixem getroffen waren, de lyk-eer aan te doen. Op de zelfde wyze woedde men tegen die gene, die de handen aan zich zelve gelegd hadden. Men droeg zich ook verscheydentlyk tegen die gene, die in den oorlog op zee, en in vreemde landen gestorven waren.

Onbegraven te blyven is by de Amerikanen een teken van eerloosheid, en een wrede straf. Daar waren wetten, zeggen onze Reysbeschryvingen, voor de kinderen die kort na hun geboorte stierven; en het schynt gewis dat zy 'er ook andere hadden, voor verscheyde gelegenheden, waar van dit een voorbeeld is ten op-

zicht van die gene die in de sneeuw doodgevroren waren, en van die gene die het ongeluk hadden gehad van te verdrinken.

Dan geloofden zy dat het gantsche land met verwoesting gedreigt wierd, en dat de Hemel vergramt was. Hierom vergaten zy niets om hem te bevredigen. Zy zochten het lyk zorgvuldig op, en zo zy zo gelukkig waren van het te vinden, was 'er een talryke toevloeying uit alle de dorpen, als voor een zaak waar in de gantsche Natie belang had: men vermeederde het getal der geschenken, en men verdubbelde de maaltyden. Het lyk wierd vervolgens op de begt afplaats gebracht, en op een verheve mat gelegd, aan welkers eene zyde men een kuil maakte en aan de andere een groot vuur, als tot een soort van offerande, waar van het dode lichaam het slacht-offer moest zyn.

Ondertusschen omringden de zalvers, of jonge luiden, die tot dezen dienst geschikt waren, het lyk, en sneden 'er met messen de vleeschachtige partyen af, die voor heen door een ceremonie-meester, of misschien door een priester afgetekent waren. Deze brokken vleesch wierp men in 't vuur, na mate dat men ze afsneed. Vervolgens openden zy het lyk, en haalden 'er alle de darmen uit, die ook ten prooi van de vlammen waren, waar na zy dit gevilde lyk in de kuil, die 'er voor bereyd was, leyden.

Ondertusschen deden de jonge vrouwen, waar onder zich ook de bloedvrindinnen van den overleden mengden, als een soort van omgang, en draaiden om deze jonge luiden, die zy vermaanden van zich wel van dezen droevigen dienst te quyten, en zy staken hun porcelein-korrels in den mond, als tot een beloning voor hun godvruchtige wreedheid. Indien men deze plechtigheid vergat, zagen zy alle de rampen die hun in 't vervolg mochten overkomen, als een straf van den hemel aan.

Thomas Fuller meent dus twee plaatzen uit de H. Schrift rakende Säul en zyne kinderen over een te brengen. De een is in het 31. Hoofdstuk van het eerste Boek der Koningen, daar staat dat de dappere mannen van Jabés Galaad hen van den muur van Bethsan, daar zy opgehangen waren, wegnamen, en hen na Jabés voerden, daar zy ze verbrandden, en hun beenderen in het bosch begroeven. De andere is in het tiende kapittel van de eerste Paralipomena, 't welk alleen zegt, dat zy hunne beenderen onder een eikenboom begroeven, die te Jabés Galaad was. „ De krygs-knechten van Jabés Galaad, zegt deze Schryver, trokken by „ nacht uit en over den Joordaan, voerden de lyken van Säul en „ zyne kinderen weg, na hun woonplaats toe, verbrandden hun „ vleesch, en begroeven de beenderen aan den voet van een eikenboom, die dicht by de stad stond. „ Ik weet niet op wat gezag hy steunt om een diergelyke uitlegging te maken; misschien zou men kunnen zeggen dat zy de gewoonte hadden van de lichamen uit te drogen, met ze boven een vuur te leggen, gelyk wy gezegt hebben dat men met de Caciquen op het Spaansche Eyland leefde.

De Irokoizen, de Huronnen en de meeste Natien die een verblyvende plaats hadden, hebben gemene kerkhoven by hunne dor-

Ibom.
Fuller in
Puzab
sigt of
Palestin.
l. 1. c. 2.
p. 32.
ed. Lond.

dorpe
Vran
van h
ten o
hutte
volge
welk
trakte
de Na
den e
Th
breeu
verki
het v
beeld
Wy h
den h
len 't
renty

't l
eiken
lykhe
De
en de
woor
geme
dien
verfo

't V
licha
zelfs
van
bew
drie
deel

dorpen. Onder de Natien die op de hooge Landen van Nieuw-Vrancyk wonen, worden personen gevonden, die de lyken van hun bloedvrienden en luiden die hun waard zyn hebbende laten drogen, dezelve weer opdelen, en ze zorgvuldig in hun hutten bewaren, hier in ook het voorbeeld der oude Egyptenaren volgende, die hen aan hun schuldeiffchers in bewaring gaven; welke met deze panden veiliger waren als zy met de beste kontrakten zouden geweest zyn. De Algonkynen en de omzwerende Natien begraven hun lyken in de bosfchen, aan den voet van den een of anderen groten boom.

*Diodor:
Sic. l. 1:
p. 59.*

Thomas Fuller geeft dat het een punt van den Godsdienst der Hebreuwen was, hun begraafplaats aan den voet der eikeboomen te verkiezen; om dat deze bomen in den winter dood schynende, in het voorjaar schynen te herleven; 't geen hy wil dat een Zinnebeeld van de opstandinge der doden op den dag des oordeels is. Wy hebben voorbeelden genoeg, dat de Heidenen in de eerste tyden het zelfde deden. Ik zal my vergenoegen met hier aan te halen 't geen Virgilius van het graf van Dercennus, Koning der Laurentyners, verhaalt.

*Thom;
Full. loc.
cit.*

*Virg. Æ.
neid. l.
xi. sub
fine.*

Fuit ingens monte sub alto

Regis Dercenni terreno ex aggere bustum

Antiqui Laurentis, opacâque ilice testum.

Beneden en omtrent

Een hogen steenberg lag de Koning van Laurent,
Zyn over oude stadt, Dercennus, buiten kommer,
Beflupt met aarde in 't graf, bedeckt met eikelommer.

VOND.

't Is misschien waarschynlyker dat het van die altyd groenende eiken waren, die een natuurlyker Zinnebeeld van de onsterfelykheid konden zyn.

De lykdiensten die men in alle tyden den doden bewezen heeft, en de zorg die men droeg om nergens in tegen de ingevoerde gewoontens te zondigen, hebben geen anderen grond gehad als het gemene gevoelen van alle Natien, dat 'er de zielen om leden, indien men in de minste zaak, die men meende aan hun uitvaart verschuldigt te zyn, miste.

ZESDE HOOFTSTUK.

't **V**Alt wat moeielyk een recht bezef te krygen wat de Ouden voor een gevoelen aangaande de zielen, na dat zy uit het lichaam gescheyden waren, hadden. Zy schynen 'er twee in de zelfde persoon onderscheyden te hebben, eene die op den oever van den Stix dwaalde, tot dat men de laatste plichten aan het lyk bewezen had, waar na zy den vloed overtrok; zy wierd door drie vreesfelyke rechters, Minos, Eacus, en Rhadamantus geoordeelt; zy leed de straf die op haar misdaden paste, in de verichey-

Gevoelen der Heydenen aangaande de zichimmen.

I I. D E E L.

C c 2

de

de trappen van de Hel, of ontving een beloning na haar verdiensten in de Elifsefche Velden, of zelfs in de Hemelen, wanneer haar dappere bedryven haar tot den rang der helden en halve Goden verheven hadden. De andere ziel was zo wezentlyk niet, zy was niet als de fchaduw en het beeld van de eerste: zy hielt haar verblyf in 't graf, of waarde daar dikwils rontom, en kon door de bezweringen gemaklyk opdagen; zy vertoonde zich van zelfs aan verfcheyde perfonen, voor al aan de bloedmagen en vrinden; zy verfchrikte hare vyanden, fpielende voor hellsche razerny, en zy verdween als een damp, wanneer men haar meende te pakken.

Homer.
Odyff. l.
xi. v.
601.

Lucret.
lib. 1: p.
4.

Andere in tegendeel plaatzen in de hel niet als de fchim en het beeld. Aldus doet Homerus Ulyffes zeggen, dat hy de fchim van Herkules in de Elvfeefche Velden heeft gezien, maar dat hy zelfs in den Hemel was, daar hy het feest der Goden bywoonde. Lucretius verklaart zich hier ontrent zeer uitdrukkelyk, wanneer hy zeg dat Ennius in de moerassen van Acheron Tempels heeft verciert, daar onze lichamen en zielen nooit komen, maar alleen eenige fchaduw en die uitermaten bleek zyn.

*Esse Acherusia Tempa
Ennius aeternis exponit versibus Edens,
Quo neque perveniunt animae, neque corpora nostra
Sed quaedam simulacra modis pallentia meris.*

Ovidius, in eenige verzen die men op zyn rekening zet, onderscheyd vier zaken in de mensch, die na zyn dood van een fcheyden. De fchimmen, het vleesch, de fchaduw en de ziel. Het graf befhuit het vleesch of lichaam; de fchaduw zwiert om het graf, de fchimmen dalen ter helle, en trekken den Stix over, de ziel vliegt na de fтарren.

*Bis duo sunt homini, manes, caro, spiritus, umbra.
Quatuor ista, loci bis duo suscipiunt.
Terra tegit carnem, Tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, spiritus astra petit.*

Ondertuffchen gebruiken de Dichters volgens hun gewoonte zonder onderscheyd de woorden van fchimmen, fchaduw en beeld, als of zy van de zelfde betekenis waren.

Wat 'er van hun gevoelens zy, die millichien niet al te klaar waren, het staat vast dat zy noch iets in het graf vercierten, zelfs na dat zy 'er het lichaam met alle gewoonlyke plechtigheden in befloten hadden, om de ziel in rust te stellen; 't zy dat het de geboorte-geesten waren, die het opzicht over zyn leven gehad hadden, en die zich noch om en by het lyk hielden, gelyk de slang die Virgilius uit het graf van Anchifes doet komen, en daar weer in kruipen, na van alle de offerfpyzen geproeft te hebben, die Eneas op de verjaring van zyn vaders dood daar offerde; 't zy dat het foorten van godheden waren, onder den naam van *Dii Ma-*

Ma
die r
V
fcher
fchir
hoon
van
ten,
hard
te be
Da
door
lia *
rie g
daar
bloen
kuiltj
melk
te in
men r
Da
te we
fprek
verko
De
men
eerbie
Griek
Krete
den
noch
vyand
fleep
jen,
Troja
dere,
het f
dappe
De
die g
geruf
ven t
zaakt
veel
genp
*
omnis
+
violaf

Manes .bekent , gelyk men noch uit de Opfchriften *Dis manibus* , die men op alle de lykbuſſen zette , ziet .

Volgens dit gevoelen , had de ſchrandere godvrucht der menſchen hen vele en onderscheyde manieren doen uitvinden , om de ſchimmen een volmaakte ruſt te verſchaffen , en dezelve voor den hoon der levendigen te dekken . Niet alleen verzuimden zy niets van 't geen voor de lykſtaaf en om de zielen in het graf te ſluiten , gelyk zy het uitleidden , voorgeſchreven was , maar zy volhardden noch eenigen tyd met daar zekere lykdiendienſten en eer aan te bewyzen .

Daar waren 'er twederlei , de eene wierden door het gemeen of door de gehele maagſchap bewezen , en men noemde ze *Parentalia* * . De andere wierden door partikulieren gepleegt , en *Inferiae* genaamt . In beyde deze plechtigheden zuiverde men het graf ; daar men de ſtruiken en doornen afrukte ; men bekrante die met bloemen , en na de ſchimmen bezworen te hebben , goot men in kuiltjes , die expreſ hier toe gemaakt waren , ſchalen met wyn , melk , en 't bloed der offerdieren ; men wierp er bonen en groente in , daar men zich inbeeldde dat de zielen haar deel van quamen nemen .

Daar waren ook dagen tot deze godvruchtige plichten geſchikt , te weten de dertigſte en de verjaardag , zonder van die gene te ſpreken , die ieder uit genegenheid en tedere liefde noch daar toe verkoor .

De begraafplaats was om deze reden een geheiligde plaats , die men zonder misdaad niet kon ſchenden , en daar de vyanden zelfs eerbied voor hadden † , ten zy dat het Barbaren waren , gelyk de Grieken zelfs in de eerſte tyden waren . Homerus , Dictys van Kreta , en Dares de Frygier verſchaffen ons verſcheyde voorbeelden van de gruwelyke woeltheit hunner Heiden , die hun haat noch na de daad voortzettende , noch op de lyken van hun dode vyanden woedden , en hun alle foort van ſmaad aandeden . Zo ſleepte Achilles ſchandelyk het lichaam rontom de muren van Trojen , en zo valt 'er een van de hevigitte gevechten voor tuſſchen de Trojaners en Lyciers van de eene kant , en de Grieken van de andere , waar van de eene het lyk van Sarpedon wilden hebben , om het ſmaad aan te doen , en de andere wonderlyke voorbeelden van dapperheid gaven , om het voor deze ſmaad te dekken .

De beweegredenen van Godsdienst altyd niet genoeg zynde om die gene te wederhouden die 'er geen hebben , of om die gene geruſt te ſtellen die reden hadden om voor de ontwyding der graven te vrezen , waren de Ouden , om daar in te voorzien , genoodzaakt geweest daar wachten by te zetten , die ze beſchermden , veel minder tegen de vyandlykheden van de krygslui hunner tegenparty , als tegen de ſchuldeiffchers , de tovereffen en de dien-

Cc 3 ven

* *Cicero 2. de legibus* . Inferiae privatae sunt ferus , parentalia publicae , atque omnis parentatio a civibus aut incolis festo colebatur .

† *Cicero 3 de legibus* . Poena fuit Solonis lege constituta si quis bustum aut violasset aut dejecisset .

Dagen , tot deze godvruchtigheid geſchikt .

De begraafplaatsen waren geheiligde plaatsen .

Iliad . 22 v. 390 .

dien-
neer
Go-
t, zy
haar
door
zelfs
den;
t, en
kken.
n het
n van
y zelfs
Lucre-
ny zeg
t, daar
hadu-

onder-
ſchey-
l. Het
om het
er , de

woonte
n, beel-

te klaar
n, zelfs
neden in
het de
n gehad
elyk de
en daar
hebben ,
de; 't zy
van Dii
Ma-

Apulejus
Meta-
morph. 2

Gevoe-
len der
Ameri-
kaan-
sche
Volke-
ren we-
gens de
zielen.

ven. Apulejus heeft hier over een zeer schone plaats in het tweede boek van zyn Herscheppingen, die men kan nazien.

Dit is noch hedendaags het gevoelen der Amerikaansche Volkeren; zy denken dat de zielen der dooden zich haasten om zich na het land van hare Voorzaten te begeven, van waar zy het niet zullen wagen weerom te komen, om dat men te veel op den weg, dien men gaan en komen moet, uit te staan heeft.

Ondertusschen verzinnen ze noch iets dat der zelve plaats in de graven vervult; zy meenen ze in de dwaallichtjes van hunne kerkhoven en moerassen te zien, en verhalen 'er zo veel verschyningen van, als de oude wyven gemeenlyk by het spinrokken gewoon zyn te vertellen.

Zo dra de ziel uit het lichaam is, houden zy op daar de namen aan te geven, die zy ten tyden van de vereniging hadden. De Huronnen en de Irokoizen noemen ze *Esken*, dat al de betekenis van schimmen, schaduw, beeld, enz heeft, die de Ouden haar toegelegd hebben.

Relat. de
la nouv.
France
part Ier an
1636. 2.
part. 2.
p. 146.

Vader Brebeuf verhaalt, dat hy een oud Huron gevraagd hebbende, waarom zy aan dorre en lang uitgedroogde lichamen de namen van *Esken* of *Hatiskenn* gaven, die niet als de zielen kunnen betekenen, uit deszelfs antwoord befloot, dat zy zich inbeelden dat wy twee zielen hadden, alle beyde verdeelbaar en stoulyk, en evenwel alle beyde redelyk: dat de eene op het sterfuur van het lichaam scheidt, en evenwel op het kerkhof tot het doofseft blyft, waar na zy in een Tortelduif verandert, of volgens het gemeenste gevoelen recht uit na het land der zielen gaat; de andere is als aan het lichaam verknocht, en onderrecht, om zo te spreken; het lyk blyft in het graf na het seest, en komt 'er nooit uit, ten zy dat ze weer op nieuw gebaart word, en dat het bewys van deze zielsverwiffeling de volmaakte gelykenis was, die eenige levendige personen met andere hebben die voor hen gestorven zyn.

De denkbeelden van de oude Godgeleertheit zyn zo verwacht eer zy tot onze hedendaagsche Wilden zyn gekomen, dat het byna onmooglyk is iets zekers uit hun zeggen te besluiten. Ieder een brengt hier omtrent zyn eige herssen-schimmen te berde, en verhaalt de zaken op een gants verschillige wyze als andere.

In deze herschepping van de ziel in een Tortelduif of Ringelduif (want zy kennen geen andere Tortelduiven) ontdek ik noch een overblyfzel van de zinnebeeldige Godgeleertheit, waar in de duif het Zinnebeeld van de ziel of geest by de Oosterliche Volkeren was, en de ziel zodanig uitbeeldden, dat zy de gewoonte hadden van de gedaante daar van op de *Cippi* of spitzen van al hunne graven te stellen, of wel een Witje, dat ook het zinnebeeld van Psyche, dat is te zeggen de ziel, was. Zomtyds zette men deze figuren by malkander, gelyk men noch op enige lykbusfen ziet.

Wat deze soort van nieuwe geboorte aangaat, waar van Vader de Brebeuf spreekt, deze stellen zy weinig anders als in de Kinderen, dien de dood byna geen gebruik, of weet van het leven heeft overgelaten; om deze reden zyn zy gewoon deze aan de kant van de wegen te begraven, met verbeelding dat hun dwalende

Ziel

Ziel, in den schoot van enig voorbygaande Vrouw zou kunnen varen.

In gevolge van het algemeen gevoelen dat'er noch iets in de graven overblyft, houd de gantsche natie dikwils een feest om de Doden te bewenen, die van 't eene Dorp begeven zich na 't ander, om daar deze lykdiensfen te helpen plegen. De Buren en Bontgenoten verzuimen ook deze plichten van welvoeglykheid en beleeftheid niet.

De partikulieren gaan van 's gelyken zeer dikwils na het graf om daar hun tranen te vernieuwen, daar de Romeinen eertyds wisten derzelver afschen mee te besproeien, door gaten die zy in hun lyk-busschen gemaakt hadden. Zy wieden het kruid uit dat'er op groeit. Zy brengen'er dikwils Koorn, en Sagametté op, dat zy'er door een klein venster op werpen, dat men expres in de hût van planken of schorssen maakt, die tot een Mausolé verstrekt. Na eenige maenden openen zy op nieuw het graf, om te zien of het ligchaam noch in goeden staat is, en om nieuwe kleren in plaats van die te leggen, die reeds verrot zyn, eindelyk, nademaal de Ziel zodanig niet aan haar graf verknocht is, of zy komt'er zomtyds wel eens uyt, om daar omtrent te waren, en weer tot de plaatsen te keren, die zy in 't leven dikwils bezocht heeft, werpen zy dikwils offeranden op het vuur van hunne haartsteden. De Moeders boven al, die de dood haar kinderen in de eerste jeugt ontrukkt heeft; laten niet na van tyd tot tyd melk uyt haar boezem te drukken, en die in 't vuur of op het graf te plengen voor hare kinderen die aan de borst gestorven zyn.

De Volkeren van Florida deden hunne Kerkhoven bewaken, en toen Fernand de Soto daar quam, vond hy een Spanjaard die door de Wilden tot slaaf gemaakt was, en die verheugt zynde menschen van zyn landaart te zien, hun onder zyn avonturen vertelde, dat een van zyn grootste plagen was, dat hy tot bewaring der dode lichamen op het kerkhof was gestelt geweest tegen de wilde dieren, die dezelve 's nachts quamen opgraven, en daar hy byna zelfs van was verslonden geworden. Deze voorzorg kan goed zyn tegen de beesten, of tegen zulke die'er als comdia komen om bezweringen te doen, maar zy kan niet helpen tegen de krygs- vyanden, die zomtyds in dat land op de lyken hunner vyanden woeden, 't geen als de grootste boosheid en verbittertheid word aangezien. 't is noch niet vele jaren geleden dat de Natien die oorlog voerden tegen de Tionnontaten, dat Hurons zyn die in het naauw van de Straat wonen, der zelve graven ontwyden, de beenderen verstrooiden en ze aan bomen ophongen.

Ik weet niet dat de Irokoizen ooit hun Slaven op de graven hebben doen waken. Maar zy zyn altyd zeer godvruchtig omtrent hun doden en graven geweest. Evenwel zedert de aankomst der Europeanen, en den groten handel dien zy door de mengeling der Natien dryven, behalven dat zy omtrent het porcelein, dat zy in de graven sloten, veel kariger zyn geworden, heeft het gebrek, dat zy'er in 't vervolg van gehad hebben, eenige partikulieren die niet al te schroomachtig waren, genoodzaakt in de afschen hunner

*Relat. de
la nouv.
France
pour l'an
1634.
ch. 2.*

*Garcin
Juffe,
Hist. de
la Florid.
l. 2 c. 2.*

Voor-

Voorvaderen te wroeten, om 'er dit verdoofde en half versleten porcelein uit te halen, dat men noch kennen en onderscheyden kan; zo dat dezelfde gierigheid, die in Europa en Aziën de begraaftplaatsen der Koningen heeft doen ontwyden, waar in men grote schatten meende te vinden, deze elendige Volkeren de schuilplaatsen hunner doden heeft doen schenden, om 'er deze bagatellen uit te halen, die in onze ogen verachtlyk schynen, maar by hen van meerder waarde zynde hun gierigheid opwekken, gelyk het goud de onze ontsteekt.

De overwinnaars van Peru en Mexico ontwyden de graven.

De onverzadelyke gretigheid der overheerders van Peru en Mexico, deed hen dus alle de oude begraaftplaatsen der Indianen ontwyden, met hoop van daar onnoemelyke schatten te zullen vinden, die men de gewoonte had van daar met de lyken te begraven. Zo dra zy ze geopent hadden traptten zy de lichamen verachtlyk met den voet, en wierpen ze ten prooi der wilde dieren.

De Indianen waren hier over in de uiterste wanhoop, en niet tegenstaande den hevigen druk daa zy als van overftelpt waren, door deze ontwydingen te zien, konden zy zich niet onthouden, zeggen de Schryvers van die tyden, van deze godloze menschen ootmoedig te smeken, dat zy toch de rykdommen, daar zy zoo happig na waren, wel van de affchen hunner Voor-Ouderen zouden onderscheyden, die hun van geen nut konden zyn: dat zy wel mochten varen, met het goud ende juwelen, waar van hunne graven vol waren, maar toch de dode lichamen op hun rustplaats laten, om hun vereniging met de ziel ten tyden van de opstanding niet te zwaar en ongemaklyk te maken, met de beenderen hier en daar te strojen, zonder enige eerbied voor hunne schimmen te hebben.

Gomarus, Hist. Gener. de las Indias, l. 5. c. 17

't Zy Godsdienst, 't zy eerbied voor de overledenen, 't zy inzicht voor hunne vrinden, het is niet meer geoorlooft een dood mensch by een van de namen te noemen, die hy in zyn leven voerde; en al de gene, 't zy mans of vrouwen, die diergelyke namen hadden, zyn genoodzaakt die neer te leggen, en andere aan te nemen, 't geen op de eerste maalyd geschied. Deze namen blyven als met het lyk begraven, tot dat de rouw verdwenen en verdooft zynde, het den vrinden behaagt den boom weer op te beuren, en den doden te doen herleven.

Op myn aankomst in St. Louis, oordeelden de Zendingen, dat om my aanzien te geven, ik den Wildemans naam van den overleden Vader Bruyas, een beroemt Zending, en die zeer wel by de Irokoizen was gezien geweest, onder welke hy vele jaren had doorgebracht, weer moest opbeuren. Hy was eerst vier maanden van te voren gestorven, en dit was de boom volgens hunne gebruiken wat te vroeg opgerecht; ook wanneer zy misnoegt waren verweten my verscheyde, dat ik hun ongelyk had aangedaan, met den naam van hun Vader aan te nemen; evenwel lieten zy niet na my als een anderen Vader Bruyas aan te zien, om dat ik in alle zyne rechten getreden was.

't Is een van de gevoeligste affronten die men een Wildeman aan kan doen, hem van zyn dode vrinden te spreken; men brengt hun

denk-

denk
zelfs
naam
merk
en op
tuus e
schree
ving
verlat
He
en ge
duren

DE
dere b
gegro
lyk ge
valt te
dikwi
wetten
stellen.
De
zyn h
vende
aan de
foort
overle
bende
dat zy
flierve
De
varen,
Deute
algeme
lykfte
zy de
zullen
zo zyn
len wo
zal die
verlies
De
van ro
is te z
schore
alinee
of te

denkbeeld niet als in tyden van nood te binnen, en dan moet men zelfs voorzichtigheid gebruiken. Want behalven dat men den naam van den overleden niet durft noemen, gelyk ik reeds aangemerkt heb, durft men zelfs niet vlot uit zeggen dat hy dood is; en op de zelfde wyze als men by de Romeinen in plaats van *Mortuus est* moest zeggen *Vixit, Abiit fuit*, gelyk men op de lykbusfchen fchreef, moet men zich van 'sgelyken by hen van een omfchryving bedienen, en zeggen by voorbeeld: de grote Kapteyn die ons verlaten heeft, dien wy bewenen, enz.

Het denkbeeld van den doden verdwynt evenwel niet met hem, en gelyk men een tyd lang enige Eerbewyzingen aan zyn graf doet, duren de rouw en jammerklachten ook een geruimen tyd.

Z E V E N D E H O O F T S T U K .

DE Rouw een teken van de wederzydsche liefde zynde, die'er tuffchen perfonen die door het bloed, de vrindfchap, of andere banden verknocht zyn, moet als een plicht, die op de natuur gegrond is, aangezien worden. Alle de natien hebben die zo redelyk gevonden, dat zy genoodzaakt zyn geweest die in hun wetten vast te ftellen. Maar nademaal daar in gelyk als in andere zaken, dikwils overdaad of ydele eer gepleegt wierd, hebben dezelfde wetten door de regels van moeten voorfchryven en palen hier in ftellen.

De wezentlykste Wet en het duidelykste teken van rouw was zyn haeren te laten affnyden, want gelyk men de doden of ftervende tot het graf inwydde, met hun de hairen af te snyden, die aan de helfche Godheden toegeheiligt waren; was het ook een foort van inwyding en geestlyken dood voor de perfonen, die den overleden het naaft beftonden, en die rechtvaardige redenen hebbende om hem te bewenen, betuygden dat het aan haar niet stond dat zy hem niet volgden, en dat zy zo veel het in haar macht was flierven.

De Joden hadden dit gebruik van het Heydendom niet laten varen, ondanks het verbod van de Wet, in het 14. Hoofdstuk van Deuteronomium uitgedrukt. Hierom wanneer God hen met een algemene verwoefing door de Profeten doet dreigen, is het yllelykste teken dat hy hun van hun fchande geven kan te zeggen, dat zy de zakken om hun lendenen zullen gorden, en dat alle hoofden zullen kaal zyn, gelyk ook dat hyze zal doen omkomen, en dat hy zo zyne plagen over hen zal laten gaan, dat zy niet begraven zullen worden, dat menze niet zal bewenen, en dat'er niemand zyn zal die tot een teken van den rouw, dien natuurlyker wyze hun verlies veroorzaken moest, zyn hairen zal affnyden.

De II. Schrift merkt aan dat de Heydenen zich tot een teken van rouw over de doden de hairen tuffchen de ogen affneden, dat is te zeggen aan het voorhoofd; miffchien waren'er die zich geheel fchoren, maar het is veel waarfchynelyker dat men'er maar weinig affneed, en de reft achteloos liet hangen, zonder ze te vlechten of te ftrikken, gelyk Virgilius van de Trojaanfche Vrouwen zegt.

van den Rouw.

Het haif affnyden was by de ouden het duidelykste teken van Rouw.

Dent. Cap. 14. vs. 1.

Ezech. 7 v. 18.

Dent. 14 vs. 1.

Et circum Iliades crinem de more soluta.

Virgil.
Æneid.
3. v. 65.

Daar waren 'er die hun lokken aan hun vrienden opofferden, en dieze hun in de handen gaven, wanneer menze begroef of op de houtmyt ley om te verbranden. Zo geeft Achilles zyn lokken, die zyn Vader Peleus aan den vloed Sperchius toegewyd had, veronderstellende dat hy weer in zyn Vaderland zou keren, Patroclus in de hand.

Homer
Iliad 23.
v. 152.

Men
bestroi-
de zyn
hoofd
met
afsch, en
omgor-
de zyn
lenden
met een
hairen
zak.

Men bestrooide ook zyn hoofd met afsch, en omgordde zyn lenden met een haeren zak, dat is te zeggen met een ouc' verplet en duister verwig kleed, om door deze achteloosheid van zyn gantsche lyf een zeer hevige droefheid uit te drukken, die nergens anders omdenkt. In dezen staat ging men op den grond, op beeste huiden zetten, men mengde affchen onder zyn spys, en in de hevigitte aanvallen van droefheid stiet men de kop tegen de aarde, kerfde zyn ligchaam, en sloeg zyn borst aanstukken.

Boven al munten de vrouwen in deze luid roepende tekens uyt; zy krabden het aanzicht op, en verdoofden ieder een met haar gehuil en geschreeuw, en begongen hondert andere buiten sporigheden, die men verplicht was te matigen tot vertroosting van die personen, die maar uit kuren en om 't welstaanshalven weenden, eer als uyt een waren Rouw over de personen, die haar zo waard niet zynde als zy wel moesten zyn, in 't gemeen al te lang na de eerste wensch sterven, die zy uitgeboezemt hebben omze te zien den geest geven. Alle deze tekens van Rouw zy zo dikwils en in de H. Schrift en in de ongewyde schryvers beschreven, dat het niet nodig is op ieder zaak in 't by zonder te blyven staan, om die met getuigenissen te bevestigen.

De Rouw by de Wilden heeft ook zyne wetten, door een gebruik van onheuglyke tyden af geheiliget, dat een kenteken van de eerwaardigste oudheid is. Na de eerste dagen waar op het lyk in de hut ten toon gestaan heeft, en dat een tyd van gedurig wenen is, zyn 'er noch tien dagen van diepen Rouw, en vervolgens een jaar of twe dat de zelfde wat gematigder is.

De wil-
den heb-
ben ook
dierge-
lyke ge-
woon-
tens.

De wetten van den diepen Rouw zyn zeer streng, want gedurende deze tien dagen na zich het haar te hebben laten afsnyden, het aangezicht met aarde of honskool besmeurt en gants ongedaan van kleren daar uit te zien, zitten zy op hun mat met het aanzicht tegen den grond aan, of na de berri gekeert, hebbende het hoofd in hun deken gewonden, dat de vuilste slet is die zy hebben. Zy zien noch spreken niemand toe, ten zy uit noodzakelykheid en met een zachte stem; zy zetten voor dien tyd alle plichten van wellevtheid en beleeftheid ten opzicht van de gene die hen komen bezoeken aan een kant: zy eten niet als koude kost; zy komen by geen vuur om zich te warmen, zelfs niet in den winter, en gaan niet als by nacht om hun nooddruft uit.

In den lichten Rouw vernoegen zy zich met zelden uit te gaan, geen feesten of openbare vergaderingen by te wonen, eenige plic-
ten

ten v
niet c
De
zynde
Man
van b
van d
zy ge
contr
ieder
vrouw
in de
om h
meest
streng
gehee
Wa
geleef
den R
pleizie
quytst
opent
te ker
laatsle
maal
schied
kleed
verwa
gehad
klagen
schapp
Rouw
gesche
klaren
mogen
des n
noch
nen R
deder
woor
nieuw
recht
De
ten z
lok t
aan 't
overl
veel
groef
den k

ten van de gewoonlyke wellevendheid achter wegen te laten; zich niet op te schikken, en zelfs hun hair niet te smeren.

De Lykplichten voor allerly soorten van personen niet dezelfde zynde, zyn de Rouw-wetten ook voor ieder een niet even eens. Man en vrouw zyn er 't naauwste aan verbonden. Zo dra een van beyden de schatting aan de natuur betaalt heeft; krygt de hut van den overleden een recht op de overgebleve persoon, 't geen zy gedurende 't leven van beyde niet had. Want het huwelyk de contractanten niet verplichtende in elkanders hut over te gaan, en ieder in de zyne blyvende, is de langstlevende, 't zy man 't zy vrouw genoodzaakt zyn hut te verlaten, en zich voor eenigen tyd in de hut van den overleden te begeven, om hem te vertonen; en om hem met zyn vrinden te betreuren, en deze zyn zodanig de meesters over zyn Rouw, dat zy hem kunnen dwingen om dien streng volgens de wetten te onderhouden, of wel hem dien in 't geheel of ten delen quyt te schelden na hun welgevallen.

Wanneer de getrouwden elkander gelieft en zy te zamen wel geleeft hebben, trachten zy in den weeuwenaar en weduwen staat den Rouw op zyn strengst uit te houden, en de vrinden hebben er plezier in. Dan slyt de Rouw allengsjes uit kracht van zekere quyttscheldingen die de vrinden toestaan, en die op de feestten opentlyk door geschenken bekent gemaakt worden, die hun wil te kennen geven, tot dat de Rouw haar noodzaakte om laatste woord, dat is te zeggen door een laatste geschenk te eenmaal vry verklaren om na een ander te mogen omzien. Dit geschied plechtiglyk in een vollen Raad, waarin men de weduwe kleed en de lokken vlecht, die de Rouw haar noodzaakte om verwart te laten hangen. Maar indien de vrinden reden hebben gehad om zich over het slecht leven van een man of vrouw te beklagen, welke hier door te kennen gaven dat zy hun vermaagschapping weinig achtten, laten zy hun niet toe den tyd van hun Rouw te vervullen, en zy wachten niet lang om hun door een geschenk, dat het enigste is dat zy te verwachten hebben, te verklaren, dat zy ze ontslaan van alles dat zy hun omtrent dit stuk mogen schuldig zyn, en dat zy hen in volle vryheit laten. Maar des niet tegenstaande zou het schande voor een weeuwenaar en noch meer voor een weduwe zyn, voor den tyd die tot den gewonen Rouw gestelt is te hertrouwen; en zo zy het een van beyde deden voor dat de vrinden van den overleden hun door het laatste woord daar toe vryheid gegeven hadden, zouden zy zich en hun nieuwe echtgenood voor allerley hoon blootstellen, die men van rechtswegen hun zou kunnen aandoen en ook doen zou.

De Irokoische Vrouwen, die zich de haren laten affnyden, laten zich niet heel kaal scheren. Zy hoefden eigentlyk maar die lok te laten korten, die haar achter den rug hangt, latende die aan 't begin van de schouders affnyden, maar de vrinden van den overleden overdenkende dat het naar beste cieraad is, en dat er te veel tyd zou verlopen eer die haren weer tot de vorige lengte groeiden, en dat die vrouwen in dien tyd niet uit haar hut zouden kunnen gaan, laten haar bidden van ze te bewaren. Dan men

De Rouw is of strenger of slapper na mate van de bloed verwant-schap.

De Irokoische Vrouwen laten zich een lok hair affnyden.

nen zy genoeg te doen als zy er een klein endje van laten affnyden, en zy laten het overige onachtzaam hangen, zonder er eenige zorg aan te besteden.

De mans laten ook een weinig van het hair affnyden, en onder deze operatie, die niet pynlyk zyn kan, wil het Ceremonieel dat zo wel de Mans als de Vrouwen door hun woorden betuigen, dat zy 'er een zo hevige smert van gevoelen, als of men den draad van hun leven afknipte. De Vrouwen van Virginia strojen haar lokken op het kerkhof, of werpenze op het graf, na ze te hebben laten affnyden. De Braziliaansche en Karaïbische Vrouwen laten de hare dicht aan het hoofd affnyden, en leggen haar Rouw niet af voor datze weer gegroeit zyn. Dit is, zegt Homerus, by na het enigste gefchenk dat de eene vrind aen den ander gestorvenen doen kan, zich de hairen te laten affnyden, die op zyn graf te stroien, en tranen over hem te vergieten.

Homer
Odyss. 4.

Valer.
Maxim.
lib. 2 de
Instit.
Antiq.

Plu-
tarch.
Oras.
Consol.
ad Apol-
lon.

Quint.
 Curt.
lib. 10.

De schryvers verhalen van de Lyciers, dat zy zich in den Rouw in 't vrouwen gewaad kleedden, om te betekenen dat de tranen maar vrouwelyke wapenen zynde, zy den Rouw haast moesten afleggen, en moed te scheppen zo als mannen past, die zich niet door den druk laten overtelpen. Ik vind niet dat de Irokozen ende andere Wilden hen in dit stuk na doen, ten zy misschien dat nademaal 'er geen groot onderscheyd by hen tusschen het gewaad van beyde de kunnen is, zy gedurende dien tyd het hoofd als de vrouwen bewinden, om hun druk te verbergen; een gewoonte die oudtyds by de Perzen ook in gebruik was.

De Lessus en het Muzikalisch gehuil geschied door vrouwen gedurende den Rouw tyd regulier driemaal 's daags, by 't opgaan van de zon, op den middag, en by haar ondergang. Men volhard daar zomtyd verscheyde jaren in, maar niet zo regulier. By enige van de Irokoische natien en in Braziliën is dit een gewoonlyke bezigheid der vrouwen zo dikwils als zy na 't bosch of 't veld gaan, of weerom keren; onderweeg houd ieder haar party, maar dit breekt haar lustigheid niet, want dit gedaan zynde, zyn zy zo vaardig om te lagchen, als of zy om geen huilen gedacht hadden.

De gewoonte van de doden te bewenen is by enige natien van Amerika een plicht van wellevendheid geworden als zy vreemdelingen ontfangen. Men meent hen geen meer cer te kunnen bewyzen, als dat men zich aan de gevoelens van Rouw en droefheid overgeeft die zy over het verlies kunnen hebben, dat zy in de Personen van hun natie geleden hebben, die hen waard moesten zyn. Dan noemen zy alle de luiden van de natie die zy gekent hebben die hen bezoeken, en maken zoo veel te heviger jammerklachten, om dat zy ze als den band van hun vrindschap aanzien en van het recht van gastvryheid, dat de een by den ander heeft. In Braziliën zyn het de vrouwen die dus komen wenen; zy gaan op de hurken zitten, leggende de beyde handen op 't aanzicht; zy blyven enigen tyd in deze gestalte zitten, treurende op de maat en tranen stortende. By de Siouzen en enige Volkeren daar omtrent zyn het de mans die dus wenen, leggende de hand op het

hoof

hoor
natie
D
gen
Rach
zyn
en z
haar
bekk
nen.
zake
dat
Oof
wie z
stam
fen,
wel r

B
een z
en be
van
vlees
en no
uit al
danst
men
deze
'er n
lyk v
hunn
Arte
ke he
als h
noch
hem
der
De
ger.
verb
pens
veel
dat z
ven
vlee
te er
recht

hoofst der vremdelingen, die hen bezoeken, om de doden van hun natie eer aan te doen.

De H. Schrift leert ons dat dit een oud gebruik by de Oosterlingen was. In het eerste Boek van Mozes word verhaalt dat Jakob Rachel voor de eerstemaal ziende, en vernomen hebbende dat het zyn nicht was, en de dochter van Laban, hy haar een kus gaf, en zyn stem verheffende begon te wenen. Vervolgens zeyde hy haar, dat hy de broeder van haar vader was, en de zoon van Rebekka. Men ziet geen reden die Jakob bewegen kon om te wenen. De ontmoeting van Rachel moest hem eer blydschap veroorzaken, dan lust om klachten uit te storten. Het is dan te geloven dat Jakob zich in die gelegenheid van een gewoonlyke plicht der Oosterfche Volkeren quyt, van by de personen te wenen, aan wie zy vermaagschapt waren, noch meer by die van welke zy afstamden. En deze manier om zyn stem by het wenen te verheffen, die hier door de H. Schrift aangewezen word, komt redelyk wel met die der Amerikanen overeen, van al zingende te wenen.

A C H T S T E H O O F T S T U K .

BY de meeste wilde Natien zyn de dode lichamen in het graf, daar men ze 't eerst gelegd heeft, maar als in bewaring. Na een zekeren tyd recht men een nieuwen lykdiensf voor hen aan, en bewyft hun nieuwe eer. De Karaïben, en een groot gedeelte van de Zuider Wilden laten een gants jaar verlopen, om het vleesch tyd te geven om te vergaan; dan vieren zy het jaargety, en nodigen de dorpen van hunne Natie tot dit feest. Men komt uit alle Karbetten by een, en na verscheyde dagen met zingen en danssen ter eren van de overledene doorgebracht te hebben, brand men hunne beenderen, die men tot pulver stampt; dit pulver of deze aschen mengen zy onder hun drank, en drinken dien tot dat 'er niets meer overblyft: gevende dus een algemeen en effelyk voorbeeld in een gantsche Natie van een also tedere liefde voor hunne vrinden en medeburgers, als die was dewelke de beroemde Artemisia, Koningin van Karie, ontferfelyk gemaakt heeft, welke het lyk van haar man Mausolus geen ander graf willende geven als haar eigen lichaam, haar naam door deze roemruchtige daad noch meer vereeuwigde, als door het gedenkteken dat zy voor hem liet oprichten, schoon het zo prachtig was, dat men het onder de zeven wonderen van de wereld getelt heeft.

De Heer Biet verhaalt deze daad der Karaïben noch omstandiger. Hy beweert dat zommige de lichamen straks na de dood verbranden; maar dat andere ze in 't graf leggen, met hun wapens en halsbanden verciert. Vervolgens brengen zy hun met veel plechtigheid te eten, zeggende dat men hen voeden moet, tot dat zy geen vleesch meer over de benen hebben, om dat zy geloven dat zy niet na het land der zieken gaan, of zy moeten hun vleesch verloren hebben. Wanneer zy dan denken dat het vleesch te enemaal verteert is, maken zy een wyn, dat is te zeggen, zy rechten een feest aan om hen te verbranden, 't geen zy op deze

Algemeen feest der doden.

2 Lettre du F. de la Neuville dans les Mémoires de Trevoux Mars 1723.

wyze aangaan: zy leggen ze op een bed van heel wit katoen, vier jonge dochters houden ieder een hoek van dit bed vast, zy laten deze beenderen op het geluid van eenig speeltuig dansen, en de gantsche vergadering danst ook, drinkende altyd na ouder gewoonte. Na dat zy ze wel hebben doen dansen, recht men een hout myt op, waar op men ze verbrand met al wat hen in hun leven gedient heeft.

Alles tot asch verteert zynde zo er noch eenige beenderen gevonden worden die niet sijn genoeg zyn, stampen zy die tot gruis, laten ze door een soort van een zeef gaan, en mengen deze asch met water, daar zy zich de benen mee wryven. Dan gaanze voort met drinken, waar na een ieder zich naar huis begeeft. De Heer Bjiët zegt niet dat zy deze aschen drinken, maar mijschien was hy zo wel niet onderrecht als Vader de la Neuville, die na hem geschreven heeft, en die van dezelfde Wilden spreekt.

Lopes de Gomara, Hist. geogr. de las Indias, l. 2. c. 2.

Lopes de Gomara, zegt van de bewoonders van den vloed van Palmas, dat zy alle de gene die stierven begraven, behalven de Priesters, die zy eershalven verbranden, en dat zy terwyl het lichaam brand zingen en dansen; vervolgens vergaren zy de aschen, en houden ze een jaar lang, om welke tyd de vrinden en de vrouw van den overleden de zelve indrinken, verzellende de plechtigheid van dit jaargety met verscheide bloedige kervingen die zy op hun lichamen doen.

Van de Natien van Noorder-Amerika.

De Natien van Noorder-Amerika houden een algemeen feest; waar op zy alle de lyken van die gene vergaderende die in den tusschen tyd van het eene feest tot het ander gestorven zyn, en alle natien die hun bureu en bondgenoten zyn, nodigende, dezelve of verbranden, gelyk het gebruik by de Volkeren van 't noorden is, of wel in een gemene kuil begraven.

Relas. de la Nouv. France pour l'an 1634. 2. part.

Daar is enig onderscheyd onder deze natien aangaande de wyze hoe en den tyd wanneer zy dit feest gewoon zyn te vieren. Zommige doen het van jaar tot jaar. De Huronnen ende Irokoizen vieren het alle tien of twaalf jaar maar eens, of zo dikwils als zy van dorp veranderen. Nademaal ik geen van deze feesten bygewoont heb, zal ik my na de beschryving reguleren die 'er Vader de Breuef van gegeven heeft, waar by ik enige omstandigheden zal voegen, die ik in de hand schriften van den Heer Nikolaas Perrot gevonden heb.

Het algemene feest der doden is van alle de bedryven der Wilden het roemrykste en plechtigste, zy noemen het *het Zielen Feest*, en het komt hen zo gewichtig voor, dat zy 'er zich van het eene feest tot het ander toe bereyden, om het des te prachtiger te maken en met meer luister en toefel te vieren, zo dra de tyd nadert viert men het eene feest op 't ander, 't zy in partikulier in de Dorpen 't zy in de algemene vergadering van de gantsche natie, om de plaats te beramen daar men de gemene kuil maken moet, om den netten tyd voor 't feest te hepalen, en om de nodige maatregelen te nemen, om het heerlyk te maken door den talryken toeloop van de naburige volkeren en bondgenoten, die men tot dit schouwspel moet uit lokken. Maar deze raads vergaderingen ontmoet-

moet
den,
gers
onder
om h
ken,
horig
feest
nagel
Na
kief
hem
tot d
Da
begev
Zalve
wezen
zyze
affond
hebbe
't is
dezer
de do
duizer
ander
Zom
over
schyn
ander
weet
zulk
zer el
ter w
mee
lende
en vu
enige
draag
ken
waard
De
onged
overv
de Le
gens
vleef
in 't
gewe
vorer
gezuy

moeten dikwils grote zwarigheden door de jaloezy der opperhoofden, waar van zommige met veel smart ziende dat hun mededingers groter gezag krygen, en het meeste deel in de zaken hebben, onder verscheide voorwendzels vele stribbelingen doen ontstaan; om het feest te ontruïten, en een soort van scheuring te veroorzaken, met hun feest a part te vieren, en de doden van hun onderhorigheid in een afzonderlyke kuil te leggen, gelyk het op dat feest gebeurde, waar van Vader de Brebeuf ons de omstandigheden nagelaten heeft.

Na omtrent den tyd en plaats over een gekömen te zyn, verkieft men onder deze hoofden een *Meester van het Feest* zo als zy hem noemen. Deze laat over al zyn bevelen uit gaan, op dat alles tot de plechtigheid vaardig zy, en daar niets aan ontbreken moge.

Dan is ieder Dorp in beweging. Op den eersten schonen dag begeven zy zich alle na het Kerkhof, daar de Lyk bezorgers en Zalvers van ieder familie, die zy *Acheionné* noemen; in 't bywezen der vrenden dezelfde lichamen uit het graf halen, daar zyze ceertyds ingelegt hadden, terwyl dat de gene die hun doden afsonderlyk op vergelegen plaatsen, waar het ook zy, begraven hebben, dezelve halen zonder hun arbeyd te beklagen.

't Is zonder twyffel een Hartroerent schouwspel op het openen dezer graven, de menschelyke elende in deze afbeeldingen van de dood te zien, dewelke zo 't schynt vermaak scheidt om zich op duizenderly wyzen in deze lyken te vertonen, die alle van den ander verschillen, na den trap van verderving waar in zy zyn. Zommige zyn dor en droog: andere hebben niet als het blote vel over de beenderen: zommige zyn gekookt en gebraden zonder schyn van verrotting: enige andere beginnen naauwelyks te rotten, andere krielen van wurmen, en zwemmen in de Etter. Maar ik weet niet wat hen 't meest moet aandoen; of de yslykheid van zulk een schielyke vertoning, of tedere liefde en genegenheid dezer elendige volkeren jegens hun overledene vrenden: want niets ter wereld is verwonderens waardiger als de yverende drift, waar mee zy zich van deze droevige liefdens plicht quytten, verzamelende tot de minste beendertjes toe, handelende deze gants stinkende en vuile lyken, enze van de wurmen scheydende, dragende hen enige dagreizens lang op hun schouwers, zonder dat hun die onverdraaglyke stank verveelt, en zonder enige ontroering te laten blyken als de droefheid van personen verloren te hebben, die hun waard waren en noch zyn.

De graven geopent zynde laat men deze lyken dus enige uren ongedekt ten toon leggen, gevende dus ieder aanleyding om te overwegen wat hy 't avond of morgen zyn zal, onderwyl dat men de Lessus en de tranen gelyk op den sterfdag hernieuwt. Vervolgens kleed menze in 't nieuw, en kort daar na inyd men al het vleesch van deze beenderen, waar van men de huid en het vleesch in 't vuur werpt met de klederen en matten waar in zy begraven geweest zyn. Men raakt de hele lichamen niet aan, die kort te voren begraven zyn, als dat menze reinigt. Deze beenderen dus gezuuyvert, en ten delen in zakken gestoken zynde, ten delen

een onverdraaglyken stank veroorzaakt.

Dan worden de treurzaagen en tranen hernieuwt.

Men scheidt het vleesch van de beenderen en werpt het met de klederen en matten in 't vuur.

ieder draagt de beenderen zyner lyken weg.

Daar na worden ze alle in een van de Raads hutten gebragt.

De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maalyd.

Vervolgens geven zy zich met de dode Licghamen en zakken met beenderen op de reys.

De genodigde brengen geschenken aan.

in beverkleden, draagt men de hele lichamen op berrien weg, andere laden de pakken met beenderen op hun schouders, en alle begeven zy zich na hun hutten, daar ieder zyn doden een feest ter eren aanregt.

Twee of drie dagen voor het vertrek draagt men alle deze lyken en beenderen in een van de Raads-hutten, daar een deel opgehangen worden, en de andere op de rey langs det hut gelegd, met alle de geschenken die tot het feest geschikt zyn. De opperite van de Hut geeft hun een prachtige maalyd, en onthaaltze in den naam van den overleden Kapteyn, waar van hy den naam opgebeurt heeft. Hy zingt daar op het doodslid van dezen Kapteyn, 't geen ons aanwyft dat de liederen zo wel als de namen daar erffelyk zyn, om een groter overeenkomst met de perzoon te tonen, die men weer opwekt, waar van het schynt dat niets vergaat.

De Gasten hebben hier een vryheid die zy op zekere andere feesten niet hebben, van hun vrinden, zo zy iets goeds hebben, mee te delen, en zelfs 't geen hun aanstaat mee te nemen; eindelyk gaat ieder als de maalyd gedaan is uit de Hut, zingende *Hae! Hae!* 't geen zy noemen het geroep der zielen navolgen.

Alles schikt zich vervolgens tot de reys, en wanneer alles vaardig is ziet menze ten getale van twe of drie hondert personen vertrekken, met de dode lichamen en de zakken met beenderen, die met schone beverkleden bedekt zyn, op de schouders; zommige nemen de moeite om deze beenderen op hun rechte plaats te schikken, en vercierden vervolgens deze geraamten met porceleine halsbanden en schone kranssen van lang elands-hair, die helder en gloeient rood geverft zyn. Zy trekken met kleine dagreyzen voort, en houden overal stil. Op den uyttocht hunner dorpen, op den weg, en op het naderen van de Dorpen, daar zy door moeten trekken, vernieuwen zy hun misbaar en ziele-geroep. Men trekt alle deze Dorpen uit, om hun in 't gemoet te gaan: zy plegen duizent mildheden in deze gelegenheid, en daar is zulke goede order gestelt, dat ieder een overal zyn logies vind voor zyn volk en voor zyn doden, zonder dat zulks de minste verwarring veroorzaakt.

't Is vermaaklyk alle deze verscheyde lykstaatsien op de algemene randvoes te zien by een komen, daar even goede order gehouden word, het onthaal prachtiger is en de gastmalen talryker en overvloediger.

De Vremdelingen, die genodigt zyn om dit feest by te wonen, leggen alle de geschenken by een die zy bybrengen, om de doden te dekken. Men ontfangtze in een hut die hier expres toe gemaakt is, daar ieder bondvolk zyn vaste plaats heeft: zo dra zy aangekomen zyn, staan zy overent in de hut, daar menze ingeleyd heeft, zy verhalen de oorzaak van hun komst, en de nodiging die men hun gedaan heeft: vervolgens bieden zy hunne geschenken aan, trekken alle hunne klederen uit, en vangen op 't geluid van de Tamboer en de lier aan te danffen, volgende alle achter malkander ronstom drie sparrebomen, die expres in de hut opgericht zyn. Ondertusschen neemt men de geschenken, die zy aangebracht heb-

heb
heb
plaa
E
wel
gen
als
Hoc
aan,
plaa
als g
De
digh
M
van
van
loper
ning
krach
hede
van l
ning
van
M
dat r
trent
omrin
diept
nigte
groot
ken
derer
stelle
onde
hoog
ligch
Op
het
geste
en ie
men
wint
hebb
voor
dree
begr
hoor
D
en ic
als i

hebben, en alle hunne klederen weg; en de gene die hen genodigt hebben leggen 'er andere, die veel aanzienlyker zyn, voor in de plaats, en men vergalt hen....

Enige dagen gaan 'er zoo door met de luiden die by een komen, zo wel die van de natie die hun doden aanbrengeu, als de vremdelingen die op het feest genodigt zyn. 't Zyn enige dagen lang niet als mildadigheden van weerskanten, ter eren van de doden. De Hoofden en de partikulieren rechten verscheyde kleine maaltyden aan, daar zy tot twintig en dertig personen op nodigen, maar in plaats van eetwaren en gerechten voor te dienen; zyn het niet als geschenken van veelerley soorten, kleren, bylen, ketels enz. De Hoofden en aanzienlykste luiden munten in diergelyke mildadigheden uit, die hen uitputten.

Men vermaakt zich ook met verscheyde spelen. De jongelingen van de ene kant, en de jonge Maagden van de andere oeffenen zich van 's morgens tot 's avonds, 't zy met boog te schieten, 't zy met lopen, 't zy met den handboom. In ieder oeffening is een beloning voor den overwinnaar gestelt; en deze Lyk-spelen daar de kracht en behendigheid haar beloning hebben, herroepen noch hedendaags in den schoot van Amerika het herdenken van die spelen van Elis, door tydskippen afgepaalt, welke dienen om de tydrekening te reguleren, en die gedurende vele eeuwen de eerprikkeling van gants Griekenland opwekten.

Men vervaardigt ondertusschen in 't midden van een groot veld, dat men in den Raad hier toe verkozen heeft, een kuil van ontrent tien voeten diep en verscheyde roeden in diameter. Men omringt deze kuil met een schavot of stellagie van tien roeden diepte en tien of twaalf voeten hoog: rontom lopen 'er een menigte ladders om daar op te klimmen, en boven op zyn 'er een groot getal staken hier en daar opgerecht, daar lange dwarsbalken op steunen, die geschikt zyn om alle deze zakken met beenderen op te leggen, die men daar voor 't gemeen ten toon moet stellen. Vervolgens spreit men een menigte matten of schorssen onder het theater, en men recht een hopen kleine stellagies ter hoogte van een mensch op de kanten van de kuil op, voor de hele lichamen, die men daar 's avonds voor het feest brengt.

Op den dag van de plechtigheid laat men verscheyde malen in het Dorp omroepen, op dat ieder zich vaardig houde om op het gestelde uur te vertrekken. Ieder familie schikt zich na haar rang, en ieder een is bezig met den taak die hem opgelegd is. Dan maakt men de pakken los, die in de hutten opgehangen zyn; men ontwintze op een nieuw voor de vrinden, die de vertroosting willen hebben van ze te zien, te handelen, en noch eens op te schikken, voor dat zy hun het laatste vaarwel zeggen; de druk word op dit droevig gezicht vernieuwt, en de Lessus begint weer als op de begraafenis-dag, zo dat men overal niet als gejammer en getier hoort.

Dit gehuil uit zynde, kraamt men op nieuw zyn pakken weer op, en ieder Dorp, ieder wyk onder haar hoofden, begeeft zich op weg als in processie, acht gevende dat zy de doden zelfs in hun tocht

Men vermaakt zich met verscheyde spelen.

Men vervaardigt ondertusschen een grooten kuil.

een zeer goveeglyke order doen houden; zo dat de gene die het Lyk van een Opperhoofd draagt, voor aan trekt, en zo na rang, volgens de verscheyde trappen van aanzien, ouderdom, en kunne.

Ieder zet zich op de plaats hem door den Ceremonie Meester aangewezen.

Na mate dat deze omgangen op de grote plaats daar de kuil is aankomen, zet zich ieder op verscheyde plaatzen neer, die hem door de Ceremoniemeester na den rang der Dorpen en het getal der Huisgezinnen aangewezen zyn; men zet alle deze pakken met beenderen op den grond neer, gelyk een pottakraam op de kermis, en wanneer al het volk aangekomen is, legt men de geschenken ten toon, ten delen op den grond, ten delen op staken, daar menze een geruimen tyd laat, om den vremdelingen tyd te geven om zich over derzelver rykdommen en pracht te verwonderen. Op het dode-feeft, waar van Vader de Brebeuf ons de beschryving heeft nagelaten, waren 'er twaalf hondert, die vyf of zes hondert roeden lands besloegen, daar zy twe uren lang ten toon bleven leggen; ondertusschen bestond de vergadering niet meer als uit twe duizent personen.

Gruwelyk ge-woel in deze gelegenheid.

Ieder Dorp onder zyn hoofden geschikt, klimt vervolgens op het theater, daar ieder huisgezin zyn aangewezen plaats heeft. Op het minste teken, dat de Ceremonie-meester geven moet, lopen zy 'er na toe als of zy een dorp zouden bestormen, en in een oogenblik is het gantsche theater vol, door 't middel van ladders die 'er rontom staan. Zy hangen de zakken met beenderen aan de palen die hier toe opgerecht zyn. Alle klimmen zy met dezelfde vaardigheid weer af, nemen al de leren weg, en latende op het theater niet als enige Opper-hoofden, die 'er blyven om de geschenken uit te delen.

Op het einde van deze verdeling bedekt men den grond van de kuil, en men omhangtze met grote klederen, ieder uit tien bevervellen bestaande: in 't midden zet men enige ketels en ander huisraad tot dienst van de doden, en men laat 'er de hele lichamen in zakken, waar van ieder een, twee, of drie bever-rokken met zich sleept. Dan is 'er een gruwelyke verwarring, ieder om 't zeerft zich in de kuil werpende, om 'er enige handen vol zand uit te halen, die volgens hun gevoelen hun van groot nut moeten zyn omze geluk in 't spelen toe te brengen.

Aartig voorval.

Het jaar dat Vader de Brebeuf deze plechtigheid bywoonde, had men zich geschikt om den nacht op het veld door te brengen, daar men grote vuren stookte en gastereerde. Misschien zou men tot 's anderdaags ver op den dag gewacht hebben, om het feeft te besluiten, maar een van deze kreukel-zakken van zelfs los geraakt zynde, en in de kuil rollende bracht dit geraas, dat ieder een verbaasde, de gantsche vergadering in oproer; men liep van alle kanten met een yffelyke opschudding naar het theater, van waar men in een oogenblik alle deze zakken in de kuil uitschudde, houdende evenwel die pels-kleren, waar mee zy bedekt waren, daar uit. Dit geraas enige tyd opgehouden zynde, vongen zy aan te zingen, maar op zo een droevige en hart-roerende wyze dat deze Vader, die door middel van de vuren, daar het veld vol van was, alles zien kon, zich levendig de yffelyke droefheid en afbeelding van de wan-

e hiet
ang,
anne.
uil is
hem
getal
a met
e ker-
schen-
daar
geven
deren.
ryving
ondert
en leg-
it twe

op het
. Op
lopen
ogen-
die'er
e palen
e vaar-
theater
ken uit

van de
h bever-
er huis-
amen in
met zich
't zeerft
t te ha-
zyn om-

nde, had
en, daar
men tot
ft te be-
s geraakt
een ver-
alle kan-
aar men
oudende
daar uit.
e zingen,
Vader, die
alles zien
g van de
wan-

e

wa
ge
die
de
en t
'er
fche
daag
't D
den
aan
V
gele
ken
geste
fchil
men
natie
weer
de C
als v
den
leyd
over
het
men
hadd
byge
gens
Z
te v
toe
is v
hun
verg
gau
V
het
deze
inste
kely
oud
doo
god
nev
Eur
hen
van
beg

wanhoop, waar in de zielen van deze elendige schepzels in de helle gedompelt waren, wist voor te stellen.

Enige jongelingen schikten met slaken de beenderen in de kuil, die 'er op twe voeten na vol wierd; Boven overheen dekten zy de bever-klederen, die 'er uitstaken, en leyden de rest met matten en schorssen toe, die men met hout, stenen en aarde vulde, dat men 'er zonder schikking op wierp. Enige Vrouwen brachten 'er schotels met sagamité van haar Indiaansch koorn; en 's anderen daags en de volgende dagen verschaften 'er verscheyde Hutten van 't Dorp met gantsche korven vol, die op de kuil uitgetogen wierden, als een laatste bewys van tedere liefde jegens de doden, waar aan men dezelve opofferde.

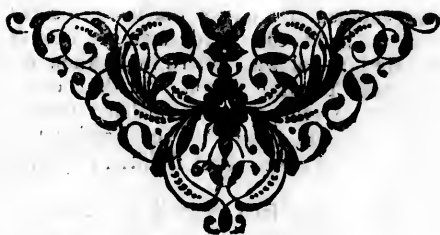
Van de twaalf hondert geschenken die men op het feest ten toon gelegd had, zonder van de mildadigheden der partikulieren te spreken, en van de beloningen die 'er op de verscheide oeffeningen gesteld waren, wierden veertig klederen gebruikt om de kuil opte schikken; verscheyde wierden met de gehele lichamen begraven, men gaf 'er twintig aan den Meester van 't Feest, om de vremde natien te bedanken, die tot het schouwspel genodigd waren geweest; de doden deelden 'er een menigte uit door de handen van de Opperhoofden en hun levendige vrienden; een deel diende niet als voor parade, en wierd door de gene, dieze ten toon gelegd hadden, weerom genomen. De ouden die 'er het bestier over hadden, leyden 'er onder 's hands een goede menigte byzyden af, en het overige na dat de kuil vol was, wierd in stukken gesneden en van het theater af onder 't volk gestrooit, dat daar om vocht, zo dat menze noch onder zo vele personen verdelen moest, als 'er recht hadden om daar naar te staan; 't geen zonder twyffel uit enige bygelovigheid geschied, want deze stukken en lappen kunnen nergens toe dienen.

Zo eindigt dit droevig feest, 't welk dient om de volkeren meer te verenigen, om de banden, die hun onderling verbinden meer toe te strikken, en 't welk in deze woeste volkeren een voorbeeld is van een grote ootmoedigheid, indien wy de godvrucht jegens hun overleden vrienden en mede-burgers met de onverschilligheyd vergelyken, die wy voor de onzen hebben, welke gemeenlyk zo gauw vergeten als begraven zyn.

Wat de godlozen ook mogen denken, die willen dat alles met het ligchaam vergaat, zy kunnen de waarheid uit de gewoonte van deze botte volkeren leren; want wat zy ook zeggen mogen, deze instelling, zedert haar oorsprong in wezen gehouden, is klaar-blykelyk een werk van den godsdienst, en een getuigenis van het oude geloof. En schoon hedendaags de gevoelens van godsdienst door de wulpsheid hunner zeden, en misschien noch meer door de godloosheid van die der Europeanen, die met hen omgaan, benevelt zyn; schoon zelfs dit laatste gebruik byna overal daar de Europeanen geweest zyn, begint afgeschafte te worden, om dat zy hen van de ene kant de nodeloosheid van deze verquistingen, en van de andere kant de schade die zy hen toebagten, hebben doen begrypen, schoon het op zommige plaatzen zelfs t'eenemaal vernietigt

tigt is; is het geen zy eertyds deden, een overtuigend bewys van het algemeen gevoelen, dat de zielen de verrotting van het graf overleefden. Het is ook zeer waarschynelyk dat zy ook zo veel zorg niet voor deze dorre en verteerde lichamen, of die in etter en verderving zwommen, pleegden, als ingevolge van de overlevering, die hunne voorzaten van onze eerste voovaaderen ontfangen hadden, dat deze lyken eens een nieuw leven moesten aannemen, 't welk zo lang als de eeuwigheid duren zal.

Z

A

***

A C

H

nen
verf
fchik
door
daag
gryp
delir
en n
hen
zy 'e
D
deze
haag
te b
doc

129

Z E D E N

D E R

W I L D E N

V A N

A M E R I K A.

—————

ACHTSTE BOEK. EERSTE HOOFSTUK

Van de Taal.

Niets schiet 'er my meer over om dit Werk te eindigen, als van de Taal te spreken. Gods vinger word men hier niet minder in gewaar als in de andere wonderen, die de uitwerkzelen van zyn wysheid en almacht zyn; want de spraak den mensch nodig zynde om de banden van de zamenleving te maken, moet het verwonderlyk schynen, dat 'er in deze menigte van talen, die door de wereld verspreyd zyn, zelfs in die van de domste volkeren een order en schikking heerscht, die zy nooit in staat geweest zyn, om zelis door kunst en gronden in te voeren, en die zy noch hiedendaags hebben, zonder dat zy in staat zyn om die wel te kunnen begrypen: zo dat zy zeer verzet schynen te staan, wanneer de Zendingen, die dezelve door een lange ervarenheid en naarstigheid, en noch meer door 't behulp des Allerhoogsten, doorgrond' hebben, hen in hun eige taal dit geschikte verband doen aanmerken, dat zy 'er nooit in gewaar wierden.

Van de
Taal.

De menschen hebben maar een en dezelfde Spraak gehad tot deze zotte onderneming van hun ydelheid toe, die het God behaagde te verydelen, met zodanig een wanorder in hun gedachten te brengen, dat zy niet deden als elkander in hun werk floren door deze schielyke en onverwachte verandering, welke alle voor-

ten en de betekenis der woorden verwacht hebbende, maakte dat zy elkander onmooglyk verstaan konden.

Niets is klaarder in de Schrift uitgedrukt als dit wonderbaar voorval; maar ik geloof dat men vruchteloze moeite aanwendt, te willen raden, in hoe veel moederspraken deze beroemde verdeling geschiedde. Ik weet niet op wat grond men zich inbeeldde, dat zy toen ter tyd in 72. oorspronkelyke talen gesplitst wierd, en ik geloof, dat het van zeer weinig belang is, te weten of 'er een groter of veel kleiner getal geweest is.

Ook geloof ik niet dat men zich af moet sloven, om staande te houden dat de menschen tot den tyd van den Toren van Babel toe Hebreuwsch spraken, wanneer deze taal het voorrecht kreeg om in het geslacht van Heber bewaart te worden, en door Abraham tot het Joodsche Volk, dat 'er van afstamde, overgezet wierd. De gene die volgens dit gevoelen alle de andere talen van Hebreuwsche wortel-woorden, die zy daar in denken te vinden, pogen af te leyden, wenden vruchteloze moeite tot gedroomde gissingen aan.

De Hebreuwsche taal is in der daad eerbied waardig, om dat zy de taal van Gods volk geweest is, en de eerste waar in de H. boeken geschreven zyn, schoon het geen geluid van woorden, of gedaante van karakters is, die haar deze eerbied verschaffen, maar de waarheden die zy behelzen. Maar deze taal in zich zelfs heeft geen groter schoonheden als de andere, en bezit in zich niets, 't geen kan doen zeggen dat zy een voorrecht heeft kunnen verdienen, zo als men veronderstelt, om ten tyden van de verwarring bewaart te worden, als God deze eerste taal, die Adam en zyn nakomelingschap spraken, niet behouden had. Zou dan het wonderwerk, dat hy by den Toren van Babel uitrechte, gebreklyk zyn geweest? het schynt my in tegendeel toe dat het volmaakter geweest zou zyn, met die niet te behouden. Was Heber deugtzamer mensch als de anderen, die van hun dwaze reukeloosheid in deze gemene onderneming van de menschen tegens God de maat ophoopten; waar van daan komt hem dan zo uitzonderlyk en wonderlyk een voorrecht als dit is?

De geleerde Huët heeft met Theodorus gemeent, dat men denken kon dat deze eerste Taal, die men tot de opbouwning van den Toren van Babel gesproken had, in deze gelegenheid gantsch vernietigt was; en dat de Hebreuwsche spraak, die hy dezelfde met de Kananeesche geloofte te zyn, een van de gene was, die daar toen opgekomen waren: dat Abraham uit zyn land Chaldea trekkende, genootzaakt was geweest die van het land van Kanaan te leren, welke zyn nakomelingschap naderhand sprak.

Het zou inderdaad moejelyk zyn om te begrypen, hoe dat in de enkele familie van Abraham, die zedert langen tyd onder de Chaldeers verstroot was, deze spraak in 't midden van een talryk volk had kunnen behouden worden, dat een gantsch andere taal sprak; en schoon zulks niet onmooglyk is, niets verplicht ons evenwel om het zonder krachtige en welgegronde bewyzen te geloven.

Ik geloof evenwel niet dat de Hebreuwsche spraak een van die uitheemsche talen was, die Abraham geleert had. 't Is veel natuurlyker

Huët de.
monstr.
Evang.
prop. 4.
Cap. 13.
p. 134.

lyke
die
zyn
der
om
mo
dial
dat
een
well
van
hebl
tel
woe
inbo
van
in C
lever
dere
veel
is m
O
van
God
de st
sche
breu
zyn,
sches
sprak
zy b
W
is, h
haar
of va
Tale
Ik
gevo
Volk
der,
Grie
mo
en b
telw
meê
het
nigte
nom
M
halv

lyker te denken dat Abraham, wiens moederspraak die gene was die men in zyn tyd in Chaldea sprak, altyd deze zelfde taal onder zyn volk sprak, schoon de verſcheyde tochten, die hy moest ondernemen, hem noodzaakten om ook die zyner geburen te leren, om zich te doen verſtaan en hen te verſtaan. Dit kon hem niet moejelyk vallen, nademaal de tale van naburige volkeren gemeenlyk dialeſten of tongvallen van den ander zyn. 't Is waarſchynelyk dat in alle zyne reizen zyn Moederspraak wat verbaſtert wierd: een verbaſtering die in zyn nakomelingſchap kenlyker wierd, dewelke een partikulier volk hebbende uitgemaakt, dat tot een punt van Godsdienſt ſtelde; weinig ſt met de Heydenen te hebben, en een eige dialekt uitmaakte, 't welk altyd van de wortel afweek, door het lang verblyf dat dit Volk in Egypte, in de woeflyne, en in het land van Kanaan hield, daar het byna alle de inboorlingen van het land uitrooide; onderwyl dat deze zelfde ſpraak van Abraham van een andere kant in die gene verbaſtert wierd, die in Chaldea gebleven waren, door eene gemeene nootlottigheid der levende ſpraken, die altyd eniger maten gelyk de moden veranderen. Wy hebben 'er een voorbeeld van in de Franſche taal, die veel van haar zelve verſchilt, indien men ze zo als ze hedendaags is met het geen zy over vier of vyf eeuwen was vergelykt,

Op deze wyze zoude de Hebreuwsche ſpraak maar een tongval van die gene zyn, die men in Chaldea ſprak, toen 'er Abrahamop Gods bevel uittrok, om Vader van een zo talryk volk te zyn als de ſtarren van den Hemel, en het zand van de Zee. De Feniciſche of Kananiſche en andere Ooſterſche talen, die na het Hebreuws zwemen, zullen ook Tongvallen van een zelfde Moedertaal zyn, die het niet mogelyk is na zo een grote verwydering te onderſcheyden, hebbende alle de Tongvallen van een zelfde Moederspraak, dezelfde Wortel-woorden van de meeſte woorden waar uit zy beſtaan.

Wat 'er ook van dit gevoelen aangaande de Hebreuwsche ſpraak is, het is zeer zeker dat de talen van Amerika geen gelykenis met haar ter wereld hebben, noch met die gene die daar na zwemen of van afgeleyd zyn, gelyk die gene verzekeren die de geleerde Talen verſtaan, en die de een met de ander vergeleken hebben.

Ik voel wel dat men my een tegenwerping kan maken tegen het gevoelen dat ik heb, dat een groot gedeelte van de Amerikaanſche Volkeren, en miſſchien de Irokoizen en de Huronnen in 't byzonder, van deze woefte Volkeren zyn afgeſtamt, die het eerst in Griekenland woonden. Want indien dat waar was, is het niet mooglyk of daar moeſten in hun Talen een menigte van Griekſche, en by gevolg van Hebreuwsche, Feniciſche, en alle andere wortelwoorden gevonden worden, daar de Griekſche overeenkomt meê heeft, 't zy dat zy zelfs van een andere afgeleyd is, 't zy dat het een Moedertaal is, maar die gemengelt en met een grote menigte van woorden en ſpreekwyzen, uit de Ooſterſche talen genomen, verrykt is.

Maar het is gemaklyk deze zwarigheid op te loffen. Want behalven dat ik zou kunnen zeggen, dat deze meeſte Volkeren in de lan-

lange reeks van eeuwen, die 'er zedert hun verhuizing en de wyde overfteking van Griekenland na Amerika, verlopen zyn, zeer wel hun oorspronkelyke en eerste taal kunnen verloren hebben, gelyk het de overgevoerde Volkeren gemeenlyk gaat; evenwel, zonder ten eersten myn toevlucht tot dit antwoord te nemen, is het zeker dat deze menigte van woeste volkeren, onder de algemene namen van Pelasgiers en Helleniers bekend, niet alleen verschillende spraken onder zich hadden; maar die noch verder van die van deze Overheerders af waren, die zich in Griekenland ter neer sloegen, na hen uit verscheyde plaatsen verdreven te hebben.

't Is waar dat de latere Grieken den naam van Barbaren niet alleen aan de Volkeren gaven, die talen spraken die hun gansch vreemd waren, maar zelfs aan die gene die hunne taal qualyk spraken, 't zy door een mengelmoes van verscheyde woorden, die zy van de vreemdelingen ontleenden, en van den omgang die zy met deze volkeren, onder den naam van Barbaren begrepen hadden, 't zy door een plompe en verdorvene uitspraak, gelyk men noch hedendaags in Provintien, die ver van het hof en de plaatsen daar de taal op haar zuiverst gesproken word, vind.

Maar men moet dit niet alleen in dezen laatste zin verstaan, wanneer ik van die Barbaren spreek, die Griekenland het eerst bewoonden. Zy hadden waarlyk talen, van een gansch anderen trant als de latere Grieken. Herodotus verzekert het duidelyk van de volkeren die het eerste 't Eyland van Krete bewoonden. Herodotus bekend ook dat de taal der Pelasgiers teenemaal in Griekenland verloren was, en hy gift dat deze taal dezelve moest zyn als die der Pelasgiers, die zich te Crestona, in de buurt van de Tyrrheniers gingen ter neer zetten, en die een gansch andere spraak hadden als deze laatst-genoemde.

Maar zo dit van de Pelasgiers waar is, moet het zulks noch meer zyn van de Eteocreten en de Cydoniers, die noch voor hen waren, en daar te lande wierden gerekent geboren te zyn. Het zelfde kan ik van byna alle de andere volkeren van Peloponnesus zeggen, en van de Eylanders van de Egeefche Zee, dat meest volkplantingen van de eerste Kretenzers of van de Azianen waren. Herodotus en Thucydides, om de Athenienzers eer te bewyzen, zonderen hen uit, en verzekeren dat hun taal nooit verandert was; om dat deze zich met den landbouw generende en vaster plaats houdende als andere volkeren, die herom zworven, schenen altyd in hun land gebleven te zyn. Maar het is niet waarschyndlyk dat de Athenienzers de wisselvalligheden en veranderingen der eerste tyden niet zouden onderworpen zyn geweest, en ik wil 'er geen ander bewys van als het geen Thucydides zelf in 't begin van zyn werk van de levenswyze der eerste menschen zegt. Daar en boven, al waren de Athenienzers vast in hun land gebleven, hoe veel natien hebben wy niet, die zonder uit haar land te wyken de taal van die gene, die haar onder 't juk gebracht hebben, aangenomen hebben:

By na alle de kleine volkeren van klein Azie waren oorspronkelyk uit Griekenland; evenwel zagen de latere Grieken hen voor

Par-

vid.
Strab.
lib. 7.
p. 222.

Herodot.
Lib. 1.
n. 58.

Barbaren aan, niet alleen om hun zeden en wyze van te slyden, maar ook om hun taal, gelyk Hemerus en Dyctis van Kreten zeggen. Om kort te gaan, alle die volkplantingen van Kariers, Termylen, Telmissiers, Kauniers, Lyciers, Mileliers, en Trojanen zelfs, waren in Alien gezetelt ontrent den tyd van Kadmus, zooñ van Agenor en die Kananiters, die zich in Leotien gingen ter neer zetten, daar zy niet alleen de letters, maar ook de taal, die de Grieken naderhand gesproken hebben, brachten.

Het kan egter wel zyn dat in vervolg van tyden deze volkeren van Klein-Azïen door de nabuurschap en door de onderhorigheid onder de Grieken, wier gemene-besten langen tyd zeer bloeient waren, ook hun taal aannamen, en hun eige lieten verloren gaan, gelyk het vele andere volkeren ten opzicht van de Grieksche volkplantingen, die zich in Afrika ter neer gezet hebbende, dezelfde behouden hebben. Ook de latynsche taal die over al in Europa verspreyd is, door de overheringen en verbonden van 't Romeinsche volk, en die vervolgens verbastert en in verscheyde dialecten gesplitst is, gelyk men met het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en de Frankische taal kan bewyzen, die in Griekenland in zwang gaat, waar van de naam-afleydingen byna alle Latyns zyn. Men noemde ondertusschen met recht alle deze volkeren Barbaren, of βαρβαροὶ gelyk Homerus zich uitdrukt van de Kariers sprekende, om de zwaarte van hun kakebeen en plompe uitspraak, en om dat zy de Grieksche taal vermomden door de oneigentlykheid van de spreekwyzen die zy daar onder mengden, of door de meeste woorden die zy rabraakten.

Herodotus en enige andere Schryvers voeren verscheyde woorden van verscheyde Barbaarsche talen aan, als daar is de Frygische, de Egyptische, die der Scythen, der volkeren van Thracien, der Perzen, der Amazonen, der Indianen, en van enige andere natien van Azia en Afrika. De gene die de verscheyde talen van Amerika verstonden, zouden zonder twyffel overeenkomst vinden tusschen deze oude woorden en de talen die zy bezaten,

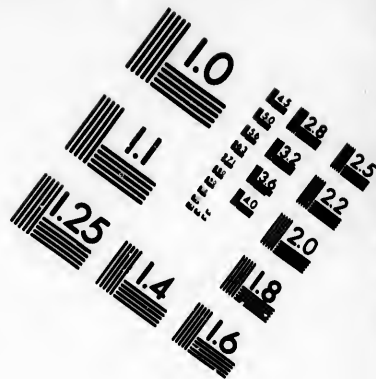
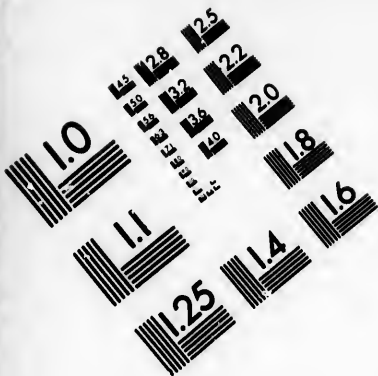
't Is waar dat de Volkeren van Thracien, de Scythen, de Perzen, de Amazonen zelfs geen enkel volk waren, onder ieder van die namen begrepen, maar een menigte van Barbarische Natien, verscheillende van Taal en Zeden, gelyk men 'er hedendaags een grote menigte begrypt onder de algemene namen van Indianen en Tartaren, waar van vele ons niet bekend zyn.

't Is ook waar dat de Historiefchryvers, die weinig getrouw zyn geweest in het verhaal dat zy ons van de Zeden en gewoontens der Barbaren hebben gegeven, die zy van al te grôte distantie zagen, om ze wel te kennen, noch gemaklyker de woorden hunner taal als de figuren van hunne personen zullen hebben verminkt, waar van zy ons door al te grote ligtgelovigheid dikwils mislyke wanschepzels hebben gemaakt. 't Moet inderdaad met ons ten opzicht van de barbaarsche talen zyn ten naaften by als met de Barbaren zelfs ten opzicht van de onze, want op de zelfde wyze als het den Irokoizen onmooglyk zou vallen zekere woorden uit te spreken, die ons gemaklyk vallen, en dat zy by voorbeeld om

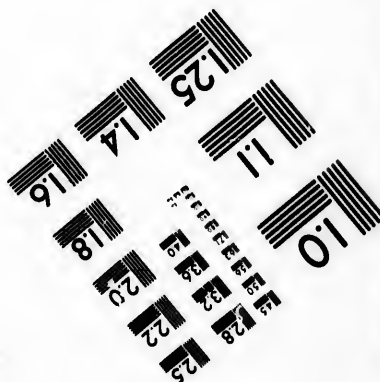
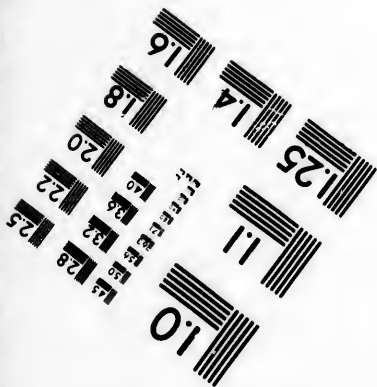
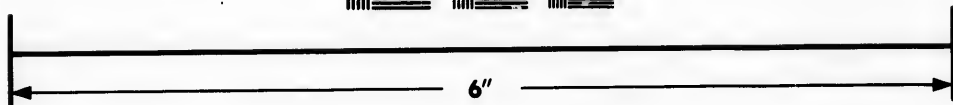
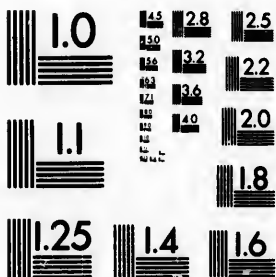
Hom.
Iliad. 2.
v. 867.

De volkeren van Thracien, de Scythen, Perzen, Amazonen waren geen enkel volk, maar een verzameling van Barbarische natien. Gelyk hedendaags de Indianen en Tartaren.

**IMAGE EVALUATION
TEST TARGET (MT-3)**

**Photographic
Sciences
Corporation**

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

24
23
22
21
20
19
18

10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

Hoe de Irokoizen *Lucifer* en *Pontius Pilatus* zouden uitspreken.

Lucifer, *Pontius Pilatus* uit te spreken, zullen zeggen *Konfikouer*, *Konskouirat*, is het ook zeer natuurlijk dat zy in hun spraken zommige uitspraken hebben, die wy noodzakelyk verbafteren moeten.

Des niet tegenstaande laat ik niet na in deze oude woorden die te onderscheyden, die geen over een komst met de Hieronsche en Algonkynsche taal hebben, en andere in tegendeel die op beide kunten te huis gebracht worden.

De Huronnen en Irokoizen hebben geen Liplatters.

Onder deze woorden horen die gene daar veel Liplatters in komen hun zekerlyk niet toe, om dat de Huronnen en de Irokoizen die niet hebben, 't geen hun een groot gemak geeft om altyd met open monde en de pyp tusschen de tanden te spreken. Ik spreek van die woorden daer 'er veel in komen, want daar zyn 'er andere waar in een Liplatter gemaklyk in plaats van een ander kan gestelt zyn, die dezelfde uitwerking ontrent den goeden klank doet.

Ik heb reeds gezegt dat de woorden die my 't meest aangedaan hadden, die gene waren, die uit de taal van een volk van Thracien genomen waren, waar van de oude naam in een of twe Provintien van Azien, te weten *Aria* en *Areiana*, behouden was. Want behalven de gene die ik reeds aangehaalt heb, kan ik 'er noch enige bybrengen, daar geen verandering in te maken is, die zuiver Irokois en Hurons zyn; en andere, die al de zamenstelling en smaak van deze talen hebbende, haar met een kleine verandering weerom gegeven kunnen worden.

Strabo,
lib. 15.
p. 498.

Orite of de *Orinten*, waren een volk van *Areiana*. Dit woord is zuiver Irokois en Hurons. Het betekent een soort van Wilde Duif, in Canada onder den naam van *Tourte* (*Torel*) bekend, dien 'er de Franschen aan gegeven hebben. Het zyn vremde of overvliegende vogels, die byna alle jaren hun nesten in het land der Irokoizen komen maken. Dit is een zo overvloedig manna, dat het by de doortrekking der Quartels in Italien kan gestelt worden. Daar zyn verscheyde Wilden die noch den naam van *Orite* voeren, en hy is erfelyk aan zommige gellachten. 't Is waar dat 'er geen Irokoische natie is die hedendaags dezen naam voert, maar de namen der Natien zyn by hen de verandering onderworpen, en hangen van verscheyde omstandigheden af, gelyk ik reeds aangemerkt heb.

Plin. lib.
6. Cap.
23.

De Rivieren van *Aria* en *Areiana*, wierden de eene *Areios* en de andere *Tonderon* genoemt. * De eerste naam heeft het zelfde wortel-woord met den naam van de Provintie, zelfs komt van het woord *Ares*, dat ook de naam van Mars of de Godheid dezer volkeren was. De tweede is een duidelyk Irokois woord, en kan op een Mensch en op een rivier slaan, volgens het gebruik der oude tyden. *Thonneron* of *Thonderon* komt van het woord *Kanneron* of misschien van *Ganneron*. 't Is waarschynelyker dat het van de eerste komt, ter oorzaak van de T. die een plaats aanwyft.

Arrian.
lib. 3. de
Exped.
Alex.

De

Ptolom.
Tab. 8.
Asia.

* *Plinius*, lib. 6. cap. *Ariana Regio ambusta fervoribus desertisque circum data, multa tamen interflua opacitate cultores congregat circa duos fluvios Tonderon & Arosapen. Oppidum Artacoana, Arius qui profluit Alexandriam ab Alexandro conditum.*

De Schryvers volgens hun gewoonte verminken een weinig den naam van de Hooft-Stad van Aria, die Arrianus den titel van Koninglyke Stad geeft. † Ptolomeus noemtze *Artagena*, *Strabo*, *Artagena*, *Quintus Curtius Artacana*, *Arrianus* en *Plinius*, *Artacoana* of *Artacoanna* volgens zomniige overzettingen. Dit laatste woord heeft al de gedaante van een Irokoïsch en Huronsch woord, en om wèl uitgesproken te worden, moest *Artakoannba* geschreven worden, zo men 'er in het begin een kleine verandering in maakt, en dat in plaats van *Artakoannba* men *Annatakoannba* zet, zal dit het grote Dorp of de grote Stad beduiden, en volmaakt wel op het Hooft-Vlok van deze Barbaren passen. De andere namen der Steden van Arien en Areïana bleek het klaar dat uit de land taal niet gehaalt waren, en waren door Vorsten hier aangegeven, die 'er zich meester van gemaakt hadden. Zodanig is de naam van Alexandria, die daar door Alexander de Groot gebout wierd, om deze lichte en onstantvastige volkeren in toom te houden. Zy waren onder de heerschappy der Perzen, die daar een Landvoogt met krygsbenden hielden, om hen in plicht te houden.

Quins.
Curt.
lib. 6.
Cap. 12.
Strabo
lib. 11.
P. 516.
Plinius,
loc. cit.

Arioch, in de Vulgata Koning van Pontus geneemt, en door *Symmachus* van de Scythen, had zyn staten in die quartieren en was zonder twyffel een van de hoofden van de volkeren van Areïana. Deze naam kan van het woord *Ario* komen, en *Eusebius* noemt hem *Ario*; of van het Huronsche woord *Ario* en het Irokoïsche *Gario* dat slaan of ombrengen betekent. *Hariok*, *Hariosk*, of *Rariosk* in de derde persoon in 't manlyke van den tegenwoordigen tyd van gewoonte betekent den *Ombrenger* of den Overwinnaar, naam die zeer wel aan een groot krygsheld en aan een oversten des volks past.

Het moet ons zeldzaam voorkomen, dat van de weinig woorden die in een of twe zo weinig bekende Provintien gevonden worden, de gene die men uit den schipbreuk der oudheid gered heeft, en die de Godheid, de Provintien, de Hooft-Stad, de Opperhoofden, de Volkeren en Rivieren betekenen, een zo grote overeenkomst met de Huronsche en Irokoïsche Talen hebben.

Zie hier enige andere. *Orontes* dat de naam van een Man, van een Berg, en van een *Rivier van Azien is, is ook een Irokoïsche naam, en komt van *Garonta*, met het slot es daaraan, dat tot vermeerdering slikt, *Garontes* of *Orontes* een zeer groten en zeer langen Boom. *Orontobas* schynt van dezelfde wortel te komen, en

II. D E E L.

F f 2

om

† De verscheyde benoemingen die er in de Schryvers ten opzicht van de Hooftstad van Arien gevonden worden, doen zien hoe onderhevig zy waren om de woorden van uitheemsche Talen te verminken. *Raderus* over het 12. Hoofdstuk van 't 6. Boek van *Q. Curtius* zegt, dat men in verscheyde Schryvers of verscheyde hantschriften van de zelve Schryvers leest *Artacana*, *Artacrana*, *Artacoana*, *Charteorana*, *Arctacana*, *Articandria*, *Artacoanna* & *Articanda*.

* *Orontes* is een Rivier die Syrien van de Stad Antiochien scheidt. 't Is ook de naam van een berg, tusschen welken en dezen stroom de Stad gelegen is.

Virgilius geeft den naam van *Orontes* aan het hoofd der Lyciers, die *Encais* in Italien verzelden.

Unam quæ Lycios tidumque vehebat Orontem.

om het in 't Irokoifch uit te fpreken, dat is te zeggen, met den lipsletter B; die om de welluidentheid daar in gezet is, in *ou* te veranderen, die de Irokoizen om dezelfde reden in plaats van de lipletters *zatan*, die zy niet hebben, zal men zeggen *Oronto ou atet* van *Garranto* boom, van *Oronto* een boom in 't water of een kanoo; *Oronto ou atet* een kanoo, die door den froom weg gefleept word.

Tarr'ha was een Stad en een volkplanting, die uit het Eiland Kreten zich in Pontus in Aziën ging ter neer zetten. Deze naam betekent in 't Irokois een Bosch, van *Garr'ba* bosch, *Tarr'ba* met de T. die een plaats aanwyft, daar ter plaatze staat een bosch. Daar zyn noch natien die onze Irokoizen *Garr-bagonronnen*, dat is te zeggen de Inwoonders van de boschen of het diepe land noemen, dit zyn deze die de Franfchen *Tetes de boule* of kloot-koppen noemen.

Tharea is een naam van een hoofd van een geflacht en van een ftam by de Onneieouten. Deze naam fchynt dezelfde te zyn als die van Tereus Koning van Thracien, zo beroemt door de fabel van Progne en Filomela.

Honnogares of *Hannagares*, *Sbonnogares* zyn Irokoifche namen, die weinig van den anderen verfchelen, en waar van het wortelwoord *Gannagara* of *Onnagara* de Hoorn is, *Onnacbareffe* de lange Hoorn. *s'Honnagareffe* de zeer lange Hoorn. Men kan by deze namen dien van den heroemden Scyth Anacharis vergelyken, die door zyn wysheid de hoogachting van gansch Griekenland verdiende. De Grieken hebben aan dezen naam enige lichte veranderingen gemaakt. Zy hebben 'er de aspiratie van weg gegooit, dat het ken-teken van de derde perfoon in het manlyk geflacht is, de dubbele *n*, en zy hebben een *f* tuffchen de *r* en de *e* gevoegt, zeggende *Unacharfes* voor *Hannacbares*. Ik zou ook de Scyttifche namen van *Toxaris*, *Dandamis* en verfcheyde anderen na aan de Irokoifche taal kunnen brengen, maar ik wil myn Lezers niet door woord-afleyding vervelen, waar op ik zelfs geen groten ftaat zou durven maken: alleen zal ik hier tot belluit byvoegen, dat 'er noch in Moskovien een Meir is, dat *Onega* genoemt word. *Onnega* betekent in 't Irokoifch water, en deze naam fchynt een Meir wel te voegen. Niet alleen hebben de Amerikaanfche Talen geen overeenkomft met de Hebreewfche, Oosterfche, Griekfche en Latynfche fpraken, en niet alle die welke geleerde genoemt worden; maar zy hebben 'er geen met de levende fpraken in Europa, en de anderen die bekend zyn, ten zy dat men die der Eskimenzers uitzondere, die na men zegt zeer met die der Biskayers overeenkomt. Indien deze overeenkomft in de fchikking van twe fpraken gevonden word, zou men 'er enig gevolg aangaande hun oorfprong uit kunnen trekken, en zich verbeelden dat de Eskimenzers van deze Iberiers afgestamt zyn, die met de Cantabren gegaan zynde om Spanje te bevolken, daar naderhand, volgens Strabo's getuigenis weer uit trokken, om weer naar Aziën te keeren, daar de naam van Iberien noch gevonden word, schoon haar oude Inwoonders, die geen verblyvende plaats hielden, naar Ame-

rika

Ovid. 6.
Met. 4.
riofot.
lib. 3.
Rhet.

rik
kaa
der
koc
Zee
van
enij
wie
en h
Lat
A
iem
king
zon
kan
ten
het
leer
den
die
om
kom
ne t
daar
gebr
bare
verd
zyn
der
ven
dat
O
en in
dryv
grod
betr
gend
Men
voor
hant
mak
was
de V
geno
G
fprak
fteld
maar
zien
tege

rika hebben kunnen overtrekken. Maar zo 'er maar enige Biskaaifche woorden gevonden worden, die op de natuurlyke spraak der Eskimenzers ge-ent zyn, moet men denken dat zy die door den koophandel met de Biskayers gekregen hebben, die het eerste deze Zee-kusten zyn komen bezoeken, daar de Bakeljaauw en Walvischvangst hen na toe had gelokt, op de zelfde wyze als de Grieken enige woorden van de spraken der Barbaren ondeent hadden, met wien zy omgang gehad hadden. Dus worden 'er in de Huronsche en Irokoifche talen enige woorden gevonden, die in de Griekfche, Latynfche, en zelfs in de Franfche zyn.

Alle de Barbaarfche spraken zyn moeiclyk om te leren voor iemand, die een andere taal spreekt die van een gants andere fchikking is. Hy zou alleen die zwarigheden niet te hoven komen zonder de uiterfte vlyt en een gebruik van verfcheyde jaren. Men kan zelfs zeggen dat hy ze nooit als zeer onvolmaakt kennen zal, ten zy hy geholpen worde, en zo hy geen bequaamheid heeft om het gebrek der boeken te vervullen, met voor zich zelven een leer-wyze te maken, die de zwarigheden uit den weg helpe, en den weg verkorte. Wanneer dan twee volkeren die talen spreken die zo ver van elkander af zyn als de Irokoifche en de Franfche, om den koophandel of om elkander te befchermen by malkander komen, zyn zy van weerskanten gelyklyk genoodzaakt met hunne taal te naderen, om zich te kunnen verftaan; de beginfelen daar van zyn redelyk moeiclyk: maar eindelyk door een weinig gebruik komen zy zo ver dat zy malkander hun gedachten openbaren, ten delen door hand-gebaar, en ten delen door zekere verdorven woorden, die noch uit de eene noch uit de andere taal zyn, om dat zy gerabraakt zyn, en die een reden uitmaken zonder flot, maar die door het gebruik aan zekere betekeniffen blyven toegewyd, welke dienen om hen het oog wit te doen bereiken dat zy zich voorftellen.

Op deze wyze is 'er te Canada, op de Eylanden van Amerika, en in de vericheyde andere landen, daar de Franfchen handel dryven, een gebroken taal ontftaan, tot welkers woorden geen groot register van noden zou zyn, wyl zy den handel alleen betreffen; daar komen woorden in die uit de talen van alle natien genomen zyn, waar mee de Franfchen omgang gehad hebben. Men neemt 'er den enen tyd voor den ander, een derde perfoon voor een eerste, een Pluralis voor een Singularis; alles is goed, het hantgebaar, de tegenwoordigheid van de zaak, en het gebruik maken een reden verftaanbaar, die uit zich zelven onverftaanbaar was. De Franfchman meent dat hy de taal van de Wilden spreekt, de Wilden die van den Franfchman, en zy verftaan elkander wel genoeg tot hun behoef.

Gedurende de eerste maanden van myn verblyf te St. Louis, spraken de Wilden deze gebroke taal tegen my, en zy veronderftelden dat ik een Franfchman zynde, dezelve verftaan moest: maar ik verftond het zo weinig, dat zo dra ik een gat begon te zien door de gronden van hunne moederspraak, ik verplicht was tegen hen te zeggen dat zy zouden spreken, gelyk zy onder mal-

Gebroken taal in Canada, op de Eylanden van Amerika.

kander gewoon zyn, en ik begreep toen hun gedachten veel beter.

In Zuid-Amerika is een algemene spraak die over al inzwang is en over al verstaan word, gelyk het Maleits in de grote Indien. Behalven dat heeft ieder byzondere natie haar eigen spraak, die van de andere verschilt; en daar zyn 'er zo veel in getal, dat men wil dat 'er ontrent den vloed der Amazonen alleen by na zeventig verscheyde spraken gevonden worden. Behalven dat moet men aanmerken dat 'er na by alle de natien drie zyn, de eenne dat de styl van den Raad is, die zo verheven en zo duister is, dat zy dikwils niet verstaan wat zy zeggen. De tweede is den mannen eigen en de derde de Vrouwen.

In Noord-Amerika komen alle de spraken der Volkeren die daar wonen (zo men 'er de Siouzen en enige andere van uitzondert die ons niet genoeg bekend zyn, en die over den Missilippi wonen) op twe Moeder spraken uit, te weten de Algonkynsche en Huronsche. Deze worden in zo vele tong-vallen gemaldeelt als 'er byzondere natien zyn. Wanneer ik zeg dat de Algonkynsche en de Huronsche spraken Moederspraken zyn, spreek ik volgens het gemene denkbeeld, want onder zo veel talen die een zeer grote overeenkomst met elkander hebben, zou het moeielyk om niet te zeggen onmooglyk zyn, de oorspronkelyke talen van de tongvallen te onderscheyden.

Schoon 'er weinig ware Alkonkynen meer zyn als de Irokoizen, en dat de Brandewyn dezelve by na alle omhals gebracht heeft, is de Algonkynsche taal evenwel het meeste verspreit, en word door de meeste natien, van den vloed St. Laurens tot Millisippi toe gesproken.

De Huronsche taal was eertyds zeer wyd uitgestrekt. Vader Brebeuf telde ontrent dertig duizent zielen op, dat ware Hurons waren, in twintig Dorpen van de Natie verdeelt, behalven dat waren 'er twaalf talryke Natien en die een vaste plaats hielden die hun taal spraken.

De meeste dezer Natien zyn niet meer in wezen, de Irokoizen hebben ze verwoest. De waare Hurons bestaan hedendags in de kleine Queekplaats van Loretto, die by Quebec is, daar men het Christendom tot stichting van alle de Franschen ziet bloeien, in de natie der Tionnontutés, die in het naauw van de straat wonen, en in een andere talryke natie, die na Carolina gevluicht is. Daar is in Virginia noch een elendig overschot van een Volk, dat de Irokoizen *Atati-onoué* noemen, dat is te zeggen, die een zelfde spraak met hen spreken. Ik geloof dat dit die gene zyn, die in de oude Fransche Reisbeschryvingen onder den naam van *Almoubikezen* bekend zyn. 't Is noch niet lang geleden dat de Irokoizen opgehouden hebben hen af te matten door Oorlogs-Troepen die zy daar na toe zonden.

Ik zou ook geloven dat 'er noch enig Volk van de Huronsche spraak in Nova Zembla is. In de eerste verzameling van de Noord-sche Reyzen word gezegt „ dat de Deensche Kronyk aanmerkt, „ dat drie Wilden, die een Engelsch Pilot uyt de Straat, Davids

„ na

De Huronnen waren eertyds zeer wyd uytgespreyd.

De schryver geloof dat 'er noch enig volk van de Huronsche spraak in Nova Zembla is.

„ na Kopenhagen gevoert had, zo gaauw spraken of eer zo rab-
 „ belden, dat zy niets duidelyk uitspraken als deze twee woorden,
 „ *Oka Indecba*, waar van men nooit de betekenis geweten heeft. „
 „ Ik meen hier in den aart van de Huronsche taal, die uit gebrek van
 de Lিপ্লেখters haar woorden weinig verstaanlyk uitspreekt, en een
 Terminatie te ontdekken die by hen gemeen is. Indien men zelfs
 in deze twee woorden, die ik onderstel dat een weinig verminkt
 zyn, een kleine verandering maakt, die het oor weinig merkt, en
 dat in plaats van *Oka Indecba* men *Tao Tendecba* zegge, zal dit be-
 tekenen, *Wat is dat?* woorden die deze Wilden dikwils in den
 mond moesten hebben, die zich in een vrend land overgevoert
 zagen, daar zy vele zaken gewaar wierden die hunne nieuwsgie-
 righeid gaande maakten, en die zy niet gewent waren in hnn ei-
 gen land te zien.

De vyf Irokoische Natien maken zo vele verscheyde tongval-
 len van de Huronsche spraak uit, en die byna zo veel van elkander
 verschillen als het Fransch, Spaansch en Italiaansch, de ene meer
 en de andere min, na de plaats daar zy gelegen zyn.

De Huronsche taal is aanzienlyk, groots en regulierder als de
 Irokoische. De uitspraak daar van is hart, komt diep uit de keel,
 en het is moeielyk derzelve accent te betrappen, voornaamlyk
 voor de Vremdelingen. Onze Zendelingen evenwel hadden een
 huisgenoot by de Huronnen, die schoon hy nooit de taal gedurende
 een verblyf van vele jaren had kunnen leren, vermaaks-halven voor
 zich een soort van kramers-latyn gemaakt had, dat niets beduidde,
 maar waar in het accent zo wel nagevolgt was met de uitgangen
 der gemeenste woorden, dat de Huronnen daar zelfs in bedrogen
 waren, en zeyden, wy zien wel, dat hy onze taal spreekt, maar
 wy kunnen niet begrypen wat hy zegt.

De Taal der Onnontageesche Irokoizen komt het dichtste by
 het Hurons, door haar accent en door haar uitgangen; en om deze
 zelfde reden is zy meer geacht als de andere. In de uitspraak
 heeft zy een soort van een kadans en na-dreun, die niet onaan-
 genaam is.

De Taal der Agniezen is zachter en komt zo diep uyt de keel
 niet; ten hoogsten heeft zy maar enige fyne en weinig merkelyke
 aspiratien.

Het *Onneiwouts* schynt van het Agniees gemaakt te zyn. In 't
 uitspreken gewennen zy zich aan een soort van delikaatheid; en om
 die taal noch meer te verzachten, veranderen zy de letter *r* in *l*,
 en byten de helft van de woorden af, waar van men na de laatste
 syllabe slaan moct. Deze gemaakte delikaatheid is ondertusschen
 onaangenaam, en de toon, dien zy 'er aan geven, heeft weynig
 aardigheyd.

Het *Goioguenfch* en het *Tsonnontooanfch* is hart, voor al het
 laatstgenoemde; ook steken de andere Irokoizen de gek met hen,
 en zeggen dat zy qualyk spreken. De Franschen zelfs noemen hen
Boeren, de plompheid van hun taal zich over hun gantsche persoon
 uytspredende. Maar Vader de Carheil, die hun spraak geleert
 heeft, na veel moeite aan het Huronsch en de andere Irokoische
 talen

Van
 der On-
 nonta-
 guee-
 sche I-
 rokoiz-
 zen.

Van het
 Golo-
 guenfch
 en T-
 sonnontoo-
 anfch.

veel
 rang
 dien.
 die
 men
 ntig
 men
 de
 dik-
 igen
 daar
 t die
) op
 sche.
 fche
 nsche
 lenk-
 komst
 noog-
 onder-
 oizen,
 ft, is
 door
 ge ge-
 vader
 Hurons
 at wa-
 ie hun
 roizen
 in de
 en het
 en, in
 onen,
 Daar
 dat de
 zelfde
 e in de
 lmouc-
 koizen
 die zy
 onfche
 Noord-
 merkt,
 Davids
 „ na

talen aangewent te hebben, vindze de krachtrykste en woordenrykste taal van allen.

Dit zyn alle levendige talen, en die de verandering onderworpen zyn. Daar worden nieuwe Woorden in verzonnen, andere verliezen hun bevalligheid en verouderen. Ieder een beroemt zich van zyn taal te spreken, en zy lagghen graag anderen uit, die quaalyk spreken. Zy hebben evenwel eerbied voor de vreemdelingen, voor al de Europeanen, die zy als onbequaam oordelen om dezelve te kunnen leren, zo men er de zendelingen van uytzondert, die zy menen dat dezelve zo goed moeten kennen als zy zelfs, om dat zy het behulp van de schrift hebben, want de Wilden beelden zich in dat alles daar in geschreven staat, en dat zy zich op de spraak uyt Staatskunde toeleggende, het hun eige schult is zo zy die quaalyk spreken.

De meeste van deze Westersche Volkeren schoon zy zeer verschillende talen spreken, hebben evenwel by na den zelfden aart, dezelfde wyze van spreken, en dezelfde draien om zich uyt te drukken. Maar nademaal deze talen oneindig vele woorden ontberen, om de kennissen uyt te drukken die onze kunsten ons gegeven hebben, hebben zy ook een groter gebrek van uytdrukkingen, met de denkbeelden over een komende, die wy van den Godsdienst hebben; zo dat de Zendelingen, die deze taal hebben moeten ophelderen, genoodzaakt zyn geweest zwarigheden over te springen, die onoverwinlyk schenen, niet alleen om de zaken van gebruik en die dikwils in de reden te pas komen te leren, maar zy moesten noch een byzondere en moeielyke studie aanwenden om uyt den grond van deze talen zelfs als een nieuwe taal te halen, welke diende om hun de zaken van den Godsdienst en de afgetrokkene waarheden te leren. En schoon deze nieuwe taal niet in nieuw gemeede woorden die op de hunne ge-ent zyn, bestaat maar alleen in omschryvingen en zamenstellingen, die uyt den grond en den draai van hun taal zelfs gehaalt zyn, die zy gemaklyk verstaan, is het evenwel zeer moeielyk geweest daar toe te geraken; en de Europeanen, die verscheyde jaren onder hen geleefd hebben, die hun taal van kintsbeen af hebben geleert, bekennen openhartiglyk, dat zy tegen hen niet van God zouden kunnen spreken, en hen onderwyzen, gelyk de Zendelingen doen, hoewel zy anders alles begrypen wat de Zendelingen zeggen.

Vader Briard drukt zich hier ontrent geestig uyt, en ik heb gemeent dat het den Lezer niet onaangenaam zou zyn, dat ik hierzyne woorden aanvoerde. „ De Jezuiten zegt hy, ziende dat om de „ Heydenen te bekeren de spraak hun ten hoogsten noodzakelyk „ was, besloten zich met alle vlyt daar op toe te leggen, maar men „ zou niet geloven wat grote zwarigheden zy daar in ontmoetten, „ voornamentlyk dewyl zy geen tolken noch meesters hadden, de „ Hr. van Biencourt en enige anderen verstonen 'er wel zo iets „ van en genoeg voor den koophandel en gemene slender, maar „ als men van God en den Godsdienst zou spreken stond men ver- „ legen. Hierom waren zy genoodzaakt de taal van hen te leren, „ vragende aan de Wilden hoe zy dit en dat noemden, en de „ moette

Moeielykheid die de Zendelingen ont moeten,

Relat. de la nouv. France 1616. Ch. 16. p. 149.

„ m
 „ aa
 „ ste
 „ w
 „ ne
 „ ge
 „ re
 „ de
 „ or
 „ no
 „ sel
 „ die
 „ 'er
 „ W
 „ alt
 „ vo
 „ ve
 „ fer
 „ go
 „ nie
 „ zie
 „ lk
 len,
 la H
 gede
 uyt v
 met
 hem
 lk tw
 wel i
 al wa
 rede
 lyk u
 Woo
 maar
 der t
 te ku
 Wild
 geno
 geloc
 verze
 betek
 onde
 versto
 De
 aanva
 zy o
 hunn
 oord
 der d

moete was zo heel groot niet, wanneer het geen men vroeg aangeraakt kon worden, en met den vinger aangewezen, als steen, een rivier, slang, springen, lagchen, zitten enz, maar wat de innerlyke en geestelyke werken aangong, die aan de zinnen niet konnen vertoont worden, en de woorden die men afgetrokken en algemeen noemt als geloven, twyffelen, hopen, reden voeren, vrezen, een dier, een zelfstandigheyd, een geest, deugt, ondeugt, zonde, reden, rechtvaardigheid, enz hier ontrent moest men zweten en zwoegen, hier quam de Barends-nood eerst aan. Zy wisten geen middel om het aan te vangen, schoon zy 'er wel hondert probeerden, daar was geen handgebaar die hun bevassing genoegzaam kon te verstaan geven, schoon zy 'er wel duizent gebruikten. Ondertusschen schoren onze Heren Wilden uyt tydverdryf onbekrompen de gek met hen, zy hadden altyd enige loopjes, en op dat dit gekfcheren met een tot hun voordeel mocht strekken, zo gy uw papier en pen om te schryven had, moesten zy volle schotels voor hen hebben, en een servet daar by, want op zulk een drievoot worden de goede god-spraken gegeven. Buiten dien zyn Apollo en Mercurius niet te huys; ze wierden noch moeielyk toe, en lieten hun hielen zien, wanneer men ze een weinig lang wou ophouden.

Ik heb in 't brede de woorden van dezen Vader willen aanhalen, om de zeer zeldzaame onbeschaamtheid van den Baron de la Hontan te klaarder aan te tonen, die ons aan het eynde zyner gedenkschriften een Huronsch Woordenboek gegeven hebbende, uyt vyftig woorden bestaande, waar van de meeste verminkt zyn, niet stoute kaken ons een grote lange zamenpraak tusschen hem en een Huron over 't stuk van Godsdienst durst opdringen. Ik twyffel of hy na een dertig jaren verblyf onder de Huronnen wel in staat zou geweest zyn om zyn Wildeman te antwoorden, al was het waar dat de Wildeman bequaam was geweest om de redeningen te voeren, die hy hem doet houden, en die zekerlyk uyt zyn eigen koker komen. Zyn soort van een Algonkynsch Woordenboek, schoon langer zynde, is niet nauwkeuriger, maar onder den dekmantel van die woorden, die iemand hem zonder twyffel zal op gegeven hebben, heeft hy gemeent het gemeent te kunnen wysmaken, dat hy volmaakt de talen en de Zeden der Wilden verstonde, terwyl hy van de andere kant vertrouwenheid genoeg heeft om zich in te beelden, dat het zelfde gemeen hem geloof zal geven, wanneer hy van de Priesters en de Zendingen verzekert, die onder de Wilden grys zyn geworden, dat zy de betekenis van een zo bekent en gemeen woord niet wisten, dat 'er onder de kinderen van de Fransche Kanadiers geen een was of hy verstonde het.

De reden van deze grote zwaarigheid die de Zendingen in den aanvang gehad hebben, om de talen der Wilden te leren, is dat zy ontrent dit stuk in dezelve dwaling waren als ten opzicht van hunne zeden. Zy wilden van hen uyt onze manieren en gebruiken oordelen, zo dat ze niets van deze gemaniertheid ziende, die onder ons in gevoert is, ontrent den Godsdienst en 't burgerlyk be-

De Baronde la Hontan geheet.

Waar in de zwaarigheid noch meer bestaat.

Verhaal
van Va-
der le
Jeune.

stier, zy dezelve zonder Godsdienst, zonder Wetten en zonder regeringsform geloofden te zyn. Op dezelfde wyze wilden zy van hun talen uyt die van Europa oordeelen, en nademaal zy de zelve niet wel doorkropen hadden gingen zy in hun heriken steken, gelyk Vader le Jeune toen schreef, „ dat alle woorden van God-
„ vrucht, en deugt, al de termen waar van men zich bedient om
„ de goederen van 't andere leven uyt te drukken; de taal der
„ Godsgeleerden, der Wysgeren, Wiskunstenaars, Geneesheren,
„ met een woord, van alle geleerde luiden; alle de woorden die
„ de Staatkunde en het bestier van een Stad, Land, of Ryk raken;
„ alles wat de gerechtigheid, beloning, kastyding aangaat: de
„ namen van eers oneindige menigte van kunsten die wy in Europa
„ hebben, van zo vele bloemen, bomen, vruchten, dieren, van
„ duizent en duizent uytvindingen, van duizent schoonheden en
„ rykdommen, dat dit alles, zeg ik, in de gedachten noch in den
„ mond der Wilden niet gevonden word, hebbende zy noch waren
„ Godsdienst, noch kennis van deugden, noch staatkunde, noch
„ regering, noch koningryk, noch gemenebest, noch weten-
„ schap, noch iets van het genoemde; en dat bygevolg alle de
„ woorden, uytdrukkingen en namen die deze wereld van goederen
„ en heerlykheid aangaan, uit hun Woordenboek moesten geschrapt
„ worden. ”

Schoon 'er iets waar in deze zaak is, en dat het gebrek van de eene kant, en de onwetenheid van vele zaken van de andere zyde, hun talen veel schraalder als de onze moeten maken, is dit evenwel op ver na zo zeer niet uytgestrekt als deze Vader zegt, maar de oorsprong van de dwaling, die hy met die genen gemeen heeft, die 'er gelyk als hy van hebben gesproken, is de weynige kennis die hy van den draai dezer Wilde talen had, die gants van dien der Europeefche verschilt.

St. Isidorus van Seviliën zegt dat Aristoteles de eerste was, die in de spraak twe delen van de redenvoering ontdekte, te weten den naam en het werkwoord. Dat eyndelyk Donatus dezelve in acht delen splitste, maar dat de zes laatste op deze twe voornaamste, dat is te zeggen den naam en het werkwoord te huys konden gebragt worden, die de persoon en de daad betekenen; dat 'er de andere maar toegiften van zyn, en hun den oorsprong verschuldigt. Want het pronomen komt van den naam, en bekleed desselfs plaats, gelyk by voorbeeld, *Orator ille* die redenaar. Het Adverbium of bywoord komt ook van den naam, gelyk van *Doctus* geleert, *Doctè* geleerdelyk. Het participium is van den naam en het werkwoord gemaakt, gelyk *Lego*, *Legens*, ik lees, lezende. De conjunctie, de prepositie, en interjectie dienen niet als om de andere te verzamelen, en de rede aan een te koppelen. Hierom, voegt hy 'er by, tellen enige maar vyf delen van de redenvoering, als of deze drie laatste overvloedig en vruchteloos waren.

Van de twee delen van de redenvoering die Aristoteles aantekent, hebben de Huronsche en Irokoische talen, waar van hier voornamentlyk gesproken word, want de andere ken ik niet, niet als het werkwoord, dat het gezag over de hele spraak voert; dus hebben

Delro-
kroizen
en Hu-
ronnen
hebben
in hun
Taal
niet als
het
werk-
woord.

zy

zy g
Art
waa
voor
afge
ver
met
wo
gew
In
en
die
beel
uyt
nen
den
hebb
bete
nigv
kom
king
deze
den
hebb
M
dach
king
zinn
om
noo
scha
zelf
hebb
wo
enz
wo
twe
pre
ring
uyt
zo
van
gev
noo
gro
len
mer
red
I
wo

zy geen Substantiva, of Adjectiva, geen Declinatie, casus, noch Artykelen. Zie daar onze talen reeds op de helft vermindert; waar na de verwondering onzer Zendingen ons niet vreemd moet voorkomen, die in deze Amerikaansche talen een menigte van eige, afgetrokkene, algemene, byzondere, ondeelbare, afgeleide zin verminderende, en vermeerderende namen meenden te vinden, met een woord alles wat in de Europeesche talen van het naamwoord afhangt meenden te vinden, en ondertullchen niets daar van gewaar wierden.

In een zekere zaak is de taal maar een gants onverschillige zaak, en de woorden waar uyt zy zamen gestelt is niet als tekens zynde die ingestelt zyn om de zaken, waar aan zy gehecht zyn, te verbeelden, betekenen niets uyt zich zelven: dat is te zeggen dat zy uyt zich zelven onverschillig zyn om deeze of gene zaak te betekenen, op dezelfde wyze als de Karakters en figuren, die de beelden en tekens der woorden zyn, geen andere kracht en waardy hebben, als in zo verre men over een gekomen is, dat zy zulk een betekenis zouden hebben. Op deze wyze kunnen de talen vermenigvuldigt worden zo veel als 'er natien zyn, en zy zouden zo volkomen van elkander kunnen verschillen, dat 'er geen eene uytdrukking, geen een enkel woord van de eene in de andere zou zyn met dezelfde betekenis, zonder een zuivere uytwerking van 't geval of den omgang dezer natien, de enige woorden zouden aangenomen hebben door de gemeenschap die zy met malkander hadden.

Maar van een andere kant de taal ingestelt zynde om onze gedachten te verbeelden, en een wezentlyke verbintenis met de werkingen van de ziel hebbende, en met de voorwerpen waar op onze zinnen spelen, om te bevestigen of te ontkennen, met een woord om zich nyt te drukken over het geen hun dienstig is of niet, moet noodzakelyk tot verband van de zamenleving, voor de koopmanschap en de mededeling van onze denkbeelden, die byna overal de zelfde zyn in alle menschen, en die overal dezelfde voorwerpen hebben, moet noodzakelyk, zeg ik, ieder taal alle onze naamwoorden van verscheyde soorten hebben, Adjectiven, Substantiven, enz, en in deze naam vallen: Active, passiv en neutrale werkwoorden enz, en in deze werkwoorden tyden, wyzen, eerste, tweede en derde personen; eyndelyk by woorden, conjunctien, prepositien, en andere kleine deeltjes, dienende om een redevoering te binden, de woorden te verzamelen, en een volmaakten zin uyt te maken: of wel daar moet iets van gelyke waarde zyn, dat zo veel tekens kan verschaffen als men nodig heeft, om het gebrek van deze verscheyde delen van de reden te vervullen, die in een taal gevonden wordende in een andere niet worden gevonden, welke noodzakelyk gebreklyk en van geen vrucht zou zyn, zo zy in den grond niets had om het eynde en oogmerk van alle talen te vervullen, 't welk in zodanige mededeeling van onze gedachten aan andere menschen bestaat, dat 'er niets is waar over wy niet spreken en redeneren kunnen.

De Huronsche en Irokoische talen hebben eigentlyk niet als werkwoorden, die 'er den gantschen grond van uytmaken, zo dat alles

Woor-
den zyn
maar als
tekens
om een
zaak te
verbeel-
den.

Zonder
dat zy
uyt hun
eyge
kracht
iets be-
tekenen

geconjugeert, en niets gedeclineert word; maar in deze werk woorden ontdekt men een wonderlyke kunst, die al het overige vervult; en deze kunst maakt al de schikking en order van deze talen uyt, die zo wel als de onze haar schoonheden hebben. Maar gelyk 'er geen taal volmaakt is hebben zy met haar regulierheid ook haar ongeregeltheden, die dezelve moeielyk en vol doornen maken.

Rede-
nen wa-
rom de
fchryver
geen
groter
denk-
beeld
van dese
talen
gegeven
heeft.

Ik zou zo veel te grager een denkbeeld van een dezer talen gegeven hebben, om 'er de order van te doen kennen, 't geen tot heden toe noch niemand gedaan heeft; hebbende zich de meeste Reyzigers vergenoegt enige onvolmaakte Woordenboeken te geven, bestaande in enige verminkte woorden, die het gemeenzaamt in gebruik zyn; maar ik heb overwogen dat een kort denkbeeld al te onvolmaakt zou zyn, en dat ik van de andere kant my niet breed in dit ontwerp kan in laten, zonder door een menigte van Barbaarsche woorden te vervelen, die het gemeen onaangenaam zouden voorkomen, die weynig aandoening van deze uytheemfche talen hebben, waar uyt de geleerden zelfs geen groot licht kunnen halen, en die op zyn hoogst geen andere uytwerking kunnen hebben, als te doen zien dat deze talen zeer wyd van die gene die wy kennen, aflopen: dat zy ryk zyn, niet tegenstaande het gebrek dat men haar toeschryft, en dat schoon zy een andere schikking hebben als de onze, zy niet nalaten grote schoonheden te hebben.

Besluit.

Zie daar in 't gros al wat ik van de Zeden der Wilde Amerikanen heb kunnen verzamelen, en 't geen my 't merkwaardigste toegefchenen heeft. Zo ik enige zaken vergeten heb, die tot myn kennis kunnen zyn gekomen, zyn het niet als enige omstandigheden en kleine byzonderheden, die my ontfchoten zyn, of die de aandacht van den Lezer niet verdienden. Ik beweer evenwel niet dat ik al het wezentlyke noodzakelyk gezegt heb, ik beken zelfs dat my verscheyde van deze byzonderheden onbewust zyn, die een gebruik recht konnen uytfchilderen, en groot licht geven om een vergelyking met de zeden der ouden te maken, gelyk ik gedaan heb; maar dit is myn schuld niet, 't is eer de schuld van die genen, die onder die verscheyde natien geleefd hebbende, welke ik niet door my zelven heb kunnen kennen, of zich niet gekreunt hebben om het geen zy zagen te doorsnuffelen en te doorgronden, of niet bequaam geweest zyn om diergelyk een onderzoek te doen. 't Geen ik hier gedaan heb is niet als een zeer ruwe en onvolmaakte schets van 't geen men zou doen kunnen, maar 't welk evenwel een plan behelst waar op men op een voor den godsdienst en de geleertheyd dienstige wyze zou kunnen arbeiden. De Zendelingen die by de verscheyde natien van Ooft en West-Indien verspreyd zyn, die de talen der volkeren, die zy onderwyzen verstaan, zyn beter in staat als iemand om dezen arbeid te voltooiën. Ik wensch met al myn hart dat zy die moeie gelieven te nemen, en ik verklaar heiliglyk dat ik die gene oneindig veel verpllichting zal hebben, die myn gevoelens over de punten die ik qualyk zou kunnen verstaan hebben, en waar in ik gedwaalt heb, verbeteren willen, of my nieuwe bewyzen verschaffen, om myn gissingen te ondersteunen en 'er nieuwe te opperen.

Eynde van het tweede Deel.

T A F E L

D E R

Voornaamste zaken, in de twee Delen begrepen.

A.

A BNAKZEN, hun land ; p. 75. Godvruchtige achting voor zekeren boom, p. 76. Voor den maagdelijken staat, p. 167. Genegen tot de waarzegging door 't vuur, p. 190. Zonderlinge plechtigheid in hunne huwelyken, p. 178. Minder wreed, dan de andere Wilden, p. 451.

ABNER, uitdrukking van Abner, doende eenen voorflag aan Joab van een gevecht tusschen eenige helden van hun twee legers, p. 386.

ABRAHAM, wyd een bosch te Gera ter eere van de godheid, p. 70.

ABRAHAM EN LOTH, op wat wyze zy gebroeders waren, p. 270. 271. In welchen zin Abraham en Izaak hunne vrouwen den naam van zusters hebben kunnen geven, p. 271.

ABRAHAM, Koningen, die hy overwon, en derzelver staten, p. 388. Vergelyking van dezen oorlog met dien der Wilden, *ibid.*

ACEPHALEN, oude en nieuwe, wat van dezelve te denken, p. 32.

ACEPHALE, door eenen Irokoisgedood, p. 34. Vertoog van den Keizer van China aan den legaat Mezza-Barba over de Acephalen, p. 33. 34.

ACHILLES, doct twaalf Trojanen by de houtmyt van Patroklos ombrengen, p. 436. Sleep't lichaam van Hektor rontom de muren van Trojen, p. 513. Geeft zyn lokken Patroklos in de hand, p. 518.

ACTE' EN ATTIS, eerste namen van Attica, of 't land der Athenienzen, p. 121.

ACTEUS, eerste Koning der Athenienzen, zooals ook Cekrops, p. 121.

ACOUTI, een dier, derzelfs beschryvinge, p. 127. 128.

ADAD, naam van de zon en van de Koningen van Syrie. Betekenis van dit woord, p. 67.

ADAM EN EVA, zyn de eerste voorwerpen der historische godgeleertheit van de ouden, p. 3.

ADES OF AIDONEUS, Koning der Molossen, op dezelve wyze als Pluto van de ouden, betekenis van dit woord, p. 118.

ADONIS, 't zelve als de zon, p. 66. Verborgentheden van Adonis, dezelve als die van Bacchus en van Ceres, p. 3.

ADOPTIE, (*Verzoening*) onder de Wilden van West-Amerika, p. 451.

AFGODERY, begin en voortgang, p. 73.

AGHATHYZEN, hun prikschilderingen, p. 322.

AGOIANDERS, lichaam der *Agoianders*, p. 233.

AGOTKON, naam der geeften en waarzeggers by de Irokoizen. Zie **WAARZEGGERS**.

AGOTSINNAKEN, waarzeggers by de Irokoizen, Zie **WAARZEGGERS**.

AGOKSTENHA, de raad der ouden, p. 233.

ΑΙΧΛΟΝ, feest by de Lacedemoniers *Αιχλον* genoemt, p. 252.

ALGONKYNEN, (*de*) vergeleken by de Pelasgiers, p. 46.

ALGONKYNEN, zie **WILDEN**.

ALLELUJA, in de zangen der Wilden, p. 46c.

ALMANAK der Peruvianen, hervormt door eenen hunner Inkas, p. 413. die der Mexicanen, *ibid.*

AMAZONEN, (*oude*) haar oirsprong, voortgang, en verval, p. 26. Haar Gg 3 Gine-

- Ginekokrate of vrouwe-regering, p. 39. Wonen in Lytie, daar ze door Bellerofon verwonnen zyn, p. 226. Haar tribus of stammen, p. 227 28. Steden, die zy in Asia hadden gebouwt, p. 227. Bouwen het veld, p. 331. Amazonen van Tanais, wonen in de nabuurschap der Chalybers, p. 336.
- AMAZONEN, in Kaukasus, p. 27.
- AMAZONEN, in Amerika en hun zeden, p. 26. Zonderling gevoelen van Pieter Martyr van de Amerikaanse Amazonen, p. 86. Dwaling van Huert ontrent den oorsprong der Amerikaanse Amazonen, en ontrent dien van de volkeren van Peru, p. 27.
- AMBASSADEN, p. 453.
- AMERIKA, verdeelt in Noorder en Zuider-Amerika, p. 15. Ontdekking van Amerika, p. 16. Of Amerika van de Ouden bekent zy geweest, p. 15. Hoe en waardoor Amerika heeft konnen bevolkt worden, p. 18. Gissingen over den oorsprong der menschendie Amerika bevolkt hebben, p. 24. Gevoelen van den Schryver ontrent den oorsprong der Amerikanen, p. 35.
- AMERIKANEN, zwervende en vatte, vergeleken by Pelasgiers en Hellenisten, p. 46.
- AMERIKANEN, Zie WILDEN.
- AMERICUS VESPUTIUS, ontdekt de nieuwe wereld, en geeft haar zynen naam. p. 16.
- AMRAPHEL, een der vier Koningen, door Abraham verwonnen, p. 388.
- ANACHIRISIS, deszelfs woorden aan zynen Koning, p. 97.
- ANAKRI, offerande van de Karaïbische waarzeggers aan den Duivel, p. 491.
- ANAPHA, wat het was, p. 250.
- APIS, 't zelfde als Bachus, Apollo-Horus &c. p. 66. Deszelfs beelde-spraak, p. 118.
- APOLLO, dezelve als de zon, p. 66. En als alle de Godheden, die tot de zon betrekking hebben, *ibid.* Dezelve in 't byzonder met die van de goden, die op den Verlosser meest betrekking hebben, p. 116. Oorlogsgod, p. 98. Van den dans en muziek, p. 99. Leidsman der Mufen, *ibid.* God een uitvinder van de geneskunde door Waarzeggerij, p. 481.
- APOLLO-HORUS, God der Egyptenaars, door de jonge Isis gezogen, p. 117. Dezelve als Bacchus, p. 118. Deszelfs beeldenspraak, *ibid.*
- APOLLO, de slang Python doorfchietende, deszelfs zinnebeeld, p. 116
- APOSTELS, of zeyn Amerika geweest zyn, p. 221.
- AREN, vogel, gewyd aan de zon onder de oosterfche, en aan Jupiter, onder de westerfche volkeren, p. 85
- ARES, naam van den God Mars, p. 104
- ARESKOUI en AGRISKOUE, namen van de zon by de Irokoizen en Huronnen, p. 203. Deze namen schynen eigentlyk het opperste wezen te betekenen, *ibid.* Hun betrekking op den naam Ares, p. 65
- ARESKOUI en AGRISKOUE zyn de Oorlogsgod, zoo als Mars by die van Thracie, p. 65
- ARETHUSA, (*Markus van*) zyne standvastigheid in pyningingen, 137
- ARGO, fchip der Argonauten, 397
- ARGONAUTEN, Myniers genaamt, 39
- ARGONAUTEN, hun offeranden, p. 96. Volmaakte overeenkomst tusfchen deze beroemde heldender oudheid en deze Wilden, 397
- ARIOK, een der Koningen, door Abraham overwonnen, 388
- ARIOS, hoofd der Solymers, 229
- ASPASIA, byzit van Cyrus den iongen, door Artaxerxes Mnemon priesterfche gemaakt van Diana of van de zon, 83
- ASTAOUEN, of fchildpad, speeltuig der wilde Irokoizen en Huronnen, 108.
- ASTARTE, ASTUR, enz, namen van de Godheid van Syrie, 121
- ATA, naam van een vermaard waarzegger, kleinzoon van een maagd by de Brazilianen, 122
- ATABEIRA, naam van de moeder der goden, by de volkeren van 't Spaanfch eiland, 122
- ATABIRIUS, (*Jupiter*) 122
- ATAENSIC, Godheid der Irokoizen, betekenis van dien naam, 120. Zyne betrekking met de eene en andere Eva, en met Attée der Banhaanten, 121. Zit voor in 't land der zielen, 197.
- ATAHOCAN, God fchepper in de gefchiede-

schiedenis der Algonkynen, 122
ATE, dochter van Jupiter; fabel van
 Homerus dienaangaande, 48. Toe-
 passing van deze fabel door sint Justi-
 nus, op de zonde der engelen, 49.
 Toepassing van diezelfde op de zonde
 van Eva, *ibid.* Haar betrekking met
 de Evasme der Bachanten, *ibid.* Met
 de een en de andere Eva, 121
ATE, *Até*, *Athene*, *Athena*, *A-*
throna, *Athronia*, eerste namen van
 Minerva, haar betrekking met de
 Até van Homerus, 121
ATERGATIS, *Adargatis*, *Atharga-*
tis, *Athara*, *Athyr*, *Athur*, *Astar-*
te, namen van de Godheid van Sy-
 ric, 121
ATHAMAS, voert eene volkplanting
 in Lycie, 42
ATHENROSE, of byzondere
 vriendschappen der wilden, 297
ATHONNIS, (*de*) is de hut van den
 vader by de Irokoizen, 379. De
 bloedverwandschap is daar minder,
 dan die van de moeder, 275
ATHONRONT, soort van dans, 393
AUTAREN, gewyd in de eerste tyden,
 70. Verscheiden niet van de geme-
 ne haartleden der huizen, 84
AUTAAR, (*Draag*) genaamt *Pyra-*
non, vergeleken by den kalumet van
 vrede, 461, 462
AUTAAR, gedragen voor de Konin-
 gen van Perse, en de Romeinsche
 keizers, 82
AUTAAR, der Karaïbers, 169. 170
AUTOCHTHONES, half mensch en
 half slang, zyn de zinnebeelden van
 onze eerste ouderen, Adam en Eva,
 115. 116

B.

BACCHANALEN, van de later ty-
 den, p. 92
BACCHANALEN der ouden, en hun
 verstand volgens Strabo, p. 58. 94
BACCHANTEN, Menaden, enz. van
 't gevolg van Bacchus, p. 58. 110
BACCHUS, dezelve als de Zon, p. 66
BACCHUS SABADIUS, p. 98.
 Leidsman der Muzen, p. 99
BACCHUS, Indiaansche of Arabi-
 sche, p. 111. Voedster-nimfen van
 Bacchus, p. 119
BACCHUS, van een maagd geboren,
 p. 119
BACCHUS TAURUS, p. 118

BACCHUS, dezelve als Apollo Horus,
 Apis, enz. p. 118. Zyne betrekking
 tot den Verlosser, p. 119. Thyric
 van Bacchus kruiswys gemaakt, *ibid.*
BADEN, godsdienstige gewoonte on-
 der de wilden, om zich alle morgen
 te baden, p. 131
BALLEN (Kaats) der ouden, p. 477-
 478. Der wilden, p. 478
BALZEM, haar beschryving, p. 401
BARBAREN, hebben Griekenland
 bewoont voor de later Grieken, p. 46
BEELDEN, aanbidding der beelden,
 p. 73
BENDIS, naam van Diana by die van
 Thracie. Giffing over de betekenis
 van dit woord, p. 71
BERRIEN, die de wilden gebruiken,
 459
BEUKEBOOM, (schors van) komt
 overeen met het papier der ouden,
 405
BEUKELAARS, van de wilden, 396
BESNYDENIS, gemeen onderscheid
 der Joodsche volkeren, p. 203. De
 Amerikanen hebben niets, dat daar na
 lykt, 203
BIEGTEN, in de verborgentheden der
 ouden, 134. Wyze van Biegten by
 de Gauren, Siammers en die van Pe-
 ru, 206, 207
BOMEN of **BOSSCHEN**, gewyd by
 de Ouden of by de Wilden, 70
BOMEN, honing en zuiker voortbren-
 gende, 372, 373
BOMEN, wasch voortbrengende, 376
BRAZILIANEN, hun speeltuig, 106.
 Inwyingen van hare volwasse doch-
 ters, 143. Hun byzondere vrien-
 dschappen, met die der Spartiaten
 overeenkomende, 299. Hun hutten;
 305
BROZEN, der Karaïbische vrouwen
 van de Antilien, 327
BULLA, cieraad der kinderen by de
 Romeinen, 329

C.

CAKAU, deszelfs beschryving en
 gebruik, 357
CADMUS, giffing over de betekenis
 van dit woord, 99. Herschept in
 een slang nevens Hermio, wyl hy
 den Tempel van Minerva geconden-
 had; deszelfs zinnebeeld, 115
CALUMET van Vrede, 455. Des-
 zelfs beschryving, 458. Dans van
 den

- den Calumet, 459. Vergelyking van den Vrede Calumet met den Slangenstaf van Merkuur, 460. Kalumet is een waarachtig altaar, waarop de Wilden aan de Zon offeren, 461. Calumetten van vrede en van oorlog, 463. Deszelfs gebruik moet vernietigt worden, 465
- CAMBYSES, zyne kunstnaryen, om zyne zuster te trouwen, 272
- CAMILLUS of CASMILLUS der Heidenen, 87
- CAMPMENTEN, der Wilden, 419
- CANOOS, van huiden en schorzen, certyds by de ouden in gebruik, 399. Kanoos der Amerikanen overeenkomstig met die der ouden, 402. Kleine kanoos der Eskimenzers en derzelve beschryving, 400. Grote kanoos of prauwen der Eskymenzers en derzelve beschryving, 399. Kanoos van beukefchorzen en hun beschryving, 406
- CANTABERS, hare vrouwe-regering, 40. Standvastigheid in pyningingen, 440
- CAOVIN, soort van drank, zie *Chica*.
- CARAÏBEN, betekenis van dit woord, 25. Giffing over den oorsprong der Caraïben van de Antillen, 28. Hunne offeranden, 91. Bedienen zich van zee-horenties, 109. Hun bygelovigheid ontrent de Eclipzen, 123. Boete als haar vrouwen in de kraam leggen, 129. Inwyingen, 143. Waarzeggers, 169. Regering, 261. Carbetten, festynen, *ibid.* Danzen, *ibid.* Huwelyken, 274. Straffen, overspel, 289. Haar opvoeding, 295 Dorpen, karbetten en hutten, 304. Prikfchildering, 319. Naaktheiden beschildering, 326. Cieraden, 327. Voedzel, 331. Dranken, 347. Prauwen, 399. Oorlogen, 443. Straf van hun Slaven, 443. Geneeskunst door waarzeggerij, 491. Gaafsteden, 509. Natuurlyke kleur der Karaïben en zwarten, 17. Eeten geen schildpadden of lamentin, zynde een grote visch, dan op zekere tyden, 305
- CARBETS en hutten der Caraïben, 304. Vergelyking der Carbetten van de Zuidelyke Wilden by de hallen der Lacedemoniers, genaamt *Andreia* en *Agelai*, 250
- CARIERS, inboorlingen van 't eiland Creta, 35. Ontleenden hun namen uit de familie van hun moeders, 39. De vrouwen zyngehouden, het noodlot van hun overwinnaars te volgen, hun cede, 28
- CARTHAGENERS, hadden kennis van Amerika, en beletten de Tyrheniers, zich daar te vesten, 16
- CASSAU, (brood van) 91. 127
- CASSINA, drank der Floridianen, 358. Verscheide gevoelens ontrent dezen drank, 359. Wyze om de krygshelden te toetzen door de Cassina by die van Florida, 360
- CECROPS, half mensch en half slang, deszelfs zinnebeeld, 115. Eersteinsteller van 't huwelyk, 263
- CELTIBÉRIERS, (*Spaanfche*) gebruiken opgeblaze huiden, om rivieren over te swemmen, 401
- CENTAUREN, haar oirsprong, 309
- CERES, onderscheid tusschen de twee Ceres, en haar overeenkomst met de een en de andere Eva, 117. Verborgtheden van Ceres dezelve als die van Bacchus, enz. 3
- CHAM, zoon van Noach, uitvinder van de tovery, volgens Herofus, 175. Van de veelwyvery en wanorder der huwelyken. 267
- CHARA, wortel waar mede Cefar zyn leger spyzigde, 347
- CHEÏEN, Indiaansche Fabel van den draak Chciën, 122
- CHEMIIN, naam dien de Caribers aan 't opperste wezen geven; overeenkomst van dien naam met dien welken de Chimisten aan den God Pan gaven, 65
- CHEMMIS, naam van Pan by de Chemiten, 65
- CHIGA, een sterke drank, 355. Bygelovigheid der Wilden in de wyze van den zelve klaar te maken, 356. Dwaling van Hornius ontrent de Chica, 357
- CHICHIKOUÉ, 108
- CHIRONOMIA, dans dus genaamt, 102
- CHIVEN, Indiaansche Fabel, 122
- CHOCOLAAT, hoe ze gemaakt werd, 357
- CHODORLAHOMOR, een der vier Koningen, door Abraham overwonnen, 388
- CHRISTENEN, beschuldigt, dat ze Bacchus en Ceres aanbidden, 205. 206
- CHRISTENDOM; tekenen van 't Christ-

Christendom en Jodendom in Amerika gevonden, 203
CIPPUS, 508
CIRCE, dochter van de zon, 67. Verspied Medea en Jason, 133
CLATRA, Godheid, 106. Ratel van Clatra, overeenkomstig met de Tamaraea der Brazilianen en met de Chichikoué der noordelyke Wilden, 108
COCA, plant, deszelfs gebruik, 368
COEMPTIO, of geschenk van den bruidegom aan de hut van de bruid, 279
COHOBA, kruid, zie **TABAK**.
COLOMBUS, (*Christoffel*) ontdekt de Nieuwe Wereld, 15
COLONIEN, eerste volkplantingen, 24. Hun oorsprong, 23. Verscheide colonien in Lycie opgerecht, p. 42.
CONFARREATIO, wyze van verlooving, 279
CORA, naam van Proserpina, p. 117. 118. Verscheide betekenissen van dien naam, *ibid.*
CORYBANTEN, betekenis van dien naam, 118. Gissingen van Strabo over hun oorsprong, 58: Hungrafte, 503
CRETA, verscheide volkplantingen van dit eiland komen in Asia, 6. 7. Cretensters beroemden zich, de eerste instellers van den dienst der goden te zyn, 63
CUPIDO, speelt met Ganymedes met bikkels, 473. Scheid uit op de belofte, dat hy den bal zal hebben, waarmede Jupiter in zyne ieuwig gespeelt had, 475
CUSCO, hoofdstad van Peru; haar tempel en Vestalen, 85
CYBELE, twee Cybelen, 116
CYBIRISTEN, hundans, 102
CYCEO, drank gebruikt by de inwoningen der ouden, 164. Vergelyking van dezen drank met dien van Tabak onder de Amerikanen, *ibid.*
CYNOCEPHALEN, menschen met hondshoofden, 31

D.

DANS, zyn afleiding, 100. Was niet afgescheiden van de muziek, *ibid.* Eene godsdienstige oeffening, 101. Aan den oorlog gesubordonneert, *ibid.* Aangemerkt als eene

volmaaktheid in Goden en menschen, *ibid.* Geheiligt door 't voorbeeld van David, die voor de arke danste, 98. Maakt een gedeelte van de hemeliche cendrachtigheid, en is 't voornaamste voorwerp der gelukzaligheid na de gedachten der Heidenen en Wyden, 200. Onderscheid van den dans der voeten en dien der handen, 102. Die der Kretensen, 250. Die der Bootzemakers, 256. Die der Saters, 258. Dans, genaamt de Athonront, 255. 393. De Te Iennoniakoua, 259. Dans der Braslianen, 262. Lykdansen, 498
DANZER, toenaam van schoon-danser, gegeven aan Jupiter, Mars, enz, 101. Danzers genaamt Cybisteres en Betarmonen, 102
DEUCALION, dezelve als Noach, 20
DIAMASTIGOSIS, geesseling der ionge luiden te Sparte, 435
DIANA, dezelve als de zon, 66. Dezelve als de Isis by de Egyptenaren, 106. Diana Orthia, 137. Dezelve als de Diana van Tauri, 295. Diana Hymnia, 83
DICTYNA, dezelve als Diana de ionge Vesta, 115
DOBBELSTEEN, spel der dobbelstenen, genaamt *Tesserarum*, 470
DOOP, plechtigheden der verborgentheden by de ouden, overeenkomstig met den doop, 134. 206
DRAAK, Chineeische fabel van den draak, van een schildpad voortgekomen, 50. 51. Gevoelen der Indianen van den draak, die de maan wil verflinden, 123
DRANKEN, sterke en dronkenmakende, by de Amerikanen, 355
DUEL, voorgeslagen door Abner aan Joab, tusschen de dappersten hunner legers, 386
DUIVEL, jaloers over Gods grootheid en de gelukzaligheid der menschen, 155. Heeft de menschen door tovery misleid, *ibid.* Heeft overal zyne orakels gehad, 176. Aap van de godheid volgens de heilige vaders, 6. Zyn zinnebeeld, 113. Oeffent noch zyne magt op de afgodendienaars, 185. Aangebedenen gevreeft van de Amerikanen, 191. Wat te denken van des duivels magt over hen, *ibid.*

E.

ECHTBREUK, strengelyk gestraft in Zuid-Amerika, en by eenige natien in Noorder-Amerika, 288, 289

ECLYPSSEN, gevoelen der ouden en der Indianen ontrent de slang, die de maan en de zon gedurende hun verduisteringen, wil verslinden, 123. Overeenkomst van dat gevoelen met onzen godsdienst, 124

EGEEN, der vrouwen van Lybie, 311

EGIDEN, van Pallas; 311

EGIPTENAREN, hebben eenen godsdienst gehad voor Moïsis, p. 7. Hebben voor en na de zondvloed geleefd, 19. Hun vrouweregering, 39. Hun namen en vierde tydrekening, 43. Hun beeldefprakige godsdienst, 62. Egiptenaars, die na de zondvloed geleefd hebben, zyn niet de eerste vindfers van dien godsdienst, *ibid.* Hebben tempels en onderhouden het geheiligd vuur, 78. Hun gematigheid in hunne festynen 96. Hungevoelen ontrent den wyn, 97. Dansten rondtom hun beelden, 111. Hun priesters navolgers van Osiris en Isis, 108. 139. Zonderlinge gewoonte der Egiptenaren ten opzichte der doden, 167. Waren besneden, 203. Hadden eene godsdienstige eerbiedigheid voor het kruis, 216. Trouwden hun eige zusters niet, 269. Hun huizen, 304. Maakten wyn van lotos en gerst, p. 355. 359. Balzmeden de lyken van menschen, 495. En van dieren, 178. Stelden hun lyken in handen hunner schuldeiffchers, 511

ELEUSINA, verborgenheden van Ceres Eleusina, dezelve als die van Bacchus, 137

ENOTOCETES, menschen met lange oren, oude en hedendaagsche, 32

EPHOD, deszelfs gebruik, 175

EPULUM DEORUM, Goden-feeft, 172. Epulones, hun verrichtingen, *ibid.*

EPISCYRUS, 477

ERIGONE, of maagd van den Diorenriem, 117

ERYCHTON, in den korf der dochters van Cecrops; deszelfs Zinnebeeld, 114

ESCHILUS, is de eerste geweest, die van Bacchus een zuiper gemaakt, en de dronkenschap door 't voorbeeld van dien God geheiligd heeft, 97. 98

ESKIMENZERS, wat voorvolk, 29. Hun land, *ibid.* Zeden, 27. Voedzel, 27. Oorsprong, 30. Hutten, 303. Kledy, 313. Kanoos, 400. Taal, 532. Meisje van die natie door de Franichen gevangen, 31. Haar verhaal van vericheide wanlichapevolkeren; 32

ETHIOPIERS, hun vrouwe-regering, 41. Zee-Vaart, 400

EVASME, of juichingen der Bacchanten, komen overeen met die der Wilden, 109. 112

EUCCHARISTIE, offerande van brood en van wyn in 't Heidendom vergeleken by de verborgentheid der Eucharistie door de H. Vaders, 119. 120. Plechtigheden van den Godsdienst der Indianen, Peruvianen en, Mexikaten, tot het Sacrament van de Eucharistie betrekking hebbende, 204. 207

EVA, afgeschetst in de Orgia van Bacchus en in de Evasme der Bacchanten, 112. Haar betrekking tot de Orgia der Ouden, *ibid.* Tot de moeder der Goden van de aloudheid, *ibid.* De nieuwe Eva afgemaalt in de verborgentheden der Ouden, 118

F.

FAR, zoort van graan, 332. Eerste voedzel der Rominen, 280. Gebruikt tot offeranden en in andere Godsdienstige oeffeningen, 338

FESTYNEN, maakten een gedeelte uit van de offeranden by de ouden, 96. Wierden gehouden met veel gematigheid by de Egiptenaren, 96. Waren een geheiligde tyd, om over Staatszaken te handelen, *ibid.* In de eerste tyden wierden alle festynen ter eere van de Goden gehouden, 107. De festynen maken altyd een gedeelte uit der plechtigheden by de Amerikanen, 105. Festynen der Lacedemoniers en Kretenzers, 250. Festynen der wilden overeenkomstig met die der ouden, 252. Bruilofte-feeften, 282. Lykstaatzien, 500. Zielenfeeft, 522. Gastmalen, 252. Geschenken-feeften, 524

FETICHE, wat het is, 131

FLA-

FLA
de
ver
Aa
La
len
FLO
Te
wy
14
ne
FOR
dat
dic

G
GAL
der
Ou
GAL
GAR
by
GAR
ker
vun
GAS
't
GAS
der
GES
Ov
GIN
GLA
der
Di
GOD
Na
Go
ge
He
GOM
GOR
an
Sp
GR
46
ren
de
25
Pe
ze
GR
de
G

VOORNAAMSTE ZAKEN. 591

FLAGELLATIO, soort van boete in de inwyingen, 137. *Flagellatio* in de verborgenheden van Eleufina, *ibid.* Aan Alca in de Arcadia, *ibid.* Aan Lacedemona, *ibid.* In de Lupercaelen, 138
 FLORIDIANEN, hun priesters, 65. Tempels, 85. Offeranden, 91. Inwyingen van hun volwasse vryfters, 143. Hun Caffina, 358. Lieten hunne grafsteden bewaren, 211
 FORMOSA, Zeden der bewoners van dat eiland, zyn overeenkomstig met die der Irokoizen, 131

G.

GAIHONARIOSK, vermaarde vrouw by de Irokoizen, 51
 GALAXIA, woonplaats der zielen in den melkweg, 199. Gevoelen der Ouden hier ontrent, *ibid.*
 GALIBIS, zie *Caraihen*.
 GARAKONTIS, vermaarde spreker by de Irokoizen, 237
 GARAMANTEN, Afrikaanſche volkeren, onderhouden het gewyde vuur, 78
 GASPESIARCH, hun vereering van 't kruis, wat daar van te denken, 210
 GASTVRYHEID, der ouden en wilden, 343
 GESCHREI, doods-geſchrei, 430. Overwinnings-geſchrei, 431
 GINSENG, plant, 368
 GLAUCUS, hoofd der Lyciers, onderlinge heusheid van Glaucus en Diomedes, 397
 GOD, genoezaam gekent by alle de Natien, 53. 't Gevoelen van eenen God, in het hert der menſchen ingeprint, 54. Gedachten welke de Heidenen van God hebben gehad, 63
 GOM, soort van graan, 336
 GORGO, vrouw van Leonidas, haar antwoord op de vrouwenregering der Spartiaten, 40
 GRIEKEN, (later) hun oirſprong, 46. Hebben het land van de Barbaren genomen, 24. Nadeel datze aan de geſchiedenis hebben toegebracht, 25. Onderscheiden in Helleniſten en Pelasgiers, 46. Onderscheid van deze twee volkeren, *ibid.*
 GROTIUS (Hugo) zyn gevoelen over den oirſprong der Amerikanen, 18. Gewraakt, *ibid.* Zyn gevoelen ontrent de tekenen van 't Christendom en Jodendom, in Amerika gevonden, 202. Wederlegt, 203
 GUELFEN en Gauren, afkomstig, zoo men zegt, van de oude Perſianen, 71. Dwaling van Hyde ontrent hun godsdienst, 72. Onderhouden het geheiligd vuur, 78

H.

HAMAK, naam van katoene bedden der Zuid-Amerikanen, p. 307
 HARNASSEN, der Wilden en hun beichryving, 396
 HARPASTUM, deszelfs lyk wierd rondtom de muren van Trojen geſceept, 477
 HECTOR, deszelfs lyk wierd rondtom de muren van Trojen geſceept, 477
 HEL, dichtershel, deszelfs overeenkomstigheid met 't geen 't geloof ons leert van ons laarſte end, 195. Dichtershel, oirſprong van deszelfs naam, 196. Waar geplaatst, *ibid.*
 HELLENISTEN, onderscheid tuffchen de Helleniſten en Pelasgiers, 46
 HELIODORUS, maakt een onderscheid tuffchen twee soorten van tovery onder de Heidenen, waarvan 'er eene verboden en de andere in achtting was, 187
 HERCULES, ſmorende twee draken in zyn wieg en den helhond aan een keten leggende, deszelfs zinnebeeld, 115. Hercules de Griek, overwinnaar der Amazonen, 26. 27. Der dwergen, 30. 31
 HERMAPHRODITEN, 28
 HERMES, naam van Mercurius en Anubis, 109. Was niet anders als een toveraar, *ibid.* Beteke't een waarzegger, in de Celtiſche ſpraak, 109
 HOMERUS, zyn oogmerk in 't ſchryven van de Odyſſea, 2
 HORENS, deszelfs zinnebeeld in de oudheid, 310
 HORNIIUS, zyne dwaling over den oirſprong der Irokoizen, Huronnen en Sourikoizen, 35. Ontrent den oirſprong der Peruvianen, 66
 HUACA, gewyd vertrek by de Incas, 210
 HUACHMACUYAC, weldoener der armen, naam der Incas van Peru. p. 153
 Hh 2 Hw

ft, die
 kt, en
 rbeeld
 97. 98
 lk, 29.
 Voed-
 lutten,
 400.
 tie door
 Haar
 ppe vol-
 32
 -rege-
 400
 acchan-
 er Wil-
 99. 112
 anbrood
 verge-
 der Eu-
 , 119.
 n Gods-
 inen en,
 tent van
 bbende,
 204. 207
 van Bac-
 acchan-
 g tot de
 de moe-
 udheid,
 maalt in
 en, 118

 . Eerſte
 30. Ge-
 a andere
 338
 gedeeſte
 e ouden,
 met veel
 aren, 96.
 om over
 d. In de
 lynen ter
 en, 101.
 n gedeel-
 de Ame-
 der Lacc-
 50. Fe-
 ankomiſtig
 Bruilofte-
 n, 500.
 en, 252.
 524
 131
 FLA-

- HURONNEN**, leven veel ongeregel-
der als de Irokoizen, 286
- HUTTEN**, der Wilden overeenko-
mende met die der eerste menschen,
303. Hoe ze gemaakt zyn, 304.
Hutten in de lucht gebouwt en op
de bomen, 303. Raadhutten, p.
84
- HYPORCHEMATISCH**, dans dus ge-
naamt, 102
- HYSIPILA**, en vrouwen van Lem-
nos, fnyden haar mans de keel af,
26
- J.
- JALOEZIE**, wreed voorbeeld van ja-
loefie, onder de Irokoizen, 288
- JAO**, by de ouden, 't zelve als Jeho-
va by de Hebreën, 65
- JAOUAS**, priesters der bewoners van Flori-
da, 65. 75
- JASON**, hoofd der Argonauten, doet
zich tot de verborgenheden inwyen,
138. By Circé verzoenen, 133.
Viind uit 't maken van lange vaartui-
gen, 399
- JEHOVA**, naam van God by de He-
breën, 65
- JEPHTA**, dochter van Jephtha haar
offer, 83
- JEUGD**, opvoeding van dezelve op 't
eiland Creta en Sparta, 294. By
de Perfen, 295. By de Wilden,
295, 296
- INCAS** van Peru, noemen zich zonen
van de zon, 66. Inwyingen van de
ionge Incas, 151. Biegt der Incas
aan de opperhoofden van Peru, 207.
Bewaarden een kruis in een hunner
koninglyke huizen, 210. Trouwen
haar zusters, 274. Nicuwigheid
van dit gebruik, *ibid*
- INDIANEN**, verbrandden de lyken
hunner doden, 501
- INWYINGEN**, uitlegging van dit
woord, 3. Zin der inwyingen, p.
131. Overeenkomst der inwyingen
der Ouden met die der Indianen, p.
139. Verscheiderhande inwyingen,
138. Voor krygslieden, *ibid*. In-
wyingen van die van Virginie, 719.
Der Caraïbers, 143. Der volwasse
vryfters, *ibid*. Inwying van een
krygsman by de Caraïbers, 146.
Van een kapitein, *ibid*. Van een
kapitein generaal, 149. Van de In-
cas van Peru, 151. Vande ridders,
van Mexico, 153. Van de oude
ridders van Europa, 160. Van een
waarzeggers by de Caraïbers, 165.
Van een waarzeggers by de Moren,
164. Van de Barbaren van Noord-
Amerika, 165. Laatste inwying
vaneen Caraïber, 169. Aanmerke-
lyke trekken der oudheid in deze
inwying, 172
- JONGLERS**, zie WAARZEGGERS.
- IPHIGENIA**, priesterin van Hecata
of van Diana, haar offerhande, 83
- IROKOIZEN**, giftingen over derzel-
ver oifsprong, 35. Haar vrouwe-
regering, 36. Zyn in vyf natien
verdeelt, 51. 52. Haargodsdiest,
53. Bidden de zon aan, 66. Na-
men die zy aan de zon geven, 67.
Uitlegging van dienamen, 68. Er-
kennen verscheide minder geeften,
74. Hebben gene andere tempels als
hunne raadhutten, 84. Haar speel-
tuigen, 105. Haar inwyingen,
165. Haar priesters of Jonglers, p.
238. Haar zielenland, 195. Haar
regeringsvorm, 228. Haar tribus
of stammen, 228. Haar opperhoof-
den, 231. Agoïanders, 233. Haar
raadvergaderingen, 234. Hun spre-
kers, 236. Hoe ze hun zaken af-
handelen, 238. Haar gemene fchat-
kift, 248. Plegtige vergaderingen,
250. Hutten, 305. Kledy, 313.
Opfchik, 328. Voedzel, 332.
Oorlog, 378. Kanoos, 399. Strat
der slaven, 431. Gezantfchappen,
453. Koophandel, 463
- ISAAC** en *Rebekka*, op wat wyze broe-
der en zuster, 271
- ISIS**, onderscheid tuffchen de twee
Isis, 115
- JODENDOM**, tekenen van Jodendom
en Christendom in Amerika gevonden,
202
- JUNO**, dezelve als Venus Urania, zie
Venus Urania.
- JUPITER**, dezelve als de zon, 66.
Als 't opperste wezen, de hemel en
de lucht, 68
- JUSTITIE**, voorbeeld van strenge ju-
stitie by de Irokoizen, 241. 242.
Wyze van voldoening by de Wild-
den in gebruik voor eenen manslag,
om de fchuldigen te redden, 239.
240

K.

KAARZENHOUT, 284
KKALOPHOREN, of *Xilophoren*, 251
KKAROKOLUS, der Zuiderlyke Wilden, 329
KKINDEREN, 290. Hun wiegen, 292. Liefde der Wildinnen voor haar kinderen, *ibid*
KKLEDY, 308. Der volkeren van 't gevolg van Bacchus en van de eerste tyden, 309. Der Wilden en Eskimeuzers, 313
KKOLFSPEL, der Wilden, 477
KKRUIS, de eerbiedigheid voor het kruis is in Amerika gevonden, toen dat werreldeedeelte ontdekt wierd, 209. Wraking van 't geen de Auteurs over deze eerbied hebben geschreven, 213. Gevoelen van den Schryver hierontrent, 216. Het kruis, schooneen teken van 't Christendom, is geen onseilbaar teken daarvan, *ibid*. 't kruis hangt meest aan alle de goden van Egipten, *ibid*. Heilig zinnebeeld in de verborgenheden van Isis, 216. Zinnebeeld van 't toekomstige leven by de Egiptenaars, en van de predestinatie by de Hebröen, 217. Zinnebeeld van volmaaktheid, betekende het getal van tien by de Egiptenaars en by de Chinezen, 200. Kruis, genaamt Decussata, betekent 't zelve getal in Romeinsche cyfer, *ibid*. Kruis van Lama, *ibid*. Kruizen in de cyffers en in den wereldlyken Almanak der Mexikanen, *ibid*. Verschil tusschen de Christenen en Heidenen over kruizen, die ten tyde van Theodosius den iongen in den tempel van Serapis gevonden zyn, 218. Kruis van den Verlosser zoo voort in de eerste tyden afgeschert, 221. De kracht van 't kruis die de Egiptenaars 't gelsterne toefschreven, moet op 't kruis van Jesus Christus werden toegepast, 219. De kruizen in Amerika gevonden, verstreken geen bewys, dat de Apostels daar 't Evangelie verkondigt hebben, 221
KKRUISDRAGERS, wat daarvan te denken, 211
De overige zaken die op de K. niet gevonden worden gelieve den Lezer op de C. te zoeken.

L.

LACEDEMONIERS, hun vrouwe-regering, p. 40. Hun regeringsvorm, p. 226. Feestynen en Danzen, p. 250. Genootschappen, overeenkomstig met de Karbets der Amerikanen, p. 251. Haar gematigheid, p. 253. Geesselingen, p. 137. Huwelyks-wetten, p. 276. Opvoeding, p. 294. Byzondere vriendschappen, p. 297. Huizen, p. 308. Bygelovigheid ontrent het leveren van eenen veldslag, 419
LLAMA, Kruis van Lama, 220
LLAMECH, verstrekt het eerste voorbeeld van de veel-wyvery, 429
LLATANUS, Boom, zyne beschryving, 304
LLATONA, fabel van haar, en van 't dryvend eiland, daar ze Apollo en Diana baarde, 49. Latona door 't serpent Python vervolgt, deszelfs zinnebeeld, 115
LLAURENT, rivier St. Laurent, 304
LLECTISTERNIUM, bed voor de goden, beweegreden van dit feest, 173
LLITAI, de Gebeden, dochters van Jupiter, 49
LLOTH, op wat wys broeder van Abraham, 271. Dochters van Loth, 268
LLOTOS, plant, eerste voedzel der Egiptenaars, 334. Lotos wyn, 355
LLUPERKALEN, geesseling van de zelve, 138
LLYBIE, (vrouwen van) haar Egipten, en vaardigheid om de huidente bereiden, waar mede de ouden zich plegen te kleden, 311
LLICASTEN, zoons van Minos, 42
LLYCIERS, hun vrouwe-regering en oorsprong, 41. Bidden Apollo aan onder de gedaante van eenen wolf, 50. Haar regering, 227. Haar stammen, 229
LLYCIARCH, of hoofd der Lyciers, 227
LLYCURGUS, herftelder der Republiek van de Lacedemoniers, 225. 250
LLYCUS, zoon van Pandion, geeft den naam aan de Lyciers, 42. Vermaarde Waarzegger, 176
LLYRA, de hemelsche Lier verbeeld door een hele Schildpad, 108. De Lier, de Rhombus en andere speel-tui-

tuigen van de Orgia en die der wilden, aan de godheid gewyd, 105

M.

MABOYA, naam van den duivel by de Caraïbers, 123
MABY, soort van drank, 376
MAIRE MONAN, naam van eene godheid by de Brazilianen, 144
MAIS, Indiaansch koor, 332. Of het by de ouden bekend zy geweest, Wyze om het aan te qucken, 337. Dranken van Mais gemaakt, 373. Zuiker uit den halm van Mais getrokken, 373
MANDARIUS, eer die men hen heeft bewezen, toen de regering verandert wierd, 394
MANDIOK of *Maniok*, plant, deszelfs verscheide soorten, 347. Gevaarlyk zap van den Maniok, *ibid.* Middelen tegen het vergift van dat vocht, 348. Wyze om het uit te drukken, 349. Wilden die de Maniok eten, zonder het zap uit te drukken, *ibid.* Brood van meel van Maniok, *ibid.* Aanqueking van Maniok, 351
MANITOU, naam gegeven aan 't opperste wezen en aan de minder geesten in de Algonkynsche taal, 64. 74
MANNA of gestolde zuiker der ouden, werd in Amerika gevonden, 370
MANSFENIS, roofvogel, 146
MARAKA of *Tamaraka*, der Brazilianen, 106
MARMARE, Lyciers van Marmora, en hun wanhoop onder Alexander den groten, 44
MARS, dezelve als de zon, 66. Als 't opperste wezen, en de God der legers, 99. De eenige God der Perfen, 72. Schoon danzer genaamt, 101. Betekenis van dit woord, p. 103
MASARA, zuikermolens in de Sarazinsche taal, 372
MARAGNON, of rivier der Amazonen, 27
MASSAGETEN, volk van Schytie, wierden dronken van den reuk van zekere planten, 362
MANTOUTOU, outaard der Caraïbers, waarop zy Ouicou en Kassau aan hun goden offerden, 174
MAUSOLUS, zyne list, om den Ly-

ciers te doen betalen de schattingen, die hy van hen eifchte, 325
MEDEA, priesterin van Hecate, 83. Vlucht met Jason, *ibid.* Doet haar by Circé verzoenen, 133. Haar huwelykskoets, 282
MENDES, naam van Pan, 65. Gifling over de betekenis van dit woord, 69
MENDES of *Mendo*, namen van een stad in Egipte, en van eene in Thracie, 69
MEOTIERS, hun voedzel, 336
MERKURIUS, dezelve als de zon, 66. Uitvinder van de lier, 108. Naam van een God by de ouden, 109. Zynflangentstaf, 460. Waarom de God der dieven, 664
MEXIKANEN, hun beelden, 76. Onderhouden het heilig vuur, 86. Haar tempels, *ibid.* Offeranden, 91. Priesters en lere, 139. Inwyningen van hun ridders, 153. Van hun koningen, 156. Hebben een soort van besnydenis, 203. Zonderling feest der Mexikanen, 208. Hun achting van hun koningen, 224. Byzondere huwelyksplechtigheid, 285. Offerden de krygsgevangenen, 436
MINERVA, maagden aan haar gewyd, 83. Haar geschoorte, 115. Verscheide namen, 121. Overeenkomstigheid met de nieuwe Eva, 115. Haar Egide, 311. Onderscheiding van vyf Minervas, 318. Haar werden alle kunstentogeschreven, waarom, *ibid.*
MINOS, een der eerste wetgevers van 't eiland Kreta, 225. Verscheiden hebben dien naam gevoert, *ibid.* Rechter der hellen, 197. Brengt allereerst een vloot in Zee, p. 390. Maakt wingewesten in Fenicie, *ibid.*
MISSISSIPPI, rivier in Louïfiana, 298. Hare ontdekking, 455
MITASSEN, kouzen der Wilden van Noord-Amerika, 314
MITHRA, naam van de zon by de Perfen, 72. Verborgentheden van Mithra dezelve als die van Bacchus, 3
MOEDER, der goden van de ouden, twee perzonen onder dien naam afgeschetst, 79. Haar overeenkomstigheid met de oude en nieuwe Eva, 116
 Mo-

VOORNAAMSTE ZAKEN. 557

MONOMAGIA, of verplichting om maar eene vrouw te hebben, hare oudheid betoogt door de Schriftuur, door de fabel en door de geschiedenis, 266. Waargenomen door verscheide oude volkeren, voornaamlyk door de nakomelingen van Jafet, 267. Monomagia by eenige Amerikaanse volkeren, 273
MOSES, de boeken van Moses, zyn de eersten, die ons van de aloutheid zyn overgebleven, 9. Gevoelen van Huet en Gerhard Vossius van Moses, gewraakt, 7. 112
MUSAGETEN, Apollo, Bacchus Hercules, 100. Betekenis van dat woord, *ibid*
MUZEN, Gewyd aan Apollo, Bacchus, enz. 100. Oorlogsgodinnen, 100. Dezelve als de bewegende zielen der hemelsche lichamen, 200
MUZIEK, en zyne beschryving, 100
MYRRA, dochter van Cyniras, haar misdad dezelve als die van de dochters van Loth, 268

N.

NAAKTHEID, van onze eerste vaders na hun zonden, 308. Naaktheid van de meeste volkeren van Amerika, 309
NAMEN, op wat wyze de Wilden hun namen krygen, 39. Volkeren die namen van hun moeders aannemen, 36. Volkeren nemen den naam, dien ze aan de godheid geven, 65. Vorsten hebben Gods naam aangenomen en gelastert, p. 66
NATCHEZ, hun tempel, 85. Hun hoofden zeggen zonen van de zonte zyn, 67. Eer die ze hem bewyzen, 85. Hun hutten, 304
NAUCRATES, Redenaar by de Lyciërs, 238
NOACH, of hy Amerika gekent en bevolkt heeft, 159

O.

OEDEPUS en *Jocasta*, hun bloedschandig huwelyk en droevig end, 268
OFFERANDEN, 89
OFFERANDE, (geheimnisvolle) van

brood en wyn, 173. Zinnebeeld van de Eucharistie, *ibid*. Offerande van Ouicou en Kassau der Caribbers, overeenkomstig met de verborgentheden van Batchus en Ceres, 91
OO, koning van Bazan, gehouden voor den vader der later Grieken of der Cadmoneers, 46
OEGES, watervloed van, 20
OSARON der Irokoizen, wat het is, 182
OSPRONG, der Amerikaanse volkeren, 15. Wat men van de Wilden van hun oorsprong kan halen, 47
OKKI, *Otkon*, naam van 't opperste wezen en minder geesten by de Irokoizen en Huronnen, 64
OLAÏMI, berg by de Apalachiten, 74
OLYMPIADEN, duisterheid der tyden tot op de Olympiaden, 19
ONNONHOVARORI, feest der drommen, 181
OPS, twee Opsen, 116
ORENOKO, rivier van Zuid-Amerika, 398
ORPHEUS, vermaarde waarzegger, een der Argonauten, 96
OSIRIS en *Isis*, (oude) zinnebeelden van onze eerste vaders, 219. Osiris, zoon van Isis de jonge, en zyn overeenkomstigheid met den verlosser, zie zinnebeelden der verborgentheden.
OUICOU, drank, zie *Chica*.
OUNAS, volkeren van Louisiana; hadden eenen tempel, zoo als die van de Natchez, 85

P.

PACHACAMAC, naam van 't opperste wezen te Peru, 63
PEANES, zang der ouden, dus genaamt, 99
PALINOT, soort van drank, 357
PALLAS, zie *Minerva*.
PAN, naam van 't opperste wezen by de Chemmiten en Mendesiërs, 69
PANDORA, de eerste van alle de Vrouwen, is dezelve als Eva, Moeder van alle menschen, 114. Doos van Pandora, desselfs zinnebeeld, *ibid*.
PANNELIKKER, ('t ampt van) was eertyds zeer aanzienlyk, 253
PANTOMINE, een soort van dans van

- van Bootzemakers, 257
- PAPIER** plant, en desselfs gebruik by de Ouden, 404. Beschryving van 't papier door Sint Isidorus, 405. Komt overeen met de berkefchorzen waar van men de kanoos maakt, *ibid.*
- PARAGUAY**, kruid, desselfs gebruik, 357. 358
- PARENTALIA**, lykstaatzien, dus genaamt, 513
- PARTHEN**, hun eerbewyzingen aan de zon, 85. Op wat wyze de koningen der Parthen hun zusters trouwden, 272
- PARTHENON**, genoodschap van dochters, te Athenen aan Minerva gewyd, 84
- PASIPHAE'**, noemde zich dochter van de zon, 67
- PATATA** of *Batata*, wortel, haar beschryving en gebruik, 350
- PLASGIERS**, onderfheid tusschen hen en de Hellenisten, 46
- PERSEN**, geven aan den Hemelkring den naam van Jupiter, 68. hadden geen Tempels, 80. gevoelen van Hyde over de oude religie der Perzen, wederlegt, 70. geven aan de zonden naam van Mithra, 72. onderhouden het heilig vuur, 78. hadden Vestalen, 83. gematigheid van hunne festynen, 96. hun verborgentheden, 3. 134. trouwden hun zuster voor den tyd van Cambyfus, 296. hun opvoeding overeenkomstig met die der Lacedemoniers, 295. hun kleding levenswyze is als die der Wilden, 311. beschilderden de oogen met vermilioen, 323. hun voedzel, 340
- PERU**, naam die de inwoners van Peru geven aan God den Schepper en aan 't opperste wezen, 63. dwaling van Grotius en Hornius ontrent den oorsprong der Peruvianen, 66. 67. van Huert, 27. hebben beelden, 76. onderhouden het heilig vuur, 85. hun Tempels en Vestalen, 86. bygelovigheid ontrent de eclipfen, 123. Priester en lere, 139. inwyngen van hun Incas, 151. hebben het gebruik van de biegt, 206. feest van Peru overeenkomstig met de verborgentheid van de Eucharistia, 207. eerbied der Peruvianen voor hun Koningen, 224. hun huizen, 303. hun aching voor de Coca en op wat wyze zy die gebruiken, 368. hun balzen, 410. hun Almanach, 413. hun Quibos of Register, 415. geloofden eene opstandige der dode, 519
- PHALLEN**, in de verborgentheden der Heidenen, 131. op eenige plaatsen van Amerika aangebeden, 76.
- PHENICIERS**, rechten vericheyde Kolonien op in Europa en Afrika en ontdekken een zeer groot eiland aan de uiterste palen van den Oceaan, 16
- PIAYE**, zie *Waarzeggers*.
- PITENS**, hun Prik schilderingen, 322
- PIEMENT**, of gepeperde zaus der Caraibers, 350
- PLATA**, (de la) Rivier, 398
- PLATO**, hoofdigheid van Plato en zyne aanhangers ontrent de Theurgia, of gemeenschap met de Goden, 169
- PLEIADEN**, naam dien de Irokoizen haar geven, 201
- POLEXENA**, opgeoffert op 't graf van Achilles, 436
- POLYGAMIA**, veel wyvery, by veel oude volkeren en by de Hebreën 267 veel-wyvery in Amerika voornaamlyk aan de hoofden van eenige natien toegelaten, 273
- PORCELEIN**, der Wilden en deszelfs gebruik, 246. is de *Concha Venerea* der ouden, 247
- PRAEFICA**, Huilster dus genaamt, 496
- PROPHETEN**, by de Joden, doorden H. Geest aangeblazen, 174. twederhande Propheten onder de Joden, 88.
- PROSERPINA**, dezelve als Diana, 118. Moeder van God Bacchus of Taurus,
- PRYTANEU**, der Grieken, aan Vesta gewyd, 87. zyn als de *Curie* der Romeinen, *ibid.*
- PULTOPHAGEN**, Romeinen en anderen dus genaamt, waarom, 341
- PYGMEEN**, oude en hedendaagfche, 30, 31
- PYP**, deszelfs gebruik by de Ouden bekend, 361
- PYROGEN**, der Wilden, 399. Der Caraibers en Zuidelyke Wilden, 406
- PYROLATRIA**, of dienst van 't heilig vuur, 77. Oitfprong van dezen dienst, 77
- PYROPHOREN**, en hunne verrichtingen by de ouden, *ibid.*
- PYTHON**, 't Serpent Python, deszelfs

V O O R N A A M S T E Z A K E N. 533
 zels zinnebeeld, 114. 115. 116 in de verborgenheden der Ouden

Q

QUIPOS, Registers der Peruvianen, 415

R.

R A A D - T E N T E N, zyn in plaats van Tempels in Amerika, 84

R A K E T T E N, haar beschryving, 409. gebruik bekend by de Ouden, 410

R H A D A M A N T U S, eerste Stichter van de regering der Kretensers, 225 Rhadamantus, Broeder van Minos, voert eene volkplanting in Lycie, 42

R H E A, twee Rheas, 116

R H O M B U S, der Ouden en hoe ze gemaakt was, 105. 107

R O I A N D E R G O Æ A, naam der hoofden van de geslachten der Irokoizen, 231

R O M E I N E N, hadden gene beelden in de eerste tyden, 87. Hun Vestalen, 81. veel ouder als Numa, *ibid.* buitensporigheden van hun bygeloof, 223. Stammen en hoofdententyde van de stichting van Rome, 228. hun Senaat in de eerste tyden, 235. hun drierhande wyzen om een huwelyk aan te gaan, 279. Hun smaak in 't beschilderen in plaats van blankeketzel, 323. Eerste voedzel, 280. 331. genaamt Pultophagen en waarom, 341. Hun zoberheid in de eerste tyden, *ibid.* Hun wyze van den oorlog te verklaren, 384. Wreedheid van hun schouwspelen en gastmalen, 442. Hun lykstaatzien, 494

R Y K D O M, ontrent de doden in hun begraven, en waarom, 505

S.

S A B E I E N D O M, deszelfs eerste oirsprong, 98. Dat der Heidenen verbaftert in een ware afgodery, 73

S A B A Z I U S, Jupiter, Bacchus Sabazius, de Kryggod, betekenis van dien naam, 99

S A C R A M E N T E N, van de nieuwe wet, hadden hun schaduwen en figuren in de wet der natuur en in de geschreeve wet, 204. De wezentlykheid van deze afbeeldzels, *ibid.* Voetstappen van onze Sacramenten

S A G A M I T E', of bry, gewoon voedzel der Ouden en Wilden, 342

S A R A, hoeze Zufter en Huisvrouw van Abraham was, 269, 270

S A R P E D O N, voert eene volkplanting van Kreta in Lycie, 42

S A T E R S, oirsprong der Saters en Centauren, 309

S A T U R N U S, zyne kinderen verslindende, deszelfs zinnebeeld, 114

S A U L, lyken van Saul en zyne kinderen, en derzelver lykstaatzien, 510

S C H I L P A D, der Poëten, of de lier van Apollo, wat het was, 108

S C H Y T E N, verscheide volkeren onder dien naam begrepen, 22. Hun Zeden overeenkomende met die der Barbaren, die Griekenland bewoont hadden, 47. Onderhielden het heilig vuur, 78. Hadden ook eenen moker of zwaard tot een zinnebeeld van de Godheid, 98. Ontleenden hun oirsprong van eene vrouw, half mensch en half slang, 115. Baden Diana aan, en deden zich tot hare verborgenheden inwyen, 3. Messteden hun ouders, om 'er voor huurvrienden een maaltyd van te bereiden, 502

S E M I R A M I S, genaamt dochter van de Zon in eenige opschriften, 67. haar minnedrift tegens haar zoon Ninnyas gestraft, 268

S E P H O R A, is geen zinnebeeld van alle de Godinnen van 't Heidendom, 113

S E R P E N T, deszelfs zinnebeeld in den Godsdienst der Ouden, 114. Zinnebeeld van tweeftrydige grondstellingen in den Godsdienst der Ouden, 116. Ingewyd tot de verborgenheden, 112. Tamme slangen in de Tempels, 113. Metale slang, zinnebeeld van den Verlosser *ibid.* Beleze en tam gemaakte slangen der wilden, 115. Behoren tot de verborgenheden van hun *Waarzegery*, *ibid.*

S I L I C E R N I U M, wat het was, 500

S H O N N O N K O U I R E T F I, Kluize naar en zeer vermaarde *Waarzegget* onder de Wilden, 89. Zyne geschiedenis en de oorzaak van zyne dood, 192

S L A V E N, wyze van hem te bewaren, 429. Hoe ze werden opgehaalt, 431.

ii

431. Haar noodlot, 433. Straf in Noord-Amerika, 435. In Zuid-Amerika, 444. Hun vrygeving, 451
SOODIANEN, Standvastigheid van eenige gevange Togdianen, door Alexander ter dood verwezen, 439
SOLYMERS, wat voor volk, 42
STRAFFE, der slaven van Noord-Amerika. 435. Straffe der Wilden van Zuid-Amerika, 444
SYRIE, Godinne van Syrie dezelve als Minerva, Diana, enz. Zie *Minerva*.

T.

TAARLING, spel der Ouden; zie *Dobbelstenen*.
TABAK, 361. Of hy by de Ouden bekend zy geweest, *ibid*. Plaatzten uyt eenige hedendaagfche Schryvers, die van den Tabak hebben gefproken overeenkomstig met dien der Ouden, *ibid*. Krachten van den Tabak, *ibid*. Dranken van den Tabak, gebruikt by de inwylngen der Amerikanen, 164. In Amerika gewyd tot Godsdienslig gebruik, 366
TAFELLIKKER, zie *Pannelikker*.
TAPUIERS, eten Maniok zonder 't zap uit te drukken, 349
TAU (de) en 't kruis waren eenzelve zinnebeeld, 217. Tau letter van een gelukkig voorteken by de Ouden, *ibid*.
TEMPELS, van Vesta, waren rond, waarom, 85. De Perfen hadden gene Tempels, 80. Prytaneen en Romeinsche *Curie* waren de Tempels, 85. De Raad-hutten zyn de Tempels in Amerika, 84. Tempel van Natchez, 85. Van de Oumas van Virginie, *ibid*. van Peru, *ibid*. Van Mexico, 86
TESSERÆ, zinnebeelden, dus genaamt, 391. Spel der ouden, genaamt *Tesserarum*, 470
THADAL, koning der natien, door Abraham verwonnen, 388. Hun staten, 389
THALESTRIS, koningin der Amazonen, 27
THARONHIAOUAGON, naam van de Zon by de Irokoizen, 67. Deuitlegging van die spreekwyze komt met het opperste wezen overeen, 68. Is de meester in het zielenland, 197

THETA, letter van een quaad voorspel en een teken des doods by de ouden, 218

THEUROIA, gemeenschap met de Goden, 168. Gevoelen der H. Vaders van de Theurgia, der ouden, 169. Hoofdigheid van Plato hierontrent, 169

THOMAS, of sint Thomas of eenig ander Apostel in Amerika geweest zy, 221

THRACIE, verscheide volkeren onder dezen naam begrepen, 22. Werdronken door den reuk van zekere kruiden, 362. De vrouwen verbrandden zich met de lyken van hun mannen, 439. Heldhaftigheid dezer vrouwen, *ibid*. Volkeren van Thracie weendden op de geboortehunner kinderen, en waren vrolyk als ze quamen te sterven, 502

THIARENEN, hun gewoonten hun vrouwen in de kraam komen, 26. Deze gewoonte is uitgelegt doordie der Zuidelyke Wilden, 127. Overeenkomstigheid van deze gewoonte met de erfzonde, 128

TOVERY, zie *Waarzeggers*.

TOUPAN, zekere uitdrukking der Zuidelyke Wilden, 64. Verklaring van die spreekwyze, *ibid*

TRIBUS of *stammen*, 228. Oirsprong der Tribussen, *ibid*. Stammen van verscheide volkeren, 229. Der Irokoizen, Huronnen, enz. *ibid*.

TROGLODYTEN, hun godsdienstige achting voor de schildpadden, 51. Hun graffteden, 502

TROPHONIUS, hol van Trophonius, 168

TROIE, (oorlog van) vergeleken by dien der Wilden, 386

TWEEGEVECHT, voorgeslagen door Abner aan Joab, zie *Abner*.

V.

VASCO NUGNES DE VALBOA, ontdekt allereerst de Zuidzee, 28. Zyne dwaling over de mannen als vrouwen gekleed, die hy in Amerika vond, 27. 28

VENUS URANIA, dezelve als de jonge Vesta en als de jonge Isis, zie *Isis*. Beeld van de hemelsche Venus op een schildpad, 50

VERBORGENTHEDEN, 110. Onder-

derscheid tusschen de grote en kleine Verborgentheden, 132
VESTA, dienst van Vesta, 78. Wat Vesta was, 79. Twee godheden verwart onder den naam van Vesta, 79. 80. Haar zinnebeelden, *ibid.*
 Had oudtyds geen beeld te Rome, 81. Haar tempel, 85
VASTALEN, Romeinsche, 81. Van Peru, 85. Van de Irokoizen, 87. Mannen gewyd aan Vesta, Venus Urania, Cibeles enz. 84
VIRACOMA, naam van God den schepper te Peru, 63
VIRGINIE, volkeren van Virginie, hun tempels, 85. Inwyingen, 139. prikschilderingen, 320
VITZILIPUTZLI, God der Mexikanen, 208
VOSSIUS, (*Gerard*) zyn gevoelen over Mozes, wederlegt, 112
URIM en *Tummin*, hun gebruik, p. 179
URNEN, of lykbusen der Romeinen, 510. Aanmerkelyke gevonden in Ambria, 324. Busen voor de dieren, 178
VUUR, dienst van 't heilig vuur, p. 77. Opstelling van de volkeren, die het heilig vuur onderhouden, 78. heilig vuur, bekeut onder den naam van Vesta, 78

W.

WAARZEGGERS, wat ze by de ouden waren, 183. Namen der waarzeggers onder de Wilden, overeenkomende met die, welke men aan de waarzeggers der oudheid gaf, 183. 184. Inborst van deze waarzeggers onder de Wilden, 184. Inwyingen der waarzeggers by de Caraïben, 163. By de Moken, 164. Wyze van hen eenen duivel of geest toe te eigenen by de Caraïben, 169. Overeenkomstigheid van de Amerikaanse waarzeggers met die van de oude tyden, 192
WAPENKNODS, of moker der Wilden, 396
WICHELARY, (verscheide soorten van) 176
WIEGEN, der Wilden, zie *Kinderen*.
WILDEN, van Amerika, gissingen over hun oorsprong. 15. Verdeelt in zwervende en andere, 46. Heb-

ben alle eene heilige en vercierte overlevering van de eerste tyden, 47. Van de Zondvloed, en van 't einde der Wereld, 51. Hun geartheid, 53. Godsdienst, 55. Grond van dezen Godsdienst, is als die der Barbaren, die oudtyds Griekenland bewoonden, 59. Hebben alle de kennis van een eerste wezen, 63. Erkennen verscheide geesten, 74. Zyn afgoden-dienaars, *ibid.* Hebben eene Godsdienschtige achtung voor 't vuur, 84. Hun Tempels, 85. Offeranden, 98. Speeltuigen, 102. Plechtigheden gedurende den tyd der eclipsen, 123. Inwyingen, 139. Denkbeeld van de ziel, 176. Hoofdigheid ontrent de dromen, 178. *Haarzeggers*, 183. Zielenland overeenkomstig met de dichters-hel, 197. Zielevestuingen, 202. Vrouwegering, 226. Plechtige vergaderingen, 250. Zingen, danzen en gaitmalen, 253. Huwelyken, 273. Opvoeding, 294. Byzondere vriendschappen, 297. Bezigheden, 301. Doopen en wyze van dezelve te versterken, 303. Kledy, 308. Prikschilderingen, 316. Beschielderingen, 322. Hairfnyden en ander opschik, 324. Voedzel, 332. Drank, 355. Oorlog, 378. wyze om dien te verklaren, 392. wapenen, 395. Tochten te water en te land, 398. Sterrekunst, 441. Jaarrekningen, 412. Legeringen, 419. Omzichtigheid op vyande bodem, 420. Yeldslagen, 425. Gedrag jegens de krygsgevangenen, 426. Strafte van hun slaven, 435. wetten van vrygeving, 451. Gezantichappen, 453. Koophandel, *ibid.* Jagt en visschery, 467. Ziekten en geneezing, 479

WISOCAN Tabaksdrank in gebruik by de inwyingen der volkeren van Virginie, 141

WREEDHEID der Amerikanen jegens hun gevangenen. zie *Straffe*.

WYN, (*Wynstok*), in Amerika, 354. by veele volkeren onbekent, 97. Gedachten der oude Egyptenaren van den wyn, *ibid.* wyn van allerhande soort, 354

X.

XANG TI, opperste Keizer en opperste Meester by de Chinezen. 63
 li 2 XAN-

XANTHUS, Lyciers van Xanthus en hun wanhoop onder Harpagus, Veldoverste der Perzen, 44. gedurende den oorlog van het driemanschap, *ibid.*

XANTHUS, Stichter van de stad Xanthe in Lycie, 42

XILOPHOREN, of *Kalophoren*, 251

Y.

YDRANOS, wat het was in de verborgenheden, 137

YUCA, zie *Mandiok* of *Maniok*.

Z.

ZIEL, denkbeeld, dat de ouden daarvan hebben gehad, 176.

Denkbeeld der Wilden van dezelve, 177. Op wat wyze de Irokoizen de ziel uirdrukken, *ibid.*

ZIEL, denkbeeld der Ouden en Wilden van de ziel der dieren, 177.

Dwaas gevoelen van de wandeling der ziel gedurende den slaap, 178.

Van den staat der ziele na den dood, 193. De staat der ziel na den dood was 't voornaamste onderwerp der inwyngen tot de verborgenheden, *ibid.*

Hoe de Heidenen zich over dit punt hebben uitgedrukt, *ibid.*

Gelukzaligheid der zielen na den dood volgens het gevoelen der ouden en Wilden, 200

ZIELENLAND, der wilden, overeenkomstig met de dichtershel, 197

Tocht van een Wilde na 't Zielenland, overeenkomstig met het nederdalen van Orpheus ter helle, 197

ZIELSVERHUIZING, oorsprong van dit gevoelen, 202

ZIOANTEN, volk van Afrika, 375

ZINNEBEELDEN, der verborgenheden, 120. Van de Godheid, met de Godheid zelve verward, 71

ZON, zinnebeeld van de Godheid, 65 de meeste namen der Goden van 't Heidendom slaan op de zon, 66

ZONDE, (erf) Godsdienst oeffening, door de Wilden op de geboorte hunner kinderen waargenomen, 128

ZONDVLOED, de watervloeden van Ogyges, Deucalion, Egypten, enz. komen met de algemene zondvloed overeen, 20. Men vind overal in Amerika overblyfsels van de overlevering aangaande de zondvloed, p. 51

ZOROASTER, der ouden, gaat vóór den uitvinder der tovery, 175. Van de veelwyvery en wanorders in 't huwelyk, 267

ZUIKER, 369. Zuiker van de Ouden, *ibid.* Verscheide namen, welke de Ouden aan de zuiker gegeven hebben, *ibid.* Betekenis van 't woord *Saccharum*, 372. Hedendaagsche zuiker, 370. Onderscheid van den zuiker der ouden, 369. Zedert wanneer in Europa bekend, *ib.*

Zuiker van Erable, de Frefne, enz. en wyze om ze te maken, 373

Zielen-
neder-
197
ng van
202
, 375
rgent-
d, met
71
id, 65
van 't
66
ening,
e hun-
128
en van
n, enz.
dvloed
eral in
overle-
oed, p.
51
at voor
r. Van
s in 't
267
de Ou-
n, wel.
gegeven
van 't
Heden-
erscheid
59. Ze-
ent, *ib.*
e, enz.
373

